

Handwritten text on aged paper, possibly a title or list of names. The text is written in a cursive script and includes the following words:

Handwritten text on aged paper, possibly a title or list of names. The text is written in a cursive script and includes the following words:

Handwritten text on aged paper, possibly a title or list of names. The text is written in a cursive script and includes the following words:

2966

82-7

ine
S.I

19

HD
iae
S.I.

AVGVSTINI HVNAEII

DIALECTICA,

SEV
GENERALIA LOGICES

PRAECEPTA OMNIA, QVAE-
cunque ex toto Aristotelis Organo, in academia
LOVANIENSI & COLONIENSI,
philosophiae tyronibus ad ediscendum proponi
consueverunt.

Nunc denum ultra castigationem diligentissimam, ad Perionij & Argyro-
pyli versiones (quarum prior COLONIENSES, altera vero LOVA-
NIENSES videntur) accommodata: Graecis simul adiunctis, ut horum
cum Latinis collatione, puram genuinamque Aristotelis sententiam, iuuentus
facilius certiusque percipere queat.

Diligenter ubique praeceptionum vs vs demonstratus.
Caetera ex noua auctoris ad lectorem praefatione cognosces.

43731

ANTVERPIA,

Ex officina Christophori Plantini,

ANN. M. D. LXVI.

EV M PRIVILEGIO DECEM ANNORVM.

PRIVILEGIORVM SVMMA.

CONCESSVM est per patentes Reg. Ma. literas clarissimo viro, sacrae Theologiae doctore, & sua Reg. Ma. in Academia Louaniensi literarum sacrarum professori D. AVGVSTINO HVNAEO, vt libros suos (Logices nimirum Prodidagmata & Dialecticam) ante annos duodecim editos, & postea quam diligentissime castigatos, cui velit iurato typographo tradat imprimendos ac distrabendos. Interdictum quoque est aliis omnibus, quicumque demum illi sint, ne eos imprimant, aut alibi impressos, in ditiones Regiae Ma. distrabendos importare tentent, spacio decem annorum proximè sequentium, sub grauibus poenis quas litera expriment, data Bfluxellis die 18. mensis Septembris. Anno 1565.

Signata

Mesdach.

IDEM aliis quoque patentibus literis, pro totidem annorum spacio cautum est, & concessum in concilio Brabantiae, die 8. Octobris eiusdem anni, & signatum

De VVitte.

PRAETEREA vtriusque concilij priuilegio omnibus ludimagistris tam in triuialibus scholis, quam in academiis conceditur, vt dictos libellos, literarum studiose iuuentuti praegant.

Signarunt qui supra,

Mesdach & de VVitte.

AVGVSTINVS HVNAEVS

DISCIPVLIS SVIS S. P.

TSI NON ignorabam, adolescentes studiosi, plurimos de Aristotelica differendatione doctissime scripsisse, praclareque de hoc disciplina genere meritos esse, me tamen ad scribendum eadem de re cum alia non leues cause, tum meorum amicorum importuna & quotidiana efflagitationes impulerunt.

Ita enim iudicabant nullum prorsus auctorum, quos habetenus editos cernere licuerit, Aristotelis & ordine & verba, pro nostrarum consuetudine atque usu scholarum satis secutum fuisse. Quae causa fuit, cur antehac Definitiones, Diuisiones & Regulas (quae Generalia in primis scienda atque recitanda vocare solent) dialectica tyrones quotannis non sine magno labore & temporis dispendio exscribere oportuerit.

Animaduersum insuper est, plerosque sine iudicio, deprauata aliorum hisce de rebus exemplaria longè vitiosius imitatos fuisse: tantum incommodum diutius tolerandum esse negabant, addentes miseram iuuentutem (quod erat etiam nobis frequenti experientia compertum) non modò in scribendo temporis iacturam facere, verum etiam pro vera & genuina Aristotelis doctrina, monstruosos errores ex sua deprauata scriptura ortos, multis laboribus, memoriae mandare, solitam esse.

Quapropter partim amicorum efflagitationibus, partim etiam re ipsa commoti, quae à nobis pro ingenij nostri tenuitate ex Aristotele, non quidem argute neque subtiliter, at certe accuratè & fideliter successis horis (nam statae professioni Aristotelicae quotidie destinantur) collecta sunt, ea nunc ad vestros labores subleuandos euulgamus: paucis quibusdam

VETVS PRAEFATIO.

hujusmodi scholiorum loco vel ad vsu[m] declarandum, breuiter adiectis, ex Graecorum Latinorumque tum veterum tum recentiorum (praesertim autem huius clarissima, & orbe toto celebrata Louaniensis Academia) commentarius atque scriptis, quibus omnibus in unum coegestis, quod commodissime dictum videbatur excerpsumus, et ex variis probatissima quaeque delibauimus.

Haec sunt causa, adolentes studiosi, cur has qualescunq; minutias, ex quibus nihil laudis expetimus, nullam priuatam expectamus utilitatem, primum conquirere & disponere, deinde typographo politiori, qui eas in multa exemplaria, nitide & ad vestros usus accommodatè transfunderet, committere voluerimus.

Vos igitur adolentes humanissimi, quicquid nostra haec opera de veteri molestissimo illo scribendi labore (quem ij, qui vos antecesserunt, diu cum magno radio, detrimentoq; suorum studiorum perpepsi sunt) vobis imminuitur, id omne, si temporis rationem habere vultis, habere autem semper debetis, in augmentum studiorum atque exercitiorum sedulo conuertite: & hanc minimè obscuram mei erga vos amoris significationem, benignis, uti par est, accipite animis. Valete.

Louanij ex Gymnasio Castrensi, Idibus
Novemb. 1552.

AVGVSTINVS HVNAEVS

CANDIDO LECTORI S. P.

VANDOQ; VIDEM his superioribus annis, amice Lector, dialectica nostra, diuerforum typographorum opera, varijs ex locis in lucem prodiit, è tua futurum duxi, si te breuiter, quantum commodis aucta, quantisque accessionibus locupletata sit praeter ceteris omnibus, ista Plantiniana nouissimaque editio, commonerem. Sic enim in tanta exemplarium varietate atque differentia, & facilius quid cui sit preferendum, statuere, & tuae utilitati melius consulere poteris: quonia[m] non pauca sunt, neque (vt arbitramur) contemnenda, quae nunc postremo accesserunt.

1 IN primis ad omnes definitiones, diuisiones & regulas ex Aristotele aut Porphyrio adductas, Graecorum auctorum verba adiunximus, vt & veram genuinamque summorum philosophorum sententiam clariùs perspicere, & de versionibus, sicubi dissideant, certius prudentiusque iudicium facere, pura & illibata philosophia studiosi possint.

2 DEINDE Graecis istis definitionibus, diuisionibus, atque regulis triplicem vbiq; ferè subiunximus interpretationem, Perionij vnã, Colonensium secundam, & Argyropyli aut Boëtij tertiam (nam in topicorum & elenchorum libris, Boëtij, in reliquis verò omnibus Argyropyli versionem Louanienses sequuntur) quae quidem versionum diuersitas, & ad rem ipsam penitus inspiciendam, perfectiusque intelligendam, plurimum lucis affert, adeo vt ampli commetarij loco esse

A 3

possit,

possit, & ad res philosophicas Latinè ornateque exprimendas, maximam optimorum verborum lectissimarumque phraseon copiam suppeditat. Vt autem omnia essent distinctiora, neque vllam ista versionum multitudo pareret confusionem, quadruplicem, modò commemoratam, interpretationum varietatè, his quatuor notis discriminauimus: PER. COL. ARG. BOET. è quibus PER. Perionij, COL. Colonien-sium, ARG. Argyropyli, & BOET. Boëtij interpreta-tionem denotat. Quòd autem Perionij versio non-nunquam sit omissa, causa hæc fuit, quòd omnino & verbis & sententia, cum ea versione qua Colonien-ses vtuntur, conueniret. Alias verò definitiones atque diuisiones, quæ neque apud Aristotelem neque apud Porphyrium Græcè extant, sed vel à commentatoribus eorum, vel ab aliis logicæ disciplinæ peritis, ad istam artem illustrandam locupletandamque postea sunt ad-iunctæ, his distinximus notis: COL. LOV. (quarum prior definitionem aut diuisionem apud Colonien-ses philosophos vsitatam, altera verò definitionè aut diui-sionem qua Louanien-ses philosophi in tali loco vti cõ-sueuerunt, indicat) nisi quòd pro barbaris & odiosis omnino verbis, Latiniora auribusque gratiora nonnun-quam reposuerimus; & pro ineptis atq; obscuris, ido-nea & significantia in scholas inducere conati simus: Idque non alicuius nostræ laudis vana cupiditate, sed ingenuorum adolescentum vtilitatis promouendæ stu-dio, fecimus; vt videlicet, duplicem fructum (Latini-tatis nimirum, & rerum vtilissimarum cognitionis) vna eadèmq; opera consequi possent. Etenim vehe-menter absurdum minimèque ferendum nobis vide-batur, à rebus optimis cognitùque dignissimis, verbo-

rum asperitate atque spinis, ne dicam squalore atque fordibus (præsertim cum alia in promptu essent) gene-rosa adolescentum ingenia deterrere, artemque longè pulcherrimam, quæ suo fulgore cæteris omnibus præ-lucet, horrida & inculta oratione adedò tetram squali-damque reddere, vt nemo eam sine offensione & mo-lestia intueri posset.

Itaque certò confidimus, nos non modò veniam ab æquis æstimatoribus, doctisq; omnibus facile esse im-petraturos, sed etiã magnã gratiã ob eiusmodi aliquan-do factam mutationè inituros. Inuidos verò & indo-ctos oblatratores (qui malè instituti, cæteris meliorem fœliciorèmq; inuident institutionè) adeo nihil mo-ramur, vt eorù reprehensionem, ad nostram potius lau-dem, quàm ad dedecus redundare arbitremur, quòd eiusmodi hominibus, vt febricitantibus, optima dispi-cere, & teterrima quæque maximè grata esse soleant.

3 AD HÆC, multas definitiones nouis paraphra-sibus, quo lumine antè carebant, illustrauimus; cuius rei exempla complura statim ab initio reperies, si hanc editionem cum cæteris conferre libeat.

4 PRAETEREA curauimus vt singuli libri ad cal-cem, vel nouam qua antè carebant, vel emendatiorem & absolutiorem, quàm prius fuerat, generalem om-nium, quæ in ipsis tractata sunt, comprehensionem haberent: quod industriæ genus, quantum ad multa-rum, variarumque præceptionum, nullo (vt videtur) vinculo inter se coniunctarum, nutantem adhuc me-moriam confirmandam valeat, norunt omnes, qui in diuersis rebus nullo ordine nullòque vinculo inter se coniunctis; memoriæ mandandis aliquando labora-runt.

A 4 5 NOVAM

NOVAM insuper argumenti inveniendi, & inveni ad firmæ rationationis formulam ritè aptandi rationem multo faciliorem, & ad vsum (nostro iudicio) longè accomodatiorem, quàm quæ vulgò ex Aristotele circumfertur, suo loco inuenies. Cæterùm ne singula persequendo, nimis sim prolixus, in eam curam omni conatu atque diligentia, in ista postrema editione, & castigatione incubuimus, vt quàm breuissimè clarissimèque, ac minimè barbarè, omnia quæ in Colonienfi atque Louanienfi academia, logicæ disciplinæ studiosis discenda proponi consueuerunt, complecteremur, nostrumque commentarium in definitionibus, ac diuisionibus enucleandis cæterisque locis tractandis, ita temperare, necessariisque doctrinis locupletare studuimus, vt nihil quod ad dilucidam explanationem, nihil quod ad facilem intelligentiam tum Louanienfium, tum Colonienfium definitionum, diuisionumque pertineret, nihil denique quod ad huius pulcherrimæ vtilissimæque artis, puram, solidam, perfectamque cognitionem necessarium esset, in eo desideraretur. Quantum præstiterimus aliorum esto iudicium: istud certè affirmare possumus, in plerisque tollendis, in plurimis addendis, in omnibus, quæ in priori editione erant diligenter legendis ac recognoscendis, sepiusque transcribendis, & ad istius, quam modò diximus, intentionis atque consilij normam exigendis, nos & sumptus maximos fecisse, & grauissimos cum magno aliorum studiorum dispendio subiisse labores.

Ex quibus omnibus, amice lector, quantum isti editioni, vltra superiores omnes accesserit, quantumque illi sit tribuendum, perspicuum esse arbitror. Qua de re, ne forte in delectu faciendo, propter inscriptionum similitu-

similitudinem, per imprudentiam falleris, te comonendum putauit. Vale, & nostros in repurganda, excolenda, & amplificanda præstantissima, maximeque necessaria Dialectices arte conatus, tuo saltem fauore gratoque animo prosequare. Iterum vale.

Louanij, ex nostris adibus, anno à Christo nato, M. D. LXVI. septimo Idus Februarias.

PETRVS MENSIVS
V. I. LICENTIATVS
beneuolo lectori.

QVISQVIS roles compendo,
Dilucidè, fideliter
Ex ipso Aristotele edita
Dialectices cognoscere
Præcepta quæuis ordine,
Et illius pulcherrimum,
Quem hic hætenus nemo addidit,
Vsv M: legas, studiosius
Examines, circumferas
Tecum, domi, foris, manu
Verses diurna sedulo,
Versesque nocturna, breue
Opus hoc HVNAEI & vtile,
Viri modis verè omnibus
Vtraque lingua maximi,
Tum philosophi, tum theologi,
His plura non libet addere,
Cum iure possem plurima,
Inseruentis grauitèr
Summo labore, industria
Summa, parique gratia
Tyruncolorum commodis,
Qui liberalibus artibus

(His absque marcent cetera
Florent per istas cetera)
Dum tempus atque etas ferunt,
Animum student adiungere.
Quapropter oro consulas
Aequi boni, quod Palladis
Ex fertilissimo datur
Longeque mellitissimo
Pennis Scholae Castrensium,
Quae fert in astra verticem,
Quod si nimis deterreat
Dialectices austeritas,
Auribus bonis hinc incipe,
Valebit ingenium tibi,
Quoquod vales intendere
Nec permittebis postea
Capisse rem pulcherrimam.
Nanque aspera, horrida, tetrica
HVNAEVS ille sustulit,
Obscura fecit lucida,
Iniqua plana, ex optimis
Fide bona scriptoribus
Selectiora colligens
Apes sequutus sedulas.
Et si cui parum satis
Factum sit hic, existimes
Rebus sat esse in arduis
Voluisse, vel presentibus
Meliora det; si non, lubens
Utatur his non inuidus.
Lege ergo, perlege, lectio
Fructum dabit cum favore.

HVIVS

HVIVS LIBRI

APPROBATIO.

HANC Augustini Hunae Dialecticam, continentem
generalia Logices praecepta omnia, quaeunque ex toto
Aristotelis Organo in Academia Louaniensi & Colonienſi
philosophia tyronibus ad ediscendum proponi consueuerunt,
ad Perionii & Argyropyli versiones accommodatam, ad-
iunctis simul ex Aristotele & Porphyrio Graecis, magna iam
cura & diligentia ab auctore recognitam: nihil quod sanae
& catholicae doctrine aduersetur, sed plurima quae politiori
& philosophicae disciplinae magnopere conducant, habere iudico:
ob idque cum summa utilitate iuuentuti in omnibus catho-
licorum scholis praegendam censeo.

CVNERVS PETRI à Brouvvershauen,
pastor sancti Petri, Louanij, anno 1565.

ERRATA CALAMO CORRIGENDA.

Pagina 25 linea 4 à fine, lege, genus etiam generis vs. ad gen. ne. praed-
dicabitur 49, 27 44. 105, 11 quae contraria sunt medium habentia 124,
4. à fine. Per correlatiuum. 131, 12 eam cum 21 & pers. 143, 33 di-
duc. 147, 14. vt in ipsa voce 162, 25 dele, non 167, 7 pro falsae lege, ve-
rae 180, 2 à fine, pro si, lege, sic 181, 4 à fine, valens, 3 aequipollens 188,
6 dele, & cas 192, 9 argumentationis. eadem 26 principis, & iam 205,
17 arbitramur 218, 35 Nulla atom. 228, 12 locata 231, 10 confect. 236,
33 disputationem 268, 17 & antecel. 277, 15 disunctiuae 284, 27
bona 294, 25 principium: Non 300, 30 (proptis sumptionibus seu initiis)
309, 7 sententia est 354, 28 quae adiecta est, bona erat 355, 17 iamque
cum alij 359, 21 ergo ad 369, 6 aduersus ipsum. 383, 18 possunt, sepa-
rata simp. 384, 26 colleg.

DIALLECTICAE, IUXTA
 ORGANI ARISTOTELI-
 CI ORDINEM
 DIGESTAE,
 PROOEMIUM.

DISSERENDI rationem, artem (vt in Bruto testatur Cicero) omnium artium maximam, sine qua fese tueri reliquæ disciplinæ omnino non possunt, Plato Dialecticæ, Aristoteles, & teste Boëtio, veteres quoq; Peripatetici, Logicen appellarunt: & Cicero de finibus, Est Logice (inquit) quam rationem disserendi voco.

Vnde dicitur Logica?

Nomen logices ἀπὸ τοῦ λόγου, hoc est, à sermone, dicitur; quod artificiosæ & subtilis orationis viam demonstrat ac patefaciat; tametsi λογικόν artium genus latius extendatur.

Vnde dicta est Dialectica?

Dicta eadem quoq; ars est Dialectica, à verbo διαλέγεσθαι, quod Latinis est disputo seu dissero, hoc est, familiariter aliqua de re colloquor cum alio, collatis opinionibus & argumentis: nam longè aliud διαλέγεσθαι est, quàm altercari & rixari; hæc enim turpis rei sunt vocabula, illud rei honestissima.

Quid est Dialectica?

Iam explicatam dialecticæ etymologiam respiciens Cicero, eam ad hunc modum definit:

Dialectica est ars bene disserendi.

Hoc est, ratio & via, rectè, ordine & perspicuè, tum querendi, tum respondendi, remque de qua queritur, distinctè explicandi, tanquam in colloquio aliquo, in quo collatione argumentorum aliquid inuestigatur. Ideoque diuinus ille Plato in Gorgia hanc scribit ἐπισήμην εἶναι τὴν δυνάμειν καὶ ἀποδείξασθαι τοὺς λόγους, hoc est, scientiam esse dandi & accipiendi rationes: quam qui non tenent, hi quantumlibet natura ingeniosi, frequenter in disputando de Aliis interrogati (iuxta proverbum) de Cæpis respondent.

Multum quidem valere fatemur naturæ sagacitatem ad querendum

rendum, respondendum, & de quavis re disputandum: sed quotidiana exempla docent verissimum esse, quod libro quarto de bonorum & malorum finibus asserit Cicero, nimirum: Artem esse duccem cerniorem, quàm naturam; illa suppeditat rationes certas, & quasdam quæ differenter errare non patiuntur ostendit vias: hæc vaga est, & in errorem prona, nisi arte regatur, eiusque præceptione veluti freno quodam ducatur. Vt enim sine arte in canendo etiam hi sæpe aberrant, quos natura ad musicam finxisse videtur, ita in disserendo disputandoque qui arte duce non vtuntur, quantumlibet ingenio & naturæ dexteritate præsent, non raro tamen in errorem prolabantur. Quemadmodum igitur Grammatica bene loquendi artem, & Rhetorica bene dicendi, sic Dialectica bene disserendi ac disputandi communem quandam omnibus disciplinis rationem ac viam demonstrat.

Quot sunt Logice partes?

Logica duas habet partes, Inventionem & Iudicium.

Inuentio argumentum subministrat, & materiam confirmandi thematis suppeditat.

Hæc pars, quia locos (qui sunt tanquam receptacula & sedes argumentorum) continet, rectè à Græcis ἔμπειρα dicta est, aliàs etiam ἐπιπέπειρα appellata.

Iudicium argumentum iam inuentum excutit, atq; explorat.

Græcè tum κριτικὴ tum ἀναδοξικὴ nominatur.

Respondent duabus hisce partibus quæ ab Aristoteli de logica doctissimè sunt scriptæ: quanuis in ordine librorum suorum, eam secutus esse videatur distributionem, qua veteres logicam in duas alias partes, diuiserunt, ἀποδείξιον nimirum (quæ firmiorem rationem concludendi tradit, & ex manifestis minimeque dubiis, & ex certis ac necessariis conficit conclusionem) atque ἀλεξιμανθία, quæ earum rerum est, quæ dubitationem ac hesitationem habent, & probabilia argumenta ad utroque partem secū adferunt. Quorum quia maior in omni disputatione copia existit, iisque philosophi plurimum vtuntur, factum est vt Logica quoque Dialecticæ nomine vocetur, partis appellatione, ad vniuersam artem significandam translata.

Quæ sunt artis Logice officia?

Obscura definire,

Artis Logices præcipua officia sunt,

Late patentia diuidere,

Argumentis vera confirmare, &

refutare falsa.

A quibus

A quibus officii Boëtius, & ex co plerique Neoterici artis huius iustalem quoque sumunt descriptionem:

Dialectica est ars definiendi, diuidendi & argumentandi.

Hoc est, Dialectica est ars, quæ rationem & methodum, rem quamlibet (aut per Grammaticam, aut per aliud quoduis scientiæ genus antè cognitam) aptè explicandi, suis terminis circumscribendi, & quid ei vel sit vel non sit consequens, prudenter explorandi, tradit. Vnde palam est ad dialectici munus pertinere, non materiã definiendi, diuidendi aut argumentandi subministrare, sed materiam ab alijs disciplinis mutuã atque subministratam, tali artificio digerere, vt quid res sit, quam latè pateat, & quid ex ea sequatur, dilucidè ab omnibus percipi queat.

Quæ est materia Logices?

Cùm ex tribus iam commemoratis dialectici muneribus argumentatio primas obtineat, eiq; reliqua duo inseruiant atque famulentur, non absurda videtur illorum opinio, qui asserunt argumentationem materiam esse Logices. Nonnulli tamen, iisq; haud indocti, non argumentationem sed quæstionem, materiam Logices esse dicendam contendunt, quòd ad eam explicandam vniuersa Logices præcepta referantur: cuius quidem controuersia doctissima copiosissimaque tractatio extat apud Rodolphum Agricola lib. 2. De inuentione cap. 6. quo loco vir doctissimus acutissimusq; opinionones, quæ primo aspectu plurimum dissidere videbantur, vocis [materia] varijs significationibus expositis, inter se conciliat.

Quis est artis Logice finis & vsus?

Vera à falsis discernere in omni sermone, de quacunque habeatur materia, proprius est Logices finis.

Hincq; non malè nonnulli Logicam definientes, dicunt eam instrumentum esse, quo quid in vnoquoque sermonis genere verum, falsumue sit exploretur.

Vt igitur ex captionum & orationum involutarum labyrinthis facile nos expediamus, sola Logica (tanquam Thesei filum, exitum præmonstrans) efficere potest.

Atque illud est quòd tertio de finibus Cicero asseuerat: Dialectica habet rationem (inquiens) ne cui falsò assentiamur, neque vnquam captiosa probabilitate fallamur; eaque, quæ dicimus, vt tenere tueriq; possimus: nam sine hac arte, quemuis arbitramur à vero abduci, fallique posse. hæc ille.

Vnde existimo neminem adeo cæcum esse, qui non videat hanc artem (quæ aliarum omnium disciplinarum instrumentum est, sine quo

quo illa nec efficere quicquam, imò neq; nomen suū tueri queunt) non modò vtilem esse literarum studiosis, verumetiam necessariã.

Quæ igitur est eorum dementia, qui sine instrumento vera ac falsa diiudicandi ad altiores disciplinas properant? Quæ ignauia est, exiguum tempus instrumento tam necessario nolle impartiri, eum homines illiterati in profanis artibus sua sibi instrumeta tanto studio ac industria parent? Hanc dialectices necessitatem grauius præterea vetustissimorum scriptorum testimoniis comprobare fuerit facillimum: sed quid opus est Soli alieno lumine?

Elaborauerunt tamen in eiusmodi testimoniis colligendis per multi, apud quos ea videre licet: nos fatius esse duximus singularum Logices præceptionum vsu diligenter ostendendo, quam alienis encomiis, istius scientiæ vtilitatem necessitatẽque omnibus perspicuam reddere.

Quòd est inter Logicam & Rhetoricam discrimen?

Adeo vicina sunt istæ artes, adeo arcto societatis vinculo inter se deuinctæ, vt agrè à discipulis separari queant: Nunquã enim Rhetoricam sine Logica, nunquam Logices vsum (neque enim satis est præcepta degustasse, & si hoc quoque prodest) sine Rhetorica perfectè cognoueris; rectiusq; simul ambas exercueris, quàm seorsum Dialecticam: Rhetorica exercitatione (vt hodie à quibusdam pessimè sit maximoque studiorum detrimento) penitus neglecta: Adeo deniq; inter se sunt similes, vt vix vllum inter eas discrimen notari possit.

Hinc Zeno Stoicus vtranque coniungens artem (vt in secundo de finibus bonorum & malorum libro; item in oratore ad Brutum Cicero; & post Ciceronem in Institutionibus suis libro secundo Quintilianus refert) vna eademque manu demonstrare solebat, quid inter Dialecticam & Rhetoricam interesset: Rhetoricam palmæ, Dialecticam pugno similem esse dicēs: quòd latius loquerentur rhetores, dialectici autem cōtractiūs: Quòdque Dialectica cōtenta sit docere, & rei dubiæ fidem facere: Rhetorica autem præter fidem, etiam motus animorum spectet; in quibus concitandis vel sedandis magnam se penumero orationis partem consumit.

Hoc igitur discrimen illustre & verum est, quod Aristoteles, & ex Aristotele Cicero his verbis expressit:

Aristoteles in principio artis Rhetorica, dicit illam artem, quasi ex altera parte respondere Dialecticæ, vt hoc videlicet differant inter se, quòd hac dicendi ratio latior sit, illa loquendi contractior.

Hoc est, Logica (quæ res omnes in disputatione incidentes complectitur) aliis disciplinis, rerum ad suam professionem pertinentium explicationem relinquens, breuè viam & methodum, ea quæ altunde allata sunt, aptè & ad veritatem illustrandam accommodatè disponendi sibi assumit: summa duntaxat rerum capita, propriis verbis nudè proponit, nec vnâ sententiam pluribus verbis, aut adhibitis luminibus figuratè pingit: sed Rhetorica addit ornatum in his materiis, quæ orationis copia & splendore illustrati, & variè pingi possunt.

Non enim omnes materiæ illum nitorem ferunt: vt Geometer erit ineptus & ridiculus, si, vt declamator, suis demonstrationibus addere volet ornamenta oratoria.

Et in multis causis, cum docendi sunt homines, magis studendum est Dialecticæ proprietati, quam oratorio splendore.

At in oratione ad motes pertinate maximè locum habent verborum sententiarumque lumina, quibus excitatur, aut terretur auditor, aut in alicuius rei cogitatione, & consideratione diutius detinetur.

Exemplo aliquo luculento discrimen hoc ostende.

Pro Milone cum logico siue dialectico satis fuisse dicere, lege naturæ vim vi repellere concessum est, Cicero hanc sententiâ multis verbis illustrat: Est ergo (inquit) hæc, Iudices non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, acceperimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, &c.

Hic eloquendi splendor proprius est Rhetorices: Simplex & nuda sententiæ comprehensio, Logices.

EPILOGVS.

Hæc de nomine & descriptione huius artis, de Partibus, Officiis, Materia, Vsu denique, ac Fine, illoque discrimine, quo à Rhetorica differt, breuiter dicta sufficiant.

Nunc præcepta Organi Aristotelici aggrediamur, & ea quæ in vsu scholarum maximè sunt trita, quæque in primis ad Aristotelem omnis ætatis philosophorum facile principem rectè intelligendum necessaria iudicantur, quanta fieri potest & breuitate & perspicuitate, declaremus, eadè quam Aristoteles & Porphyrius secuti sunt, vbique diligenter seruata ordinis ratione.

LOGICES

QUINQUE VOCVM GENERA EXPLICANS,
QUAE VVLGO PRAEDICABILIA ET VNIVERSALIA APPELLANTVR.

ORPHYRIVS, in sua Isagoge exponit quintuplicia vocum communium genera seu summa quardã capita, ad quæ commodè reuocari possint quæcunque voces in oratione multis rebus tribui possunt. Hæc vocum communium summa capita vulgus prædicabilia vocat, à prædicando, id est, enuntiando; quia indicant quæ vox de qua comòdè dici & enuntiarì queat. Appellantur & vniuersalia, quòd ex voces, quæ horum capitum ambitu comprehenduntur, omnes eiusmodi sint, vt aptè multis variisque rebus attribuuntur.

Græcè *καταγορηζόμενα* dicuntur *καταγορηζόμενα*: nam est *καταγορηζόμενα* vltatè significat acculo, tamen etiam in genere significat aliquid de alio commemorato: Et fortassis huiusmodi vocabula primum ex forensibus contentionibus ad Logiceam translata sunt: vt cum dico, Verres est fur: nomen furis eo loco positum, est quiddam de Verre commemoratum; quod vocat Porphyrius *συμβεβηκός*, Latini accidens. Sic cum de homine dicimus, Homo est animal rationis particeps, capax disciplinæ: plura de homine commemoramus, quæ omnia ad hæc vocum communium capita aptissime referuntur; animal videlicet, ad Genus; rationis particeps, ad Differentiam; & capax disciplinæ, ad Proprium.

Quid est vniuersale seu predicabile?

Cor. Est vox simplex qua de multis synonymis dici potest.

LoV. Est quod natum est de pluribus vniuocè prædicari.

Vt animal de homine & bestia synonymis seu vniuocè, hoc est, vna eademque ratione atque notione dicitur in his enuntiationibus: Homo est animal, Bestia est animal: similiter bestia de equo, leone, ceruo, &c.

Cur non potest individuum vocari vniuersale?

Individuum, quod Græci *ἰδιον* dicunt, quia de multis vna eademque ratione affirmari nequit, vniuersale appellari non potest.

vt Iesus, Paulus, & id genus alia, de quibus suo loco postea. Quod si plures eodem nomine vocentur, id euenit alia atque alia ratione, qua fit vt Marcus fit & Catonis & Ciceronis proprium; sed alia ratione Catonis, alia Ciceronis.

In quas partes distribuitur vniuersale?
Genus Proprium
&
Speciem
&
Differentiam Accidens.

In has quinque

DE GENERE.

Recita tres generis significaciones ex Porphyrio.

Γένος λέγεται καὶ ἡ πᾶν ἐχόντων πᾶσι πρὸς ἐν τῷ πρὸς ἀλλήλους ἀπορίσσει.
COL. Genus vno modo dicitur aliquorum, & qui ad vnum quiddam, & qui inter sese quodammodo affecti sunt, & cognatione quadam coniuncti, multitudo.

ARG. Dicitur genus aliquorum hominum aggregatio, qui quidem ad vnum quippiam & inter se, habent respectum.

Hoc est, Genus iuxta primam significacionem denotat homines ad communem vel parentem vel patriam relatos, ac proinde non modo commuae principium, sed etiam sese mutuo respicientes: ita vt ab illa quidem relatione filij, nepotes, pronepotes &c. item, Europaei, Asiatici, Africani, Brabanti, Louanienses, Colonienfes, Treuerenses, &c. appellentur: Ab hac vero consanguinei aut contreranei. hoc modo genus dicuntur duo vel plures filij, comparatione parentis: itemque contreranei cum patria collati.

Altera generis significatio.

Λέγεται δὲ καὶ ἄλλως πάλιν γένος ἡ ἐκάστου τῆς γενέσεως ἀρχή, εἴτε ἀπὸ τῆς τελευτῆς, εἴτε ἀπὸ τῆς ὀψέως ἐν ἡμετέροις.

PER. Dicitur etiam alio modo genus, vnde alicui ortus principium est, siue ab eo qui genuit, siue ab eo loco in quo quisque ortus est.

COL. Aliero modo dicitur genus, vnde alicui ortus principium est, siue ab eo qui genuit, siue ab eo loco in quo quisque ortus est.

ARG. Dicitur & alio modo genus, vniuscuiusque principium ortus, tam ab eo qui genuit, quam a loco in quo est quispiam ortus.

Hoc est, Genus est principium hominum genitorum, quod principium parens est qui genuit, vel locus, in quo quis natus est: Sic pater principium est filiorum: patria, hominum in ea natorum.

Tertia

Tertia generis significatio.

Ἄλλως δὲ πάλιν γένος λέγεται ἡ ἀπορίσσει τὸ εἶδος.

PER. Iam alio etiam modo genus appellatur, id cui subicitur species.

COL. Tertio modo genus appellatur, id cui subicitur species. ARG. Alio modo dicitur genus, id sub quo species collocatur.

Vt animal: sub animali enim homo collocatur.

Quorsum istae generis significaciones hoc loco explicantur?

Ob id adduxit Porphyrius plures generis significaciones, vt ambiguitate istius nominis [genus] declararet: neque tamen omnes generis significaciones recensuit: (sunt enim longae plures, quas apud alios inuenies) sed eas duntaxat, quarum cognitionem ad genus dialecticum perfectius intelligendum, aliquid lucis allaturam putauit: Duae enim priores acceptiones quae vulgares sunt & grammaticae, huiusmodi sunt, vt illarum comparatione tertiam, quae Logica est, clarius intelligamus.

Declara similitudinem generis logici cum prima generis significacione.

Quemadmodum genus iuxta primam significacionem multos homines ab eadem stirpe propagatos, aut eadem in patria natos continet: ita genus logicum multas sub se comprehendit species.

Declara similitudinem generis logici cum generis secunda significacione.

Conueniunt in generali ratione quadam principij: vtrunque enim principium est quoddam eorum, quorum genus dicitur.

Recita definitionem generis dialectici.

Γένος ἐστὶ τὸ κατὰ πλείονος καὶ ἀφ' ἑαυτῶν τῶν εἰδῶν, ἐν τῷ τὸ εἶδος ἐστὶ τὸ ἐξ ἑαυτοῦ.

COL. Genus est quod de multis specie autem differentibus dicitur, cum quid quicque sit queritur.

ARG. Genus est, quod de pluribus specie differentibus hoc ipso quid est praedicatur.

Hoc est, Genus est vniuersale quod commodè potest enuntiari de diuersis speciebus, cum quid ea sint queritur: hoc est, in oratione quae appositè responderet ad interrogationem per quid instituta: vt animal genus est hominis & bestiae, quoniam si rogetur quid sit homo, quid bestia sit, aptè [homo est animal] [bestia est animal] respondebimus.

Quis est vsus generis dialectici?

Genus, praeterquam quod ad Definitionem, Diuisionem, Demonstrationem, & Aristotelis κατηγορίας conducit (vt in praefatione

B 2

LOGICES

Quenam dicuntur differre numero?

Differre numero dicuntur duo aut plura individua naturam eandem participantia: vt Socrates & Plato: hic equus & ille equus.

Speciei logica quis est vsus?

Logica species praterquam quod ad Definitionem, Diuisionem, &c. sicut genus, conducit, etiam conferunt ad tollendam generis confusionem: Sic Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, tollunt confusam & sparsam significandi rationem, quae est in genere virtutis: Cognita enim natura specierum, perfectius & distinctius cognoscitur natura generis.

Quomodo diuiditur genus?

Summum seu primum genus, quod Graece $\mu\epsilon\gamma\alpha\lambda\omega\tau\epsilon\rho\nu$. Et Mediū seu interiectū, Graece $\epsilon\pi\alpha\alpha\chi\eta\lambda\omicron\nu$.

Quomodo diuiditur species?

Infimam seu vltimā speciem, Graece $\epsilon\iota\delta\iota\delta\iota\omega\tau\epsilon\rho\nu$. Mediam seu interiectam, Graece $\epsilon\pi\alpha\alpha\chi\eta\lambda\omicron\nu$.

Recita generis summū duas definitiones ex Porphyrio.

PRIOR EST ISTA.

$\text{Αφορίζονται τῷ νῦν τὸ μὲν γινεῖσθαι ἐν γένει, ὅπως, ὁ γένος ἐν, ἐκ ἐστὶν εἶδος.}$

PER. Primum quidem genus definiunt hoc modo, quod cum, &c. vt Col.

COL. Primum seu summum genus est, quod cum genus sit, non est species.

ARG. Generalissimū est, quod genus est & non species.

Hoc est, Genus summum est, quod cum sit genus, speciei rationem habere non potest, videlicet subiicibilis: ita enim hoc loco species accipi debet, non vt prædicabilem designet speciem: aliō qui definitio, animali (quod est absurdum) conueniret.

ALTERA,

$\text{Καὶ πάλιν: ἡ τὰ ἐπὶ ὃ ἐκ ἀνείη ἀλλ' ὁ ἐπαναθεῖσθαι γένος.}$

PER. Item hoc modo: cuius genus esse nullo modo potest.

COL. Summum genus est, cuius aliud genus esse nullū potest.

ARG. Generalissimum est, supra quod nullū aliud omnino genus transcendit.

Aliud genus hoc loco vel (vt Graecis est) $\gamma\acute{\iota}\nu\omicron\varsigma$ ἐπαναθεῖσθαι, seu transcendens, est genus superius, id videlicet quod de altero eum quo confertur, in quaestione quid est dicitur; non sunt ergo Quale,

Quale, Quantum, & similia huiusmodi, transcendentia seu alia genera, ad substantiam relata.

Summa genera quot sunt?

Decem vulgò genera summa recenseri solent,	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Substantia,} \\ \text{Quantitas,} \\ \text{Qualitas,} \\ \text{Ad aliquid,} \\ \text{Actio,} \end{array} \right.$	Passio,
		Vbi,
		Quando,
		Situs & Habitus.

Recita tres infime speciei definitiones ex Porphyrio.

PRIMA EST.

$\text{Τὸ ἢ εἰδικάτερον εἶδος ἢ ἀφορίζον. ὅπως ὁ εἶδος ἐν, ἐκ ἐστὶν γένος.}$

PER. Speciem autem vltimam definiunt hoc modo: quod sic species est, &c. vt Col.

COL. Infima species est, quod sic species est, vt non etiam genus sit.

ARG. Species specialissima est, quae species est, & non genus.

SECUNDA.

$\text{Καὶ, ὁ εἶδος ἐν, ἐκ ἀν διελοιμῆς εἰς εἶδος.}$

PER. Item, quod ita species est, &c. vt Col.

COL. Species infima est, quod ita species est, vt in species diuidi nullo modo queat.

ARG. Specialissima species est, quae alias in species vllas diuidi nequit.

Hæc definitio infimæ speciei adimit quandam generis proprietatem: Proprium enim generi est, in multas diuidi posse species.

TERTIA AC POSTREMA.

$\text{Ἐπὶ ἧς, ὁ πῶς παλαιῶν καὶ ἀφορίζονται τῷ ἀεὶ μὲν ἐν τῷ τί ἐστιν καὶ πῶς εἶται.}$

PER. Item hoc modo: quod de multis iisque numero, &c. vt Col.

COL. Species demum extrema est, quod de multis iisque numero differentibus dicitur, cum rei natura quaerendo inuestigatur.

ARG. Specialissima species est, quae de pluribus differentibus numero hoc ipso quid est prædicatur.

Quæ definitio ipsi speciei infimæ prorsus impropria est: neque enim naturam eius vt infima est, exponit (sic enim respicit genera superiora, quibus inferior ipsa est) sed quatenus dicitur de indiui-

duis, quibus est superior. Tota autem manifesta est ex speciei prædicabilis definitione superius declarata.

Quomodo definiuntur interiecta, que vulgò subalterna vocant?
Τὰ δὲ μὲν τῶν ἀκρῶν ὑπερῶν τε καὶ ὑποῦν εἶδη καὶ γένη, καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν εἶδη εἶναι, καὶ γένεσι τιθενται, πρὸς ἄλλο μὲν τῶν, καὶ ἄλλο δὲ λαμβανόμενοι.

PER. Quæ autem inter extrema interiecta sunt, ut prædicta genera ac species nominant, & unumquodque eorum ponunt esse genus & speciem, si ad aliud & aliud comparatur.

COL. Genera ὑπερῶν τε καὶ ὑποῦν, hoc est, interiecta sunt, quorum unumquodque & genus & species esse potest, si ad aliud & aliud comparatur.

ARG. Subalterna genera speciesque sunt, quorū unum quodque species genusque est, non respectu tamen eiusdem sed dierforum.

Vt corpus & corpus animatum, aliisque plura inter summum genus & infimam speciem interiecta, quæ cum inferioribus collata, genera sunt; cum superioribus, species: ut planum est ex subiecto schemate, in quo à summo genere categoriæ substantiæ per inferiora seu media genera ad infimam usque speciem descenditur.

GENVS PRIMVM,	Substantia
	Corpus
	Corpus animatum
INTERIECTA	Animal
	Bestia
	Animal quadrupes.

SPECIES VLTIMA, Equus.
Sub equo nulla amplius species, sed singuli equi subiiciuntur: ut Bucephalus, Pegasus, Pyrois, Aëdus, Acthon, Phlegon, &c.

ALIUD EXEMPLVM CATEGORIAE QUANTITATIS,	Quantitas.
GENVS PRIMVM	Numerus.
INTERIECTVM	Ternarius.
SPECIES VLTIMA	

Sub quo singuli ternarij tantum continentur.
Quis est eorum que modo explicata sunt generis & speciei partitionū usus?
Sermone res declarandæ sunt, & plerunque arctiora vocabula latioribus sunt declaranda: idcirco in docendo & definiendo, ut res signatè & perspicuè efferamus, plurimum conducit vocum differentias cognouisse, & à latè patentibus eas quæ contractiori sunt significatione, posse segregare: Perperam enim docent, qui ex huius

huius distinctionis inscitia, in definiendo verbis vtuntur ad re non satis appositis, sed vel angustioribus, vel magis quam oporteat communibus. Proinde vtiliter Porphyrius non contentus semel voces, quarum altera est altera communior, in genus & speciei diuisisse, vterius ipsa quoque inter se genera, similiter & ipsas inter se species secundum angustiam & latitudinem distinxit, ad clarius illam quam diximus vocum communiorum minusque communium differentiam designandam.

Recita predicationum regulas que à Porphyrio traduntur.

PRIMA EST.

Τὸ μὲν γένος, ἀεὶ τῶν εἰδῶν κατηγορεῖται, καὶ πάντα τὰ ἐπὶ αὐτῶν, τῶν ὑποκατάτω: τὸ δὲ εἶδος, ὅτε ἢ πρὸς ἑαυτὸν γένος, ὅτε τῶν ἐπὶ αὐτοῦ.

COL. Genus de specie dicitur, & superiora omnia de inferioribus: species autem, neque de genere proximo, neque de superioribus vllis dicitur.

ARG. Genus semper de specie prædicatur, omniaque omnino supera de inferis semper dicuntur: species verò neque de propinquo sibi genere, neque de vilo supero prædicatur.

Sic animal de homine prædicatur, non contra: quia dici seu prædicari in his regulis est, dici ordinatè & necessariò.

Necessariò dici, est ei attribui, cui necessariò coharet: vt Socrates est homo.

Ordinatè dici, est alicui subiecto attribui in prædicatione quæ vocamus ordinatam, quæ latè explicatur in calce huius primi libri, sub titulo De prædicatione.

SECUNDA.

Καθ' ὃν τὸ εἶδος κατηγορεῖται, κατ' ἐκείνων, καὶ τὸ εἶδος γένος ἐξ ἀνάγκης κατηγορεῖται, καὶ τὸ γένος γένος ἀρχὴ ἢ γαινωτάτης.

PER. In quibus autem species dicitur, in iis etiam speciei genus, & generis genus, ad primum usque dicitur necessariò.

COL. De quibus species dicitur, de iis etiam speciei genus, & generis genus, ad primum usque dicitur necessariò.

ARG. De quibus species prædicatur, de his & speciei genus, & generis etiam genus, usque ad generalissimum, necessariò prædicatur.

Vt quia Socrates est homo, Socrates animal est & corpus animatum, corpus item & substantia.

TERTIA,

Διπλασιάζει τὸ μὲν γενικὸν λέγειν, καὶ πάντων τῶν ἰδιωτικῶν λέγειν ἰδιωτικῶν λέγειν: τὸ δὲ γένος τὸ πρὸ τῆς ἰδιωτικῆς λέξεως, καὶ πάντων τῶν ἰδιωτικῶν λέξεων ἰδιωτικῶν λέγειν: τὸ δὲ μόνον ἰδιωτικῶν λέγειν, καὶ πάντων τῶν ἀτόμων: τὸ δὲ ἀτόμων ἰδιωτικῶν λέγειν μόνον τῶν ἰδιωτικῶν λέξεων.

COL. Summum genus de omnibus generibus, formis, indiuiduisque quæ ei subiecta sunt dicitur: & genus quod infima specie prius antiquiusq; est, de omnibus formis infimis & indiuiduis: quæ autem species est modò, de indiuiduis omnibus: & indiuiduum de vno solum singulorū.

ARG. Generalissimum de generibus & speciebus ac indiuiduis omnibus prædicatur: genus autem quod est ante specialissimam speciem, de vniuersis specialissimis ac indiuiduis dicitur: & species ea quæ est solum species, de omnibus indiuiduis prædicatur: & indiuiduum de vno solo particulari.

Harum regularum cognitio quam utilitatem affert?

Vt de connexionibus generis & speciei inter se & cum aliis, melius certiusque indicare possimus, in qua videlicet connexione naturalis vocum inter se ordo sit seruatus, & in qua non seruetur: Itè quæ connexio necessaria sit, & quæ fortuita. Prodest autem plurimum in vero & falso diiudicando necessaria à non necessariis, quæque ordinem seruant naturalem, ab ijs quæ contra illum iunguntur, discernere posse.

DE INDIVIDVO.

Facta est in superioribus regulis indiuidui mentio, quæ res & Porphyrium ante, & nos iam ad eius aliquam declarationem tradendam compellit.

Quot indicat Porphyrius indiuidui descriptiones? Duas.

Recita priorem indiuidui descriptionem.

Τὸ ἄτομον ἰδιωτικῶν λέξεων μόνον τῶν ἰδιωτικῶν λέξεων λέγεται.

PER. Indiuiduum de vno solum singulorum dicitur.

COL. Indiuiduū est, quod de vno solum singulorum dicitur.

ARG. Indiuiduum est, quod prædicatur de vno solo particulari.

Vt, Iesus, Paulus, Marcus, hic homo.

Quotuplex

Quotuplex est indiuiduum generatim acceptum?

Triplex, { Deter- Ex nomine, quod nihil aliud est, quam nomen proprium: vt, Cicero, Erasmus, Mofa, &c.
termi- Ex demonstratione, estque compositum ex pronomine demonstratiuo primitiuae speciei, & voce communi: vt, hic homo, ille equus, &c.
natum, Vagum, constans videlicet, ex signo particulari, & voce communi: vt, aliquis homo, vel aliquis equus, &c.
Ex hypothese, seu conditione, vt Sophronisci filius, modò Socratem solum filium habeat.

ADMONITIO.

Solum indiuiduum quod determinatum vocant, sub indiuidui iam recitata definitione continetur: vaga enim & ex hypothese indiuidua; similiter & ea quæ περιφρασεως aut κατ' ἐξοχήν dicta, huc à quibusdā adferuntur: vt Carthaginis euerfor, pro Scipione: Troiani belli scriptor, pro Homero: poeta pro Virgilio: orator pro Cicero, ab ista indiuidui definitione sunt reiicienda. Quòd tametsi rem singularem aliquo modo indicent, re vera tamen communem habeant significationem: & synonymòs, seu vniuocè, vt aiunt, de multis dicantur: nam (vt exempli gratia hoc addam) qua ratione Cicero est orator, etiam Demosthenes orator est κατ' ἐξοχήν.

Recita alteram indiuidui descriptionem.

Ατομοῦ ἢ λέγεται τὰ τριαῦτα ἢ ἰδιωτικῶν συνειρητικῶν ἕκαστον ἂν, τὸ ἄτομον ἰδιωτικῶν λέξεων μόνον τῶν ἰδιωτικῶν λέξεων λέγεται.

PER. Quæ indiuidua nominantur ex eo, quod ex proprietatibus suis quidque constat, quæ omnes in alio eadem esse nullo modo possunt.

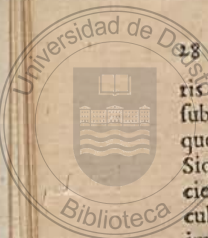
COL. Indiuiduum est, quod ex proprietatibus constat, quæ omnes in alio eadem esse nullo modo possunt.

ARG. Indiuiduum est, quod ex proprietatibus constat, quarum idem aggregatum nunquam in alio fiet.

Hoc est, Indiuiduum est quod proprietates habet, quæ simul omnes nunquam attribuentur multis: vt Socratis proprietates simul omnes nunquam pluribus verè tribuentur.

Quem habet usum indiuidui cognitio?

Magnum sanè: in primis ad cognitionem generum & specierum infimarum consequendam, multum prodest indiuiduorū notitia: Cùm enim hæc sola offerantur sensui, verissimeq; dicant philosophi, nihil peruenire ad intelligendi vim, quod prius in sensu non fuerit: à quouis intelligi potest, si perfectam cupiamus generis

ris & speciei intelligentiâ consequi, oportere nos ab aliquo, quod sub sensum cadat, eò deduci. Quare cum Individuum illud existat quod sub sensum cadit, necessaria nobis in primis est cognitio: Siquidem ex multorum Individuorum similibus collectione, speciem; ex collectione specierum, genus sibi format intelligedi facultas: Verbi gratia, Cum videris multos equos, circumfers animo impressam equi imaginem, & tanquam pictum quoddam simulachrum: vt equos vbi cunq; gentium oblatos agnoscas: eam imaginem dialectici speciem appellant. Deinceps perceptis equis variis, canibus præterea, apris ac. ceruis, diuersisque aliis animantibus brutis, mente colligitur quædam in illis communio essentiæ, quæ sub aspectum non venit: hanc genus vocant, idque exprimitur hac voce, bestia. Ad similem modum bestiis hominibusq; generica quædam naturæ communio inest, secundum quâ sunt animalia.

Sunt autem huiusmodi notiones quæ species vocantur aut genera, in mente, non vt quondam in scholis inepti quidam docuerunt, res foris errantes extra intelligendi facultatem, qui fingebant esse naturas communes, nescio vbi, volitantes. Nos dictum Boëtii verum & perspicuum sequamur, asserentis: Omne quod est, eo ipso quod est, singulare esse. Quicquid igitur oculis ipsis cernitur, quicquid auribus aut alio sensu percipitur, Individuum est: vt, hic salmo quem vides: hic lupus quem auribus tenes: hæc philomela quâ audis canentem, Individuum est. Species horum sunt, salmo, lupus, philomela; hæc mente sola cernere licet. Genera eorundem sunt bestia, animal, corpus, &c. quæ etiam animo duntaxat, non autem sensu comprehenduntur.

Hæc ad vsum Individui commonstrandum dicta sunt: Præterea mihi addere liceat: æm singularis enuntiatio non ad Categoricorum modò & Expositorum syllogismorum, sed Inductionis quoq; & reliquarum argumentationu doctrinam perficiendâ, utilis sit futura, ipsum quoque Individuum, ex quo singularis illa enuntiatio constat, ad argumentationis naturam plenè intelligendam permultum habere momenti. Denique vsum eius aliquis in Topicis quoque futurus est: nam ibi ostendetur eandem esse à specie ad Individuum consecutionem, quæ est à genere ad speciem.

DE DIFFERENTIA.

PORPHYRIUS more suo aliquot differentiarum acceptiones, antequam tertij vniuersalis explicationem aggeriatur, præmittit; ad tollendam nimirum vocabuli, differentia, ambiguitatè: quæ declaratio, cum ad præsentem locum rectè tractandum, tum

ad

ad philosophicas disputationes, distinctiores clarioresq; reddendas, planè erat necessaria.

In quot partes distribuitur differentia?

Distribuit eam Porphyrius in Communem, Propriam, & maximè propriam.

Quomodo definitur differentia in genere considerata?

Differentia est forma, qua aliquid differt à se vel ab alio.

Quod autem per formam differt, vocant differens.

In quot partes distribuitur differens?

In tres, videlicet in id quod differt

{	Communiter,
	Propriè,
	Maximè propriè.

Quid est iuxta Porphyrium communiter differere?

Κοινῶς μὲν γὰρ διαφέρειν ἕτερον ἰτέρος λέγεται, τὸ ἐπιπάτην διακρίσσειν ὁμοῦ ἢ πρὸς ἑαυτὸ, ἢ πρὸς ἄλλο.

PER. Aliud enim ab alio differre communiter dicitur, quod quavis commutatione vel à se differt, vel ab altero.

COL. Communiter differre aliud ab alio dicitur, quod sumpto vnde cunq; discrimine, vel à se differt, vel ab altero.

ARG. Differre quippiam communiter dicitur, cum diuersitate quouis modo, aut à seipso, aut ab alio differt.

Hoc est, Illud communiter differt ab aliquo, quod accidente separabili differt à se vel ab alio: vnde communis differentia est accidens separabile, quo alterū ab altero, vel à seipso differt: vt sessio, cursus, albedo parietis, &c. Facile enim hæc separari ab iis, quibus inhaerent, possunt: vt sessio & quies ab homine sedente, & quiescente, sicut & albedo à pariete: vterque autem (tam paries quam homo) differens est communiter.

Quid est propriè differere?

Ἰδίως διαφέρειν ἕτερον ἰτέρος λέγεται, ὅταν ἀχωρίστωι συμῶσει ἡκόπι τὸ ἕτερον ἢ ἰτέρος διαφέρειν.

PER. Propriè autem inter aliqua interest, cum aliqua affectio, &c. vt Col.

COL. Propriè differre aliud ab alio dicitur, cum aliqua affectio vel accidens id quod elui funditus non potest, dissimilitudinem facit.

ARG. Propriè aliqua differre dicuntur, cum inseparabili differunt accidente.

Hoc est, Illud ab aliquo differt propriè, quod accidente inseparabili differt à se, vel ab alio. Quare differentia propria est accidens

dens

des inseparabile, quo aliquid differt à seipso, vel ab alio: huiusmodi differentia sunt, albedo cygni, nigredo corui, &c. Cygnus autem & coruus per eiusmodi formas proprie differunt.

Quid est maxime proprie differre?
Ιδιαίτερα διαφέρουσι ἑαυτοῦ ἢ ἑτέρου λέγει Διονύσιος ἐπιποσειά διαφορῶν διαλάττη.
COL. Ea maxime proprie inter se differunt, quæ differentia distant, ea quæ speciei est efficiens.

ARG. Propriissimè quippiam à quopiam differre dicitur, cum specifica differentia differt.

Hoc est, Illud ab aliquo differt maxime proprie, quod diuersam distinctamq; in se habet ἰδιοποιόν, id est specificam, seu speciei efficientem differentiam. Differentia igitur maxime propria, est differentia specifica, qua alterum ab altero differt. Specificam autem differentiam appellant, quæ coniuncta generi, speciem procreat: vt rationis particeps, quod adiunctum animali, efficit hominem: Homo autem per hoc quod sit rationis particeps, ab aliis rebus maxime proprie differt.

Quorsum conducit ista triplicis differentie explicatio?
Præter hanc commoditatem, quod vocis (differentia) ambiguitas tollatur, ne ἐκ τῆς ὁμωνυμίας confusio inter docendum oriatur. Conducit etiam hæc acceptationum declaratio ad definiendi & diuidendi rationem melius intelligendam: nam differentiis maxime propriis in species genera diuiduntur, & consueuntur ex iis definitiones: sed differentia, quæ appellantur communes & propria, subiectum tantummodo variè afficiunt atque immutant: vt in earum explicatione docet Porphyrius.

Recita alteram differentie diuisionem iuxta Porphyrii sententiam.
Διαφορῶν { χωριστή, { καθ' αὐτὴν { διαφορικῆ,
                  { ἀχώριστος { καὶ ἀσυμβεβηχός. { συστηματικῆ.

Differentiarum alia est { Separabilis: vt albedo parietis. { Per se, & est omnis & sola differentia maxime propria: Per se dicta, quod in definitione essentiali collocetur. { Alia diuidit genus, Alia efficit speciem.
                                  { Inseparabilis: vt habitus scientiarum ab hominibus eruditis diffi- cilter tollitur. { Per accidens, & est omnis & sola differentia propria.
                                  { Præterea aptum ad ridendum & rationis particeps ab homine.

Membra

Membra quæ distinguunt differentiam per se, non reipsa sunt opposita, sed tantum ratione, duplexque eius officium indicant.

Qua igitur ratione differentie appellantur diuidentes?
Diuidentes vocantur differentia, quod genus diuidant: vt particeps rationis & rationis expers diuidunt animal.

Cur differentie dicuntur efficientes speciem?
Quia addita generi speciei naturam absoluunt: vt particeps rationis, additum animali, hominem efficit, eiusque naturam absoluit. Porro sunt duntaxat octo diuidentes & speciem efficientes differentia: in categoria substantia, quas vulgo in scholis nominant (nescio an satis commode) videlicet:

- Corporeum,
- Animatum,
- Sentiens,
- Rationis particeps,
- Incorporeum,
- Inanimatum,
- Sensus expers,
- Rationis expers.

Reliquas anonymas appellant, quod nominibus vacent, in eisq; significandis vel alieno nomine vel periphrasi sit vtendum.

Quis est vsus huius posterioris differentie partitionis?
Hæc posterior differentia partitione ad idem utilis est, ad quod prior acceptationum differentia explicatio: nam differentia per se seu maxime propriis, ad genera diuidenda, resque definitione explicandas summè est opus: à quo munere fortuita & ascititia omnes differentia reiciuntur; vt docet hic Porphyrius. Cui tamen hoc videtur addendum: Differentiarum per se vsum propter ignorantiam earum, rarissimum esse: longè autem frequentiore pro- priarum & communium in omnibus rebus explicandis, quod passim obuia sint, & ad rerum distinctiones efficiendas accommodata. Vnde descriptiones rerum & diuisiones, eiusmodi differentia sunt: itaque vt concedatur, ad res perfecte explicandas differentia maxime propriis, vis maxima; aliarum tamen vsus est multò frequentissimus in cuiusuis rei descriptione atque explicatione.

Recita quadruplicem differentie maxime proprie definitionem.
PRIMA DEFINITIO EST ISTA.

Διαφορῶν ἢ διαφορῶν τὸ ἰδίον ἔστιν ὁ γένους.
COL. Differentia est, qua forma & species genus superat.

ARG. Differentia est, qua species genus excedit.
Hoc est, Differentia est forma vniuersalis, quæ ita pertinet ad naturam speciei, vt non pertineat ad naturam generis (ponitur enim in definitione speciei, non autem generis) quo fit vt per differentiam species genus superet, id est, in sua natura includat plus, quàm quoduis

quoduis genus per talem formam diuisum; vt rationis particeps
Per hanc enim differentiam homo excedit animal, & quodeunque
aliud suum genus: Animal itē per sentiens, superat corpus anima-
tum, ceteraq; superiora genera omnia: deniq; & homo & animal,
per animalum plus in se includunt, quā aut corpus aut substantia.
Definitur autem hic tantum differentia maximē propria, vt spec-
ifica est, hoc est, procreatrix speciei.

Nam alia differentia, quæ communes & propriæ dicuntur,
quod ad principalis seu perfectæ definitionis (quæ essentialē vo-
cant) confectionem non pertineant, hac definitione minimē con-
tinentur. Neque enim partes sunt, speciei essentialē cum genere
efficientes: sed speciebus antē effectis & existentibus adueniunt
atque accidunt; vnde & accidentaria vocari solent.

Reiciuntur & genera à definitione: Genus enim quāuis speciei
pars sit, non tamen forma est speciei, sed potius materia subit ra-
tionem; vt hoc loco Porphyrius tradit.

SECUNDA DEFINITIO QUAE ACCOMMODATUR
differentia, vt est species vniuersalis.

Διαφορά ἐστὶν τὸ κτλ. ἀπορίτων τῶ ἐίδ. ὅτι τῶ ὁμοίῳ
τί ἐστὶν ὑπερπερὶον.

COL. Differentia est, qua de multis, specie autē differenti-
bus, dicitur in questione, qua quale quid sit indagatur.

ARG. Differentia est, id quod de pluribus, & differen-
tibus specie, hoc ipso quale quid est prædicatur.

Hoc est, Differentia est vniuersale quod de diuersis speciebus,
commode potest enuntiari, cum quæstio per quale essentialē de-
notans, instituitur: Sic rationis expers de leone, equo, cæterisque
animantium brutorum speciebus diuersissimis dicitur, in quale es-
sentiam denotans: nam cum rogatur, qualis iuxta essentialē suam
est leo, qualis equus; commode [leo est rationis expers] [equus est
rationis expers] responderetur.

Quotuplex est differentia vniuersalis?

Est bipartita: Alia enim vni tantummodo speciei infimæ cōue-
nit; vt rationis particeps, quæ vltimam tantum speciem, nempe ho-
minem efficit: Alia latius patet & genus procreat; vt sentiens, item
rationis expers, & similes differentia, quæ genericæ, ab efficiendis
generibus, appellantur: sentiens enim animal, expers rationis verò
bestia procreat; quæ in varia deinceps genera vterius diuiduntur.

Vtra harum differentiarum à Porphyrio hic definitur?
Definitur huc duntaxat differentia generica, hoc est, talem con-
stituens

stituens speciem quæ etiam sit genus, id quæ vt rationem habet vni-
uersalis, seu prædicabilis.

Si quis velit omnibus in vniuersum differentijs, quatenus sunt
prædicabiles, siue generales sint, siue speciales, hanc definitionem
accommodare, is vel hanc appendicem addat (aut differentiis num-
mero) vel potius omittat istam contrahentem particulam (& dif-
ferentiis specie) ad hunc modum:

COL. Differentia est forma vniuersalis, quæ de multis præ-
dicatur in quale essentialē.

ARG. Differentia est forma vniuersalis, quæ de pluri-
bus hoc ipso quale quid est, dicitur.

Sic rationis particeps de Socrate & Platone dicitur, item quæ
animatum de animali & planta.

Dici autem hoc ipso quale quid est, est appositè responderi ad
quæstionem qua quæritur qualis sit res secundum naturam seu es-
sentiam.

TERTIA DEFINITIO.

Quæ de differentia maximē propria, vt differentia est, ac rerum
discriminatrix, datur his verbis:

Διαφορά ἐστὶν τὸ χωρίζειν πικρὸς τὰ ὕδα το ἄντρο ἴεν.

COL. Differentia id est, quod vim habet ad ea secernenda
quæ subiecta sunt sub idem genus.

ARG. Differentia est id, quod suapte natura, ea quæ
sunt sub eodem genere, separat.

Hoc est, quæ eiusdem generis species à se mutuò secundum na-
turam distinguit, vt rationis particeps secundum naturam, disjunct
hominem à bestia, quod pars sit naturæ hominis, non autem
naturæ bestia.

DEFINITIO QUARTA.

Verbis non sensu à superiori diuersa, & similiter respiciens ma-
ximē propriam differentiam, vt differentia est.

Διαφορά ἐστὶν, ὅτι διαφέρει ἐκάστου.

COL. Differentia est, quo quidque distinguitur.

ARG. Differentia est, id quo singula differunt.
Hoc est, quæ aliquæ eiusdem generis species secundum natu-
ram inter se distinguuntur.

An due posteriores differentia definitiones sunt
omnibus sui numerū absoluta?

C

Indicat

Indicat Porphyrius, has duas definitiones definitum excedere, perficiendas autem esse adiectione particulæ (secundum naturam) quam nos in earum expositione addidimus.

Verba eius sunt: *Exactius autem ea, quæ ad differentiam pertinent, pertractantes, differentiam inquirunt, non quodun eorum esse quæ separant ea, quæ sub eodem genere collocantur, sed id quod ad substantiam rationemque confert, & quod pars eius est rei, cuius differentia dicitur esse.*

Ex quo Porphyrij loco eruditi quidam quintam conficiunt Differentiæ definitionem, omnium, ut dicunt, absolutissimam verissimamque, nempe hanc:

Differentia est, per quam unaquaque res est id quod est, valetq; ad definiendum, quid res sit, atque rei pars est.
Vel si quis antiqui interpretis verba malit:

Differentia est,

(Interpres)

Quæ ad esse rei conducit: & quæ eius, quod est esse rei, pars est.

Græca sic habent:

Ὅτις ἐστὶ τὸ εἶναι συμβαλλεται, καὶ ἐστὶ τὸ τὴν εἶναι, καὶ τὸ πᾶσι μέρους ἐστὶ μέρος.

COL. sic: *Differentia est, quod ad rem eiusque vim & naturam aperiendam pertinet, quodque rei pars est.*

Scholæ nostræ Louanienſes Quintam definitionem non solēt facere: verū iam recitata verba ita accipiunt, ut ad perficiendas duas posteriores differentię definitiones referantur, ut est prius à nobis indicatum.

Uſus differentię, ex ijs, quæ modò dicta sunt, manifestior est, quàm ut vlla egeat declaratione.

DE PROPRIO.

Recita quatuor proprios modos ex Porphyrio.

Τὸ ἴδιον διατεγοῦσι τετραχῶς, καὶ τὸ ἄλλο μόνῳ ἢ τοῖς ἀσυνεβέχουσιν ἐν καὶ μὴ παντί, καὶ ὁ παντί συνεβέχουσιν τὰ ἴδια, καὶ μὴ μόνῳ, καὶ τὸ μόνῳ καὶ παντί, καὶ παντί, τὸ ἐπὶ τὸν δὲ ἐπὶ τὸ συνδεδράμηναι, καὶ τὸ μόνῳ καὶ παντί, καὶ ἀπὸ.

PER. Proprium autem diuidunt quadripartitò, nam & quod vni soli speciei neque toti conuenit, proprium appellant, & quod toti speciei, & si non soli, & quod in sola totaque specie, idque interdum reperitur. Et quartum id, in quod hæc omnia concurrunt, & conueniunt, quod in sola totaque specie, idque semper intelligitur.

Vel distinctius ad hunc modum:

COL.

COL. *Primo modo proprium dicitur, quod vni soli speciei, neque toti conuenit.*

ARG. Proprium est id, quod soli cuiquam accidit speciei, & si non omni.

Hoc modo Medicina, Grammatica, Geometria, cæteræque disciplinae studio atque labore partæ, homini sunt propriae.

(Soli) excludit subiectum non subordinatum.

Subiectum subordinatum vocant, quod interuentu alterius aliquid in se recipit, vel cuius interuentu aliquid in alio recipitur. Huiusmodi sunt ipsarum disciplinarum subiecta, siue prima, siue postrema, siue media respicias. Nam disciplinae omnes primò sunt in mente seu intelligendi facultate, illaque interueniente in animo, & postmodò in homine.

Neque ob hoc non conueniunt soli homini disciplinae, quòd animo eius, & menti conueniant, cum mens, & animus, subiecta sint subordinata, quæ dictione (soli) non excluduntur.

COL. *Secundo verò modo, quod toti speciei, etsi non soli conuenit.*

LOV. Secundo modo, id quod omni accidit speciei, et si non soli.

Sic aptum esse ad duos pedes habendos, homini proprium est. Accidere omni (id est, toti alicui speciei) est conuenire alicuius speciei cui libet indiuiduo.

COL. *Tertio, quod in sola specie totaque, idque interdum, reperitur.*

LOV. Tertio modo, id quod soli accidit & omni atque quandoque.

Quem modum, ad vitandas Sophistarum cauillationes, sic intelligere oportet: Proprium tertio modo dicitur, quod conuenit soli alicui speciei, & omni aliquando. Ut, soli homini canitiem accidere volunt, illique omni in senectute.

COL. *Quarto modo proprium dicitur, quod in sola totaque specie, idque semper intelligitur.*

LOV. Quarto modo id, in quod omnia conueniunt, ut soli & omni semperque accidat.

Ut ad ridendū aptus, & soli homini, & omni & sepe accidit. Aptitudinis

tudinis enim gratia dicitur homo *ἄλλοτριός*, id est, ad ridendum aptus (inquit Porphyrius in Communitatibus) non quod rideat semper.

Quis est istorum proprii modorum usus?

Hi modi vtilem admonitionem continent, de significatione vocabuli (Proprium) ne quis fallatur. Neque enim semper eodem modo voce Proprij vtimur.

Præterea etiam ob hanc causam vel maxime est necessaria multiplicium proprii acceptionum cognitio, vt proprium quarti modi citra errorem possimus ab alijs legregare, hoc enim solum præfenti seruit instituto, & id solum apud Porphyrium proprii prædicabilis obtinet appellationem, vt ex Communitatibus est manifestissimum: vbi plura discrimina speciei & proprii cum recensisset, subiunxit:

- „ Præterea quorum definitiones sunt diuersæ, ea etiam sunt diuersa: at speciei quidem definitio est sub genere esse, & de pluribus differentibus numero, hoc ipso quid est, prædicari, & quæ sunt similia. Proprij verò, soli & semper atque omni inesse.

E quibus verbis liquet, proprium quarti modi à proprio prædicabili iuxta Porphyrij sententiam non esse distinguendum. eadè enim verba, quibus paulò ante descriptum fuerat quarti modi proprium, hoc loco repetens Porphyrius definitionis loco, proprio prædicabili attribuit.

Quod est discrimen inter proprium prædicabile & accidens?

Proprium prædicabile ita Porphyrius in Communitatibus sub finem Isagoges ab Accidente distinguit.

- „ Proprium prædicabile prædicatur accidentaliter & conuersim.
- „ Accidens verò accidentaliter, & non conuersim, prædicatur.

Proinde risibile comparatione hominis proprium esse, sed comparatione Ioannis aut animalis, cum quo non recipiatur, seu conuertitur, non habere perfectam proprii rationem eruditiones philosophi censent.

- „ Nemo enim (vt in primo Topicorum Aristoteles docet) proprium dicit, quod contingit alij inesse.
- „ Cum quo planè consentit Porphyrius cum dicit

„ Proprium

- „ Proprium vni soli speciei inest, vt risibile homini (Deinde interiectis iis quæ ad accidentia spectant) Quapropter
- „ proprium quidem conuertitur cum eo cuius est proprium,
- „ & est ipsi æquale.

Ita Porphyrius in Communitatibus, inculcatque ibidem hæc sæpius. Quare Aristotelis Porphyrijque doctrinæ consentaneum videtur, dicere prædicatione proprii de generibus eius speciei, cum qua recipiatur, quinti esse prædicabilis; prædicationem verò proprii de indiuiduis eiusdem speciei, non quidem habere perfectam rationem quarti prædicabilis, ad eam tamen, quia necessaria est, potius quàm ad accidentis prædicationem, esse referendam.

Quem habet usum proprii prædicabilis cognitio?

Proprium, vt reliqua vocum communium genera ad Definitionem, Diuisionem, Demonstrationem, & Aristotelis *ἡγεμονίας* facilius intelligendas conducit: deinde etiam, quemadmodum differentiarum, ad speciem eiusdem generis discriminandas. Homine enim ab alijs separantes animantibus, dicimus: Animantium quædam ad nauigandi scientiam esse idonea (quod hominis est proprium) quædam non esse.

Prodest etiam maxime proprium, quod in rebus definiendis, verarum differentiarum loco (quarum maxima est paucitas) vt possumus.

Verarum enim differentiarum loco ponitur, } Vel propria *διὰ τὸ εἶναι*, seu, propensio, vt: Homo est animal syllogisticum, id est, ratiocinandi facultatis particeps.

} Vel etiam accidentium coaceruatio.

Vt, ignis, est elementum calidum & siccum. Calor & siccitas accidentia planè sunt, sed quandà circumscribunt ignis differentiam, quam nondum humanæ mentis attingit imbecillitas, quæ nusquam euentius, quàm in Differentijs appositè concipiendis aut nominandis, se prodit.

Quid interest inter differentiam & proprium?

Inter proprium & differentiam hoc interest: quod hæc (vt ex superius dictis est manifestum) ad rei essentiam pertineat, sitque pars rei: Proprium verò huiusmodi non est, sed propensio duntaxat, & habilis ad opus naturale.

VI PROPRIUM EST

Afinorum
Boum
Bubonum
Camelorum
Canum
Ciconiarum
Cornicum
Coruorum
Elephantorum
Gallarum
Leonum
Ouium
Passerum
Ranarum
Suis
Vulpis

LOGICIS

Rudere.
Mugire, boare.
Bubulare. *In carmine quod adscribitur Ouidio.*
Blaterare, *Festus.*
Latrare.
Crepitare rostro.
Cornicari.
Crocitare.
Barrire.
Glocitare. *Festus.*
Glocire. *Colu. lib. 8. cap. 5.*
Pipire. *Colum.*
Rugire.
Balare.
Pipilare. *Car. de passere Lesbie sue.*
Coaxare.
Grunnare.
Gannire. *Donatus.*

Hæc idcirco ex optimis quibusque auctoribus in gratiam studiosæ iuuentutis cogerere libuit; ne ipsi hoc loco in risibilis molesta inculcatione perpetuo inhaerendum foret. Atqui in omnibus istis verbis, non actus ipse præsentis temporis, sed habitas quedam naturalis est intelligenda.

DE ACCIDENTE.

Recita tres accidentis definitiones ex Porphyrij verbis.

PRIMA EST.

Συμβεβηκός ἐστιν, ὃ γίνεται ἀπορίεως ἡρώς, τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθογῆς.

COL. *Accidens est, quod adest & abest, sine eius rei, in qua situm est, interitu.*

ARG. *Accidens est, quod adest, atque abest, sine subiecti corruptione.*

Hoc est, Accidens est res communis, quæ potest saltem cogitatione, alicui subiecto & inhaerere & non inhaerere, ipsius subiecti natura permanente salua, vt. albedo, accidens est hominis, nigredo corui, & Aethiopsis.

Quotuplex est accidens?

Duplex, videlicet Separabile, & Inseparabile.

Quid est accidens separabile?

Accidens separabile est, quod re ipsa per vim naturalem à suo subiecto

subiecto facile separari potest: vt, albedo à pariete facile separatur,

Quid est accidens inseparabile?

Accidens inseparabile est, quod re ipsa difficulter, aut nullo modo, per vim naturalem, separari potest. vt, leuitas aeris & ignis calor; quæ re ipsa aut nullo modo aut admodum difficulter à suis subiectis auelli possunt, at cogitatione facile & perspicue auelluntur, dum aduertit mens humana leuitatem, calorem, & id genus aduentitias atque fortuitas res non esse corporum partes, nec ad eorum essentiam aut naturam pertinere, quod eas corporibus nonnunquam adesse, aliàs verò abesse conspiciat.

SECUNDA.

Συμβεβηκός ἐστιν ὃ ἐδέχθη τῷ αὐτῷ ὑποκειμένῳ, ἢ μὴ ὑποκειμένῳ.

COL. *Accidens est, quod & inesse in eadem re, & non inesse potest.*

ARG. *Accidens est, quod inesse & non inesse eidem potest. Intellige vicissim, & saluo permanente subiecto.*

TERTIA.

Συμβεβηκός ἐστιν ὃ ἔτε γένεται ἐστὶν, ἔτε ἀφθογῆς, ἔτε εἶδος, ἔτε ἴδιον, ἀλλ' ὃ ἐστὶν ἐν ὑποκειμένῳ ὑποκειμένου.

COL. *Accidens est, quod nec genus est, nec differentia, nec species, nec proprium semper quæ, in re subiecta inhaeret.*

ARG. *Accidens est, quod neque genus, neque species, neque differentia, neque proprium est, semper autem est in subiecto.*

Hoc est, Accidens est vniuersale, quod alicuius comparatione, neque genus, &c. semper autem, quoad existit, in subiecto inhaeret.

Definitur hic accidens, quod est quantum vniuersale, & solum: Priores duæ definitiones etiam Proprium quarto modo comprehendunt. Nihil enim aufert essentiam, qui propria intelligit abesse, propterea quod in rei essentia non includantur.

Possent tamen conuenienti interpretatione ita restringi duæ illæ priores accidentis definitiones, vt ab ijs proprium excluderetur; verum id earum verba per se non habent.

Quis est vsus accidentis?

Accidentia ad ea conducunt, ad quæ propria; frequentissimè enim conseruatione accidentium res definimus, atque distinguimus: vt in descriptionibus differentiisque plantarum, gemmarum, animalium, elementorum, similibusque rerum explicandis est manifestum

nifestum. Deinde conducunt peculiariter accidentia, ad singula individua à se mutuo distinguenda. Sic Menelaus ab Vlysse apud Homerum distinguitur: quod ille ἐ πολύμυθος, hoc est, non multiloquus, non verbosus fuerit; Vlysses verò πολύμυθος, & copia dicendi mirabilis, fluminis instar hybernis aucti niuibus ruens. Sic inter Xenocratem & Aristotelem discrimen constitues, si hunc peracuto, illum hebeti admodum ac tardo fuisse ingenio dicas.

Omnium eorum, que hactenus tradita sunt, ad iuvandam puerorum memoriam, generalis comprehensio.

- Etymologia**
  - Logice dicitur à nomine λόγος,
  - Dialectice, à verbo λέγειν.
- Definitio**
  - Ratio differendi,
  - Ars bene differendi,
  - Ars definiendi, diuidendi, & argumentandi,
  - Instrumentum explorandi, quid verum quid falsum.
- Partes**
  - Secundum vnam distributionē
    - Inuentio & Iudicium.
  - Secundum aliam
    - Apodictica & Dialectica.
- Officia**
  - Obscura definire,
  - Latè patentia diuidere,
  - Argumentis
    - Vera confirmare,
    - Refutare falsa.
- Materia seu materia**
  - Vel, id quod præcipuè docetur, videlicet Argumentatio.
  - Vel, id quod argumentatione explicatur, nimirum Questio.
- Finis ac vsus** est, vera à falsis discernere in omni sermone.
- Discrimen à Rhetorica**
  - Nitor elocutionis proprius est Rhetorices,
  - Simplex & nuda in probatione seu refutatione comprehensio sententię, propria est Dialectices.
- Exemplum** luculentum huius discriminis ibidem ex oratione pro Milone.

Schema

SCHEMA TRACTATIONIS de vniuersalibus.

C

SCHEMA

De conuenientia & differentia vniuersalium.

Vniuersalia de multis dicuntur.

Idque	In quaestione in- stituta per quid,	De differentibus specie: vt Genus.	Essentiale seu essentiam denotans: vt differentia.	De differentibus numero: vt Species.
	In quaestione in- stituta per quale, seu accidentariu.			

Quam afferunt vtilitatem haec tenus tradite de vniuersalibus praecipiones?

Praecipue mihi conducere videntur, ad recte iudicandum de vo- cum simplicium connexionibus, hoc est, ad videndum, quae qui- bus possint aut non possint vere & apte coniungi.

Nam omnes legitima connexiones, seu (vt aiunt) praedicationes, in quibus communis & naturalis vocum ordo seruatus est, referuntur ad aliquem istorum modorum: Vt aut de individuo spe- cies, aut de specie vel individuo genus, aut differentia, aut pro- prium, aut accidens enuntietur.

DE PRAEDICATIONE.

PRaedicationes, quarum discrimina comodissime ex vniuersalium distinctione sumuntur, iunioribus maxime no- tas esse oportet, vt enuntiationes necessarias a non necessarijs, & fi- guratas ab apertis & simplicibus discriminare queant.

Quandoquidem igitur hic locus ad praedicationes tradendas oportunus videtur, eas, vt hic a scholis tractari solent, quanta fieri poterit & breuitate & perspicuitate, nunc declarare nitentur.

Quid est praedictio generatim sumpta?

Praedictio generatim sumpta, est enuntiatio, in qua ali- quid de aliquo dicitur.

Vt: Nestor est eloquens: Nouerca est iniusta: Marcus est Tul- lius.

Quomodo diuiditur ita generatim sumpta praedictio?
Vt enuntiatio; ad hunc videlicet modum:

Præ-

Prædictio	Vera Falsa.	} Simplex seu propria, Figurata, Inusitata.

Prædictio vera est, quæ cum re, quam affirmat aut negat, congruit atque consonat.
Vt: Mundus ex nihilo est creatus.

Prædictio falsa est, quæ cum re, quam affirmat aut negat, non congruit neque consentit.
Vt: Mundus est æternus.

Prædictio propria est, quæ sermone vititur proprio, & vsitato.
Vt: Dilia est fluuius: Therfites est deformis.
De prædicatione propria in sequentibus fufius dicitur.

Prædictio figurata est, quæ sermone improprio vititur, ad sententiam aliquam designandam.
Vt: Parturiunt montes.

Si sensus spectetur, nihil interest inter apertas & figuratas seu te- ctas locutiones, verum tota harum differentia posita est in oratio- nis varia conformatione & vocum diuersitate, hæc namque, Ty- rannus est lupus, eandem quam ista habet sententiam: Tyrannus ef- frenata nocendi alijs libidine, lupo est persimilis. Item ista: Mene- demus est stipes, sensu cum ista consonat: Menedemus obtuso & tardo est ingenio: in quibus omnibus si sententia respiciatur, enun- tiatio est accidentis de suo subiecto.

Quam vocas inusitatum praedicationem?

Inusitatum praedicationem hic vocamus enuntiationem de filio Dei.

Hæ non sunt examinande ad regularum aliorum praedicationum, in quibus non coniungimus species disparatas, non enim di- cimus: aper est ceruus, albedo est sonus.

Videndum est autem in hoc genere diligenter, quas affirmatio- nes, & negationes sermo ecclesie receperit. Non enim dicimus in abstr-

44
abstracto: diuinitas est passa, Quia hic diuina natura seorsum considerata significatur. Et Petrus inquit Christum passum esse in carne, hoc est, in natura humana. Sed in concreto conceditur prædicatio: Deus est passus, hoc est: Hæc persona, quæ est Deus & homo, est passa.

Ceterum relinquenda est inusitata huiusmodi prædicatio Theologis. Nos tamen consulto eam breuiter attingere volumus, vt innueremus etiam ad profundissimas Theologorum, aliorumue doctorum hominum disputationes intelligendas, huius loci doctrinam multum conducere.

ADMONITIO.

Omissis falsis & negantibus, similiter figuratis & inusitatis prædicationibus, proprias duntaxat, affirmantes & veras paulo latius explicare nitentur: de illis enim solis scholæ loquuntur, Prædicationis vocabulum angustissimè accipientes.

Quid est prædicatio iuxta communem & tritam scholarum doctrinam?
Prædicatio est enuntiatio aiens, vera, præsentis temporis, quæ enuntiat simplex prædicatum de subiecto simplici.

Quomodo distribuitur ista scholarum vsu trita prædicatio?
Ad hunc modum:

Quid est prædicatio ordinata?
Prædicatio ordinata est, in qua seruato naturali ordine, quod aptius est ad prædicandum, id prædicatur: et quod aptius est ad subiiciendum, subiicitur.
Vt: Homo est animal: Sonus auditur.

Quid

Quid est prædicatio interna?

Interna prædicatio est, in qua res præcipuè per prædicatum significata, est in re per subiectum denotata.

Vt: Coruus est niger: Homo est animal.

Quid est prædicatio externa?

Externa prædicatio est, in qua res per prædicatum significata, non est in re per subiectum denotata.

Vt: Sonus auditur: Paries videtur.

Quid est prædicatio essentialis?

Essentialis prædicatio est, in qua res per prædicatum præcipuè significata, de natura est ipsius subiecti.

Vt: Homo est animal: Socrates est homo: Homo est rationis particeps.

Quid est prædicatio accidentalibus seu fortuita?

Fortuita prædicatio est, in qua res præcipuè per prædicatum significata non est de essentia, seu natura eius rei, quam denotat subiectum.

Vt: Aër est leuis: Democritus est aptus ad ridendum.

Quomodo proprie definitur prædicatio primi prædicabilis?

Prædicatio primi prædicabilis est, in qua genus de sua specie dicitur.

Vt: Homo est animal.

Porro prædicatio generis de indiuiduo (vt Plato est animal) huc reduciunt tantum.

Quid est prædicatio secundi prædicabilis?

Prædicatio secundi prædicabilis est, in qua species de suo indiuiduo dicitur.

Vt: Bucephalus est equus: Hoc rationale est rationale.

ADMONITIO.

Monent hoc loco scholæ, ne prædicatio generis aut speciei de suo inferiore falsa sit, quædam esse obseruanda.

In primis, vt prædicatum & subiectum similiter efferantur, vel ambo in abstracto, vel ambo in concreto. Vnde hæc sunt falsæ: Album est color: Albedo est colorata.

Deinde, si ambo sint abstracta, vt neutrum eorum sit abstractu (vt vocant) vltima abstractione. Nam huiusmodi neque superioribus subijci, neque de inferioribus enuntiarî possunt. Vnde hæc sunt falsæ: Humanitas est animal: Paulus est humanitas.

Tertiò

Tertio si ambo sint concreta, vt non respiciant diuersa. Vnde hec est falsa: videre & sentiri. Videre enim respicit subiectum in quo est sensus. Sentiri autem subiectum circa quod versatur sensus. Sed dicendum erat: Videre est sentire, vel videri est sentiri.

Nam actiua verba hęc: sentio, video, audio, tango, & similia pertinent ad subiectum inhaesionis, de quo & dicuntur praedicatione quinti praedicabilis. Vt homo videt. Passiua vero ipsis respondentia referuntur ad obiecta sensuum, de quibus dicuntur praedicatione externa, vt: Color videtur: Sonus auditur.

Quid est praedictio tertij praedicabilis?

Praedictio tertij est, in qua dicitur differentia de specie quam constituit, vel eius inferiori.

Vt: Bestia, est rationis expertus: Equus est rationis expertus.

Dixi (de specie quam constituit) nam de genere quod diuidit, solum reductiue dici, praedicatione tertij affirmant, vt: Animal est ratio expertus: Substantia est corporca.

Quomodo proprie definitur praedictio quarti praedicabilis?

Praedictio quarti praedicabilis est, in qua proprium praedicabile dicitur de specie cum qua reciprocatur.

Vt: Homo ridet. Elephas barrit: Leo rugit, vt verba facultatem quandam naturalemque habilitatem designent. non autem ipsius habilitatis actum.

Porro praedictio proprii de Indiuiduis aut superioribus suae speciei, vt: Democritus ridet: Heraclitus flet. Item: Animal ridet: Corpus animatum flet. aut reductiue tantum, quarti dicitur, ant rectius quinti praedicabilis, ex sententia Porphyrii & Aristotelis prius a nobis commemorata.

Quid est praedictio quinti praedicabilis?

Praedictio quinti praedicabilis est, in qua accidens de suo subiecto enuntiatur.

Vt: Homo est doctus: Ignis est calidus.

MONITIO.

Hanc accidentis praedicationem (quae omnium maxime intricata est, longeque iudicatu difficilima) solemus in Categorijs per singulas accidentium categorias, viua voce postmodum explicare Quantitatum praedicationes, circa Quantitatis categoriam, reliquasque suo loco declarantes. Quod longe consultius est, quam congestis in hunc locum sexcentis regulis, rem per se perplexam intemptiua tractatione magis obscurare.

Ceterum

Ceterum mihi illud vnum monendi hic videntur studiosi, diligenter vt obseruare deinceps assuescant, quibus rebus tanquam subiectis accidentium vnumquodque inhaereat, quo perspecto, de praedicatione accidentis iudicare, facillimum erit.

Quid est praedictio inordinata?

Praedictio inordinata est, in qua inter subiectum & praedictum vel nullus est naturalis ordo, vel perturbatus.

Prioris partis exempla sunt: Ensis est gladius: Dulce est album, quas praedicationes inordinatas praeter ordinem vocamus.

Posterioris partis exemplum, vt: Animal est homo, quam praedicationem inordinatam contra ordinem dicimus.

Quid est praedictio inordinata praeter ordinem?

Praedictio inordinata praeter ordinem est, qua si conuertatur, non fit tamen ob id ordinata.

Vt: musicus est Rhetor: Album est dulce: Gladius est ensis.

Sunt enim istae praedicationes eiusmodi, vt, licet subiectum & praedictum earum inter se locum permurent, nihilo tamen magis ob id futurae sint ordinatae. veluti si ita efferantur: Rhetor est musicus: Dulce est album: Ensis est gladius.

Quid est praedictio inordinata per accidens?

Praedictio inordinata per accidens est, in qua duo concreta, quorum neutrum in abstractum mutari potest, salua propositionis veritate, inter se coniunguntur.

Vt: Album est dulce: Pater est pius: Nouerca est iniusta.

Quid est praedictio identica?

Identica praedictio est, in qua idem de seipso vel sub eodem nomine vel sub diuerso enuntiatur.

Vt: Homo est homo: Ensis est gladius.

Quid est praedictio inordinata contra ordinem?

Inordinata contra ordinem praedictio est, qua extremorum permutatione ordinata redditur.

Vt: Animal est homo. permutatis enim ad hunc modum extremis: Homo est animal fit ordinata.

Quid est praedictio inordinata contra ordinem primi praedicabilis?

Praedictio inordinata contra ordinem primi praedicabilis est, qua extremorum permutatione efficitur primi praedicabilis.

Vt:

Vt planta est arbor. Hæc enim est primi: Arbor est planta.
Quid est predicatio inordinata contra ordinem secundi predicabilis?
Est quæ extremorum permutatione efficitur secundi prædicabilis.

Vt: Homo est Petrus. Hæc enim est secundi: Petrus est homo.
Ad eundem quoque modum definiendæ sunt prædicationes contra ordinem tertij, quarti & quinti prædicabilis.

Explicatam usum prædicationis externæ & per accidens.

Hæc prædicationes amplissimum habent in Philosophia usum, quod Philosophi sit, ubique ea, quæ per se sunt, ab ijs quæ sunt per accidens, quæque interna sunt, ab ijs quæ extra rem sunt, separare: quod & plurimum in omni controuersia dijudicanda habet momenti, ad perspiciendum, quid propriè ad rei naturam pertineat, & quid extra rem dicatur. Ideoque prædicationum per accidens aliquot genera recensibo.

Prædicationum per accidens tria sunt præcipua genera.

PRIMUM GENVS PRÆDICATIONVM PER ACCIDENS EST,

Quando differentia vna, verè dicitur de altera differentia, vel de proprio, vel de accidente.

Vt: Corporeum est animatum: Flebile est rationis particeps: Album est inanimatum. Aduertendum est, hanc differentia de differentia prædicationem falsam esse: Corporeum est incorporeum, nulla enim inuenitur res singularis in quam concurrant eiusmodi differentiarum significationes.

SECUNDVM.

Quando vnum proprium verè dicitur de alio proprio, vel de differentia, vel de accidente.

Vt: Aptus ad ridendum, est aptus ad flendum: Rationis particeps, est risus quoque particeps. Mæstus, est ad ridendum idoneus.

TERTIVM.

Quando vnum accidens dicitur de altero accidente, vel de differentia, vel de proprio.

Vt: Album est dulce: Corporeum est nigrum: aptus ad ridendum, est mæstus.

Quod modò diximus de varijs prædicationum per accidens generibus, tametsi plerumque sit verum, non est tamen perpetuum, sed
tum

tum demum certam obtinet veritatem, quando concreta de se mutuo enuntiata, sunt eiusmodi, vt neutrum in abstractum mutari possit, salua orationis veritate.

Hæc igitur non sunt per accidens: Album est coloratum: Videns est sentiens, cum hæc veræ sint: Albedo est color: Visus est sensus, vtroque concreto in abstractum mutato.

Rursum nec hæc per accidens sunt: Sonorum auditur: Coloratum videtur, cum veræ sint hæc, subiecto in abstractum mutato: Sonus auditur: Color videtur.

DE PRÆDICATIONE EXTERNA.

Nunc tempestiuum fuerit & vtile ad perfectius de vocum connexionibus iudicandum, meliusque externas ab internis, sicut oportet, dirimèdas, genera etiam aliquot eius prædicationis, quam propriè externam Scholæ vocant, exposuisse.

PRIMUM GENVS

Prædicationis externæ est.

Voces concretivæ significantes actus vtriusque naturæ alium, dicuntur de obiectis, seu in concreto, seu in abstracto designatis, prædicatione externa.

Vt: Coloratum videtur, color videtur: Sonorum auditur, sonus auditur.

SECUNDVM.

Omnis enuntiatio, in qua cum suo fundamento seu denominato connectitur vocabulum secundæ intentionis, est prædicatione externa.

Vt animal est prædicatum, subiectum est homo.

Homo subijcitur, corpus est genus, canis est *ἰδιόνομον*, id est, æquiuocum.

Quæ autem à Dialecticis dicantur secundæ intentionis vocabula, in edito super à nobis libello Prodidagmatu de Dialecticis vocum proprietatibus videre licet, apertè declaratum folio 84. vt minimè opus sit hîc repetere.

TERTIVM.

Omnis deniq; externa illa prædicatione est, in qua adiectiva à proprijs nominibus (sive vrbium, sive regionum, sive hominum, &c.) deducta, de rebus quas denominant, enuntiantur.

D

Vt:

Vt: Plato est Atheniensis: Erasmus est Batauus: Porphyrius est Platonicus: Christophorus Longolius est Maglinianus: Christophorus Longolius est Ciceronianus.

APPENDIX ad Prædicationes.

Omnibus prædicationibus iam dictis & tabella expressis, non inutiliter aliæ quædam prædicationum species, quas nonnulli sub figurata prædicatione comprehendunt, addi consueverunt.

Nimirum prædicatio { Causalis. Per concomitantiam.

Causalis prædicatio est enuntiatio, falsa quidem, si sermonis spectetur proprietas, quæ tamen vera ob id iudicatur, quod unum extremum ad alterius causam significandam, iuxta receptam loquendi consuetudinem, sit positum.

Vt hæc: Ira est feruor sanguinis circa cor. Non enim ira (quæ est affectio animi) est feruor seu ebullitio seu motus: sed conceditur dicta prædicatio hoc sensu: Ira est affectio animi, quæ oritur ex vehementi concursu sanguinis ad cor.

Prædicationem per concomitantiam vocant enuntiationem, quæ secundum proprietatem sermonis quidem falsa est: habetur tamē vera, quia res significata per unum extremum, denotatur cum re significata per alterum extremum, simul existere.

Vt: Sanitas est proportio quatuor humorum, id est, sanitas committatur semper debitam proportionem, harmoniam, seu unionem quatuor humorum in animali. Similis prædicatio est in diuersis locis Aristotelis, aliorumque eiusdem ordinis celeberrimorum auctorum.

Addunt præter has aliam postremò prædicationem, quam vocant, Excedentis de excessu: vt, corpus inanimatum est corpus mistum: Item, bestia est animal bipes.

Dicuntur autem voces se mutuò excedere, quando vna de aliquo

quo subiecto verè affirmari potest, de quo non alia: & rursus posterior hæc, de aliquo de quo non prior; denique, de aliquo eodem simul verè enuntiantur. Exempli gratia: datur corpus inanimatum non mistum, vt corpora simplicia, calum, ignis, aer, &c.

Datur corpus mistum non inanimatum, vt animalia & plantæ. Postremò datur inanimatum & mistum, vt lapis, ferrum, &c.

Ad eundem modum sese excedunt bestia & animal bipes: nam datur bestia quæ non est animal bipes, vt asinus: datur animal bipes, quod bestia non est, vt homo: datur denique animal bipes & bestia, vt anser, olor, philomela, &c.

De hoc quoque vocum genere in commemorato paulò ante Prodidagmatico libello iam postremum edito, egimus folio 89.

Hæc de prædicationum discrimine ideo tractata sunt à nobis diligentius, vt vsus Prædicabilium magis conspiceretur: præterea etiam quòd passim apud Dialecticos obuia sit harum prædicandi varietatum mentio.

Cætera, quæ ad subtilem illam scholarum de prædicationibus disputationem pertinent, docentium viux voci consultò relinquimus.

LOGICES

LIBER II.

QVO CATEGORIAE ARISTOTELIS EXPLICANTVR.

NITIO videtur exquirendum, quæ materia potissimum sit in hoc categoriarum libro ad tractandum proposita.

Deinde, quæ sit causa inscriptionis. Postremo, in quot tractatus liber diuidatur, dicendum.

Quam doctrinam potissimum promittit iste categoriarum liber? Agitur hic de simplicibus vocibus res simplices significantibus, per medias cogitationes: vnde manifestum est, res, verba & cogitationes intra categoriarum fines contineri.

Que est huius libri apud Aristotelem inscriptio?

Nomen seu inscriptio libri est ista: *Ἀριστοτέλης κατηγορημάτων*, id est, Aristotelis categoriarum.

Que est huius inscriptionis ratio?

Nomen *κατηγορημάτων*, (vt superius dictum est) vel in genere est commemoratio, vel (vt in foro vsurpatur) accusatio: & quemadmodum pleraque alia, ita quoque hoc verbū à foro ad scholas translatum est: ob hanc (vt arbitror) causam, quod sicut in accusationibus necesse est distinctè nominari crimen, vt: Verres est fur: ita quoque in disputationibus, & litteratorum concertationibus, vt tota disputatio clara sit et manifesta, constare, & apparere debet, quid de quo vel affirmetur vel negetur.

Itaque nomen *κατηγορημάτων* hic accipiendum est quasi dicas: Prædicatio, vel, vt vulgò dicunt, Prædicamentum.

Suprà in quinque prædicabilibus, speciem cum genere & differentia coherere, fuit declaratum: hic in categorijs generum, specierum ac differentiarum inter se congruentium varia producuntur exempla; veluti in Substantiæ categoria genera sunt: Animal, arbor, flos, metallum, gemma. Species his connexæ: Homo, pyrus, rosa, aurum, smaragdus. Differentiæ verò his conuenientes sunt: Corporeum, animatum, sentiens, inanimatum.

Ex

Ex quibus omnibus intelligitur, quæ vocabula de quibus dicatur, & quæ cum quibus rectè aut secus, cohæreant.

Vetus autem inscriptio libri categoriarum fuisse dicitur, *περὶ τῶν καθόλου λόγων*, hoc est, de vniuersalibus, seu generalibus capitibus, ex quibus sumitur de re qualibet dicendi materia: indicatque hic titulus, veteres intellexisse in categorijs, rerum præcipuarum, & in oratione frequentissimarum distributione proponi, in quam intueri necesse sit, quacunque de re dicatur.

Et, vt paulò altius repetamus rationem categoriarum, quidam censent categorias esse nomina locorum Rhetoricorum, hoc est, quædam signa, adeoque filum quoddam, quo digeratur omnis artificiosa oratio. Sentiunt enim per omnes categorias, quæcunque res proposita fuerit, eundem esse, vt, si de virtute dicendum sit, dic primum quid sit, postea partire, deinde qualis res sit, sine facultas naturalis, affectus, an habitus, &c. Et in hac sententia Quintilianus est, cap. septimo libri tertij. Quam etsi non improbamus, tamen quia sic omnes voces sine discrimine per omnes categorias errabunt, sequi hic non lubet; Sed iuxta communem scholarum consuetudinem singulis Categorijs suas tribuemus vocum series, & vniuscuiusque vocis propriam quasi classem indicare conabimur, vt si quando vel ad definiendum vel diuidendum voce aliqua opus sit, facile sit eam etiam rudioribus inuenire.

Quam affert utilitatem categoriarum cognitio?

Quam utilitatem adferat categoriarum cognitio, intelligi potest ex his quæ diximus. Nam præterquam quod nõ modò omnia vocabula, sed omnium totius vniuersitatis rerum naturas discernere, substantiasque ab accidentibus, accidentiaque absoluta à relationibus seingere doceamur in categorijs, exhibetur etiam vberissima definitionum diuisionumque materia. Cuiusque enim vocis, de cuius natura dubitatur, definitio, ex suo ordine & categoria petenda est. Constat autem in omni disputatione, primum constituendas esse earum rerum, de quibus futura est disputatio, definitiones, & sæpenumero diuisiones. vnde planum est, definitionum diuisionumque doctrinam, vel in primis differenti esse necessariam.

In quot partes diuiditur categoriarum liber?

Diuiditur præfens liber in tres partes, $\left\{ \begin{array}{l} \text{Eis τὰ πρὸ τῶν κατηγορημάτων.} \\ \text{In ea, quæ vulgò Antepredicamenta vocantur.} \\ \text{Eis τὰς κατηγορίας.} \\ \text{In Categorias.} \\ \text{Eis τὰ μετὰ τὰς κατηγορίας,} \\ \text{In ea, quæ appellant Postpredicamenta.} \end{array} \right.$

PRIMA PARS.

Quid antepredicamentorum nomine intelligis?

Antepredicamenta sunt veluti praeludia quaedam ad eorum, quae de categorijs dicuntur, perfectiorem intelligentiam plurimum conducentia.

Quot sunt Antepredicamenta?

Antepredicamenta sunt tria, videlicet:	} Definio	} Aequiuocorum, Vniuocorum, Denominatiuorum.		
			} Diuisio	} Prior, Posterior.

Recita aequiuocorum definitionem.

Ὁμωνύμα λέγεται, ὃν ὄνομα μόνον κρινόν, ὃ ἢ κατὰ τὸ ὄνομα, λόγῳ τῆς οὐσίας ἐκείνης.

COL. *Homonyma dicuntur, quorum nomen solum commune est; definitio autem naturae nomini congruens; alia atque alia.*

ARG. *Aequiuoca dicuntur ea, quorum nomen solum commune est; ratio verò substantiae nomini accommodata, diuersa.*

Quae definitio licet possit & vocibus aequiuocè significantibus, & rebus sic significatis, non absuldè suo modo accommodari, clarior tamen erit, si de rebus ὁμωνύμων significatis, intelligatur, hoc sensu: Aequiuoca, quae nominantur aequiuocata eiusdem aequiuocantis, dicuntur, de quibus aliquod nomen seu vox simplex manens eadem, verè affirmatur, sed definitiones essentialis illius nominis, sunt diuersae. Sunt igitur aequiuoca, significata aequiuoci (vt recentiores vocant) aequiuocantis.

Aequiuocum autem aequiuocans, dicitur vocabulum, plures res diuersis rationibus non rationibusque significans. Huiusmodi aequiuocum est canis: Aequiuocata seu significata eius sunt, animal latrabile quoddam, sidus caeleste (vnde dies caniculares vocantur) & quidam piscis marinus, quae non significari secundum communem aliquam rationem aut conceptum vocis canis, in nobis experi-

mur,

mur, cum aliam cogitationem seu conceptum nominis canis in mente formemus, quando audimus Lyciscam esse canem, quam cum Sirium aut piscem.

Secus in vniuocis: siue enim Platonem audierimus esse hominem, siue Socrate, eadem manet significatio vocis (homo) quauis diuersae res sint significatae, quia vna eademque notione res illae concipiuntur. Quare (canis) aequiuocum est. Canis verò latrans & caelestis, & piscis, eius sunt aequiuocata: non autem sic homo aequiuocum est Socratis atque Platonis respectu; verum omnino vniuocum: sicut & canis si ad Lyciscam & Melampodem referatur. Neque enim absurdum est, sed vtilissimum, eandem vocem diuersorum comparatione, aequiuocam & vniuocam esse.

Ex ijs, quae modò dicta sunt, satis intelligitur, Aristotelis definitionem rebus quidem aptissime tribui, sed relatis ad voces. Nam res per se (vt inquit Boetius) nec aequiuocae sunt, nec vniuocae, sed tantum quatenus vocibus significantur.

Palam quoque est, vocem, populus, (quae dum nunc arborem, nunc hominum collectionem designat, quantitatem primae variatae syllabae) non esse nomen aequiuocum: sicut nec vocabulum hara, pro diuersis significationibus mutans spiritum, ita enim vox mutatur nec manet eadem. Vnde nec fallaciam ex voce hara, populus, aut huiusmodi factam, Aristoteles in Elenchis vocat aequiuocationis, sed accentus fallaciam.

Recita definitionem vniuocorum.

Ὁμωνύμα λέγεται ὃν τὸ τε ὄνομα κρινόν, καὶ ὃ κατὰ τὸ ὄνομα λόγῳ τῆς οὐσίας ὁ αὐτός.

COL. *Synonyma dicuntur, quorum & nomen commune est, & eadem nomini attributa naturae definitio.*

ARG. *Vniuoca ea dicuntur, quorum & nomen commune est, & ratio substantiae nomini accommodata, eadem est.*

Hoc est, Vniuoca, quae nominantur vniuocata eiusdem vniuocantis, sunt, de quibus nomen aliquod verè affirmatur, & definitio essentialis eidem nomini accommodata. Huiusmodi sunt, homo & bestia, de quibus verè affirmatur nomen Animal, similiter & definitio animalis, Corpus animatum sentiens.

Rursus: Petrus, Paulus, Cicero, Demosthenes, Vergilius, Homerus, &c. vniuoca dicuntur, si cum homine comparantur: Nam

& nomen hominis illis est commune, & definitio essentialis, quæ est, animal rationis particeps.

Ad eundem modum Lycisca, Pamphagus, Oribafus, Dorceus, Melampus, Ichnobates, Hylæctor, Lelaps, Albolus, Leucon, & id genus alia (de quibus tertio Metamorp. Ovidius in fabula Actæonis) vniuo ca sunt comparatione Canis, quia præter communem illam appellationem canis, etiam definitionem eius nominis eandem habent. Sunt enim ex æquo animalia latrantia.

At æquiuiocorum aliaratio est. Etenim de mafculo, qui inter oues ad generandam sobolem tenetur, de machina bellica, de signo caelesti, quod primum est in Zodiaco, nomen quidem Arietis dicitur, verum secundum illud nomen non est eadem aliqua omnibus illis substantiæ ratio: siue enim dixeris propterea dici arietes, quod sint substantiæ corporeæ, siue quod animalia rationis expertia, siue quam aliam commentus fueris substantiæ rationem, erraueris. Neque enim dabitur secundum nomen (aries) vlla eis propria definitio; neque item omnibus & solis ipsis, quæ iam commemoratæ sunt definitiones, conueniunt. Nam sidus celeste non est animal, neque igitur animal rationis expertus. Machina autem bellica nec animal, nec propriè substantia est.

Quomodo definitur denominatiuum generatim sumptum?

Denominatiuum generatim sumptum nihil aliud est, quam concretum fortuitam seu aduentitiam significans formam.

Vt: Album, sedens, studiosum, currere, &c.

Inuenies quid sit concretum & abstractum in nostris prodigmatibus, pagina 36.

Quotuplex est denominatiuum si a latè sumptum?

Triplex, videlicet:
- Denominatiuum voce tantum.
- Denominatiuum significatione tantum.
- Denominatiuum voce & significatione simul.

Quomodo definiuntur denominatiua voce tantum?

Denominatiua voce tantum sunt concreta, quæ cum abstracto quopiam, initio conueniunt, & ab eodem discrepant non modo sine, sed etiam significatione: cuiusmodi sunt, somnolentus, somnolenta, somnolentum, respectu somni: non enim sunt hæc eiusdem significationis, cum somnolentus vitium, somnus verò naturalem significet quietem.

Quomodo definiuntur denominatiua significatione tantum?

Denominatiua significatione tantum, sunt concreta cum aliquo ab-

abstracto significatione quidem conuenientia, quæ tamen cum eodem abstracto aut initio non conueniunt, aut sine non discrepant: cuiusmodi sunt albus, alba, album, respectu candoris; itè grammatica adiectiuum, si cum grammatica substantiuo comparatur.

Quomodo definiuntur denominatiua voce & significatione simul?

Denominatiua voce & significatione simul, sunt cõcreta, quæ ab abstracto quopiam sine discrepantia, cum eodem & initio & significatione consentiunt: vt albus, alba, album, respectu albedinis. Cuiusmodi ab Aristotele tantummodo sunt definita.

Recita denominatiuorum ex Aristotele definitionem.

Παράνομα λέγεται, ὅσα ἐπὶ τῶν διαφέροντων τῆν αἰσθητικῶν ἔχουσιν παρόνομα.

PER. Paronyma vocantur, quæ orta ab vno variè commutantur.

COL. Paronyma dicuntur, quæ, cum ab aliquo solo casu differant, eam, quæ secundum nomen est, habent appellationem.

ARG. Denominatiua ea dicuntur, quæ ab aliquo nominis appellationem habent, solo differentia casu.

Hoc est, denominatiua voce & significatione simul eiusdem denominantis seu eiusdem abstracti sunt concreta, accidens denotata, quæ ab aliquo abstracto differunt solo sine, ita vt non principio, & ab eodem nominis appellationem habent, hoc est, ratione formæ per nomen abstractum designatæ, habent quod de suis subiectis enuntientur.

Sic adiectiua illa fortis & forte, sunt denominatiua eiusdè substantiui seu abstracti, fortitudo: & differunt ab eo, solo sine, & ratione qualitatis per fortitudinem significatæ: enuntiantur de subiectis suis, cum dicimus: Hercules fortis est. Sampson est fortis.

Quem habent vsum tres iam ex Aristotele recitate definitiones?

Aristoteles tres proposuit definitiones Aequiuocorum, videlicet, Vniuocorum & Denominatiuorum, hoc consilio, vt ex illis cognoscatur diuersitas vocabulorum simplicium. Nec obstat, quod duæ priores de rebus accipi soleant. Non enim tribuuntur rebus in se consideratis, sed, vt prius ex Boetio diximus, comparatis & relatis ad vocem aliquam, illas significantem, quam in Dialecticorum phrontisterio vocant æquiocum æquiocans, vel vniuocum vniuocans.

Quotuplex innuit hic Aristoteles esse vocabula significantia

Triplex. Alia enim sunt	vt	Homonyma,	ad pictum	quæ dicuntur homi-	
		Homo	ad viuum	nis significata homo-	
		Canis	ad latrabilem	nyma.	
	vt	Synonyma	Homo	ad Ioannem	quæ dicuntur ho-
			Canis	ad Petrum &c.	minis significata
				ad Lyciscam	synonyma.
	vt	Paronyma seu denominatiua.		ad Melapodē.	quæ dicuntur ca-
					nis significata
	vt	Fortis	Forte.	quorum	Denominans est fortitu-
				Denominatū, Hercules,	
				Sampson, & alij fortes.	

Huius autem vocabulorum significantium diuersitatis utilis est cognitio, vt intelligamus, Aequiuocæ æquiuocè sumpta, non à categorijs modo, verum etiam arte tota excludi.

Cuius ratio est, quia æquiuocè accepta vox vaga est, nec vnā certamque habet significationem. Quocirca si examinare libeat ad quam categoriam quæque vox sit referenda, in primis propria eius & gramatica significatio erit inquirenda, illiusq; intuitu atque consideratione, de categoria, ad quā ipsa vox pertineat, iudicandū erit.

Hinc quoque intelligitur trita illa & communis dialecticorum doctrina, vniuoca omnia vniuocè significata cum vocibus ea denotantibus eiusdem esse categoriæ, & sola vniuoca vniuocè sumpta in categorijs collocari.

Præterea, denominatiua in eadem esse classe cum suis abstractis & formis denominantibus.

Itaque si noris ad quam categoriam eruditio pertinet, noteris etiā ad quam eruditus: idemque de cæteris vocibus omnibus, quarum idem est principale significatum, iudicari debet.

Habet denominatiuorum definitio & aliam utilitatem. Nā per eā monemur, accidentia cōcretè, nō abstractè de suis prædicari subiectis, vt albedo, non abstractè, sed concretè de cygno dicitur, quia cygnus albus, nō albedo esse, enūtiatur. Præter hæc autē, trium iam expositarū definitionū vsus est, atque utilitas non parua ad pleraq; nimirū obscuriora loca per vniuersā Logicā, vbi æquiuocorū, vniuocorum, denominatiuorū incidit mentio, facilius intelligenda.

Quotu-

Quotuplex ex hac triplici vocū significantiū distinctione nascitur prædicatio

Triplex, videlicet	}	AEQUIVOCA, in qua vox æquiuocè accepta de aliquo suorum significatorum dicitur, vt, pictura est homo. Quæ prædicatio reiecitur à disciplinis.
		VNIVOCA, in qua vniuocè sumpta, vox enūtiatur de aliquo suorū significatorū: vt Socrates est homo, homo est animal, homo est rationis particeps.
		DENOMINATIVA, in qua denominatiuū dicitur de re denominata: vt, homo est albus, color videtur.

Recita priorem diuisionem.

Eorum que dicuntur, } Alia cum complexione dicuntur, seu coniuncta sunt.
} Alia verò sine complexione, seu simplicia sunt.

Quid est esse coniunctum, seu (vt Argyropoli versio habet) dici cū complexione? Esse coniunctum, est, esse orationem seu plures voces grammaticè connexas: cuiusmodi est hæc oratio, homo est mortalis.

Quid est esse simplex, seu, dici sine complexione?

Esse simplex, est, esse vnicam vocem seu verbum simplex: cuiusmodi est ista vox (homo.)

Quis est vsus huius diuisionis?

Ad eundem finem atque vsū adducitur diuisio hæc, ad quem æquiuocorū & vniuocorum definitiones paulò antè sunt adductæ. Nam monet nos orationem seu verba coniuncta à categorijs procul abarcenda esse: Simplicia verò tantummodo in categoriarum classes esse recipienda, illorumque duntaxat habendam in hoc tractatu considerationem.

Recita diuisionem posteriorem.

Eorum que sunt	}	Alia de subiecto quidem dicuntur, in nullo verò sunt prorsus subiecto.
		Vt: Homo, animal, corpus &c.
		Alia in subiecto quidem sunt, de nullo verò subiecto dicuntur.
		Vt: hæc albedo: hæc grammatica &c.
}	}	Alia de subiecto dicuntur, & in subiecto etiam sunt.
		Vt: Albedo, grammatica.
}	}	Alia neque in subiecto sunt, neque de subiecto vllò dicuntur.
		Vt: Socrates, hic homo, hoc animal, hoc corpus.

Quid est dici de subiecto?

Dici de subiecto, est, enūtiari de eo quod secundum suam essentiam subijcitur. Sic homo de Ioanne, Petro, &c. Albedo de hac & illa albedine dicitur.

Quid est esse in subiecto?

Esse in subiecto, est, inharere vt accidens.

Recita

Recita verba Aristotelis, quibus explicat, quid sit esse in subiecto.
 En αποκείμενο λέγω ὃ ἐν ἑνὶ μὴ ὡς μέγος ἰσάροχοι, ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τὸ ἐν ᾧ εἶναι.
 PER. In subiecta autem re esse dico id, quod in re aliqua inest, &c. vt Col.
 COL. In subiecto id esse dico, quod in re aliqua inest, non tanquam pars, nec ab eo, cui inest, seiungi separari que potest.

ARG. Id in subiecto esse dico, quod in aliquo quidem est, & non vt pars: vt sit autem seorsum ab eo, in quo inest, fieri nequit.

Hoc est, quod in subiecto dicitur esse, quanquam non sit pars sui subiecti, ita tamen illi inhaeret, vt, si ordinem & vim naturalem spectes, sine ipso subsistere nequeat. Explicatur enim postrema huius definitionis parte, propria quaedam accidentis conditio, quae est, non posse separari à subiecto consistere.

Quod etiam tertiae definitionis Accidentis in Prædicabilibus pars vltima indicabat. Sic in homine, velut in subiecto, est ridendiabilitas. Non enim pars est hominis, & impossibile est ipsam sine homine esse. Idem color in corpore est, vt in subiecto.

Quis est vsus posterioris istius diuisionis?

Continet ista posterior diuisio non contemnendam doctrinam, notas enim quasdam certissimas commonstrat, quibus voces, ad substantiae categoriam pertinentes, à cæteris categorijs discriminare liceat. Ea enim, quae de subiecto quidem dicuntur aliquo, in subiecto autē nullo sunt, & quae neque de subiecto dicuntur, neque in subiecto sunt, omnia ad substantiae categoriam sunt referenda.

Ea verò, quae in subiecto sunt, & de subiecto nullo dicuntur, & item, quae non modo in subiecto sunt, sed de subiecto quoque aliquo dicuntur, omnia ad accidentiū classes pertinere censenda sunt. Hinc quoque elucet veritas illius celebratae apud Dialecticos sententiae, qua dicunt: Quaecunque in rerum existunt natura, ea vel ad substantiae, vel ad accidentis rationem pertinere.

Recita priorem regulam.

Ὅταν ἕτερον καὶ ἕτερον κατηγορεῖται ὡς καὶ ἀποκείμενου, ὅτι καὶ ἡ κατηγορομένου λέγεται, ὅσαυτε καὶ κατὰ τὸ ἀποκείμενου ῥηθῆσται.

PER. Quando alterum, &c. vt Col.

COL. Cum alterum de altero, tanquam de subiecto dicitur,

enr, quicquid de predicato dicitur, id omne de subiecto quoque dicitur.

ARG. Cum quippiam de quopiam prædicatur vt de subiecto, ea, quae de prædicato dicuntur, dicuntur etiam de subiecto.

Cuius sententia à veteribus sic declaratur: Si duarum rerum vna dicitur de altera, secundum essentiam subiecta, quicquid de eo prædicato dicitur secundum essentiam, id etiam ita de primo dicitur subiecto.

Alij ita reddunt: Quicquid est superius superiore, etiam est inferiore superius: vt si homo secundum essentiam est animal, & animal secundum essentiam est corpus, erit & homo secundum essentiam corpus. Similiter sese habent ternarius numerus & quantitas: Rursus, Grammatica, scientia, & habitus, atque ita in alijs categorijs.

Ex hac interpretatione patet, clausulam illam (vt de subiecto) necessariò repetendam esse secundo loco ad id, quod dicitur in regula (quaecunque de eo, quod prædicatur, dicuntur.) Alioqui enim falsa erit regula, dabiturque facilè exceptio in hisce tribus, homo, animal, & quadrupes.

Quis est vsus prioris regule?

Plurimus est huius regulae vsus. Rationem enim ac viam quandam monstrat, qua deprehendamus, quid quo superius inferiusue sit, cuius rei cognitio ad id conducit, vt facile possit iudicari, quae voces aut sint aut non sint eiusdem categoriae. Nam quae ita inter se deuinctae sunt, vt regula docet, ad vnum eundemque ordinem pertinere certum est. Proinde nō solum eiusdem ordinis sunt substantiae omnes, sed & quaecunque sub hanc regulam cadunt accidentia, vnius atque eiusdem sunt ordinis & categoriae.

Indiuiduum igitur eiusque species, generi et differentiae ad eandem categoriam referri debent.

Recita regulam posteriorem.

Τῶν ἰτερομένων καὶ μὴ ἰσοάκρητων τελευτήτων ἕτερον τὸ ἕτερον καὶ διαφορῶν εἶναι.

PER. Quae de genere differunt, nec vnum ab altero continentur, &c. vt Col.

COL. Quando genera diuersa sunt, nec vnum ab altero continentur, eorum etiam differentia specie differunt.

Eorum autem generum, quorum vnum ab altero continentur, nihil prohibet easdem esse differentias.

ARG.

ARG. Eorum quæ sunt diuersa genera, & non ita se habent, vt alterum sub altero collocetur, diuersa sunt species & differentia.

Eorum tamen generum, quorum alterum sub altero collocatur, eadem esse differentias nihil obstat.

Lectio regula varia est, dum alij legunt, τὰ ἴδια, alij in nominatiuo τὰ ἴδια, sed eodem sententia recidit, quæ talis est: Omnium generum, quorum alterum sub altero non collocatur, nec ambo sub eodem tertio, omnes species sunt diuersæ, & omnes differentia diuersæ sunt: aliquorum verò generum, quorum alterum sub altero collocatur, vel ambo sub eodem tertio, aliqua species & differentia sunt eadem.

Exemplum prioris partis regula: Animalis & scientia, omnes species, & differentia omnes, sunt diuersæ: & ita de alijs diuersarum categoriarum generibus omnibus.

Posterioris partis exemplum: Corporis & animalis, rationis particeps, & rationis expertus differentia sunt diuidentes, iuxta hæc regulam: Quæcunque differentia diuidit inferius, eadem quoque superius diuidit. Eorundem autem, corporeum est constituens differentia, secundum alteram regulam: Nam quæcunque differentia constituit superius, eadem quoque constituit inferius, licet non continenter, seu (vt vulgò dicitur) immediatè: sic corporeum, animal constituit, interueniente corpore & corpore animato.

Cur partem posteriorem non exponis vniuersè sicut priorem?

Ob id priorem partem, non autem posteriorem, vniuersè exposui, quia nisi ad hunc modum duæ istius regulae partes intelligantur, non constabit ea, quam Aristotelis verba indicant, partiù oppositio. Et præterea, secunda pars vniuersalem expositionem non fert. Sunt enim quedam genera sub eodem tertio cõtenta, quæ nullam neque speciem, neque differentiam habent eadem. Cuiusmodi sunt habitus & figura, aliaque genera, in quæ proximè summa genera diuiduntur.

Quis est vsus regulae posterioris?

Huius regulae iste potissimus est vsus, vt & rerum ad diuersas pertinentium categorias distinctio, & earum, quæ eiusdem sunt categoriæ inter se cognatio, declaretur & innotescat. Acquiuocè enim accipitur corpus, vt species est Quantitatis & Substantiæ. Similiter & rationale ab ijs, qui hanc vocem vsurpant ad animal & ad scientiam diuidendam.

TRANSITIO.

His, quibus veluti via quadam munitur atque sternitur ad categoriarum faciliorem intelligentiam, ita expositis, ad ipsam categoriarum explicationem cum ipso Aristotele nunc accedamus.

SECUNDA PARS,

DECEM CATEGORIARVM EXPLICATIONEM CONTINENS.

Recita ex Aristotele generalem categoriarum diuisionem.

Τῶν δὲ μηδεμίαν συμπλοκὴν λαμβάνοντων, ἕκαστον ἑστὶ ὄνομα σημαίνει, ἢ τοῦ ποσόν, ἢ τοῦ ποιόν, ἢ πᾶσι, ἢ πρὸς ἄλλο, ἢ ποῦ, ἢ ποῖ, ἢ κατὰ ἄλλο, ἢ ἔχειν, ἢ παθεῖν.

PER. Quæ simplicia sunt, ea vel substantiam significant, vel quantitatem, vel quæ cum aliquo comparantur, vel locum, vel tempus, vel acubationem, vel habere, vel facere, vel pati.

COL. Quæ simplicia sunt, ea vel substantiam significant, vel quantitatem, vel qualitatem, vel quæ cum aliquo conferuntur, vel locum, vel tempus, vel situm, vel habere, vel facere, vel pati.

ARG. Vnumquodque eorum, quæ nulla cum complexione dicuntur, aut substantiam significant, aut quantum, aut quale, aut ad aliquid, aut vbi, aut quādo, aut situm, aut habere, aut agere, aut pati.

Quid est cum nulla complexione dici?

Cum nulla complexione dici (quod noster interpres latinitatè negligens vertit) nihil aliud hoc loco est, nisi vocem esse simpliciter affirmatè rem vnam definite nature significantem.

Qui est vsus huius diuisionis?

Recensentur per eam categoriæ decem,

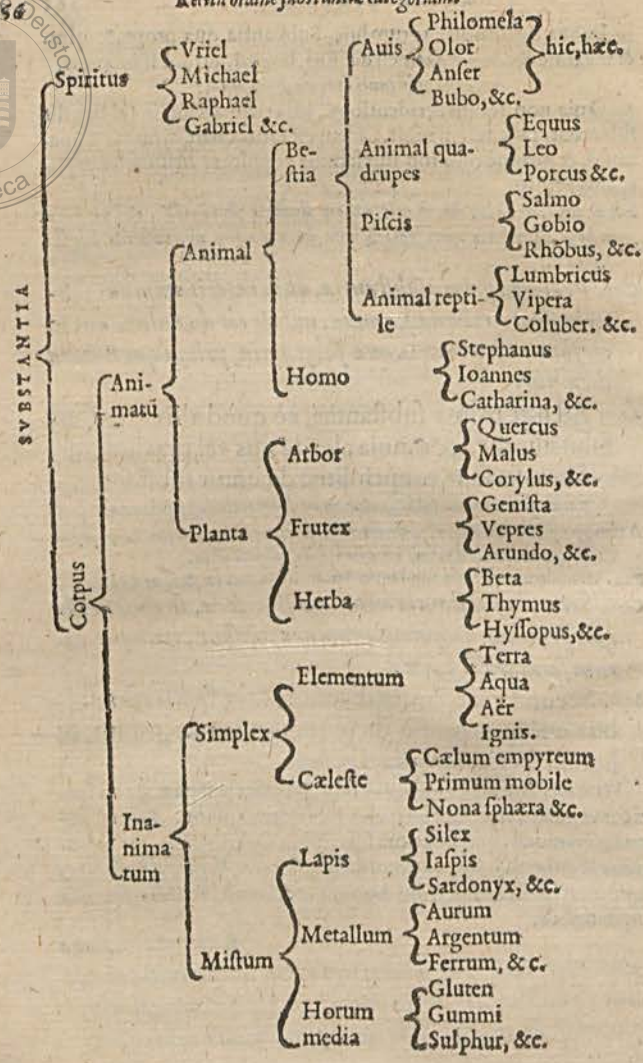
- Substantia, vt homo, equus.
- Quantitas, vt bicubitum, tricubitum.
- Qualitas, vt albedo.
- Ad aliquid, vt duplum, maius.
- Agere, vt secare, vrere.
- Pati, vt secari, vri.
- Vbi, vt in foro, in Lycio.
- Quando, vt heri.
- Situm esse, vt federe, iacere.
- Habere, vt calceatum esse.

videlicet

Recita ordine substantie categoriam.

Hic est ordo substantiarum, vnde, cum inciderit aliqua de Substantia disputatio, rei definiendæ genus erit depromendum. Et licet in eo nulla fiat partium, ex quibus corpora constata sunt, mentio; non tamen ob id putandum est illas ad hanc categoriam non pertinere: cum enim eandem habeant naturam, quam sua integra, eiusmodi partes; certum est eas non modò ad eandem categoriam, verùm etiam ad idem genus, ad quod sua integra, esse referendas. Dicemus ergo, caput, pectus, manus, pedes corporis humani, non modò substantias esse, sed etiam genere animalis contineri.

ADMONTIO.

Priusquam à substantiarum classe longius digrediamur, eos qui huic disciplinæ vtilem operam nauare volunt monemus, ad rectè & citra hæsitacionem de rerū inter se connexionibus, seu prædicationibus (vt vocant) iudicandum, ediscendas esse ad verbum omnes omnium categoriarum series, præsertim verò huius categoriæ, itemque quantitatis & qualitatis.

Quot sunt substantie iuxta vulgarem scholarum doctrinam proprietates? Sex.

Recita primam substantie proprietatem.

Κοινὸν ἔστι τῶν οὐσιῶν, τὸ μὴ εἶναι ἀποκείμενον εἰς τι.
 PER. Hoc autem omni substantiæ commune est, non inesse in subiecto.
 COL. *Commune est omni substantiæ non inesse in subiecto.*
 ARG. Commune omni substantiæ est, in subiecto non esse.

Hoc est, Omni substantiæ conuenit ita existere, vt nulli subiecto inhæreat.

Non est autem hoc substantiæ ita peculiare, quin etiam differentiæ conueniat, vt docet Aristoteles.

Recita secundam substantie proprietatem.

Ἡ ἀρχὴ δὲ τῶν οὐσιῶν καὶ τῶν διαφορῶν, τὸ πάντα συνώνως εἶναι αὐτῶν λέγεσθαι.
 COL. *Hoc essentius ipsis, & differentiis tributum est, vt de quibus ipsa dicuntur, συνώνως dicantur omnia.*
 ARG. Inest autem substantiis differentiisque, omnes vniuocè vt prædicentur.

Quid est dici συνώνως, seu vniuocè prædicari? Est nomine & ratione de aliquo dici: Multo autem minus hoc, quam prius, est substantiæ proprium; cum neque soli conueniat, (tribuitur

(tribuitur enim differentiis vt discretè exprimit Aristoteles) neque etiam omni, non enim primæ substantiæ.

Recita tertiam substantiæ proprietatem.

Πᾶσι οὐσία δοκεῖ τὸ δὲ πρῶτον.

PER. Omnis etiam substantia quiddam hoc vel illud significat.

COL. Omnis substantia quiddam hoc vel illud significare videtur.

ARG. Omnis substantia hoc aliquid significare videtur.

Hoc est, Omnis substantia siue secunda siue prima, rem singularem per se existētem denotat: prima quidem ex principali & propria; secunda verò, sicut & concreta accidentium & differentiarum, ex secundaria & minus propria significatione; seu vt loquitur Aristoteles, τὸ ἄλλοτερον τῆς ἀποστροφῆς, figura appellationis seu nominationis, hoc est, causa quamobrem videantur singularē substantiam significare, est, quia substantia singularis, vt suo nomine, ita etiam nominibus secundarum substantiarum, differentiarum, & accidentium concretorum appellatur: vt, hic homo non solum Socrates appellatur, sed homo, animal, corpus, &c. præterea, rationis particeps, sentiens, corporeus: denique deformis, caluus, patiens, sapientissimus, &c.

Constat ex iis, quæ iam diximus, proprietatem hanc omnibus substantiarum vocibus tribuendam esse, neque his solis tamen conuenit, sed in vniuersum omnibus vocabulis, quæcunque verè affirmantur de prima substantia.

Recita quartam substantiæ proprietatem.

Υπάρχει δὲ τοῖς οὐσίαις καὶ τὸ μὴ εἶναι ἐναντίον εἶναι.

COL. Hoc etiam substantiis insitum est, vt ipsis nihil sit contrarium.

ARG. Competit præterea substantiis, & nihil ipsis contrarium esse.

Hoc est, Nullæ substantiæ ratione propriæ naturæ contrariæ sunt (vt, ignis aque nō est contrarius, si essentiam consideres) quòd autem esse contrariæ aliquando dicantur, fit propter qualitates contrarias, quæ in ipsis insunt. Porro nihil esse contrarium (teste Aristotele) non est substantiæ verum proprium: in plerisque enim alijs rebus hoc cernitur, veluti in Quantitate. Nihil enim longo duos tresue cubitos contrarium est, neque decem, nec cuiquam generis

neris eiusdem. Solis enim qualitatibus inter se pugnantibus (vt postea dicitur) propriam contrariæ oppositionis rationem tribuere solent Logici.

Recita quintam substantiæ proprietatem.

Δοκεῖ δὲ ἡ οὐσία μὴ εἶναι τὸ μέγιστον, καὶ τὸ ἥττον.

PER. Præterea non videtur ad substantiam illud magis aut minus posse accedere.

COL. Illud præterea substantiis conuenit, vt nec elationem nec submissionem suscipere possint.

ARG. At verò substantia non suscipere gradus videtur, vt sit magis, minusue talis.

Hoc est, Nulla substantia cum aduerbiis magis & minus dici de se, aut alio vilo potest: Nulla enim substantia, id ipsum quod supra natura est, aut magis dicitur aut minus: vt, homo non est neque seipso neque alio magis aut minus homo; sicuti tamen corpus album aliud alio magis ac minus est album. quem huius proprietatis sensum, multis verbis explicat Aristoteles.

Recita sextam substantiæ proprietatem.

Μάλιστα δὲ ἴδιον τῆς οὐσίας δοκεῖ εἶναι τὸ αὐτὸν καὶ ἐναντίον εἶναι ἀλλήλων.

COL. Hoc substantiæ proprium est maximè, vna eademque, cum sit numero, vim habere accipiendi contraria.

ARG. Maximè substantiæ hoc proprium esse videtur, idem inquam vnumque numero permanens, contrariorum esse susceptiuum.

Cur maximè proprium substantiæ esse dicitur, quod vna eademque numero manens, vim habeat suscipiendi contraria?

Ob hanc causam (si Fabro Stapulensi creditur) quòd inter reliqua propria Substantiæ attributa, vnicum istud soli conueniat substantiæ, etsi non omni: ceterarum verò proprietatum nulla in solam substantiam cadat; vt ex ijs, quæ modo dicta sunt, satis liquet. Quod autem alijs conuenit, non tam proprium, quàm commune est dicendum. Sic ille. Alij aliter sentiunt: nobis Fabri sententia proximè ad veritatem accedere videtur: si quis tamen aliorum sequi opinionem velit, per nos licet.

Sola igitur substantia vicissim contraria suscipere potest, tanquam eorum subiectum vltimum, quod videlicet vterius in alio

non est. Cuiusmodi subiectum non est superficies, nec vlla quantitas, quæ cum sit accidens, in aliquo subiecto inherere & conseruari debet.

Homo autem subiectum vltimum est candoris & nigroris, caloris & frigoris, eaque secundum sui mutationem vicissim suscipit, vnus idemque manens. Similiter aqua, vna eademque manens, nunc calorem, nunc frigus, nunc dulcedinem, nunc amaritudinem, nunc spissitudinem, nunc tenuitatem, contrarias inter se qualitates, recipit.

Oratio autem & opinio (teste Aristotele) contraria non suscipiunt, quemadmodum substantiæ; nam substantiæ cum sui permutatione contraria suscipiunt: vt cum quis ex sano fit valetudinarius. Oratio autem & opinio, tamen si videantur quoque suscipere contraria, non tamen id cum sui, sed magis cum alterius mutatione patiuntur: Res enim mutantur, non oratio aut opinio ipsa, cum vna eademque opinio vno tempore est vera, & alio est falsa.

ADMONITIO.

In his acutè excutiendis mirum quàm sudarint quorundã plus fatis curiosa ingenia; sed vitanda nimia subtilitas: Video enim artem hanc, dum scriptores nimium student argutiis, & ad viuum omnia refecant, obscuratam esse, vt verè dictum sit:

Crede mihi sapere est, non nimium sapere.

Et apud Terentium: Faciunt nã intelligendo, vt nihil intelligant.

Quapropter his consultò prætermisissis, eorum, quæ iam de substantiæ proprietatibus dicta sunt, vsum explicemus.

Quis est vsus proprietatum Substantiæ?

Vt perfectiùs distinctiusque Substantiæ naturam declaret, proprietates has adduxit Aristoteles: Cum enim summa genera, vera & propria definitione careant; opus est accidentibus & proprietatibus ad eorum naturã aliquo modo describendã & patefaciendam.

DE QUANTITATE.

Consilium Aristotelis diligenter considerandum est, qui post Substantiam statim numerum & magnitudinem subiunxerit: tam arcto enim vinculo numerus omnibus substantiis, & magnitudo corporibus deuineta sunt, vt nullo vnquã tempore ab ijs separentur: & res quaslibet primùm discernimus ac ordinamus numeris. Et nisi numerorum notitia mentibus humanis esset insita, in horrendis tenebris versaremur. Quapropter nulla eloquentia vtilitatem numerorum satis explicare potest: verùm, quia hæc pluribus verbis

verbis persequi ad nostrum non pertinet institutum, ijs nunc commissis, ad ea declaranda, quæ huius loci propria sunt, accedamus, à quantitatibus definitione sumpto exordio.

Quid est quantitas?

Quantitas est, secundum quam aliquid dicitur quantum, vel aliqua dicuntur aliquot.

Secundum quantitatem continuam seu coniunctam, de qua postea, aliquid dicitur quantum: secundum numerum verò aliqua dicuntur aliquot. Neque enim à numero solemus dicere res quantas: nam eum, qui tres minores digitos hodie amiserit, fateamur tantos seruasse digitos, quantos perdidit; hoc est, tam magnos, nimirum referentes significationem adiectiui [quantus] ad solam continuam quantitatem. verùm hanc disputationem Grammaticis relinquamus.

Quia quantitati propriè conuenit mensuram esse & diuidi, poterit his quoque modis quantitas aptè describi:

Quantitas est substantiæ mensura.

Soli quantitati enim conuenit, per se metiri substantiam, secundum extensionem, durationem, & multitudinem.

Rufus:

Quantitas est res per se diuidua in partes vel extensas, vel duratione succedentes, vel discretas siue multas.

Quæcunque igitur quantitatum ambitu non continentur, illa aut omnino diuidi nequeunt, vt substantiæ incorporeæ, aut per accidens, seu ratione quantitatis secantur: vt corpora omnia categoriæ substantiæ.

Sunt & alia duo, quæ quantitati propriè conueniunt, vt esse æquale vel inæquale, esse finitum vel infinitum; ex quibus, nullo negotio, similes superioribus contexi possunt definitiones.

Recita priorem quantitatis diuisionem iuxta Aristotelis doctrinam.

τὸ πρῶτον, τὸ μὲν ἐστὶ διαχωριστὸν, τὸ δὲ οὐ χωριστὸν.

Cap. *Quantorum aliud deiuinctum est, aliud coniunctum.*

Arg. Quantum } partim est Continuum,
                          } partim Discretum.

Hoc est, quantitatis duæ sunt species, quarum altera, quantitas continua seu coniuncta; altera verò, quantitas discreta seu diuisa, vocatur.

Cuiusmodi est ista diuisio?

Sic intellecta diuisio est generis in species.

Quid est quantitas continua seu coniuncta?

Est quantitas, cuius partes termino communi copulantur.

Quae sunt eius species?

- Linea
- Superficies
- Corpus
- Tempus.

Linea est quantitas longa, non autem lata, cuius partes puncto copulantur.

ANNOTATIO.

Sciant autem iuniores haec non dici de linea picta, sed de linea mente cogitanda, quae tantummodo longitudo est ab omni corpore abstracta, ut Mathematicus considerat quantitates sine materia. Et ut huius rei specimen aliquod exhibeamus, finge animo rem atomam longe illis pulvisculis, qui in solaribus radiis volitare cernuntur, minutioem, in longitudinem ex alto in decliue, vel e contrario tendere; vestigium quod relinquetur, erit linea, sola videlicet longitudine scetilis. Similiter imaginare superficies & corpora huius categoriae.

Quid est superficies?

Superficies est quantitas longa quidem & lata, non autem profunda, cuius partes linea copulantur.

Quid est corpus?

Corpus est quantitas longa, lata & simul profunda, cuius partes superficie copulantur.

Quid interest inter corpus, quod substantia est, & corpus huius categoriae?

Corpus, quod substantia est, significat rem, quae habet materiam.

Vt: Caelum, elementa, & mista ex elementis.

Corpus vero quod quantitas est, significat magnitudinem, secundum quam materia est spissa seu profunda.

Quid est tempus?

Tempus est mensura durationis rerum, cuius partes momento copulantur.

Naturae

Naturae temporis latior explanatio ex quarto τῶν φυσικῶν petenda est: sicut & huius quaestiones accurata discussio, An tempus sit species infima, an genus.

Illud satis constat, haec verba, hora, dies, mensis, annus, olympias seu lustrum, seculum, & caetera, certam temporis durationem designantia esse inter se, & cum tempore, quantum ad principalem attinet significationem, synonyma, & quadam minus principali notione inter se differre. Neque enim essentia differunt, hora & dies, ut nec vnus pedis linea, & duorum, cum ex illis haec componatur, sicut ex multis guttis integra aqua. Reliquas autem quantitatis continuae species, lineam, superficiem, atque corpus, certum est species imas esse.

Quid est quantitas discreta seu disincta?

Est, cuius nulla partes termino communi copulantur.

Quot species tribuit Aristoteles huic quantitati?

- Duas,
  - Numerum
  - &
  - Orationem.

Nos tamen recentiorum secuti sententiam, orationem sonis potius annumerandam censemus, & in qualitatis categoria locandam: id enim est clarius, & veritati magis consentaneum.

Quid est numerus?

Numerus est multitudo ex unitatibus collecta.

Vt: duo, tria, quatuor.

Recita posteriorem quantitatis diuisionem ex Aristotele.

Ἐπὶ τὰ μὲν ἐν θεοῖς ἔχοντων πρὸς ἀλλήλα τῶν ἐν ἀνθρώποις μερίων ὁμοίηται, τὰ δ' ἐξ ὅσων ἔχοντων θέσιν.

PER. Praeterea alia ex partibus constant, quae habent situm inter se, alia ex iis quae non habent.

COL. Quantitatum alia constat ex partibus, quae situm quandam inter se habent; alia ex iis, quae non habent.

ARG. Quantum partim ex habentibus positionem partibus, partim e non habentibus constat.

Hoc est, Quantitatum alia quantitas constat ex aliquibus partibus habentibus inter se situm, alia quantitas ex nullis partibus habentibus inter se situm, constat.

E 5

Quali

Qualis est ista diuisio?

Subiecti in accidens & eius negationem, hæc diuisio esse dicitur: Est enim situs seu positio accidens quantitatis.

Quarum quantitatum partes habent inter se situm?

Lineæ
Superficie
Corporis } partes habent situm.

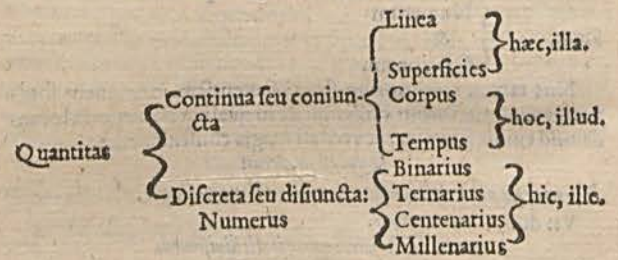
Sunt enim sitæ alicubi, vt Aristoteles habet.

Quarum quantitatum nullæ partes habent situm?

Temporis
&
Numeri } nullæ partes habent situm.

Quia non sunt sitæ alicubi: vt apud Aristotelem latius declaratur.

Recita quantitatis seriem.

Quot sunt quantitatis proprietates?

Tres.

Recita primam quantitatis proprietatem.

Τὸ πρῶτον ἴδιον ἐστὶν ἐναντίον.

PER. Quantis nihil contrarium est.

COL. Quantitati nihil est contrarium.

ARG. Quantitati nihil est contrarium.

Hoc est, Nulla quantitas alteri contraria est. Omni enim quantitati hoc conuenit, licet non soli.

Recita secundam quantitatis proprietatem.

Ὁὐ δεξιὸν ἢ τὸ πρῶτον ἐπιδήξει τὸ μᾶλλον, καὶ τὸ ἥϊον.

PER. Nec verò illud magis aut minus in quantis reperitur.

COL. In quantitate magis aut minus non reperitur.

ARG. Quanto, magis ac minus esse, non competit.

Vt:

Vt: bicubitum vnum non magis alio bicubitum dicitur.

Rursus omni conuenit quantitati, non autem soli; quia etiam substantiis, quemadmodum & prior proprietates. Vnde contrarium esse, & suscipere magis & minus, hic eodem modo, quo superius in substantia, accipi debent.

Recita tertiam quantitatis proprietatem.

Ἰδιὸν ἢ μᾶλλον τὸ πρῶτον, τὸ ἴδιον καὶ ἐναντίον ἀριθμῶν.

PER. Quorum maximè proprium est, paria aut imparia nominari.

COL. Quantitati maximè proprium est, par vel impar nominari.

ARG. Proprium quantitatis est maximè æqualitas & inæqualitas.

Æqualitas & inæqualitas seu paritas & imparitas, ob hoc maximè propria quantitati censetur, quòd omni soli, & semper accidat.

Quæ quantitates sunt æquales seu pares?

Quæ & eandem habent mensuræ rationem, & neutra alteram superat: cuiusmodi sunt duæ bipedales lineæ, item duo ternarij.

Quæ quantitates sunt inæquales seu impares?

Quæ eandem quidem habent mensuræ rationem, at altera alteram superat. Sic lineæ duos pedes longa, lineam vnius pedis vincit longitudine, quæ est propria dimensio lineæ: Item senarius multitudine vnitatum vincit binarium.

Quæ est propria dimetiendi ratio singularum quantitatum?

Omnes igitur numeri eodem modo sunt mensuræ: metiuntur enim secundum multitudinem; ac proinde omnes numeri sunt vel æquales vel inæquales. sed non ita est in quantitatibus continuis: non enim est in his omnibus eadem dimetiendi ratio, quam non minus inæqualitas quàm æqualitas possit.

Profer quantitates nec æquales nec inæquales.

Eiusmodi sunt lineæ & superficies, aut aliæ quæuis quantitates continuæ diuersarum formarum: Præterea etiam vna continua quantitas cum numero.

Quis est usus proprietatum quantitatis?

Quemadmodum substantiæ proprietates (vti superius dictum est)

est ad substantiæ aliquo modo declarandam naturam, referebantur, ita quoque de quantitatis proprietatibus est iudicandum, ea videlicet eo pertinere, vt quantitatis, quæ propria caret definitione, aliquo modo explanetur natura. Atqui hæcenus breuiter de quantitate & formis eius dictum est. Neque enim tam insignia accidentia, vt sunt numerus, & magnitudo, in hoc categoriarum tractatu, in quo de rerum vniuersitate agitur, vilo modo fuerunt prætereunda. in quibus tamen fusè explicandis non sumus immorati, quòd Arithmetica, Geometriæque propria sit ista tractatio. ad quas artes facilius intelligendas, non parum profuerit ea, quæ diximus licet pauca, prius degustasse.

DE AD ALIQUID SEV RELATIS.

Facta est ab Aristotele Relatorum metio in tractatione proprietatum Quantitatis; ob quam occasionem iis, quæ ad quantitatem pertinere videbantur, absolutis, statim Relatorum, quæ ad aliquid vocant, aggressus est explanationem, duas eorum innuens descriptiones.

Recita priorem Ad aliquid descriptionem ex verbis Aristotelis.
Πρὸς τὰ ἑαυτοῦ λέγει, ὅσο αὐτὰ ἀπὸ ἐξῆς ἑτέρων εἶναι λέγεται, ἢ ὁμοίως ἄλλως πρὸς ἑτέρον.

PER. Ea cum aliquo conferuntur, quorum vis omnis & natura ad alia referuntur, aut quoquo modo aliter cum alio conferuntur.

COL. Relata ea esse dicuntur, quæ id quod sunt, aliorum esse dicuntur, aut quoquomodo aliter cum alio conferuntur.

ARG. Ea dicuntur ad aliquid, quæ id quod sunt, aliorum esse, aut ad aliud aliquo alio modo dicuntur.

Dici aliorum, est, referri ad aliud in genitiuo casu.

Exempla igitur prioris partis sunt: dominus & seruus, pater & filius, &c: Posterioris, magnum & paruum, maius & minus, quæ referuntur non in genitiuo.

Porrò complectitur hæc prior descriptio omnes voces relatas, tam quæ ex minus principali, quam quæ ex principali significatione, relationem designant, hoc est (vt vulgò dici solet) tam ad aliquid secundum dici, quam secundum esse, descriptio hæc comprehendit.

De principali seu primaria significatione & minus principali, vide in nostro Prodidagmatum dialectices libello, multo quam antea correctius & auctius per Christophorum Plätinum in lucem nuper emisso, pagina 74.

Recita

Recita posteriorem Ad aliquid descriptionem ex verbis Aristotelis.
Ἐστὶ τὰ ἀπὸ ἑτέρου, οἷς τὸ εἶναι νεότερον ἐστὶ τὸ ἀπὸ ἑτέρου πρὸς ἑξῆς.

PER. Ea quæ cum aliquo conferuntur, sunt, quorum vis omnis, &c. vt Col.

COL. Relata sunt, quorum vis omnis, & natura, in eo posita est, vt ad aliquid affecta sint.

ARG. Ea sunt ad aliquid, quorum esse idem est ei, quod est ad aliquid aliquo modo se habere.

Hoc est, sunt, quorum essentia est relatio ad aliud: vt pater & filius, dominus & seruus.

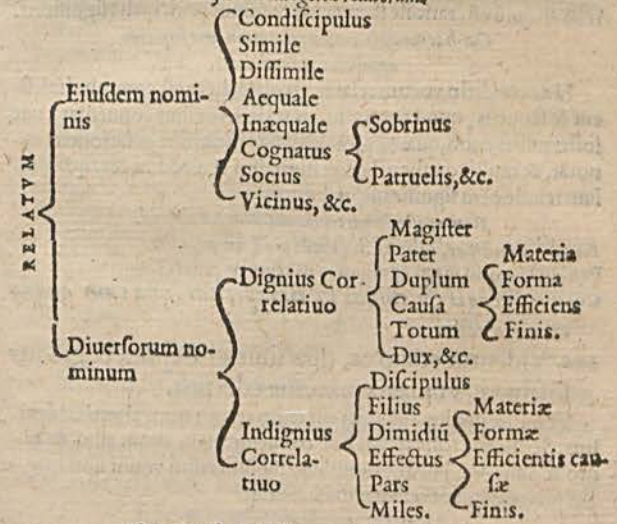
Que relata hac descriptione continentur?

Tantummodo ea relata, quæ ex principali significatione relationem designant.

An etiam sex postremas categorias hæc descriptio complectitur?

Certum est complecti: licet in ea, quæ passim circumferuntur, relatorum serie, adiunctæ non sint.

Recita seriem categoriæ relatorum.

Quanam sunt eiusdem nominis, & que diuerforum nominum relata?

Eiusdem nominis relata sunt, quorum fundamentum & terminus eodem appellantur nomine.

Diuer-

Diuersorum autem nominum relata sunt, quorum fundamentum & terminus diuersis nominibus efferuntur. Quid verò sit fundamentum, & quid terminus, paulò inferius dicitur.

Quot sunt communitates Ad aliquid seu relatorum?

Dux.

Recita priorem communitatem Ad aliquid.

Ἰπάρχει ἡ κατὰ ἐναντιότητος ἐν τῷ περὶ ἴ.

PER. Reperitur etiam in ijs, quæ cum aliquo, &c. vt Col.

COL. Reperitur in ijs, quæ cum aliquo conferuntur, repugnantia.

ARG. Est etiam contrarietas in hisce, quæ ad aliquid sunt.

Hoc est, in vocibus quibusdam relatis. Nihil enim ipsi respectu cõtrarium est, sed absolutis quibusdam vocibus, quibus respectus (ratione minus principalis significati) adheret: virtus namque vitio est contraria, & scientia ignorantia, quarum vtraque Aristoteli ad aliquid est, ratione secundarij & minus principalis significati.

Cur hæc conditio vocum relatarum cum sequenti appellatur communitas?

Hæc conditio vocum relatarum ob id dicta est communitas, scilicet & sequens, quòd nec omnibus relatis vocibus conueniat, nec solis: nullis enim, quæ ex principali significatione relationem denotat, & multis qualitibus: vt nigredini & albedini &c. quæ nullam relationem significant, tribuitur.

Recita posteriorem communitatem Ad aliquid.

Δοκτεῖ ἡ τὸ μᾶλλον, καὶ τὸ ἥλιον ἐπιπέσει καὶ τὰ περὶ ἴ.

PER. Illud autem magis & minus in ijs reperitur, &c. vt Col.

COL. Magis & minus in ijs reperitur, quæ cum aliquo conferuntur.

ARG. Videntur etiam ea, quæ sunt ad aliquid, & gradus suscipere, vt magis minúsue talia sint.

Vt simile gradus suscipit: vni enim rei, alterum altero est similis. Sed neque solis relatis hoc conuenit (nam etiam albo & nigro & dulci &c.) neque omnibus; duplum enim vnum non magis aut minus duplum quàm aliud habetur.

Quot sunt proprietates relatorum?

Dux.

Recita priorem.

Πάντα ἢ τὰ πρὸς ἢ πρὸς ἀντιπέσει λέγεται.

PER.

PER. Omnia verò quæ in hoc genere sunt, reciprocantur.

COL. Omnia, quæ in hoc relatorum genere sunt, reciprocantur.

ARG. Vniuersa quæ sunt ad aliquid, ad ea dicuntur, quæ conuertuntur.

Vt: Omnis pater dicitur filij pater, & omnis filius dicitur patris filius: Et conuenit hoc omnibus relatis & solis; quæ ob id dicuntur conuerti seu reciprocari; quòd sicut est relatio à relatiuo ad correlatiuum, ita est vice versa, à correlatiuo ad relatiuum.

Recita posteriorem proprietatem relatorum.

Δοκτεῖ ἡ τὰ πρὸς ἴ ἀμφοτέρῃ φύσιν ἴδω.

PER. Iam quæ sunt in hoc genere, simul sunt naturæ ordine.

COL. Relata sunt simul naturæ ordine.

ARG. Ea, quæ sunt ad aliquid, simul natura esse videntur.

Vt pater & filius.

Quomodo definit Aristoteles simul natura?

Ea definit Aristoteles in tractatu quem categoriis subiunxit, hoc modo:

Φύσει ἀμφοτέρωθεν, ὅσα ἀντιπέσει μὲν καὶ τὴν εἶναι ἀναλόγησι, μετὰ δὲ μὲν ἢ ἀπὸς ἢ ἀπὸς τῶν εἶναι ἴδω.

PER. Natura simul sunt ea, quæ reciprocantur, illa quidem in argumentatione, quæ ex statu rei ducitur, sed neuiquam alterum causa est ortus alteri.

COL. Natura simul sunt ea, quæ reciprocantur, illa quidem in argumentatione, qua si vnum sit, alterum esse concluditur: sed neuiquam alterum causa est ortus alteri.

ARG. Natura ea dicuntur simul, quæ essendi quidem consequentia, cum conuertantur, neutrum tamen vt sit alterum, causa est.

Quæ definitio rectè intellecta, correlatiuis solis congruit.

An omnia correlatiua sunt simul natura?

Non sunt omnia simul natura; nam (teste Aristotele) quod sciri potest, seu (vt vulgato verbo vtar) scibile prius est scientia, & sine scientia esse potest.

Itaque

Iraque proprietas hæc solis quidem, sed non omnibus conuenit correlatiuis.

Adiiciunt nonnulli & tertiam proprietatem his verbis: Si quis certo sciat aliquid eorum, quæ in hoc genere sunt, etiam illud, cum quo confertur, probè intelliget.

Hoc est, Qui nouit vnus relatorum naturam, cognoscat etiam naturam correlatiui eius: nam per se mutuo definiuntur. Atque hæc proprietas omnibus & solis uocibus relatis, quæ ex significatione principali relationem designant, conuenit.

Commemora illa documenta, quæ ad doctrinam relatorum rectè intelligendam hoc loco tradi solent?

PRIMUM DOCUMENTUM EST.

Omnis relatio versatur inter duo, quorum alterum uocatur fundamentum, alterum terminus.

Quid est fundamentum?

Fundamentum est res à qua oritur relatio.

Quid est terminus?

Terminus est res, quam respicit, seu ad quam tēdit relatio.

Quid est relatio?

Inter hæc, Relatio est ipsa applicatio, seu ordo fundamenti ad terminum.

Vt, cum de patre loquimur, fundamentum est persona, quæ genuit: terminus, persona genita: ordo à patre ad filium, seu colligatio ipsorum inter se, quæ à patre incipit, dicitur paternitas.

Limitis fundamentum lapis est: Terminus, is ager, qui limitatur: Relatio est ipsa ordinatio lapidis ad agrum limitatum. Est ergo limes, lapis ordinatus ad limitandos agros.

SECUNDUM DOCUMENTUM.

Cuiuslibet relato respondet suum correlatum seu correlatiuum.

Vt cum dicitur: Cambyfes est filius, nihil intelligi potest, nisi addas cuius sit filius: ut, Cambyfes est filius Cyri. Ideo Aristoteles paulo antè dixit relata λέγειν πρὸς ἀντιπέφοντα, hoc est, ad correlata dici, quod est, esse mutuas collationes: ut, Magistratus est, qui certo iure ciuitatem regit: Ciuitas est, quæ certo iure regitur à Magistratu.

Et hæc mutua collatio facile agnosci potest, ubi consuetudo loquendi suppeditat uocabula sibi mutuo respondentia, qualia hæc sunt: Pater & filius; dominus & seruus. sed cum defunt uocabula,

minus

minus conspicitur hæc vicissitudo, attamen mente cogitanda est: Ea enim est relationum natura, ut nulla relatio dari queat, cui non statim alia intelligatur respondere, & propterea in definitione vnus relationis semper alterius ei respondentis mentio fieri debet.

TERTIUM DOCUMENTUM.

Fundamentum uocatur materia relationum; Forma uero dicitur ipsamet relatio, seu ordo ad terminum.

Vt: materia limitis est lapis: forma, est ordinatio seu respectus ad agrum limitatum.

Sæpe autem manent fundamenta extinctis relationibus: ut lapis in agro relinqui potest, etiam si non amplius, ut antea, fungatur limitis officio: ideo necesse est, materiae & formæ discrimen in ijs, quæ cum altero conferuntur, probè cognitum habere.

TRANSITIO.

Hactenus de relatis, quæ Græci τὰ σχέσια uocant, dictum est: nunc secundum Aristotelis ordinem, de Qualitate agamus.

DE CATEGORIA QUALITATIS.

HVIC parti Aristoteles titulum præfixit: περί ποιῶν καὶ ποιότητος (ut asserunt Alexander, Diuus Augustinus, Boëtius & posteriores) ποιῶν uocans concreta, ποιότητες abstracta. Et prius describit qualitatem per quale: postea, quale per qualitatem.

Recita ex Aristotele qualitatis descriptionem.

Ποιότης ἢ λέγω, καὶ ἢ ποιῶν πρὸς εἶναι λέγονται.

COL. Qualitatem autem uoco, ex qua quales aliqui nominantur.

ARG. Qualitatem dico, qua quales quidam dicuntur: Reduc hanc qualitatis descriptionem ad aliam, cauillationibus minus expositam.

Qualitas est forma, secundum quam aliquid dicitur quale. Vt secundum albedinem, lac dicitur album: & secundum dulcedinem, dulce.

Quomodo diuiditur Qualitas?

Qualitatis quatuor sunt primariæ species, nimirum	}	ἔξις ἢ διάθεσις,	Habitus vel dispositio.
		φυσικὴ δύναμις ἢ ἀδυναμία,	
		παθητικὴ ποιότης ἢ πάθος,	Patibilis qualitas vel pathos.
		ἡμῶν ἢ μορφή,	

LOGICES LIBER II.

DE PRIMA SPECIE

Qualitatis

Quid est habitus?

Habitus est qualitas sub sensum non cadens, Dei munere accepta, vel industria & exercitatione comparata, suo subiecto firmiter inherens, quod per eam promptum red- ditur ad aliquid facile & cum delectatione efficiendum. Vt scientia & virtus in angelis. Item scientia & artes labore & studio hominis comparata.

Quid est dispositio?

Dispositio est habitus inchoatus, seu via ad habitum.

Licet etiam de finire dispositionem ad eundem modum, quo superius est habitus definitus, hac servata mutatione, vt (r) firmiter in leniter & (r) promptum in dispositum, commutetur.

Illam enim discerni faciunt inter habitum & dispositionem, ex Aristotelis sententia.

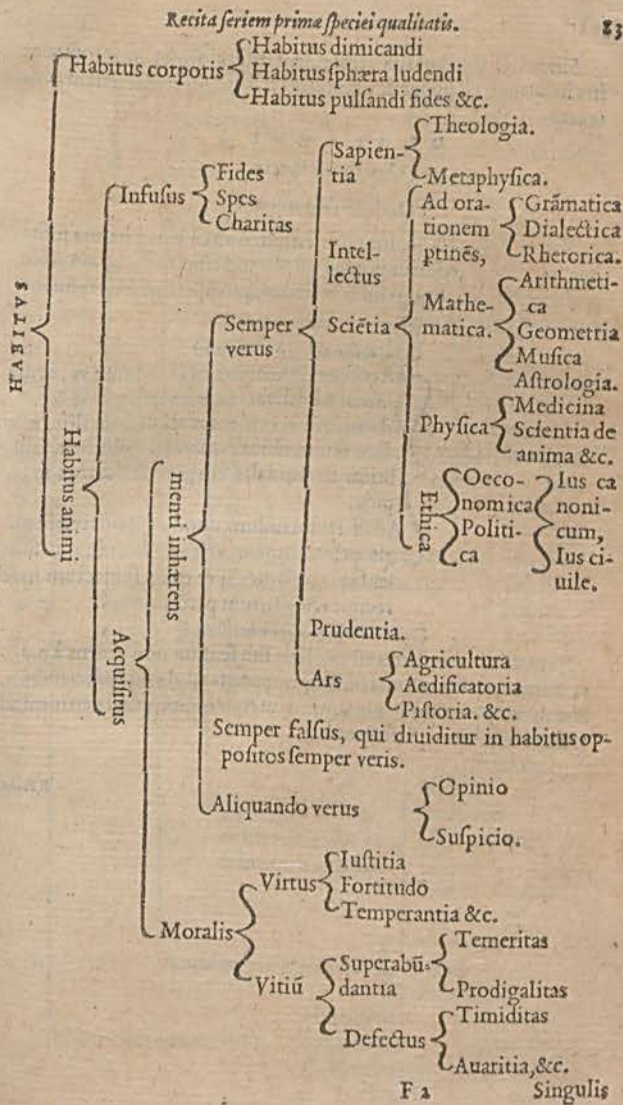
Quid in definitione habitus excludit particula sub sensum non cadens?

Excludit qualitates quartae speciei & eas tertiae speciei, quae ali- quo sensu percipiuntur.

Quid excludit particula industria & exercitatione comparata?

Excludi aiunt hac particula qualitates secundae speciei, quae sunt innatae. Et item tertiae speciei, quae nullo sensu percipiuntur: cuiusmodi sunt affectiones animi.

Recita

LOGICES

Singulis habitibus suæ respondent dispositiones, quapropter ex ista habituum classe, facile cuius fuerit dispositionum seriem contexere.

DE SECUNDA

Qualitatis specie.

Quid est vis naturalis?

Vis naturalis est qualitas sub sensum non cadens à natura inrita, qua subiectum redditur potens ad aliquid efficiendum, aut alicui resistendum, aut aliquid suscipiendum, quod pertineat ad ipsius recipientis perfectionem.

Quotuplex est vis naturalis?

Triplex est, videlicet

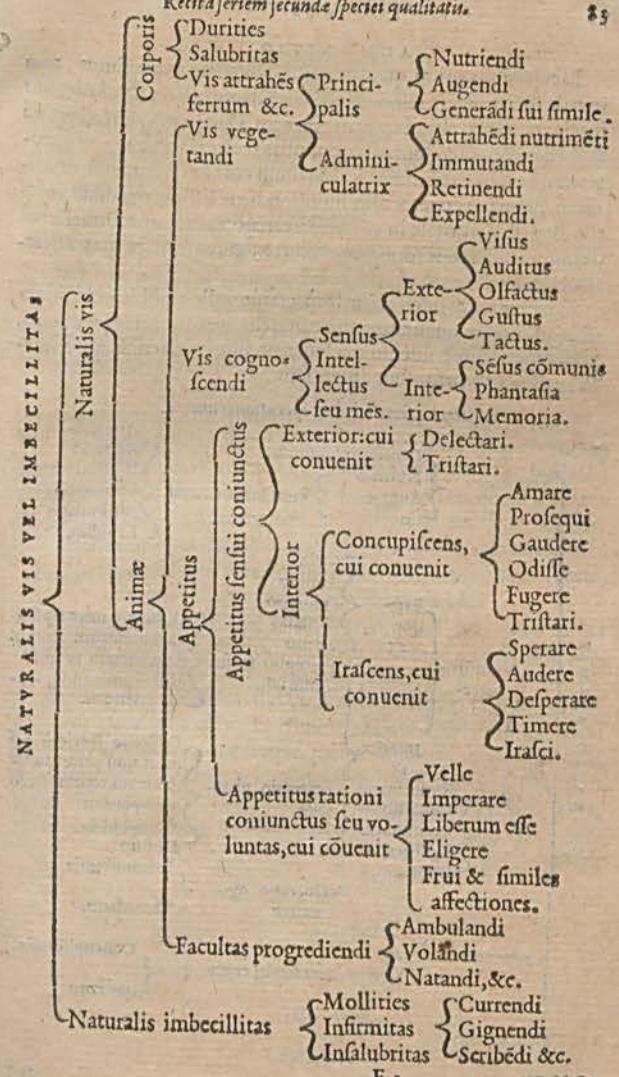
- Ad efficiendum atque operandum: vt, ignis potens est calefacere, aqua refrigerare &c.
- Ad facile & vehementer resistendum illis, quæ aduersantur nature subiecti ipsius: vt, salubritas in animalis corpore, & durities in lapide.
- Ad id recipiendum, quod ad ipsius recipientis perfectionem valeat: huiusmodi sunt sensus exteriores, per quos subiectum in se recipit obiectorum perceptiones.

Quid est naturalis imbecillitas?

Naturalis imbecillitas est qualitas sub sensum non cadens à natura inrita, qua subiectum redditur impotens ad aliquid efficiendum, aut alicui resistendum, aut aliquid suscipiendum, quod pertineat ad ipsius recipientis perfectionem.

Recita

Recita seriem secunde speciei qualitatis.

ADMONITIO.

Facultatibus animi, quas superiori schemate expressimus, non inutile fuerit addere respondentes eis actiones, licet istius non sint speciei: nam eas, alij ad tertiam speciem Qualitatis, alij ad primam referendas esse contendunt: alij nonnullis receptis, ceteras ex categoriarum finibus exterminant. Sed suum cuique liberum esto iudicium. Nam hac in re, & alijs huiusmodi, rectissime quadrare videtur illud ab Aristotele in τῶν ἀσπῆσι categoria dictum: Difficile est de huiusmodi rebus confidenter dicere, antequam frequenter tractate sint.

Quam paucissimos enim, imò verius nullos nobis licuit inuenire, qui harum qualitatum diuersitatem atq; propriam naturam, perfecte vnoque consensu tractauerint. Plures inuenias, qui à seip-sis in diuersis editionibus dissentiant.

Recita seriem igitur operationis animæ.

DE TERTIA Qualitatis specie.

Quid est patibilis qualitas?

Patibilis qualitas est, qualitas que vnico sensu exteriori percipi potest, vel, affectio anima firmiter suo subiecto inherens.

Quid est pathos?

Pathos est qualitas, que vnico sensu exteriori percipi potest, vel affectio anima suo subiecto leniter inherens.

Quid est affectio animæ?

Affectio animæ dicitur cordis commotio, appetentis vel fugientis propositum obiectum.

Quotuplices sunt animæ affectiones?

Sunt duplices: Aliæ diuturnæ sunt; vt amor, odium, inuidencia, &c. has si quis etiam habitus esse contenderit, non valde aberrabit; sunt enim habitibus similes. Alię sunt subiti motus: vt, ira subita in Aiace, audiente sibi cripi arma Achillis, quæ est tanquam verberatio, qua cor fugiens illud malum, & depellere studens, excruciat.

Profer exemplum eius partis, quæ pathos ab Aristotele nominatur.

Rubor repentinus ex verecundia, pallor ex timore: itē, ira subita. Profer aliquod exemplum patibilis qualitatis.

Vt, nigredo in Aethiope, albedo in niue; odium, quod est ira inueterata, hærens in animo, tãquam nota cauterio corpori iniusta.

Cur dicuntur istæ qualitates patibiles?

Dictas vult Aristoteles istas qualitates patibiles: Græcè παθητικὰς, non quòd ipsæ aut earum subiecta aliquid patiantur, sed quòd vel ex perturbatione ortæ sint: vt, pallor infantis, ex metu matris, dum eum vtero gestaret: vel quòd πάθος, id est, perturbationem in nobis efficiant: vt, dulcedo mellis, delectationem; amaritudo fellis, tristitiam & horrorem in nobis parit.

Recita seriem tertie speciei qualitatis.

PATIBILIS QUALITAS VEL PATHOS	{	Obiectum sensu perceptum,	Obiectum visu perceptum	Color Lux Lumen, Vox	
			Auditu perceptum: vt Sonus	Fragor. Dulcis Austerus Ponticus.	
			Odoratu perceptum: vt Odor	Dulcor Amaritudo Austeritas.	
			Gustu perceptum: vt Sapor	Calor Frigus Humiditas Siccitas.	
			Tactu perceptū: vt Qualitas, quæ tactu percipitur,	Prima	Durities Mollities Grauitas Leuitas, &c.
				Secunda	
Affectio animæ	}		Cupiditas		
			Laetitia		
			Metus		
			Tristitia.		

Explica latius istas quatuor precipuas anime affectiones, & earum definitiones partesque recense.

L A E T I T I A est suauius motus cordis, qui excitatur, cum cor obiecto expetito fruitur. Cui subiiciuntur: Delectatio, iactatio, maleuolentia letans alieno malo.

C V P I D I T A S est animæ motus ex absentis boni cogitatione exortus. Cui subiiciuntur: Spes, desiderii, ira, amor, exandescencia, odium.

T R I S T I T I A est cruciatus cordis compressi tanquam fugitantis præsens malum. Cui subiiciuntur: Inuidencia, obreclatio, misericordia, angor, luctus, moeror, ærumna, dolor, lamentatio, sollicitudo, molestia, desperatio, &c.

M E T U S est cruciatus cordis compressi, tanquam refugientis futurum malum. Cui subiiciuntur: Pigritia, pudor, terror, timor, pavor, exanimatio, cõturbatio, formido: vt docet Cic. li. 4. quæst. Tusc.

D E

DE QVARTA QVALITATIS SPECIE.

Quid est figura?

Figura nihil aliud est, nisi continua quantitatis certa quædam protractio.

Vt lineæ aut superficiæ: lineæ, vt figura plana: superficiæ, vt figura corporea, quam solidam vocant.

Geometræ figuram dicunt esse, quæ termino vel terminis clauditur. Terminò vno orbicularis clauditur figura, videlicet linea orbiculari. Item sphaerica figura, vna superficie circumdante clauditur. Terminis continentur omnes aliæ perfectæ, tam planæ quàm solida: Planæ quidem angulata, lineis: vt triangulus, quadratum, altera parte longius, pentagonum, &c. Superficiebus autem, figuræ solida: vt pyramis, tessera, &c.

Quod est discrimen inter figuram & formam?

Figuram & formam plurimi idem significare volunt. Aliqui sic distinguunt: vt figura inanimatorum sit, forma animatorum. Alij formam rebus naturalibus, præsertim animatis tribuunt: figuram artificiosis, iuxta versiculum:

Formam viuentis, picti dic esse figuram.

Alij aliter hæc discernunt: sed nihil incommodi attulerit, huiusmodi neglexisse, in quibus tanta est varietas.

Recita seriem quartæ speciei qualitatis.

FIGURA VEL FORMA	Imperfecta	Rectitudo	Concauitas	
		Curuitas	Angulus, &c.	
	Perfecta	Plana	Circulus	Isopleurus
			Triangulus	Isosceles Scalénos.
		Solida	Quadrangulus	Quadratum Alterâ parte longius Rhombus, &c.
			Sphaerica	Quinquangulus, &c.
		Pyramis		
		Cubus		
		Columnaris figura, &c.		

Recita qualium descriptionem ex Aristotele.

Ποιά ἐστὶ τὰ ἄνευ τῶν πνευμάτων λογόμα.
PER. Qualia autem sunt ea, quorum nomina ex iis, aut quoquo alio modo deducuntur.

Col. Qualia sunt ea, quæ ab eis sunt cognominata, aut quoquomodo deducta.

ARG. Qualia sunt ea, quæ denominatiuè ab ipsis, aut alio aliquo modo dicuntur.

Hoc est, qualia sunt res nomine concreto categoriæ qualitatis denominatæ: quod quidem nomen concretum denominatiuum est, vel voce & significatione simul, vel significatione tantum, respectu eius qualitatis, vnde suam habet denominationem.

Pro quibus hic accipitur definitum?

Definitum accipitur pro rebus denominatis per nomina concreta categoriæ qualitatis. Posset etiam pro ipsismet nominibus concretis istius categoriæ accipi: hunc tamen locum sicut plerisque alios in Aristotele, plausibilis est de rebus, quam de vocibus interpretari; licet fortasse id ad tenera adhuc iuuentutis ingenia minus sit accommodatum.

Et, vt hoc obiter dicam, pluribus in locis apud Aristotelem de signo & re signata idè prorsus est iudicandum, adeo vt ridiculas esse existimemus altercationes, quibus, an de rebus, an de vocibus Aristoteles intelligendus sit, cõtenditur, cum vtraque interpretatio in eandem prorsus incidat sententiam, licet interdum vnus dicendi modus paulo grauior videatur; quod tamen tanti non est faciendum, vt alter modus dicendi explodatur, si forte facilius sit, aut vtilior.

Pro quibus sumitur pronomen [ipsis] seu [eis] in ista definitione positum?

Sumitur pro qualitatibus enumeratis atque similibus: & sub multitudinis numero intelligendus est singularis, maxime si de vocibus agatur; quia ab eadem qualitate possunt plura denominatiuè dici: vt ab albedine, albus, alba, album.

Quid est denominatiuè dici, seu cognominatum esse à qualitate?

Est esse denominatiuum voce & significatione simul, comparatione alicuius qualitatis tanquam denominantis, vel significari huiusmodi denominariuo: vt à grammatica grammaticus, à fortitudine fortis: siue pro voce, siue pro re per vocem significata hæc accipere libeat.

Quid est aliquo alio modo dici, seu quoquo modo deductum esse?

Est esse denominatiuum significatione tantum, comparatione alicuius dictarum qualitatum, vel huiusmodi denominatiuo significari: vt probus à virtute.

Si quis roget an homo, equus, lapis, & similia contineantur sub definitione qualium, quomodo esset respondendum?

Loquendo de vocibus facillima est responsio, quod non, quia non

non sunt aliquo modo denominatiua qualitatum: sed loquendo de rebus, respondendum est, definitione contineri, vt alba dicuntur aut nigra, vel alio quopiam qualitatis concreto appellantur.

Quorsum agit hic Aristoteles de qualibus?

Ostendere vult qualitatem non tantum abstracto, verum etiam concreto significari, simul innuens, de aliis quoque accidentibus idem esse sentiendum.

Recita tres ex Aristotele qualitatis proprietates.

PRIMA EST.

Ἐπιπέχη δὲ καὶ ἐκτρέψις κατὰ τὰ ποῖα.

COL. Est qualitatibus inter ipsas repugnantia.

ARG. Contrarietas in qualitate esse videtur.

Vt: Iustitiæ contraria est iniustitia, & nigrori candor: itemque cetera eiusdem generis. Similiter contrariè certant, quæ ex ijs qualia nominantur, vt, iustum cum iniusto, candidum cum atro. Non autem in omnibus id contingit. Rubro enim aut pallido, aut aliis intermediis, nihil contrarium est.

SECUNDA EST.

Ἐπιπέχη δὲ τὸ μέγαν καὶ τὸ ἥττον τὰ ποῖα.

COL. Recipiunt intensiorem & remissionem qualia.

ARG. Qualia ipsa gradus suscipiunt, ac magis talia, minusue dicuntur.

Hoc est, sola qualia aptè cohærent cum his aduerbiis magis & minus, ratione intensiorem ac remissionis, quam qualitates per ipsa designatæ patiuntur, non omnia tamen. Nam hæc proprietates non attingit figuras, vt Aristoteles declarat.

Intendi, est augeri per similem qualitatem in eadem parte subiecti. Propter talem intensiorem calidum aliud alio magis minusue calidum dicitur. Caloris enim vis in alio augetur, in alio minuitur, vt ipse sensus iudicat. Quinetiam in eodem corpore, calor, aliàs maior, aliàs minor inest.

Ita sunt, lucis, colorum, & penè omnium qualitatum gradus, etiam notitiarum, virtutum, affectuum. In eodem homine amor eiusdem rei aliàs ardentior, aliàs frigidior conspicitur, quod hoc versu significatum est:

Intrat amor mentes vsu, deditur vsu.

Eiusdem propositionis quoque notitia illustrior est seni Prologo, quam iuueni.

TERTIA

Ὁμοια ἢ ἀνόμοια κατὰ μέρος τὰς ποιότητας λέγεται.

COL. Similia aut dissimilia aliqua in solis qualitatibus reperuntur.

ARG. Similia dissimiliaque per qualitates solas dicuntur.

Quæ est horum Aristotelis verborum sententia?

Vult Aristoteles subiecta similia dici aut dissimilia, secundum solas qualitates, quod illæ proximum sint fundamentum, primumque ac proprium subiectum similitudinis dissimilitudinisue. Et proinde, quæcūque similia aut dissimilia extra qualitates appellantur, non ratione sui, sed ratione qualitatū, quas in se habent, eiusmodi appellationem obtinere.

Quid est similitudo?

Similitudo (teste Boetio) est, rerum diuersarum eadem qualitas.

Quid est dissimilitudo?

Dissimilitudo est, diuersa rerum qualitas.

Quæ descriptiones veræ sunt, si non simpliciter, sed figuratè accipiantur: de qua acceptione in fine primi lib. diximus: ita enim sunt exponendæ: Similitudo, est relatio inde nascens, quod plures qualitates eiusdem speciei, in diuersis subiectis cernantur. Dissimilitudo verò inde, quod diuersæ secundum speciem qualitates, in aliquibus subiectis inhæreant: vt, duo cygni, similes sunt ratione suarum albedinum, siue hæ albedines æqualiter fuerint intensæ, siue non. Neque enim hic de tam perfectâ absolutaque similitudine agitur, quam in libro de Generatione, vbi negatur simile posse agere in simile. Coruus autem & cygnus, homo auarus, & alter prodigus, dissimiles sunt. Atque ita de alijs.

Quid postulas similitudo & quid dissimilitudo?

Ad similitudinem sufficit qualitates eiusdem esse speciei; & ad dissimilitudinem sufficit, quod qualitates specie distinguantur. Pluribus erat opus, vt quantitates æquales aut inæquales dici possent: vt ex ijs, quæ superius de quantitate dicta sunt, manifestum est.

Quis est vsus proprietatum, & aliorum de qualitate dictorum?

Ad qualitates propriam rationem declarandam omnia spectat: aptissimè enim commemoratis iam proprietatibus qualitates natura (quatenus, in summo genere fieri potest) explanatur, quod

vniversæ secundum communem dialecticorum sententiam, solis qualitatibus conueniant.

Præterea maxima est vtilitas cognitionis qualitatū, neque vllum rerum ordinem tam refert expedite tenere, quam istum, quod latissimè pateat. Nulla est enim substantia, nulla ferè quantitas, in qua nõ plurimæ qualitates cernantur. Deinde ex hoc loco, & Rhetores formulas laudum ac vituperationum, variarumque probationum materiam petunt. Hinc & definitiones virtutum ac vitiorum, artium & similiarum rerum facillimè conficiuntur.

Quid est in qualitatibus, propriè dictis differentia non occurrentibus, quod earum vicem commodè subire possit?

Differentiæ qualitatū, quando proprijs designati nominibus non possunt, commodissimè per subiecta qualitatū denotantur. Sicut enim substantiarum discrimina ex accidentibus deprehendimus. (Nam malua ab absinthio figura & sapore discernimus) sic rursus accidentia discernuntur per subiecta, ita mutuas operas tradunt inter se accidentia & subiecta. Est igitur obseruandum in definiendis accidentibus, in qua re singula hære possint. Quæ obseruatio multorum accidentium suppedabit differentias. Clarum enim est, alia propria corporum esse: vt colorem &c. Alia propria animi: vt, religionem, eruditionem, temperantiam.

Possemus igitur (exempli causa) temperantiam ita definire, vt dicamus eam virtutem esse voluntati inhærentem, quæ illam refrænat & intra rectæ rationis terminos cohibet, in ijs, quæ ad vitium & generationem pertinent, expetendis.

TRANSITIO.

Hactenus de qualitate & qualibus sit dictum. Nunc reliquas sex categorias, breuiter cum Aristotele perstringamus.

DE CAETERIS SEX CATEGORIIS.

POterant reliquæ categoriæ, quas paucissimis absoluit Aristoteles, sub relatis siue ad aliquid comprehendendi. Sed quia placuit veteribus decem categorias statuere, sequemur & nos illorum auctoritatem: istud interim admonentes, non tam necessitatis, quam distinctionis causa sequentes categorias ad relationum communi genere, magno veterum consensu seiunctas esse & separatim tractatas: cum enim infinitæ sint relationum varietates, iudicauerunt antiqui, si in certas classes distribuerentur, clariorem fore earum tractationem, & confusionem magna ex parte minuendam.

Quid est actio?

Actio est relatio agentis ad patiens.

Quid

Quid est passio?

Passio est relatio patientis ad agens.

In quo differt actio à productione actiua: & item passio à passiuâ productione?

Constat multum interesse inter actionem & productione actiuam: item inter passionem & passiuam (vt vocant) productionem: licet hæc inter se ferè sint connexa. Nam actio respicit ipsum patientem: Productio verò actiua, effectum in patiente productum: Verbi gratia, dum ignis aquam calfacit, relatio ignis ad aquam est actio, nempe calfactio actiua: & contrâ, relatio aquæ calfactæ ad ignem est passio, quæ dicitur passiuâ calfactio. Relatio verò ignis ad calorem in aquam productum, est productio actiua, seu effectio pertinetis ad categoriam reatorum, sub genere quod est causa: & relatio caloris producti ad ignem ipsum, dicitur productio passiuâ. Fatetur enim & vulgus, ignem producere calorem, non aquam. Ast in aquam agere, non in calorem: E diuerso autem calorem ab igne produci, aquam verò ab igne pati, eò quòd ab ipso illi quippiam imprimatur. Non autem dicitur actiua productio aut passiuâ, quasi ad actionis passionisue pertineat categoriam, sed quia actiuus verbis exprimitur vel passiuus.

In quas partes primùm diuiditur actio?

Diuiditur actio in actionem animæ & corporis.

Quid est actio animæ?

Dicimus eâ actione animæ esse, quam anima ipsa exequitur: vt est digestio actiua, nutritio, sensus perceptio, et intellectio actiua.

Quid est actio corporis?

Eam dicimus corporis actionem, quæ sine alia re intermedia, vel corpori, vel proprio eius accidenti conuenit: vt sectio actiua, percussio, calfactio.

Recita seriem categoriæ actionis.

ACTIO	Animæ	Vegetantis	Nutritio	} actiua.
			Augmentatio	
		Sentientis	Visio	} actiua.
			Auditio	
	Corporis	Intelligentis	Olfactio	} actiua.
			Gustatio	
		Percussio	Tactio	} actiua.
			Intelligere	
		Aedificatio	Velle	} actiua.
			Nolle.	
Coloratio	Denigratio	} actiua.		
	Dealbatio			
Calfactio				
	Exciccatio.			

Quomodo

Quomodo diuiditur passio?

Diuidenda est ad eundem modum passio, quo iam diuisa est actio. Immo totidem penè verbis diuidi potest passio, quibus diuisa nunc est actio: hoc tantum est obseruandum, vt quæ vocabula in actionis categoria actiuam habebant significationem, hic passiuè capiantur: nam in abstractis nominibus consentiunt ferè hæc duæ categoriæ, sed in concretis manifestam habent differentiam.

Explica multiplicem significationem verborum in io finitorum.

Abstracta verba in io, quæ nunc actiuè, nunc passiuè significant, tertiam frequenter significationem obtinent, nec actiuam, nec passiuam, sed neutram: vt, exempli gratia: Intellectio præter actiuam intellectiōnem atque passiuam, quæ sunt relationes, etiam significat nonnunquam ipsius intellectus actum seu operationem, quæ est res absoluta categoriæ qualitatis.

Sunt, quæ pro tertia illa significatione designant, non qualitatem, sed morum: Cuiusmodi sunt, calfactio, refrigeratio, dealbatio, denigratio, generatio, & huius generis alia.

Explica quoque latius propriam concretorum categoriæ actionis, & passionis significandi rationem.

Concreta harum categoriarum, ferè verba sunt, aut participia: sed aduertendum, non semper eorum significationem Grammatico generi respondere.

Quædam enim actiui generis passionem significant: vt	{	Video
		Audio
		Olfacio
		Gusto
		Tango
		Intelligo.

Nam quod videt, audit, intelligit, &c. patitur, aliquid recipiens. Quædam passiuè generis, pertinent ad actionem, vt eorum, quæ iam commemorauimus, passiuâ. Quod enim videtur, auditur, intelligitur, agit in vim cognoscendi, in eam suam ipsius imprimens imaginem.

Quædam neutrius generis, passionem designant: vt	{	Vapulo
		Veneo
Deponentium verborum	{	Fio, &c.
		Loquor
		Vescor
Quædam designant actionem	{	Ordior, &c.
		Quædam passionem: vt patior.

Verba communia quorundam sunt, actionem passionemque æquiuocè significantia: vt osculor, veneror, &c.

AN

An omnia verba ad alteram harum categoriarum pertinent?
Nequaquam. Quædam enim sunt aliarum categoriarum: vt
iaceo, sedeo, sto, &c. quæ sunt categoriæ Situs. Item calco, frigeo,
tepeo, palleo, &c. quæ sunt tertie speciei Qualitatis.

Recita ex Aristotele duas actionis passionisque communitates.

PRIOR EST:

Ἐπιδιέχεται ἡ κίνησις τὸ πλεονεξίαν καὶ τὸ ἄλλοθεν ἐκαστοῦ ἰσότητα.

COL. Agere & pati repugnantiam recipiunt.

ARG. Suscipit ipsum agere patie contrarietatem.

Hoc est, Actiones inter se sunt contrariæ, & Passiones inter se.
Neque enim vult Aristoteles actionibus passiones contrarias esse;
hoc nanque falsum est, cum actioni passio relativiè, nõ autem con-
trariè opponatur. Et hanc sentententiam satis declarant exempla
Aristotelis, qui habet: Calfacere & refrigerare: calferi & refrigera-
ri esse contraria, nimirum per accidens, ratione formarum contra-
riarum, per agens in diuersis subiectis effectarum. Et quia nõ om-
nes formæ ab agente effectæ contrariæ sunt: vt, pallor & rubor ac
similes formæ nullum habent cõtrarium; idcirco nõ omnes actio-
nes passionésue sunt contrariæ. Neque etiam solè, cum & substan-
tijs conueniat per accidens contrarium habere: vt elementis: Item
Ioanni albo & Petro nigro & alijs.

POSTERIOR EST.

Ἐπιδιέχεται ἡ κίνησις τὸ μᾶλλον, καὶ τὸ ἧττον.

COL. Recipiunt etiam magis vt minus.

ARG. Gradus quoque suscipiunt, vt magis atque mi-
nus dicantur.

Sunt ne alie præterea actionis passionisq; proprietates?

Solent Dialectici nonnullas alias hoc loco commemorare, è
quibus hæc vna ad istarum relationum naturam declarandam, vi-
detur aliquid habere momenti: videlicet, Quòd actio & passio per-
petuo aliquem motum comitentur.

DE CATEGORIA

Vbi & Quando.

Quid est Vbi?

Ubi est relatio locati ad locum, vel loci ad locatum.

Quid est Quando?

Quando est relatio rei, que tempore mensuratur ad tem-
pus ipsum, vel temporis ad rem tempore mensuratam.

Quomodo

Quomodo diuiditur Vbi & Quando?

Diuiditur vtrunque in actiuum & passiuum, prout hæc relatio-
nes nunc actiuo verbo continere, mensurare; nunc passiuo, conti-
neri, mensurari, exprimuntur: Vt relatio Socratis ad locum quo
continetur, est Vbi passiuum: & contra, relatio loci ad Socratem
quem continet; est Vbi actiuum.

Ad eundem modum relatio Socratis ad tempus quo mensura-
tur, est Quando passiuum: & è diuerso, temporis, quod Socratis du-
rationem mensurat, relatio ad Socratem, est Quando actiuum.

Diuide ulterius Vbi actiuum & Vbi passiuum.

Vtrunque Vbi, tam actiuum quam passiuum diuiditur in com-
positum & simplex.

Quid est Vbi compositum?

Vbi compositum est, quod consistit inter locum & locatū cor-
pus: Ita enim corpus à loco circumscibitur, vt vna eius pars in vna
parte; & alia, in alia parte loci sit, sic vt propter corporis locati par-
tes, continentis loci latera necessariò à se mutuo se iungantur. Hoc
modo quantitates corporeæ, & substantiæ his imbutæ sunt in lo-
co: atque istud vocant, loco circumscribi.

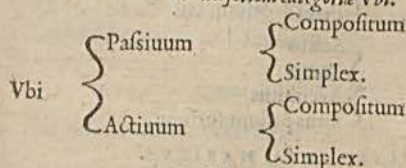
Quid est Vbi simplex?

Vbi simplex est, quod consistit inter loci punctum & rem in-
diuiduam in eo existentem: vt relatio, secundum quam angelus vel
animus est, in indiuiduo loci puncto: Item ea relatio, qua indiui-
duus loci punctus angelum vel animū hominis dicitur continere.

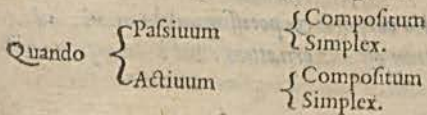
Explica similiter quid sit Quando simplex & Quando compositum.

Quando simplex, est relatio rei existentis ad tempus indiuiduū:
vt, relatio angeli ad instans. Quando compositum, est relatio rei
existentis ad tempus diuiduum: vt relatio hominis ad annum:

Recita seriem categoriæ Vbi.

Recita seriem categoriæ Quando.

G

D E

DE GATEGORIA SITVS.

Quid est Situs?

Situs est relatio partium corporis inter se, quam ratione loci vel naturalis vel fortuiti, in quo collocata sunt, habent.

Quotuplex est situs?

Duplex est:

- Quidam naturalis,
Alter fortuitus.

Quid est situs naturalis?

Situs naturalis est relatio partium corporis inter se, quam ratione loci naturalis, in quo collocatae sunt, habent: ut situs, secundum quem naturaliter caput dicitur esse sursum, respectu aliorum membrorum, etiam si forte homo capite deorsum steterit, pedibus in caelum erectis. Situs brachiorum in utroque latere, aurium circa tempora, & ita de similibus.

Quid est situs fortuitus?

Situs fortuitus est relatio partium corporis inter se, quam ratione fortuiti loci, in quo collocatae sunt, habent: ut statio, sessio, accubitus, positio manuum super caput, &c.

Quae subiecta potissimum denominantur ab eiusmodi situ?

Huiusmodi situs, licet proprie conueniat partibus inter se collatis, frequentius tamen integra ipsa denominare solet. Potius enim dicimus hominem sedere, stare, iacere, quam has aut illas partes.

Recita seriem categoriae Situs.

Situs	Naturalis	{	Capitis sursum	} Hic, ille.
			Ventris in medio	
Fortuitus	{	Pedum deorsum, etc.		
		Sessio		
		Statio		
		Accubitus		
			Situs pedum sursum.	

DE CATEGORIA HABITVS.

Quid est Habitus?

Habitus est relatio corporis & potissimum humani, ad ea, quibus indutum est aut ornatum: vel e diuerso horum ad illud.

Quare addis in descriptione (& potissimum humani)?

Quibusdam sunt pro vestibus pili, hirsuti que villi.
Aliis duram cutem, aliis testas, aliis squamas, aliis alia vestimentorum loco concessit natura.
Taurorum impetus cornibus armauit: Leonum rabiem, vnguibus.
Apris, fulmineos dedit dentes.
Elephantos praeter cutem & molem, promiscide quoque muniuit.
Delphinis teli vice pinnas addidit.
Histricem spinis.
Raiam aculeis defendit.
Gallis calcar affixit.
Columbis pernitate prospexit.
Quibusdam venenum teli vice tribuit.
Alia aliter communiuit.

Nam natura ceteris animantibus quantum ad vestes & arma pertinet, prouidit.

Solum hominem nudum produxit, imbecillum, tenerum, inermem, mollissima carne, laui cute. Nihil usquam in membris eius, quod pro vestitu vel armis ad pugnam & violentiam datum videri possit: Sed pro omnibus huiusmodi (quod multo praestantius est) donatus est mente, & oratione, atque manibus plurimarum artium ministris, quibus sibi parare queat, quaecunque corporis sui tuenda salutis necessaria sunt munimenta, a quibus praesentis categoriae relationes oriuntur. Nihilominus bruta quoque animantia, nonnunquam ab hominibus, eiusmodi vel ornantur, vel armantur indumentis: ut equi phaleris, simiae tunicellis, canes torquibus: quod si fiat, non minus inter eiusmodi animantia & sua indumenta vel ornamenta, quam inter homines & suas vestes intercedet habitus relatio.

Quotuplex est habitus?

Ex descriptione constat duplicem esse:

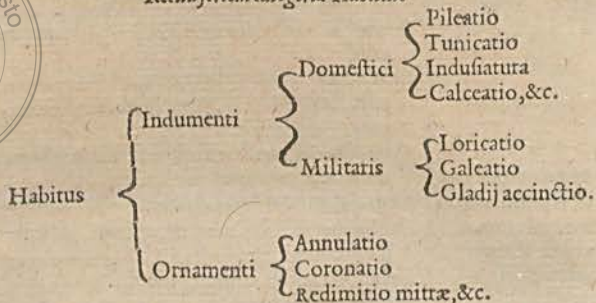
Videlicet { Indumenti, quo habetur aliquod indumentum domesticum aut militare.
Ornamenti, quo aliquid ad ornatum habetur.

Quo modo plurima habent mulierculae,
Quae sua caudato vestigia syrmate verrunt.

Recita seriem categoriarum Habituum.

Sic de posterioribus quatuor categorijs scholæ docent.
 Non ignoramus, hæc multo aliter nonnullos tractasse, ut videlicet Vbi, quando, &c. ad circumstantias rhetoricas referantur.

Sed quia hæc tractandi ratio, non modò crassior est, minusque limata, quam dialecticæ postulat subtilitas (ne dicam fallam: quòd categoriarum inducere videatur confusionem, absoluta cum relatis permiscens) verum intemptiua quoque est hoc loco, consultò eam, ut Rhetoricæ magis conuenientem, prætermisimus.

Licet enim Rhetorica & Dialectica inter se arctissimo deiunctæ sint vinculo, adeo ut vna sine altera prorsus manca sit & imperfecta (ut nos docent plurima excellentium virorum exempla, qui, tametsi acutissime doctissimèq; cogitare possint, tamen propter dicendi exercitationem neglectam, minimè sunt ad scribendum, vel ad orationem coram multitudine aut coram eruditissimis habendam, idonei. Itaque dolendum est, harum coniunctissimarum artium in huius florentissimæ Academicæ 4. Pædagogiorum exercitationibus, natura earum reclamante, factam esse diuisionem) sunt nihilominus his artibus sua cuique præcepta & documenta, quorum tractatio nequaquam est confundenda.

TERTIA PARS,

VOCVM QVAVNDAM OBSCVRIORVM (QVAS POSTPRÆDICAMENTA VOCANT) INTERPRETATIONEM CONTINENS.

DOCTRINA huius partis plana est, atque facilis: nihil enim habet præter grammaticam vocabulorum aliquot ambiguum enarrationem, ob idque ab Aristotele, postquam absoluit doctrinam

Strinam categoriarum, adiecta est, ut moneret in categoriis à *μῆτρῃ* & *κόλοις*, diligenter & fugiendas & explicandas esse.

Explica igitur quid postprædicamentorum nomine intelligant dialectici.

Nominant dialectici postprædicamenta, voces quædam obscurioris significati, quarum explicationem post absolutas categorias tradidit Aristoteles.

Quotuplicia sunt postprædicamenta?

Postprædicamenta sunt quintuplicia, videlicet

} Opposita Prius Simul Motus Habere.	Opposita
	Prius
	Simul
	Motus
	Habere.

Licet ne his postprædicamentis alia addere?

Plura addere nullum fuerit nefas: sed huius non est instituti, aliorum præter hæc, quæ ab Aristotele sunt posita, tractationem persequi.

DE OPPOSITIS.

De qua oppositione agit hoc loco Aristoteles?

Hic non agitur de oppositione enuntiationum, de qua in sequenti libro *περὶ ἐξωνυμίας* dicitur, sed tantum de oppositione simplicium, siue vocum, siue rerum: qualis est inter patrem & filium: albedinem atque nigredinem, & alia huiusmodi.

Quomodo definiuntur repugnantia, quæ comparatione oppositorum, rationem generis aut magis communis obtinent?

Repugnantia sunt, quæ de eadem re singulari verè affirmari non possunt.

Ut: homo & asinus, album & nigrum.

Quomodo diuiduntur repugnantia?

Repugnantia vulgò diuiduntur in

} Opposita & Disparata.	Opposita
	&
	Disparata.

Quæ dicuntur opponi?

Opponi ea duntaxat volunt, quæ sic repugnant, ut neutrum eorum alicui tertio, eodem modo repugnet.

Quo nomine appellat Cicero ea, quæ vulgò nominantur opposita?

Quæ nos opposita vocamus, Cicero in Topicis contraria appellasse constat. Boëtius autem quarto commentariorum, quibus topica Ciceronis enarrauit libro, oppositorum nomen hoc loco commodius esse putat, & ea, quæ à Græcis τὰ *ἐναντία*, à Cicero

ne verò aduerfa nominantur, contraria potius quàm aduerfa appellari oportere existimat. Cæterum quandoquidem de re cõtrouersia nulla est, in vsu verborum faciles esse debemus, quatenus sermonis puritas non violetur. Nos Boëtium sequimur propter scholarum consuetudinem, quæ in istis vocabulis eam, quam probat Boëtius significationem, confirmauit.

Opposita igitur sunt, album & nigrum, pater & filius, visus & cæcitas, bonum & non bonum. Album enim, licet non albo opponatur, nulli tamen eodem modo seu eodem repugnantie genere repugnare inuenietur quo repugnat nigro. nec è diuerso, nigrum alij, sicut albo, aduersatur: nulli enim alteri contrariè: & ita de cæteris. Vnde planum est, idem pluribus oppositum esse posse, secundum diuersa oppositionis genera.

Quot sunt genera oppositorum?

- Quatuor, {
  - as τὰ πρὸς ἑ, RELATA: vt, duplum & dimidium.
  - as τὰ ἐναντία, CONTRARIA: vt, bonum & malum.
  - as εἰρησὶς καὶ εἶς, PRIVANTIA: vt, cæcitas & visus.
  - as ἕνα ἄφασις καὶ ἀποφασίς, CONTRADICENTIA: vt, sedet & non sedet.

Quomodo definit Aristoteles relatiuè opposita?

Ὅτι μὲν οὖν ἄς τὰ πρὸς ἑ ἀντιέσθαι, ἀντὶ ἀπο ἐπὶ ἐπὶ, τῶν ἀντικείμενων λέγονται, καὶ ὁμοίως ἄλλως πρὸς ἀντὶ.

PER. Ac ea quidem contraria, quæ cum aliquo conferuntur, quicquid ipsa sunt ad contraria referuntur, aut quoquomodo aliter ad ea affecta sunt.

COL. Opposita relata sunt, quæ quicquid ipsa sunt, oppositi esse dicuntur, aut quoquomodo aliter ad ea affecta sunt.

ARG. Quæ vt ea, quæ sunt ad aliquid, opponuntur (sunt) ea quæ id quod sunt, oppositorum, aut alio aliquo modo ad illa dicuntur.

Vt duplum, id quod est, alterius dicitur: Item pater, filius: dominus, atque seruus.

Definitio satis manifesta est ex priore definitione Ad aliquid, à qua nihil differt, nisi quòd loco (aliorum) dicitur hic (oppositorū.)

In quo consistit relatorum oppositio?

Consistit relatorum oppositio secundum Boetium in hoc, quòd non dicantur de eodem, comparatione eiusdem, secundum idem & eadem ratione.

An

An iam recitata Aristotelis definitio aperit, in quo propriè consistat relatorum oppositio?

Non explicat, sed est potius regula quadam utilis ad cognoscendum, quanam sint ad eum modum opposita, docens ea semper esse correlatiua: In omnibus enim & solis relatis se mutuo respicientibus inuenitur relatorum oppositio.

Recita contrariorum definitionem.

COL. Contraria (alio nomine aduerfa) sunt opposita, quæ sub eodem genere posita, maximè à se mutuo distant, eisdem subiecto capaci vicissim insunt, à quo mutuo se expellunt, nisi alterum insit à natura.

LOY. Contraria sunt opposita, quæ posita sub eodem genere, maximè à se inuicem distant, eidem subiecto susceptibili vicissim insunt, à quo se mutuo expellunt, nisi alterum insit à natura.

Vt: calor & frigus, species sunt eiusdem generis, vt pote, qualitatis quæ tactu percipitur, & ita secundum suam naturam repugnât, vt nulla alia sub eodem genere posita magis repugnent, & cuiusq; subiecto alterum inest, eidem alterum inesse potest vicissim, sic vt vno expulso alterum suscipiatur, seruata tamen exceptione, quam ponit Aristoteles: nam igni vicissim inesse non possunt, quòd ei calor insit à natura, hoc est, tam arcta coniunctione, vt eum ab igne permanente nulla vis naturalis separare possit.

Distribue contraria in suas species.

Tῶν ἐναντίων { τῶν μὲν οὐδέτις ἐστὶν ἀνὰ μέσον. τῶν δὲ ἐστὶν ἀνὰ μέσον.

PER. Contratorum { quædam sunt talia, vt inter ea nulla media interiecta sint. quædam verò sunt talia, vt in medio eorum aliquid sit collocatum.

COL. Contrarium { alia sunt cõtraria τὰ ἀμετρά, id est, medio carentia: vt agritudo et sanitas. alia sunt contraria τὰ ἐμετρου, i. mediuum habentia: vt album & nigrū.

Contratorum { Alia sunt cõtraria immediata: Vt agritudo & sanitas. Alia sunt contraria mediata: Vt album & nigrum.

G 4

Cuius-

Cuiusmodi est ista diuisio?

Diuisio sic repetito in membris, fit diuisio totius in modo, in partes: si verò non repetatur, est diuisio accidentis in accidentia.

Recita definitionem contrariorum immediatorum.

Ὅτι ἡ τῶν ἐναντιῶν ἐναντία ἐστίν, ὅτι ἐν οἷς πλείους γίνονται ἢ ἂν ἕνα τῆς ἐναντίας ἀναγκαῖον αὐτῶν ἕνα ἄρχει, τῶν δὲ ἐν ἑστὶ ἀναγκαῖον.

PER. Quæ autem aduersa sunt eiusmodi vt necesse sit alterum inesse in iis, in quibus natura insunt, aut de quibus dicuntur, inter ea nulla media interiecta sunt.

COL. *Contraria medio carentia sunt eiusmodi, vt necesse sit alterum inesse in iis, in quibus natura insunt, aut de quibus dicuntur.*

ARG. Contraria immediata sunt, quæ talia sunt, vt ipsorum alterum necessariò rebus iis insit, in quibus aptum est fieri, aut de quibus prædicatur.

Hoc est, contraria immediata seu medio carentia sunt contraria, quorum cuilibet subiecto apto ad ipsa suscipienda, est necesse alterum inesse, quandiu id subiectum est: vt, cuilibet animali necesse est sanitatem vel ægritudinem inesse, quandiu existit animal.

Recita definitionem contrariorum mediatorum.

Ὅτι μὴ ἀναγκαῖον ἕνα ἄρχει, τῶν ἀνὰ μέσον ἐστὶ πᾶντας.

PER. Quorum non est necesse inesse alterum, in medio illorum aliquid est collocatum.

COL. *Contraria medium habentia sunt, quorum non est necesse alterum inesse, in quibus natura insunt, aut de quibus dicuntur.*

ARG. Contraria mediata sunt, quorum alterutrum inesse, necesse non est.

Hoc est, contraria mediata seu medium habentia sunt contraria, quorum vtrunque abesse potest ab eo subiecto, quod ad ipsa suscipienda est idoneum: cuiusmodi sunt albedo & nigredo. Neque enim cuilibet subiecto ad albedinem aut nigredinem suscipiendâ apto, necesse est albedinem inesse aut nigredinem, sed potest ei inesse pallor, flauus color, &c. Et huiusmodi corpus, cui neutrum contrariorum inest, ab Aristotele medium vocatur. de hoc enim contrariorum genere loquens, ait: Quorundam mediis esse nomina posita: vt albi & nigri, fuscum & pallidum. Aliquorum verò mediis non esse nomina imposta, sed vtriusque extremorum

negat

negatione denotari, vt neque bonum neque malum, neque iustum neque iniustum.

Medium itaque in contrariis est, subiectum ad ipsa suscipienda aptum, de quo tamen neutrum verè potest affirmari: vt subiectum aliquod bonitatis & malitiæ capax quidem, neque bonum tamen neque malum, bonitatis & malitiæ medium hoc loco appellatur. Hinc planum est, non ob hoc contraria dicta esse mediata, quod omnia formam habeant mediam. Licet enim id in multis cernatur vt in extremis vitiis & plerisque qualitibus tertiæ speciei, non tamen omnibus id contingit, quod facile ostendi potest; neque enim inter iustitiam & iniustitiam, quæ contraria sunt, vlla est interiecta forma.

Recita definitionem priuantium.

COL. *Priuantia sunt opposita, quæ in eodem subiecto aliquo versantur tempore à natura definito, eò que ordine, qui vicissim retro commeare non potest.*

LOV. Priuantia sunt, quæ versantur circa quippiam idem, tempore à natura definito, sic vt commutatio fieri non possit.

Pro quibus sumitur huius definitionis definitum?

Definitum Priuantia (quemadmodum habitus & priuatio, quæ simul sumpta idem quod definitum valent) capitur pro illis, quæ propriè & peculiari quodam modo talia sunt, hoc est, quæ sic se habent, vt ex habitu fieri queat priuatio, non autem contrà: Eiusmodi autem sunt, quorum alterum est priuatio tollens naturalè aliquam vim: vt visus & cæcitas sunt hoc loco Priuantia, quia sunt opposita, quæ versantur circa quippiam idem, puta circa oculum, sic vt mutua commeatio fieri non possit.

Explicat latius & clarius iam recitatam definitionem.

Priuantia sunt opposita, quæ versantur circa quoduis idem numero subiectum, tali ordine, vt ab vno procedatur, ad aliud, non contrà; idque tempore à natura constituto, & nisi alterum insit à natura.

Cur ponitur in definitione ista pars (tempore à natura definito)?

Ponitur ad declarandum non semper subiecto ad priuantia suscipienda apto alterum inesse: catulo enim ante nonum diem, neque inest visus, neque cæcitas.

Cur ista pars ponitur (nisi alterum insit à natura)?

Ista pars (nisi alterum insit à natura) necessariò additur: Nam tactus

106
tactus & privatio tactus circa nullum idem versantur, quia tactus inest omni animali ac semper, & proinde non est hic vicissitudo habitus & privationis.

Quid est versari circa quoduis idem numero subiectum?

Versari circa quoduis idem numero subiectum, est cuiuslibet inesse, seu dici de quolibet eodem subiecto, ita vt de nullo possit dici vnum, de quo eodem numero non sit reliquum dici aptum: Sic visus nulli inesse potest, quod non idem ad suscipiendam cæcitatem sit idoneum.

Declara aliquid excludi per istam partem, que versatur circa quoduis idem numero subiectum, quod per reliquas partes non excluditur.

Non versantur circa quoduis idem, quædam contradicentia, quibus definitionis reliquæ partes conuenire videntur: album enim & non album si referantur ad cygnum, habent fieri circa ipsum ordine in quo non est regressus, tempore à natura definito: nam posteaquam constituto à natura tempore, albus est cygnus, nunquam erit non albus: sed non habent fieri circa quoduis idem, nam non album dicitur de Deo, de angelis, & multis aliis, de quibus album dici nequit.

Recita definitionem contradicentium.

COL. *Contradicentia sunt, in quibus nihil, quod verè medium sit, reperiri potest.*

LOV. *Contradicentia sunt, quorum per se medium nullum est.*

Hoc est, Contradictoriè opposita, sunt vna eademque vox semel affirmata & semel negata: cuiusmodi sunt homo & non homo, currit & non currit.

Quid hoc loco dicitur medium?

Medium hoc loco dicitur res singularis existens, de qua duo aliqua verè affirmantur vel negantur, vt inter album et dulce, medium est hoc lac, & hoc fel, quorum istud quidem medium negationis, illud verò appellatur medium affirmationis.

Explicita latius, in quibus oppositis inueniatur medium, & in quibus non.

Omnibus oppositis commune est, non habere medium affirmationis, saltem comparatione eiusdem, sed solis contradicentibus propriū est, secundum se nullum omnino nec affirmationis, nec negationis pati medium; nam aliquid est, quod neque album est neque nigrum: Aliquid etiam, quod neque sanum sit, neque ægrum. Non enim dicuntur contraria quædam medio carere, quasi nullum pe-

nitus

aitus medium habeant, sed quia nullum medium negationis, quod alterutrius eorum capax esset, habent.

Rursus quippiam inuenias, quod nec pater sit nec filius, nec cæcum nec visu præditum: Sed nihil prorsus existit, quod neque currat neque non currat: aut quod neque sit homo, neque non homo; & ita de cæteris contradicentibus, siue verbo, siue nomine exprimantur.

Cur adicitur definitioni ista particula (per se)?

Particulam (per se) adiectam volunt, vt excludatur, rationis particeps, & non homo: substantia & accidens, creator & creatura, aliaque eius generis, quæ aut opposita non sunt, sed disparata tantum; aut si sint opposita, quod non habeant medium, non contingit illis per se, hoc est, ratione suæ oppositionis, sed alia peculiari causa.

DE PROPRIETATIBVS CONTRARIORVM.

Cur potius contrariorum, quàm aliorum oppositorum proprietates commemorantur ab Aristotele?

Inter quadruplicia opposita prius enumerata, frequentissimus est vltus contrariorum: ideo Aristoteles eorum tradit proprietates seu conditiones, vt magis innotescant.

Quot sunt proprietates contrariorum iuxta Aristotelis doctrinam?

Quinque.

Recita primam proprietatem.

Prima proprietas duas habet partes, quarum ista est prior:

Ἐναρτίον ἔστιν, ὅσα θῶ μὲν ἐξ ἀνάρχους κελόν.

PER. Bono autem malum aduersum est necessariò.

COL. *Bono malum contrarium est necessariò.*

ARG. Malum bono necessariò contrarium est.

Cuius sensus est: Necessariò si alicui bono quippiam contrarium fuerit, illud erit malum: Vel (vt apertius dicatur) quicquid contrarium est bono, illud est malum: vt, temperantia bona est & conueniens secundum naturam, eique contraria est intemperantia, quæ mala est, & à natura aliena.

Non tamen omni bono aliquid est contrarium: vt visus & visio ad bonum oculi eiusque perfectionem spectant; quibus tamen nihil est contrarium. Intellectus quoque & intelligibiles species, & intelligendi actus, bona quædam sunt animi, nullum penitus contrarium habentia, idque in pluribus aliis licet reperire. Non igitur omni bono aliquid est contrarium malum, neque id significant proprietatis verba, sed omne id, quod bono contrarium fuerit, esse

de

de genere malorum . Et quemadmodum non omni bono aliquid est contrarium, sic nec omne malū contrarium habet. Priuationes enim bonorum male sunt, quibus tamen nihil opponitur cōtrariē.

Altera verò pars est:

Κακὰ δὲ, ὅτι μὲν ἀγαθὸν ἐστὶν ἐναντίον, ὅτι δὲ κακόν.
PER. Malo verò aliās bonum, aliās malum aduersum est.

COL. *Malo aliās bonum, aliās malum contrarium est.*
ARG. Malo interdum bonum, interdum malum contrarium est.

Hoc est, Non omne id quod malo est contrarium, est bonum, sed eidem malo aliquando contrarium est vnum, quod bonum est, & alterum quod est malum: vt, timiditati contrariē opponitur non solum fortitudo, sed etiam temeritas: auaritiæ non solum liberalitas, sed & prodigalitas contraria est.

Recita secundam proprietatem.

Ἐπὶ τῶν ἐναντίων ἕκ ἀναγκασίον ἀντιθέσθαι ἢ, καὶ τὸ λοιπὸν εἶναι.
PER. Deinde aduersorum, si alterum sit in rerum natura, non est necesse esse alterum.

COL. *Contrariorum si alterum sit in rerum natura, non est necesse esse alterum.*

ARG. Non necessarium est, si contrariorum alterum est, & reliquum esse.

Hoc est, Non est necessarium si vna qualitas contraria sit, alteram esse: Nam si omnes sint sani, sanitas quidem erit; languor verò non erit. Similiter, si omnia sint alba, albedo quidem erit, non autem nigredo.

Quorsum conducit huius proprietatis cognitio?

Distinguit hæc proprietatis ea, quæ denominantur contraria: cuiusmodi sunt sanitas & ægritudo, albedo & nigredo: ab ijs, quæ relatiuè opponuntur: vt sunt pater & filius, dominus & seruus, quæ simul esse natura, dictum est prius.

Recita tertiam proprietatem.

Μὴ ἐνδέχεται δὲ ἀμφοτέρω τῶν αὐτῶν ἕκ ἀρξάν.
PER. Non possunt autem simul ambo eidem inesse.

COL. *Non possunt contraria simul ambo eidem inesse.*
ARG. Fieri non potest, vt ambo simul eidem insint.

Hoc est, Fieri non potest, vt duo contraria de eadem re singulari simul verè affirmantur: Nam si Pantaleon est sanus, vt simul languat, fieri non potest.

An hæc proprietas solis conuenit contrariis?
Nequaquam: Nam illis est cum reliquis omnibus oppositorum generibus communis.

Quomodo limitari solet ista proprietas?

Limitari solet adiectione harum particularum, secundum eandem partem ac in gradibus intensioribus.

Recita quartam contrariorum proprietatem.

Ἄλλοι δὲ, ὅτι καὶ περὶ τὸ αὐτὸ, ἢ ἰδίαι, ἢ γένει πρὸς ἕνα τὰ ἐναντία.
PER. Atque etiam illud perspicuum est, in iis, quæ sunt eiusdem speciei & generis, existere solere contraria ea quæ aduersa diximus.

COL. *Contraria in iis, quæ sunt eiusdem aut speciei, aut generis solent existere.*

ARG. Patet etiam & circa idem aut specie aut genere contraria fieri solere.

Hoc est, Omnia contraria, aut tantum versantur in subiectis vnus eiusdemque speciei, aut tantum in iis subiectis, quæ eidem generi subiiciuntur.

Quid est fieri circa idem specie?

Fieri circa idem specie est, vnus tantummodo speciei subiectis posse inhære. Subiectis, inquam, eiusdem ordinis, hoc est, proximis, aut saltem æquè propinquis. Sic moralis iustitia & iniustitia fieri habent circa homines, hoc est, in hominibus dumtaxat inhære compertiuntur, qui omnes eiusdem sunt speciei.

Quid est fieri circa idem genere?

Fieri circa idem genere est, inesse subiectis eiusdem quidem generis, sed diuersarum specierum, & non tantum eiusdem speciei subiectis: conferendo rursus subiecta proxima cum proximis, aut remota cum aliis æquè remotis. Vnde accidit eadem cōtraria sub vtroque membro contineri cum diuersis subiectis comparata. Nā albedo & nigredo habent fieri circa idem specie, si referantur ad proxima subiecta, quæ sunt superficies: Omnes namque superficies eiusdem sunt speciei. Si verò ad vltima subiecta referantur, fieri habent circa eadem genere: Nam circa corpora, quæ in categoria substantiæ collocantur, omnis enim color proxime in superficie subicitur, huius verò interuentu in corpore ad substantiæ categoriam pertinent, cuius varias esse species est notum.

Cur omisit Aristoteles tertiam partem, videlicet aut circa idem numero?
Rectè Aristoteles omisit istam tertiam partem: nam nulla contraria vni singulari subiecto, quod idem numero dicitur, sunt addicta.

Recita quintam contrariorum proprietatem.

Ἀνάγκη δὲ πάντα τὰ contraria ἢ ἐν τῷ αὐτῷ γίνεσθαι ἢ ἐν τοῖς ἐναντιοῖς γίνεσθαι, ἢ αὐτὰ γίνεσθαι.

PER. Postremo omnia contraria, quæ diximus aduersa, vel in eodem genere, vel in contrariis generibus sita sunt, vel ipsa genera sunt necessariò.

COL. Omnia contraria vel in eodem genere, vel in contrariis generibus sita sunt, vel ipsa sunt genera necessariò.

ARG. Contraria insuper omnia aut eodem in genere, aut contrariis in generibus esse, vel ipsa genera esse necessariò est.

Vt, album & nigrum in eodem genere sunt, utpote colore: Iustitia verò & iniustitia in contrariis generibus, quæ sunt virtus & vitium. At bonum & malum (secundum quorundam veterum opinionem, qui ea statuebant summa genera) non sunt in genere, sed aliquorum ipsa sunt genera.

Explica latius distinctionem membrorum istius proprietatis.

Membra istius proprietatis, si tantum ratione distinguatur, omnia vera sunt, eorumque distinctio in promptu est. Sin verò re ipsa distinguere velis, ut ex Aristotelis declaratione videtur faciendum, ultimum accipiendum erit iuxta receptam Aristotelis tempore, Pythagoricorum sententiam, qui tantum ponebant duas rerum series, vnam bonorum, alteram malorum; in quibus summa genera erant bonum & malum. Dicentur autem ea esse in eodem genere, quæ eidem generi proximè subijciuntur. Ea verò in contrariis sunt generibus, quæ contrariis generibus proximè subijciuntur. Prius, contrariis naturalibus; posterius, moralibus tribuere solent.

Quæ est usus oppositorum?

Prodest oppositorum cognitio atque distinctio, ut rectius intelligentur ea loca tractatus categoriarum, in quibus contrariorum mentio est facta: cuiusmodi est iste, Quantitati nihil, qualitati verò aliquid contrarium esse, qui locus ut veritatem habeat, de contrariis propriè sumptis, cuiusmodi nunc definita sunt, accipi debet, non de contrariis improprie & late sumptis, quomodo contrariorum nomen usurpauit Aristoteles, cum dixit in physicis (ut habet vulgata versio) in omni genere quandam esse primam contrarietatem.

Valet etiam oppositorum cognitio ad topica rectius intelligenda: nam inter locos dialecticos oppositum, omnesque eius formæ recensentur.

Quot sunt modi prioris?

SIGNIFICATIONES seu modi prioris sunt quinque, quatuor quidem, quos ante Aristotelem alij tradidère, quintus verò quem ipse adiecit.

Recita primum modum prioris.

Πρώτον καὶ κρείστωτον, λέγεται ἔμπροσθεν ἰσίου πρῶτον κατὰ τὸν χρόνον.

PER. Primum genus (s. prioris) & aptissimum tempore.

COL. Primum genus est, & aptissimum tempore.

ARG. Primò & propriissimè dicitur prius tempore.

Sic Socrates tempore prior fuit Aristotele.

Recita secundum modum prioris.

Δεύτερον δὲ τὸ μὴ ἀντιπρῶτον καὶ τῆν τῷ ἰσίου ἀκροούθησιν.

PER. Alterum quod non vicissim consequens est, cum rei status exquiritur.

COL. Secundo prius dicitur, a quo non retro commeat consequentio, cum rei status exquiritur.

ARG. Secundo id quod non conuertitur essendi consequentia.

Vt, vnum prius est duobus. Existentibus enim duobus, consequens est vnum esse, & non contrà.

Quid est essendi consequentia?

Essendi consequentia est, in qua quòd vnum existat, alterum quoq; existere infertur: ut cum dico, duo homines sunt, ergo vnus homo est. Item, homo est, ergo animal est. Et hæc consecutiones non sunt reciproce, neque vicissim commeant: quia tametsi sequatur, homo est, igitur animal est; non tamen è diuerso concludere licet, si animal est, ideo hominem esse. Similiter rectè sequitur, duo homines sunt, igitur vnus homo est, non autem è diuerso, vnus homo est, igitur duo homines sunt.

Que dicuntur consequentia reciproce?

Consequentia reciproce dicuntur, in quibus, sicut ex antecedente consequens, sic ex consequente antecedens sequitur: ut, pater est, ergo filius est: & è diuerso, filius est, ergo pater est. Sic, numerus est, ergo binarius est, & rursum, binarius est, ergo numerus est.

Vnde constat exceptionem habere quod hic dicere solent: Secundo modo Prioris omnia genera priora esse suis speciebus, & species omnes indiuiduis suis. Neque sola genera ad suas species: aut species ad indiuidua istius prioris habent rationem. Sunt enim

alia permulta, etiam hoc modo priora: vt Deus sic prior est homi-
ne, fundamentum domo, vnitas numero, & omnis numerus mi-
nor, maiore: tactus, visu, &c.

Recita tertium modum prioris.

Τρίτον ἢ καὶ κτ' ἵνα τὰ βέλτιον πρὸς ὅτι ἐγγύς λέγεται.

PER. Tertio quodam ordine prius appellatur.

COL. Tertio prius quodam ordine appellatur.

ARG. Tertio modo ordine quodam dicitur prius.

Vt in Grammatica, elementa priora sunt syllabis: In Rhetorica,
exordium prius est narratione.

Recita quartum modum prioris.

Ἐπι πρῶτα τὰ εἰρημένια, τὸ βέλτιον καὶ πρῶτον ἐγγύς πρὸς ὅτι τῆ φύσει
δοκεῖ.

PER. Extra ea etiam, quæ enumerata sunt, genera, quod melius est, & in ma-
iore pretio, id prius naturæ ordine videtur.

COL. Quarto prius dicitur, quod melius est, & maiore
pretio.

ARG. Præterea id quod est præstabilius honorabiliusue,
prius natura esse videtur.

Hoc est, quod prius est dignitate: Sic Imperator rege prior est,
Rex duce, Dux milite, Consul senatore, Homo bruto.

Recita quintum modum prioris.

Δόξαι δ' ἂν καὶ παρὰ τοὺς εἰρημένια, ἔτι πρὸς εἶναι πρὸς ὅτι ἐγγύς τῶν
γὰρ ἀντιπρὸς φόντων καὶ τῶν ἔ' εἶναι ἀνγλοῦθησιν, τὸ αἰτιον ὅπως ἐν ἴα-
τέρω τῆ εἶναι, πρὸς ὅτι ἐγγύς εἰκότως τῆ φύσει λέγεται ἂν.

PER. Est etiam præterea aliud eius genus: Eorum enim, quæ vicissim retro
commeanit in argumentatione de statu rei tractanda, quod causa est quo-
modo eumque, cur sit alterum, id rectè prius naturæ ordine dicitur.

COL. Eorum que vicissim retro commeanit in argumenta-
tione existendi, id prius esse dicitur, quod causa est quo-
modo eumque, cur sit alterum.

ARG. Videbitur autem & ultra dictos alius quidam
esse prioris modus; eorum enim, quæ essendi conse-
quentia conuertuntur, alterum quod est causa quo-
uis modo vt alterum sit, prius natura non incongruè
dici potest.

Vt, lux lumine dicitur prior: Nam si lux sit, lumen quoque esse
confe-

consequitur: & vice versa, Si lumen sit, lucem esse necessarium est.
Lux autem luminis est causa, vt in Phisicis docetur.

Quot sunt modi posterioris?

His quinque modis Prioris, totidem respondent modi Poste-
rioris, iuxta communem dialecticæ regulam, quæ habet tot modis
dici vnum oppositorum, quot modis dicitur reliquum.

Num datur aliquid, quod sit prius & posterius
etiam eiusdem comparatione?

Quinto modo nouissime exposito, accidit idem prius esse &
posterius, non tantum diuersorum, sed etiam eiusdem compara-
tione, diuersis tamen rationibus, vt facile fuerit declarare in ambu-
latione & sanitate, quæ sibi mutuo causæ sunt & effectus in diuer-
sis causarum generibus.

Recita versiculos, quibus ad memoriam iuuandam,
modorum prioris ordo comprehensus est.

Tempore, natura, prius ordine, die & honore,
Causam causato dicimus esse prius.

Quis est usus modorum prioris?

Eo potissimum referuntur isti prioris modi, vt rectius intelliga-
mus id quod dictum est, relatiua esse simul natura, quando quidem
ea, quæ priora seu posteriora sunt, simul esse nequeunt, & relatiuum
vnum altero non est prius nisi quarto modo, qui planè improprius
est, & omnium modorum, teste Aristotele, alienissimus.

DE MODIS SIMVL.

Quot enumerantur apud Aristotelem modi seu significationes simul?
Tres.

Recita primum modum simul iuxta Aristotelis doctrinam.

Ἀμφοῖν ἢ λέγεται, ἀπὸ ὧς μὲν καὶ κτ' ἵνα τὰ βέλτιον πρὸς ὅτι ἐγγύς τῶν
ἀντιπρὸς φόντων καὶ τῶν ἔ' εἶναι ἀνγλοῦθησιν, τὸ αἰτιον ὅπως ἐν ἴα-
τέρω τῆ εἶναι, πρὸς ὅτι ἐγγύς εἰκότως τῆ φύσει λέγεται ἂν.

PER. Simul autem sunt ea omnino & proprie, quorum ortus in eodem tem-
pore est.

COL. Omnino & proprie ea simul esse dicuntur, quorum
ortus in eodem est tempore.

ARG. Simul ea simpliciter propriissimeque dicuntur,
quorum generatio est tempore in eodem.

Sic gemelli sunt simul.

Recita secundum modum simul.

Ὅμοιοι δ' ἂν λέγεται, ἀπὸ ὧς μὲν καὶ κτ' ἵνα τὰ βέλτιον πρὸς ὅτι ἐγγύς τῶν
ἀντιπρὸς φόντων καὶ τῶν ἔ' εἶναι ἀνγλοῦθησιν, τὸ αἰτιον ὅπως ἐν ἴα-
τέρω τῆ εἶναι, πρὸς ὅτι ἐγγύς εἰκότως τῆ φύσει λέγεται ἂν.

PER. Naturâ verò simul sunt ea, quæ reciprocantur illa quidem in argumen-
tatione, quæ ex statu rei ducitur, sed neutiquâ alteri causa est ortus alteri.

COL. Secundus modus est, quo simul esse dicuntur ea, quæ
reciprocantur illa quidem in argumentatione, qua si unû
sit, alterum esse concluditur, sed neutiquam alterum cau-
sa est ortus alteri.

ARG. Naturâ verò ea dicuntur simul, quæ essendi qui-
dem consequentia cùm conuertantur, neutrum ta-
men vt sit alterum, causa est.

Vt duplum & simplum simul sunt natura: Nam si duplum sit,
simplum est; & si simplum sit, est duplum; nec vnum est causa, cur
sit alterum. Similiter dominus & seruus iuxta hæc significationem
sunt simul; nam & existendi consecutio inter illos reciprocatur, &
neuter alterius est causa: necessariò enim sequitur, Si dominus est,
seruum quoque esse: et è diuerso, Si seruus est, dominum esse: neque
serui dominus, neque domini seruus est causa.

Recita tertium modum simul.

Kai ta ex ta aut yinous anndimhmenia adhalois, epeu ty pho q lyz J.
PER. Atque etiam ea, quæ ex eodem genere quasi ex altera parte diuidendo
respondent, simul natura esse dicuntur.

COL. Dicuntur etiam simul ea esse, quæ ex eodem genere,
quasi ex altera parte diuidendo respondent.

ARG. Præterea quæ eiusdem generis diuisione sibi op-
ponuntur, simul esse dicuntur natura.

Quæ dicuntur eiusdem generis diuisione sibi opponi?

Eiusdem generis diuisione sibi opponi dicuntur, quæ eiusdem
diuisionis sunt membra: vt, homo & bestia in diuisione animalis:
Item, quantitas continua, & quantitas discreta, quæ tanquam distin-
cta membra sumuntur in eadem diuisione, species quantitati pro-
ximè subiectas complectente.

*Recense versiculos ad horum modorum memoriam
inuandam, à dialecticis olim excogitatos.*

Tempore dico simul, quorum generatio nunc est,

Quæ conuertuntur dicimus esse simul.

Suntque simul species genus idem distribuentes.

Possent ne modi simul in minorem numerum contrahi?

Possent tres enim iam commemorati modi rectè ad duos reuo-
cantur hoc pacto.

Simul

	Tempore	} Inter quæ reciprocatur existendi conse- cutio, & neutrum alterius est causa.
Simul	Natura	
		} Duæ species, in quas genus aliquod di- stribuitur.

Quis est vsus modorum simul?

Conferunt hi modi simul ad ea, quæ prius dicta sunt, perfectius
cognoscenda. Tertius quidem ad omnem diuisionem generis in
suas species sub se proximè contentas. Secundus, ad secundam pro-
prietatem Ad aliquid, seu Relatorum.

Hic enim explicatur, quæ propriè sunt simul natura. Primus ad
cognoscendum, quòd ea, quæ sunt diuersa, non ita repugnant, quin
possint simul esse tempore, siue eiusdè sint categoriæ, siue diuersarû.

DE MOTVS GENERIBVS.

O B I D (vt suspicantur quidam, non absurdè) agit Aristoteles
hoc loco de motu, vt indicet nullius generis summi ipsùm
esse speciem: quanquam non desunt, qui ad actionis passionisq;ne
ordinem verba & nomina verbalia motus significantia pertinere
velint, quòd quàm sit consentaneum vero, relinquo aliis discudend-
um: nam curiosa de eiusmodi argutiis disputatio non est præsen-
tis instituti.

Quot sunt motuum species?

Κινήσις ἐστὶ ἴδιον ἐξ	} γένεσις φθορὰ ἀφ᾽ ἑσῆσις	} μεταίωσις ἀλλοίωσις, καὶ ἢ κτ᾽ τόπον μεταβολή.
--------------------------	----------------------------------	--

COL. Motus sex sunt genera:	} Ortus Interitus Accessio	} Decessio Commutatio, & Loci mutatio.
--------------------------------	----------------------------------	--

ARG. Motus sex species sunt:	} Generatio Corruptio Accretio Decretio Alteratio	} Ea mutatio, quæ loco accommodatur.
---------------------------------	---	--------------------------------------

Quid est generatio?

Nomine generationis & corruptionis vtimur, cùm substantiâ
oriri, aut interire, significare volumus; nec causa huius rei est cu-
riose

iosè requirenda, sufficere debet quod loquendi consuetudo, iam longo vsu confirmata, tales significationes in istis vocabulis receperit & approbarit.

Est itaque Generatio, motus à non esse ad esse.

Quid est corruptio?

Corruptio, est motus ab esse ad non esse.

Expone quid sit accretio & decrectio.

Nomine accretionis & decrectionis utimur in mutatione quantitatum.

Est autem accretio, mutatio, qua acquiritur maior quantitas: Quomodo id fiat, an appositione partium, an aliis modis, non est hæc disputandum.

Decretio, est mutatio, qua fit minor quantitas.

Quid est alteratio?

Alterationis nomen in qualitatuum variatione propriè usurpat, quando videlicet subiectum noua illi accedente qualitate, mutationem patitur. Itaque definitur alteratio motus esse, quem patitur subiectum nouam suscipiendo qualitatem: cuiusmodi sunt, Calfactio, refrigeratio, dealbatio.

Quid est loci mutatio?

Loci mutatio, est motus, quo subinde aliud atque aliud spacium occupatur.

Quis est vsus huius motuum distributionis?

Videtur ob id Aristoteles hoc loco motuum distributionem tractasse, quòd superius in sexta substantiæ proprietate, facta sit mutationis mentio, vbi dictum est, substantiam sui mutatione ad contraria suscipienda aptam esse; quæ quidem mutatio, alteratio est, quinta motus species. Præterea etiam hæc breui & plana motuum expositione, via munitur ad Physicam disciplinam, in qua fulissimè motuum natura & propria ratio explicatur.

DE MODIS HABENDI.

VERBUM habere, in omnibus linguis latè vagatur, in quibus dicuntur haberi partes substantiarum; vt membra corporis, contenta, attributa, vestes, ornamenta, vxores, &c.

Quot

Quot igitur modi habendi ab Aristotele numerantur?

Octo numerantur ab Aristotele modi habendi: videlicet modus habendi

- Qualitatem: vt scientiam & virtutes.
  - Quantitatem: vt, magnitudinem septè pedum.
  - Ea que circa corpus sunt: vt, tunicà vel gladium.
  - Aliquid, in corporis parte: vt, in manu annulum aureum.
  - Partem: vt, pedem, vel manum.
  - Contentum: vt, modius grana tritici, aut lagenà vinum.
  - Possessionem: vt, domum, vel agrum.
  - Vxorem aut virum.
- Sed hic modus omnium maximè improprius videtur Aristoteli: nam qui hoc modo habet, etiam habetur, quod aliis modis nõ contingit.

Recite versiculos ordine continentes istos habendi modos.

Affectum, quantum, vestitum die velur aurum, Membrum, contentum, possessio, vir mulierem.

Quis est vsus modorum habendi?

Prodest distinctio modorum τὸ ἔχειν, seu habendi, ad categoriam habitus, aliasque perfectiõs intelligendas: nam tertius & quartus modus ad habitus categoriam pertinent; ab huius enim categoriæ relatione dicimur habere, tum ea, quæ circa corpus existunt: vt, vestem vel gladium: tum ea, quæ in corporis parte sunt: vt, in digito annulum.

Ad quam categoriam referuntur reliqua habendi genera?

Reliqua habendi genera alius alio, plerique τὸ ἔχειν ἢ ἔχειν τὸν ἄλλου, seu ad aliquid referunt; alij contra disputant: sed fugienda est otiosa subtilitas. Quare superfedendum videtur anxia inquisitione, vtrum in eandem aliquam communem rationem omnes habendi significationes incidant, necne. & si non incidant, ad quas categoriarum classes singuli pertineant modi. Satis sit tertium & quartum citra controuersiam ad eandem categoriam (vt iam dictum est) pertinere.

H; OMNIUM

OMNIVM, QUAE IN CATEGORIIS HACTENUS TRADITA SVNT (AD IVVANDAM PYERORVM MEMORIAM) TABVLA.

In Categoriarum libro ab Aristotele tractantur

Antecedentia categoriis
Categoriis
quae generantur diuiduntur in
Sequentia categoriis

Antecedentia categoriis

- Diuisio Definitio**
  - Aequiuocorū } vocū simpli- } Hinc discitur Aequiuoca à disci-
  - Vniuocorum } cium varietas } plinis reiicienda.
  - Denominati- } & triplex prae- } Vniuoca } Philo-
  - uorum. } dicatio } Denomi } sophi-
  - } } natia } ca.
- Vocū** } Hinc noscitur à categoriis arcendas esse } orationes: Item quae in eodem, quae in di- } uersis sint categoriis &c.
- Retū** } Hæ docent categorias non de- } bere permisceri, & quae sit re- } rum eiusdem categoriæ inter } se cognatio.
- Quādo alterū &c.** } Hæ docent categorias non de- } bere permisceri, & quae sit re- } rum eiusdem categoriæ inter } se cognatio.
- Diuerforū ge. &c.** } Hæ docent categorias non de- } bere permisceri, & quae sit re- } rum eiusdem categoriæ inter } se cognatio.

Categoriis

- Substantiam Regula**
  - Quae in primam & secundam diuisa, sex proprietatibus explicatur, ostenso vsu: vt in sequentibus quoque fit.
- Abolutum**
  - Diuisiois capax; vt est **Quantitas** quae bipartito diuisa, tribus proprietatibus explicatur.
  - Diuisiois expers: vt est **Qualitas**, quae species 4 proprietates tres habet cum vsu.
- Accidens**
  - Græcè τὸ ἀπόβλη, vulgò **Ad aliquid**. Quod Aristoteles duabus definitionibus, communitatibus duabus & totidem proprietatibus explicat. Sub Ad aliquid reliquis relationes (quas breuissimè Aristoteles perstrinxit) comprehendere licet.

Sequentia categoriis

- Relatiua** } **Carentia medio** } quae quinque proprie- } tatibus explicatur. Co- } gnita oppositorum na- } tura, quædam proprietates Substantiæ.
- Contraria** } **Habètia mediū** } gnita oppositorum na- } tura, quædam proprietates Substantiæ.
- Priuantia** } **Habètia mediū** } gnita oppositorum na- } tura, quædam proprietates Substantiæ.
- Contradicentia.** } (tura, quædam proprietates Substantiæ.)
- Prius** } **Quantitatis, Qualitatis &c. me- } lius intelliguntur.**
- Tempore, Natura,** } **Horum vsus est ad 2. proprietatē } relatorum plenius intelligendā,**
- Ordine, Dignitate,** } **tū etiā ad declarandā harū vocū } multiplicem acceptionem.**
- Causa,** } **quae idem genus diuidunt.**
- Tempore** } **quae idem genus diuidunt.**
- Simul** } **quae idem genus diuidunt.**
- Natura** } **quae idem genus diuidunt.**

Motus, cuius explicatis 5. speciebus, intelligitur substantiam sui mutatione, hoc est alteratione recipere contraria.
Habere, cuius explicatis 8. modis, noscitur 3. & 4. ad categoriam habitus pertinere,

C O M.

COMPENDIARIA DEFINIENDI
DIVIDENDIQUE RATIO.

TSI apud Aristotelem nihil hic de definiendi, diuidendive ratione sequitur: (nam categoriis liber *Περὶ ἑρμηνείας* coniunctus est) nos tamen opportunum duximus, hoc loco definiendi, diuidendique doctrinam breuiter perstringere, sine qua mutilata nobis videtur simpliciter verborum, in qua hactenus laboratum est, tractatio; eius præcipua vtilitate, quæ maxima est, silentio prætermis-
sa. Neque enim vlla est Dialectices pars, in qua magis laborandum esse arbitrantur omnes eruditi, propterea quod error quanlibet in definiendo exiguus, breui sit ingens, procedente disceptatione. Quod si rectè sit ab exordio definitum, omnia certiora existunt, & multò facillima.

Postquam verò quid vnumquodque sit commoda definitione est declaratum; proximum est, vt quotuplex sit exquiratur, & apta partium enumeratione, quàm latè pateat ostendatur. Id enim magno opere conducit ad rei, quæ tractatur, naturam dilucidè patefaciendam; oratio quoque hac ratione efficitur copiosior, dum generis latè parentis singulæ species seorsum & nominatim recensentur: causa igitur, quæ nos ad hunc locum de definiendi atque diuidendi ratione, tractandum impulit, breuiter exposita; ad rem ipsam veniamus, & primum quæ ad definiendi rationem pertinent, declaremus.

Quid est definitio?

Definitio, est nominis, vel rei explicatio.

Quotuplex est definitio?

Duplex est definitio
 { Nominis
 &
 { Rei

Quid est nominis definitio?

Nominis definitio est, qualiscunque non falsa nominis seu figuræ, seu phrasis interpretatio.
 Sumit Dialecticus à Grammatica sermonem proprium, purum, perspicuum, sine ambiguitate aliquid certi significantem.
 Quapropter tota nominis definitio, nihil aliud est, quàm sermonis, figurarum, & phrasis, grammatica, vera, & concinna interpretatio.

H 4 Nec

Nec angustè intelligenda est definitio nominis de puerili *τροπῶν*: qualis est hæc, Solstitium est solis statio: sed etiam, & multo magis de erudita enarratione phrasid, in ijs linguis & materijs, de quibus dicendum est.

Quis est usus definitionis nominis?

Ob hanc causam præceperunt dialectici de nominis definitione, ut ipsa disputatio, sublato obscuritatis vitio, magis esset perspicua: plurimum namque lucis allaturum est disputationi, si propria earum linguarum, vnde orta est controuersia, phrasid explicetur; & si veluti inter se paciscantur disputaturi, quo sensu & simplicibus & coniunctis verbis uti debeant, alioquin sepe fit in grauissimis negotijs, ut alterum alter ludificet amphibolia verbi. Sic Pelagius Catholicis imponere studebat, teste beato Augustino, cum variè utebatur verbo, Gratia. Rectè quoque Cicero Epicurum tanquam Protea aut Vertumnum insinulat, quòd vocabulo voluptatis, nunc hoc, nunc illud intelligens, sine distinctione uteretur.

Quid nominis vocabulo hoc loco accipiendum est?

Per nomen, hic quælibet verba, vel singula vel coniuncta accipiuntur, quæ Græcis sunt *ἰδέσθαι*; Latinis autem, aut verba aut nomina.

Quotuplex est definitio nominis?

Est multiplex definitio nominis: Decem autem genera constituunt multi.

PRIMUM EST,

Quod Græci *Ἐπίθετον* dicunt: quando videlicet vocem ignotā alia notiore interpretamur: vt, *Ἄρετι* Græcè, Latine est virtus: *Ἀνθρώπος* est animal sursum spectans: Antichristus dicitur, qui est contra Christum: Amen Hebraicè, Græcè *ἄμην*, vel *πεπερασμένον ἔσται*; Latine est, firmum sit, vel fiat.

Quod quidem definitionum genus apud eos, qui grammaticam docent, est frequentissimum.

SECUNDVM.

Κατὰ διαφορὰν, hoc est, per differentiam, quando quid inter vocabula interfit, declaratur: vt odium ab ira differt, quòd ira breuis est, odium inueteratum: Item, Tyrannus à Rege, quòd hic religioni studeat, moribusque syncerioribus subditorum, & tranquillitati Reipub. Tyrannus verò non subditorum commodis, sed sibi vni studeat.

TERTIVM.

Tertium genus est metaphorica nominis definitio, Græcè *κατὰ μεταφορὰν*.

μεταφορὰν, Quando scilicet rei cuiuspiam proprietas vocabulo non proprie, sed figuratè sumpto, indicatur: vt homo bulla est: Adolescentia est flos ætatis: Senectus est occasus ætatis. sic Cicero iustitiam definit: Iustitia, inquit, est domina & regina virtutum. Huc referuntur quæcunque per *μεταφορὰν*, *μετὰ ἰδέσθαι*, *συνεκδοχῆν*, *κατὰ ἰδέσθαι*, & alios tropos describuntur. Idoneum autem est istud definiendi genus, ad laudandum, vituperandum, & perturbandos affectus.

QVARTVM.

Κατ' ἀφαιρέσιν τῶ ἐναντίου, hoc est, per ablationem contrarij, quando videlicet per contrarium aut priuationem definimus: vt, cæcitas est visus priuatio: Item, virtus est fuga vitiorum, canente Horatio:

Virtus est, vitium fugere; & sapientia prima, stultitia caruisse.

Hoc genere definitionis vitimur, cum notum est contrarium: vt, bonum est quod malum non est.

QVINTVM.

Κατὰ περίφρασιν, hoc est, per circumlocutionem quæ asciscitur vel decoris, vel necessitatis causa: vt, cum dicimus, Euerforem Carthaginis & Numantiæ, pro Scipione Africano: & cum Horatius Troiani belli scriptorem dixit, Homerum significare volens.

SEXTVM.

Ὡς ἐν τύπῳ vel *ὡς τύπος*, hoc est, quæ crasso modo, & rudi (vt aiunt) Minerua, exemplo videlicet aliquo producto vocabulum exponit. Eiusmodi definitio est, si quaratur quid sit animal, & respondeatur, vt homo. Nomen inde habet hæc definiendi ratio, quòd Græci, vbi hoc genere definitionum vtuntur, inserere soleant clausulam *ὡς τύπος λαβῶν, ἢ ὡς ἐν τύπῳ εἶπιν*.

Vt Aristoteles in categorijs: *Ἐστὶ δὲ οὐσία μὲν, ὡς τύπος εἶπιν, εἶν ἄνθρωπος, ἴππος*.

Quod noster interpret sic reddit: Est autem substantia, vt figuratè dicatur, homo, equus. Vbi mirum quam se torqueant quidam, id genus definitionum ignorantes, qui in voce (figuraliter) se expedire nō possunt. Vnde patet huius definiendi generis cognitionem ad Aristotelem rectè intelligendum esse necessariam.

SEPTIMVM.

Κατ' ἐνδύειν πλάθους ἐκ τῶ ὁμογενῆς, hoc est, per indigentiam pleni ex eodem genere: vt Enthymema est Syllogismus imperfectus, in quo vel propositio, vel assumptio desideratur: Item,

H 5 qua-

quadrans est, cui dodrans deest, vt sit as. Similiter, deunx est, cui deest vnica vncia, vt sit quoque integer as. Sic enim defini solent partes assis.

OCTAVVM.

Κατὰ ἔπαινον, hoc est, per laudem: quando laudamus aliquid, vel epitheto illustramus: vt, Lex est mens, & animus, & consilium, & disciplina ciuitatis.

Historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis. Dialectica est ars artium, scientia scientiarum. Laudatio haec videtur ridicula, sed verissima est bene intellecta: sic autem intelligenda est: Dialectica est ars artium, & scientiarum, hoc est, non dignitate antecedens, sed vius diffusionis, quippe cuius vtilitas ad omnes omnium scientiarum varietates sese extendit; affert enim Dialectica lumen ad caeteras disciplinas perfecte intelligendas, armaque suppeditat & ad earum veritatem fortiter propugnandam, & ad falsitatem qua in omni genere scientiarum insidiatur, prudenter repellendam.

Huc quoque referuntur descriptiones à vituperio sumptae: vt apud Platonem, Voluptas est esca malorum.

NONVM.

Κατ' ἀναλογίαν, hoc est, per proportionem: quando aliquid similitudine seu proportionem declaramus: vt, Homo est μικρόκοσμος, paruus mundus: Mens est in homine, quod in mundo Deus: Sol est mundi oculus: Magistratus est lex loquens: Lex est anima ciuitatis. Caput est arx corporis. Caeterum in hac definiendi forma fere fit, vt totum cum toto, partes cum partibus conferantur, & singulis singula tribuantur, tanquam similia: veluti si quis corpus humanum ad Remp. retulerit, mox ex capite magistratum, ex humeris & pectore homines militares, ex manibus & pedibus homines artifices, ex gula & ventre locupletes & otiosos, vtilis tamen ciuitati, quod eam in suis necessitatibus pecunia iuuent, faciet, idque ἀναλογικῶς.

DECIMVM.

Κατ' ἐπιμελοσύνην. Hoc definiendi genus apud Aristotelem σύνθεσις, apud Ciceronem notatio, apud Quintilianum originatio dicitur. Ouidius in Fastis: Focus, quod foueat omnia, dictus. Iustitium est iuris statio: Haereticus est dogmatum, quae à vera religione abhorret, elector nam ἀίρεσις est secta & electio singularis doctrinae. Huiusmodi Athenis quatuor erant, Academica, Peripatetica, Epicurea & Stoica, ex quibus aliae promanarunt. Sic in ecclesia, impio-

impiorum dogmatum auctores sunt haeretici, qui peculiaribus & falsis opinionibus pertinaciter adherentes, catholice & orthodoxe Ecclesiae contemnunt auctoritatem.

Sed harum definitionum doctrina ad Grammaticum potius quam Dialecticum pertinet.

Quid est definitio rei?

Definitio rei est, oratio, quae essentiam, aut causas, aut partes, aut accidentia rei explicat: nam quod definitur, est quoddam velut complicatum, & inuolutum, quod fere vna voce denotatur, & dicitur Graece ὁρίζομενον, Latine nunc Finitum, nunc Definitum: Oratio autem, quae quid res sit, explicat, Graece ὁρισμός dicitur, Latine Finitio aut definitio.

Quot sunt necessario obseruanda vt definitio rei legitima sit atque perfecta?

Tria recensere solent, quae in omni legitima & perfecta definitione obseruari debent.

PRIMUM EST,

Ne definitio sit angustior definito.

Debet enim legitima definitio omnibus conuenire, quae sub definito continentur. Quare non valent id genus definitiones: Homo est animal literatum, bestia est animal quadrupes.

SECUNDVM.

Ne latius vagetur definitio quam definitum.

Debet enim soli rei definiendae conuenire. Quare non valet ista definitio: Fortitudo est periculorum & laborum contemptus. Quae definitione piratae, fures, & latrones essent fortes: itaque adde, proprietate, qua nota, mox isti secludentur.

TERTIVM.

Vt sint verba definitionis propria, perspicua, & sine ambiguitate, rei naturam explicantia.

Ex quo consequitur abesse debere à definitionibus ambigua, & è longinquo petita verba. Oportet enim semper definitionem esse notiosem quam definitum.

Quartum addunt nonnulli, sed quod ex duobus prioribus intelligitur, videlicet istud:

Definitio & definitum debent reciprocari.

Haec enim ἀντιπροσῆμιον seu reciprocatio indicat, num legitima sit definitio, tunc autem reciprocatur, quando vtrumque de altero vniuer-

uniuersè dicitur ad hunc modum: Omnis homo est animal ratio- nis particeps; & item, Omne animal rationis particeps est homo.

Cur tam accuratè hoc loco de iis, que in definiendo seruanda sunt, precipitur?

Licet de his conditionibus admonere puerile videatur, tamen non est prætermittendum. Sape enim offeruntur definitiones mē- dosæ. Notum est ex Laetio in vita Diogenis, quid Platoni acci- derit, qui, cum diligenter hominis definitionem reddere videretur, & definirer hominem esse animal bipes implume, Diogenes Cyni- cus gallum gallinaceum cui dempserat plumas, in auditorum il- lius projiciens, Ecce, inquit, hominem Platonicum.

Modus definiendi quis est?

Modus definiendi est, vt inuento genere, seu magis communi vocabulo, tot, loco veræ differentia, vocabula congerantur, quot ad rei naturam declarandam terminandamque sufficiant, ita vt co- rum collectio rei definiendæ toti & soli conueniat.

Definiatur exempli gratia quid sit ciuitas.

Ciuitas est multitudo: Adest genus. Sed nondum definitio per- fecta est: si enim vaga sit multitudo, palam est non esse ciuitatem. Adstringamus igitur arctius, Ciuitas est multitudo collecta. Sed nondum valet: Si enim decem aut centum fuerint, non erit ciui- tas. Iterum arctius adstringamus, Ciuitas est multitudo collecta ad statum rerum suarum tuendum per se sufficiens. Sed nec dum perfecta definitio est: vt sint enim quantumuis multi, sed dissideat animis, non consulant in commune, non vitæ genere conueniant; non video quomodo ciuitas dicatur. Addamus itaque postremam clausulam, consensu legum vitæque coniuncta. Iam collige à ca- pite omnia, videbis definitionem iuxta conditiones & leges præ- scriptas absolutam.

Ciuitas est multitudo collecta, ad statum rerum suarum tuen- dum per se sufficiens, consensu legum vitæque coniuncta. Ad simi- lem modum res plurimæ definiri poterunt; sed sufficit viam inge- niosis & diligentibus demonstrasse.

Quot sunt formæ definitionis rei?

Sex	{	Essentialis,	<i>Oυσιαστικῆς.</i>
		Causalis	<i>Αιτιαστικῆς.</i>
		Correlatiuum	<i>Προσθητικῆς.</i>
		Ex effectis & officiis.	
		Collecta ex coaceruatione partium,	<i>Κατὰ μέρος.</i>
		Collecta ex accidentium coaceruatione,	<i>Υπογραφή.</i>
			Cæteri

Cæteri plures modos recitant; nos multitudinem inanem, & memoriæ grauem, resecandam putauimus; alij enim modi ferè in istis includuntur.

Quid est Oυσιαστικῆς definitio?

Oυσιαστικῆς, quam Essentialem definitionem nominant, est, quæ constat ex genere & vera differentia speciem efficiente: vt, homo est animal rationis particeps.

Nec difficile est in substantiis intelligere, cur hoc genus defini- tionum vocetur essentiale, quia partes essentiæ significantur, vt in hominis definitione animal & rationis particeps.

Nec tamen solæ substantiæ habent essentialia definitiones, sed etiam accidentia: videlicet, vbicumque difertè genus & vera diffe- rentia nominari potest: vt, Virtus est habitus moralis bonus.

Nam habitus genus est virtutis: differentia sunt, morale & bo- num, quorum illud ab artibus, hoc à vitis virtutem discernit.

Et hic generaliter nomine essentiæ vtimur, pro rei natura, siue res sit in categoria substantiæ, siue in alia quauis. Hoc definiendi genus rarissimum est, longè alioqui illustrissimum, idque contingit propter differentiarum inopiam, & essentiæ cuiusque rei abdi- tam rationem. et tamen hæc vel solæ, definitiones dici merentur. Reliquæ magis declarationes seu expositiones sunt, aut, vt vulgò in Scholis vocantur, descriptiones, quanquam nolimus adeo anxie descriptionem à definitione separari, cum differentia frequentissi- mē confundatur.

Quid est Αιτιαστικῆς definitio?

Αιτιαστικῆς vulgò causalis definitio vocatur, estque oratio quæ di- fertè causas vel omnes, vel aliquas recenset, vt rei naturam vel vsum declarat. Est autem affinis superiori: nā duæ causæ interiores, ma- teria, & forma, re vera sunt essentia rei. Sed efficiens & finis di- cuntur exteriores causæ; ex ijs tamen non rarò *αιτιαστικῆς* seu causa- les definitiones constantur.

Quomodo disponi debent ea verba, ex quibus cau- salis definitio constat?

VNO MODO SIC.

Vt causa in recto de suo effectu enuntietur: vt, cum dicitur, Lu- næ eclipsis est, directa interpositio terræ inter Solem & Lunam, in capite aut caudâ draconis positam.

ALTERO MODO.

Vt causa in obliquo casu designata de effectu dicatur: vt Eclipsis Lunæ

Luna est priuatio luminis in Luna, eueniens ex interpositione terra, &c.

Quomodo diuiditur causalis definitio?

Causalis definitio, iuxta quatuor causarum genera, quadrifariam est diuidenda.

Causarum genera sunt

Materia
Forma
Efficiens
Finis.

Quid est materia?

Materia proprie est, ex qua aliquid fit: vt pannus est materia vestis: lana materia panni: ligna & lapides, materia domus.

Aliquando materia dicitur, circa quam res versatur, aut in qua res consistit: sic, color materia est, circa quam oculus versatur: paries autem est materia, in qua color consistit.

Quid est forma?

Forma est id, à quo res suum nomen & propriam peculiaremque sortitur naturam: vt est hominis animus, equi anima, & figura in rebus artificiosis.

Quid est efficiens causa?

Causa efficiens est, quæ in re efficienda operam ponit: vt, vestiarius.

Quid est finis?

Finis est id, cuius gratia fit aliquid: vt corpora exercentur valetudinis gratia: Bellum fit publicæ pacis, & concordie causa: Literarum fines sunt, vt nostra vita instituat sapienter: vt in promptu sit copia & facultas dicendi: vt animus reficiatur, omni tempore, loco, & arte, vt habet Cicero pro Archia poeta.

Ex hisce causis aut singulis, aut pluribus, aut etiam omnibus fiunt definitiones, quas inopia commodioris vocabuli, causales appellamus.

Profer exempla omnium generum definitionis causalis.

EX MATERIA.

Cereuisia, Græcè Ζυθός, est potus ex aqua, hordeo, & lupulo confectus.

EX FORMA.

Homo, est animal ex anima rationis & consilii particeps constans.

Animal, est corpus animatum ex anima sensu prædita constans:

ad

ad hunc modum illæ omnes definitiones pertinent, in quibus con-
cretorum natura, abstractorum adminiculo declaratur, vt cum definiuntur qualia per qualitatem, album per albedinem: & ita de reliquis: Sunt enim qualitas atque albedo formales causæ albi & qualis, ipsis natura potiores, atque notiores.

Hicque definiendi modus natura quidem notior est, nobis autem ignotior, qui crassiora & posteriora facilius cognoscimus.

EX EFFICIENTE.

Eclipsis est interpositio, &c.

Ira est (vt inquit Damascenus) efferuescentia sanguinis circa cor, ex euaporatione exuscitationeue bilis nascens.

Dies, est latio solis supra terram.

Nox, est latio solis sub terra, &c.

EX FINE.

Domus, est ædificium ad prohibenda propulsandaque incommoda ea, quæ tum à ventis, tum ab imbris, tum ab æstu & frigore, fieri, euenireque solent, extructum.

Homo, animal est ad perceptionem summi boni destinatum.

Pluribus ex causis, vel omnibus constantur istæ:

Homo, est animal ex corpore & animo constans, à Deo creatum ad perpetuam felicitatem.

Ira est appetitus vindictæ, ex ebullitione sanguinis circa cor nascens.

Est & hæc causalis definitio apud Demosthenem ex pluribus causis.

„ *Lex est Dei inuentum atque donum, decretum virorum*
„ *sapientum, correctio delictorum, consulto vel inconsulto*
„ *commissorum, vrbis commune pactum, secundum quod*
„ *omnibus ciuibus conuenit viuere.*

Legis causa efficiens.

Nam causa efficiens legis, est (Deus) qui insculpsitioni nostre sententias certas de moribus, quas vocant ius naturæ, vnde leges omnes nascuntur. Proinde primum ait (*Legem esse Dei inuentum atque donum*) neque legis vim habere debet, si quid constituitur, quod à naturali iure dissentit: qualia sunt, Patrem senem mactare apud Triballos: Item, Ne vxor marito defuncto superstes sit, quæ apud barbaros fiunt: Item alia Miletiorum lex, Nemo nostrum frugi esto.

Legis

Legis materia in qua, & rursus efficiens quoque causa.

Deinde in quo subiecto sint leges, aut quibus inscripserit Deus, adijcit, cum ait (*Decretum virorum sapientium.*) Sunt igitur in hominibus prudentibus leges; horumque decretum, causa est efficiens imperans.

Causa vero efficiens obsequens, est (*Verbis commune pactum:*) nam non statim omnis sententia de moribus lex est, sed illa, ad quam se populus adstrinxit, nec ipsa leges civiles alia nos causa tenet, quam quod iudicio populi sint comprobatae.

Sunt autem suae cuique genti leges & instituta viuendi: hinc prouerbum est: *Νόμος ἡ πόλις.*

Apud Athenienses publicis detestabantur execrationibus eos, qui viatorem de via interrogantem fefellissent. praecleara & honesta lex fuit, sed nobis non est lex, saltem iure civili sancita; quia ad eam se nostra ciuitas non adstrinxit.

Apud Persas capitalis fuit ingratitude: apud nos non est capitalis; quia Magistratus nostri non constituerunt certam poenam aduersus ingratos.

Finis legis.

Adiicit finem legis, qui est (*corrigi vel arceri delicta*) hoc legis officium est, et verus usus, coercere quemlibet delicta, ut cuique suum maneat, ut nemo laedatur, ut nocentes puniantur, ut innocentes defendantur & honorentur, ne quo modo hominum inter se societatis & charitatis rumpatur vinculum.

Ad finem quoque pertinet, cum dicitur (*Secundum quam omnes viuere conuenit.*) Nisi enim legibus ex aequo teneantur omnes, & potentes, & illi qui propter exiguas opes iniuriis obnoxij sunt, magni motus existunt in rebus publicis: ut, Romae bellum civile exarsit, ob id, quod Iulius contra leges petebat Consulatum. Parem igitur & aequalem vim legum in omnes esse oportet.

Atqui haecenus de legis definitione, quae apud Demosthenem extat, idcirco verbosius egimus, quod videremus iuris peritos quoque eam comprobare, & suis scriptis passim inferere.

Quid est definitio ὁριστις?

Est oratio, quae, quid sit relatiuum, per respondens ei correlatiuum ostendit: ut patronus est qui habet clientem: Discipulus, qui praecceptorem: Pater, qui filium: Dominus, qui seruum. Haud absurdè enim correlatiua mutuam in suis definitionibus praestant operam.

Quid

Quid est ex effectu & officio definitio?

Est oratio, quae rei naturam, eius effecta & officia explicando, declarat.

Vt: Sol est auctor diurnae lucis.

Luna, sidus est, cuius vi fluunt ac refluent maria.

Hæmatites, lapis est, qui sanguinem sistit.

Smaragdus, lapis est viridis, impudicitiae impatiens.

Iustitia, est virtus, tribuens unicuique quod suum est.

Miles, est persona, auctoritate publica ad id munus delecta, ut vel inuadentem hostem vi & armis repellat, vel intra suos fines latitantem infestet, incommodisque afficiat.

Huc referuntur omnes ferè omnium virtutum ac vitiorum, item scientiarum ac artium definitiones.

Quid est definitio κατὰ μέρος.

κατὰ μέρος, hoc est, per partitionem seu partium enumerationem collecta definitio, est oratio continens alicuius totius partes peculiare, vel omnes, vel praecipuas, vel alicuius generis species: ut, Philosophia est, quae praeccepta tradit de naturae obscuritate, de differendi subtilitate, de vita atque moribus.

Domus est, quae ex fundamento, parietibus, tectoque constat. Tales sunt & haec, Poena quae legibus est sancita, est quae vno ex istis octo modis fit, nempe aut damno, aut vinculis, aut verberibus, aut talione, aut ignominia, aut exilio, aut seruitute, aut morte.

Mundus est caeli & elementorum, cum spiritibus ac corporibus, quae intra horum ambitum continentur, aggregatio.

Explica cur dixeris partes peculiare ad hoc definiendi genus esse assumendas.

Diximus partes recitari debere peculiare rei, quasque non habet cum alia re communes. Non enim rectè Dialectica ad hunc modum definiretur, Dialectica est ars inueniendi, & iudicandi, quia Rhetoricae quoque illae partes adscribuntur. Sed rectè Grammatica definitur esse ars, constans ex Orthographia, Prosodia, Erymologia, & Syntaxi, quandoquidem eiusmodi partes propriae sunt Grammaticae.

Cur in superiori definitione adiectum est (vel praecipuas)?

Adiectum est (vel praecipuas) ut intelligatur in iis, quorum multae sunt partes, non esse necessarium omnes enumerari, sed sufficere primarias recenseri: ut, si corpus humanum definire libeat, suffecerit talis partium eius enumeratio, Corpus humanum est substantia ex capite sursum erecto, pectore, ventre, manibus, atque pedibus

dibus constans: nam si omnes partes hęc enumerarentur, longior fieret oratio, quàm definitionis ratio patiatur.

Cur hæc pars posita est (vel alicuius generis species?)

Adiecta fuit hæc pars in explicatione definitionis *κατὰ μέρος*, quia passim, cum apud iuris peritos, tum apud philosophos morales, eiusmodi definitiones obuię sunt, in quibus genus nuda specie- rum enumeratione declaratur.

Possent ne ad aliud definiendi genus referri ille defini- tiones, quæ ex partibus constantur?

Possunt huiusmodi definitiones, præsertim quæ integrales partes continent, referri ad eam speciem definitionis causalis, quæ ex materia est. Nam partes integrales, ad materiam Aristoteles redu- cendas censet.

Quid est Υποζωφὴ?

Υποζωφὴ, Latine descriptio, est oratio, quæ attributorum seu accidentium collectione, rei alicuius naturam demonstrat, et veluti propriis quibusdam coloribus depingit.

Quod est proprium munus huius definitionis?

Proprium munus huius definitionis est (teste Rodolpho, cap. 5. libri primi) non, ut quid res sit indicet, sed ut qualis sit, velut inspi- ciendum ante oculos ponat.

IDQVE VEL BREVITER.

Vt: Ignis, est elementum calidum & siccum, & leuitate cætera omnia vincens.

Achilles, est vir acer, inexorabilis, regibus infensus, liber ac sum- plex, pedibus veloc.

VEL VERBOSIVS.

Talis est luculentissima descriptio fame apud Maronem.

- „ Fama malum, quo non aliud velocius vllum,
- „ Mobilitate viget, viresque acquirit eundo;
- „ Parua metu primo, mox sese attollit in auras,
- „ Ingrederiturque solo, & caput inter nubila condit.
- „ Illam terra parens ira irritata Deorum
- „ Extremam (vt perhibent) Cæro Enceladoque sororem
- „ Progenuit, pedibus celerem, & pernibus alas.
- „ Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore plumæ,
- „ Tot vigiles oculi subter, mirabile dictu,
- „ Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures:
- „ Noctæ volat cæli medio, terræque per vmbra
- „ Stridens, nec dulci declinat lumina somno,

„ Luce

„ Luce sedet custos, aut summi culmine tecti:

„ Turribus aut altis, & magnas territar vrbes:

„ Tam ficti prauique tenax, quàm nuntia veri.

Copiosa est hæc famæ descriptio, in qua, prætermisso definiti genere, quod est sermo, tãquam satis noto (quod in aliis definitio- nibus quoque frequenter fieri solet) copiosissimè enumerat acci- dentia, & proprietates, adhibita poëtarum more pictura, quibus disertissimè famæ naturam describit, cum famam ita breuiter li- cuiisset describere: Fama est sermo latè sparsus incerto auctore, non minus falsi, quàm veri nuntius.

Quo consilio iam prolixam in hunc locum adduxisti famæ descriptionem?

Non alio consilio, quàm vt iuuentus cum cum breuibus Diale- cticorum definitionibus conferat, ne tam aridè eas ab auctoribus semper proponi putet: & vt videant hęc iuniores, quàm appositè de- finierit poëta, iuxta præcepta Dialecticæ: deinde quàm graphicè ornet, iuxta rhetoricas præceptiones.

Quis est vsus huius formulæ definiendi?

Multum hac forma vrimur in descriptionibus plantarum, ani- mantium, gemmarum, elementorum, vrbium, populorum, prouin- ciarum, regionum, montium, fluuiorum, fontium, & similibus: Item, ad Individuorum, vt personarum discrimina indicanda: vt, Mitio- nem & Demeam, discernunt accidentia. Neque inter Catonem & Iulium discrimen statuere poteris, nisi ex figura, habitu corporis, ore, voce, itatu, gressu, ætate, differentiam colligas.

Sed hæc magis historicorum, oratorum ac poëtarum sunt, quàm philosophorum: quare satis de his sit dictum.

MONITIO.

Definitionum formulas recensuimus varias, exemplis copiosè illustratas. Optimè autem consuluerint iuuentuti præceptores, si in quotidianis lectionibus plurima non ostrent exempla, & iunio- res in ijs diligenter exerceant, cum doctè & appositè definire possit nemo, nisi eius rei vsum sibi quendam confirmauerit. Simulque de utilitate eos commonesciant: doceant in omni quaestione seu fa- cilis sit, seu difficilis, cum homines docendi sunt, fontem esse to- tius explicationis perspicuam & certam definitionem, vnde cætera argumenta omnia nascantur.

Et sicut actio in dicendo vna dominatur, ad eam vt ipsi Demo- sthenes primas, secundas, postremò & tertias tribuerit; ita nos in accurata et subtili disputatione vnam definitionem maximè do- minari, eique iure primas, secundas, & tertias deberi existimamus.

Omnium, quæ de ratione definiendi hæcenus tradita sunt, ad iuuandam puerorum memoriam, tabula.

DEFINITIO

Nominis

Κατὰ λέξιν, Definitio ad verbum, Grammaticis vñatissima: vt, Αρετή. i. virtus: Amen. i. fiat, vel firmum sit. Κατὰ διαφ. ραν, Definitio per differentiam. Ira breuis, odium inueteratum est.

Κατὰ μέγεθος, Definitio per Tropum: vt, Homo est bulla. Sic Apostoli in sacris literis, piscatores, sal terræ dicuntur.

Κατὰ ἀφαιρέσιν τῆς ἐναντίας, Definitio per negationem contrarii: vt, Malum est, quod non est bonum.

Κατὰ περίφρασιν, Definitio per circumlocutionem: vt, Numantie & Carthaginis euerfor, pro Scipione Africano.

ὡς τύπος, Definitio per exemplum: vt, Substantia est, vt homo: Differentia est, vt rationis particeps.

Κατ' ἐνδομίαν πλήρους, Definitio per indigentiam pleni. Deunx est, cui deest vnica vnica, vt sit as.

Κατ' ἵππαιον, Definitio à laude sumpta: vt, Dialectica est ars artium, scientia scientiarum.

Κατ' ἀναλογίαν, Definitio à proportione, vel similitudine: vt, Homo est μικροκοσμῶ, minor mundus: Lex, anima ciuitatis.

Κατ' ἰσομελογίαν, Definitio ab expositione nominis sumpta: vt, Iustitium est iuris statio: Focus dicitur, quòd omnia foueat.

Ουσιώδης, Definitio essentialis: Homo est animal rationis particeps.

Ματὴρ, Definitio cau-
salis ex

Αἰτιώδης, Definitio cau-
salis ex

Αἰτιώδης, Definitio cau-
salis ex

Κατὰ μέρος, Definitio, quæ fit partium vel specierum enumeratione: vt, Homo est, qui constat ex capite, brachiis, pectore, ventre, & pedibus.

Κατὰ μέρος, Definitio, quæ fit partium vel specierum enumeratione: vt, Homo est, qui constat ex capite, brachiis, pectore, ventre, & pedibus.

Κατὰ μέρος, Definitio, quæ fit partium vel specierum enumeratione: vt, Homo est, qui constat ex capite, brachiis, pectore, ventre, & pedibus.

Κατὰ μέρος, Definitio, quæ fit partium vel specierum enumeratione: vt, Homo est, qui constat ex capite, brachiis, pectore, ventre, & pedibus.

Κατὰ μέρος, Definitio, quæ fit partium vel specierum enumeratione: vt, Homo est, qui constat ex capite, brachiis, pectore, ventre, & pedibus.

LEGES DEFINIENDI.

Definitio rei debet perspicuè definiti naturam explicare, & cum definito reciprocari. Cæterum nominis definitio non raro angustior est definito, & nonnunquam latius vagatur.

MODVS DEFINIENDI.

Inuento genere, seu latius patente vocabulo, oportet veram differentiam seu specificam inquirere, aut tot veræ differentiarum loco vocabula congerere, quor ad rei definiendæ circumscribendam & declarandam naturam sufficere videantur. Quare definiendæ rei in primis categoria inquiretur; qua inuenta, eo vsque descendendum est, donec genus proximum inueneris; hoc inuento, queratur differentia; ea sæpe formarum eiusdem diuisionis inter se facta collatione inuenietur. Verbi causa: Cupis virtutem definire? Cogita eâ qualitatem esse, deinde habitum: hinc moralem habitum, quemadmodum & vitia sunt: deniq; virtutum à vitiis differentiam inquire, & absolueris definitionem virtutis hoc modo: Virtus est habitus moralis bonus.

DE RATIONE DIVIDENDI.

Orditur Boëtius librum de diuisione ab ipsius multiplici acceptione; quòd nomen (diuisionis) sit homonymum seu æquiuocum, cuius non est vna definitio, sed plures. Potest tamen generali descriptione comprehendere.

Quæ est igitur ista generalis descriptio, omnem diuidendi speciem complectens?

Diuisio est vocabuli magis communis in minus communia ductio. Semper enim quod diuiditur, magis commune est, diuidentia verò membra minus communia.

Magis commune, inquam, { Aut prædicatione, Aut continentia, Aut significatione.

Magis commune prædicatione est, quod cum altero comparatum, de illo vniuersè enuntiarî quidem verè potest, non autem eisdem subijci vniuersè: vt est animal cum homine comparatum.

Magis commune continentia est, quod cum altero comparatū, plures res in se coaceruatas habere inuenitur quàm alterum: vt ælulum continentia communius est aëre.

Magis commune significatione vocant ἰσώνυμοι, seu æquiuocum cum voce alterum tantum ex eius significatis denotante comparatum: vt est Polypus, si cum polypo pisce conferatur.

ADMONITIO.

Quia à Grammaticis vocum significationes sunt petendæ, de hoc genere diuisionum nihil in præsentia dicendum est. Sed hoc admonendi sunt disputari, quicunque priuatim aut publicè versabuntur in grauibus causis, vt primum propositi negotij certæ significationis vocabula constituant & ambigua explicent, vt tota oratio perspicua euadat, & ab vtroq; eodem sensu accipiatur: alioqui fieri non potest, quin maximæ tenebræ disputationi offundantur, & à scopo frequenter aberretur.

Sic enim fallere studuit Catholicos (vt priùs quodam loco monuimus) Pelagius hæreticus, vt est apud D. Augustinum, quòd aliàs aliter Gratia nomine vtebatur, eo vno vsus (desperata sape causa) profugio. Huius generis quoque exempla in dialogis Platonicia frequenter occurrunt.

Quot sunt genera diuisionum magis vulgata?

Duo.

Diuisio { Generis in species } Substantiales
          { Totius in partes } Integrales.

Diuisio generis in species propriè diuisio dicitur, & omnibus artibus cõmunis est: vt animal diuiditur per differentias in species.

Sic, Animalium { Aliud rationis particeps: vt homo.
                  { Aliud rationis expers: vt bestia.

RURSUS,

Bestiarum alia { Volatilis: vt anis.
                  { Aquatica: vt pisces.
                  { Terrestris: vt bos, equus, leo, &c.

Hæ species deinde proprietatibus discernuntur: vt bos est animal quadrupes, comutum, mugiens, &c. Necessè est autem species discerni, vel per differentias, vel per proprietates, vel per accidentia, vel per subiecta in quibus herent, vel per obiecta circa quæ versantur, vel per causas, vel per effecta. Quocirca diligenter videndum est, vnde commodius discrimina sumi possint, ad species inter se discernendas, aut genus diuidendum.

Diuisio totius in partes, propriè nominatur partitio, quo nomine eam Cicero appellat, quia partes seu membra ipsius rei diuidendæ complectitur.

Sic

Sic hominem in animum & corpus diuidere licet. Item humanum corpus in caput, collum, pectus, cor, hepar, vntrem, &c.

Quomodo hæc diuidendi forma à superiori distinguitur?

Superior forma inferiora colligit, de quibus diuisum verè enuntiarì potest: ista verò partes integrales, quibus falsò tribueretur diuisum.

Quæ cautiones obseruari debent in hac diuidendi forma?

Hic diligenter obseruandum est, quod & Cicero monet, ne partes cum speciebus confundantur. Est autem hæc inter species & partes manifesta differentia, quòd ex partibus totum conseruetur, ita vt si aliqua earum desideretur; vel totum non sit omnino, vel relinquatur imperfectum, quod non ita est in speciebus & illarum genere: posset enim genus esse perfectum vna duntaxat eius, immo nulla existente specie. Præterea genus (vt modo indicatum est) de suis speciebus, non autem totum de suis partibus verè dicitur, & homo enim & bestia animal est, at homo de capite, pectore aut ventre, in proprio sermone dici non potest.

Præterea est obseruandum, vt decorus partium ordo seruetur: Id quod Homerus in descriptione *πυροπυλίου τῆς Αλεξάνδρῆς* egregiè præstitit.

Postremò monet, partium partes generali diuisione non admiscendas, sed subdiuidendas seorsum, quemadmodum diximus prius: vt, Animalium aliud rationis particeps, aliud expers rationis: Expertium rationis aliud volucres, aliud aquaticum, &c.

Sunt ne alie præterea diuidendi formæ?

Addunt his diuidendi formis et diuisionem subiecti in accidentia: vt, Hominum, alij sunt liberi, alij sunt serui, Rursus, alij probi, alij improbi.

Et item accidentis in subiecta: vt feritas, alia est tigridis, alia crocodili, &c. Candidorum hoc lilium, illud cygnus, &c. Rursus, accidentis in accidentia: vt, Dulcium, hoc flauum est, illud album, &c.

Vnde sumenda est diuisionis materia?

Ex singulis categoriis, quemadmodum & definitionis materia sumi debet.

Vt exempli causa, si sit hominis facienda diuisio, eam ad hunc modum facere licebit: Primum sumendo partes subiectas,

I EX SUBSTANTIA,

Ad hunc modum:

Hominum, alius est Socrates, alius Homerus, alius Demosthenes, alius Herodotus, &c.

I 4

xx

2 EX QUANTITATE.

Hominum, alius quidem procerus nimium est, alius verò pusillus nimis, alius denique mediam staturam obtinet.

3 EX QUALITATE.

Hominum, alius liberalis, alius prodigus, alius auarus est.

4 EX Τῶν ἀφ' ὧν, seu EX RELATIS.

Hominum, alius pater est, alius filius, alius dominus, alius seruus, etc.

5 EX ACTIONE.

Hominum, alius pacificè Remp. administrat, alius pro Repub. bellum gerit, alius rem familiarem curat, alius agit in otio.

6 EX PASSIONE.

Homines partim torquentur conscientia scelerum, partim alijs diuexantur afflictionibus.

7 EX VBI.

Hominum, alij sunt in vrbe nati, alij in agris.

8 EX QUANDO.

Hominum, alij fuerunt tempore legis naturæ, alij tempore legis Mosaicæ, alij tempore euangelij.

9 EX SITV.

Homines aut iacent, aut sedent, aut stant, &c.

10 EX HABITU.

Hominum, alius exornatus est, alius sine ornamentis; alius armatus est, alius incermis; alius vestitus est, alius nudus.

Quot sunt conditiones ad perfectam diuisionem necessariae?

Duae tantum.

Nam quòd præcipiunt vt bimestris sit, id inter leges diuidendi numerari non debet: cogimur enim frequenter pluribus membris rei latitudinem explicare.

Prior itaque conditio est, vt membra inter se pugnent, vnde vitiosa est ista diuisio: Hominum alij pij, alij literati.

Posterior, vt membra ipsi diuiso paria sint & æqualia, ita vt nihil sub diuiso, quod non sub membris, aut contrà, contineatur.

Epilogus diuisionis vsus explicans.

Hactenus tradidimus diuisionum formulas, exemplis illustratas: reliquum nunc est, vt propositis varijs exemplis, in omni diuisionis genere diligenter exerceatur inuentus. sentiet talis exercitationis vtilitatem longè vberriam.

In primis vetus dictū est: Qui bene distinguit, bene docet. Et in Phædro Platonis, longa diuisionū laudatio extat, vbi cum Orato-

rem

rem instituit ac format, nunquā quenquam ait dicendi artificē futurum esse, nisi sciat omnia, de quibus dicendū est, diuidere ac partiri, & apposita certaq; definitione vnamquamque partem comprehendere: & tandem, inquit Socrates, si nactus fuero ducem, qui rectè partiri sciat, ipsius, tanquā Dei, vestigia sequar. Inseratur ergo teneris mētibus hæc verissima persuasio, valde necessariae esse diuisiones seu distinctiones in plurimarum rerum explicatione.

Nam cum vel maximè exigatur ab eo, qui rem aliquam explicaturus est, vt doceat (nihil autem docet is, qui omnia commiscet & confundit) sæpe profecto diuisione vtendum est, vt ea quæ non coherent, separet, alioqui in oratione omnia temerè congerentur, eruntque quod aiunt *πρόμαχον πλάκωσις*.

Et Cicero Seruium Scauolæ, quamuis peritissimo iuris, tamen idè præfert, quia Dialecticè addiderat scientiæ Iuris, artem, vt ipse ait, omnium artium maximam, quasi lucem ad ea, quæ confusè ab alijs aut respondebantur, aut agebantur.

Et Boëtius in libro de diuisione inquit: Andronicum scriptum reliquisse, diuidendi scientiam summò in honore semper apud Peripateticos fuisse, quòd nulla res sine hac dilucidè & perspicuè explicari possit.

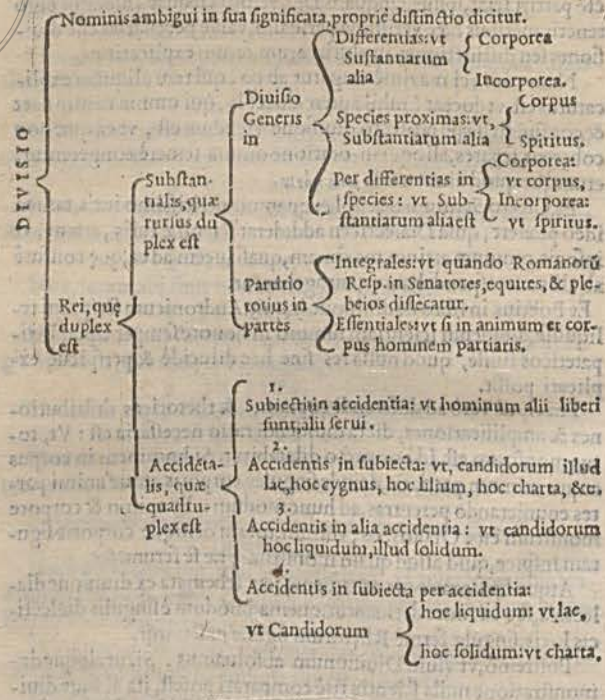
Præcipuè verò ad differendi copiam, & rhetoricas distributiones & amplificationes, dicta diuidendi ratio necessaria est: Vt, totus monstrum est. Id hoc pacto dilatabitur: Si hominem in corpus atque animum partiaris, deinde singulas corporis atque animi partes enumerando percurras, ad hunc modum: Et animo & corpore monstrum est. Oculos, os, vultum, totam denique corporis figuram inspicere, quid aliud quàm monstrum præ se ferunt: &c.

Atque hæc orationis ornamenta seu schemata ex diuisione dialectica, seu ex fonte deriuantur: quemadmodum è singulis dialecticis locis, singula fermè Rhetorum figuræ nascuntur.

Postremò, vt vsum Diuisionum absoluamus. Sicut absque demonstratione nulla scientia ritè comparari potest, ita absque diuisione, atque etiam definitione, non scientiam solum, sed nec vllam artem assequi quis poterit. Ipsa nanque diuisio aditum ad artes omnes & disciplinas preparat, ceu diligens quædam exploratrix, quantum quæque res extendatur. Definitio præparata iam atque explorata, veluti lumine adhibito illustrat: illustrata verò accipit demonstratio ad scientiæ efficiendam certitudinem.

OMNIVM, QVAE DE RATIONE DIVIDENDI HACTENVS TRADITA SYNT, AD IUVVANDAM PVERORVM MEMORIAM, TABVLA.

Dua cautiones in diuidendo obseruanda.

1. vt membra inter se disideant.
2. vt membra diuidentia paria sint & aequalia diuiso.

DE METHODO EXPLICANDI SIMPLICIA THEMATA.

VOCVM varietatem ostendimus hactenus: gradus, itemque classes, ad quae singula vocabula referri debeant, formas quoque definiendi ac diuidendi tradidimus. Nunc monstrare conabimur, quis sit superius traditorum preceptorum vsus, & quomodo ea sint ex schola, & ex umbra in lucem ac velut in aciem proferenda, quibus si quis non didicerit vti, is sciat se in eis cognoscendis inanem operam posuisse: non secus, quam miles frustra sibi comparatet ea arma, quibus nesciret vti.

Paret autem in omni sermone hominum, vsus huius partis, latissime: etenim in omni serè congressu hominum, quæri ac dubitari de alicuius certæ rei natura, causis ac partibus solet. Doceri autem nulla res ac ordine explicari potest, nisi adhibeatur dialectica Methodus.

Quocirca quid nomine Methodi accipiendum sit, pauca explicata. **Methodus, est certa & compendiarie ascendendi atque descendendi ratio, ex definiendi diuidendi que præceptionibus constans.**

Perge idem paulo latius explanare. Tradiderunt auctores, vt cum aut docere aliquid alios, aut discere ipsi, aut iudicare aliqua de re volumus, certas quaestiones sequamur, quæ admoneant, quid in vniuscuiusque rei explicatione requirendum sit, & quid veluti Thefei filium, ne a suo scopo aberret oratio, sit sequendum.

Quot sunt Methodi quaestiones?

Methodi quaestiones, quæ viam simplicis thematis tractandi monstrant, alij Aristotelem sequentes, quatuor duataxat, alij octo, nonnulli decem recensent, quarum

- Prima est, quid vocabulum significet:
- Secunda, an res sit:
- Tertia, quid res sit:
- Quarta, quæ sint rei partes:
- Quinta, quæ sint species:
- Sexta, quæ causa:
- Septima, qui effectus:
- Octaua, quæ adiacentia:
- Nona, quæ cognata:
- Decima, quæ pugnantia,

Ceteris

Ceteris in presentia omiſſis, quatuor quaestionum genera ab Aristotele tradita latine explicata.

Aristoteles in libro Resolutionum posteriorum secundo, quaestionum recenset quatuor genera,

Quae sunt & in nostro catalogo praecipua:	} An sit	Ei est.	
		Quid sit	Ti est.
		Quod sit	On est.
		Quare sit	Διόν.

An sit, quarit de iis, quae non sunt in conspectu: vt an sit Deus, an sint spiritus viui sine mole corporum. Ad hanc quaestionem sumitur responsio ab auctoritate, ab experientia, & ab effectibus, seu signis, vt esse spiritus confirmatur, quia a multis fide dignis conspecti sunt.

Esse Deum, effectus illustres & certissimi ostendunt: videlicet, quia mortuos ad vitam reuocauit, iussit solem regredi & consistere, & cetera.

Quid sit, sciscitatur de definitione rei: Praecipuum enim caput est definitio in quacunq; explicatione: vt, cum quaerimus, quid sit cometa, stella, an halitus inflammat, &c.

Quod sit, particula apud Aristotelem, non est interrogatio, sed asseueratio, significans aliquid attribui subiecto: vt, Cometa paulatim consumitur. Sic enarrat Aristotelem Ammonius Graecus interpretes: τὸ τί ἐστιν τῆς ἁγερῆς ἀποβήσεως, id est, quod attribuitur alicui praedicatum aliquod, seu quod subiectum illud sit tale.

Quare sit, quaestio est de causis: vt dum quaeritur, quare sit cometarum materia: quare causae tantam molem viscosorum halituum contrahant & accendant.

Congruunt igitur Aristotelicae quaestiones cum illis, quas recensui. Congruunt ad vtraque & loci dialectici, qui infra recitabuntur: nam illi materiam suppeditant, qua opus est ad singularum quaestionum explicationem.

Ceterum vt istarum quaestionum, de quibus agimus, distinctio fiat euidentior, earumque vsus clarè conspicatur, exemplum de virtute subiiciemus, & ad eius naturam perfecte explicandam, ex quaestionum ordine, commodissimam sumi methodum ostendemus.

Prima quaestio est de vocabuli significatione. Interdum enim virtus generaliter vim seu facultatem significat: vt cum dicitur, virtus hepatis; aliàs aliud significat. Sed hic virtus, vt Graecis ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, significat habitum patientem honestas & laude dignas actiones.

An

An sit, Esse virtutem inde conspicitur, quia Scipio dissimilis est Antonio: Scipio abstinet ab alienis, est temperans. Idque sani omnes iudicant conuenire hominis naturae, rationique esse consentaneum. E contrario, Antonii mores longe alij sunt, obsceni, seu, quos probi omnes detestantur. Ita experientia nos docet esse virtutem, eamque vitij consideratione maximè esse conspicuam.

Quid sit, Cum quaerimus definitionem, inspicendae sunt tabulae categoriarum. Vnde discitur, an res, de qua dicendum est, sit substantia an accidens. & si est accidens, in qua parte sit, in corpore, an in anima. genus igitur virtutis inuenietur esse habitus moralis. deinde differentia inquirenda, quae, collatione specierum iam inuenti generis, facile inuenietur: nam quod speciei definiendae toti, alijs verò eiusdem generis speciebus nequaquam, conuenire animaduersum fuerit, id proculdubio differentiae vicem obtinere poterit: cuiusmodi est, ita voluntatem afficere, vt rectae rationi obediendum esse, firmiter constanterque decernat. Itaque rectè ad hunc modum virtus definiretur: Virtus est habitus moralis, quod domitis affectionibus voluntas ad id, quod rectae rationi consentaneum est, statuendum, & firmiter, constanterque amplectendum suscitatur.

PARTES.

Habitus non in partes, sed in species secatur.

SPECIES.

Species multae sunt, iustitia, fortitudo, modestia, temperantia, castitas, &c.

CAUSAE.

Habituum causae sunt actiones: sed actionum honestarum efficientes causae principales sunt Deus, mens rectè iudicans, & voluntas obtemperans recto iudicio, & constanter imperans membris, vt actio cum recto iudicio congruat.

Causae adiuvantes sunt, voluntatis in bonam partem naturalis propensio, & doctrina & disciplina, hoc est, diligens & assidua rerum honestarum meditatio & exercitatio.

Materiam ex qua, nulla accidentia habent: sed subiectum eorum vocatur materia in qua. Sunt autem virtutes in voluntate & corde seu animo.

Propinqui fines omnium habituum sunt ipsorum actiones, vnde philosophi virtutis vltimum & praecipuum finem in eius actione collocauerunt, asserentes passim virtutem propter se esse expectandam.

rendam, Nos Ecclesie doctrinam sequentes dicimus, hunc virtutis præcipuum & postremum finem esse, vt officium Deo creatori & redemptori nostro debitum, eius voluntati obtemperando persoluamus, & vt illius gloria nostrorum morum probitate per omnes nationes propagetur, felicitatemque futuri seculi consequamur.

Sit præterea & hic finis honeste vitæ, licet non vitimus, vt pœnæ & Tragicæ calamitates vitentur. Hanc enim regulam in politica iustitia seruat Deus, qui est custos & vindex disciplina, vt ferè atrocita delicta puniat manifestis pœnis in hac vita: vt satis aperte testatur Ieremias cap. 14. vbi ait: Nunc recordabitur Dominus iniquitatum eorum, & visitabit peccata eorum, & dixit Dominus ad me: Noli orare pro populo isto in bonum. Cùm ieiunauerint, non exaudiam preces eorum; & si obtulerint holocausta & victimas, non suscipiam ea: quoniam gladio & fame & peste consumam eos.

Eodem quoque pertinet ista Christi seruatoris nostri comminatio: Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt. ferè enim ita sit, vt qui vi & ferro grassantur, vi & ferro opprimantur: propter cuius rei crebram experientiam, vulgò celebrati sunt isti versus:

*Ad generum Cereris sine cede & vulnere pauci
Descendunt reges, & sicca morte tyranni.*

Sciunt denique pij, benefactis in hac vita mitigari priuatas, publicasque calamitates: item dari incrementa donorum spirituum in præsentia vita, & in posterum expectari æterna præmia.

EFFECTVS.

Tranquillitas cordis, quæ oritur ex conscientia rectæ voluntatis & actionum congruentium, ad regulam diuinæ legis. Multi secundi euentus & prosperi successus, quia plerunque Deus honesta consilia adiuuat. Vtilitas & pax publica: vt, Fabii moderatio profuit Reipub. Roman. Honestæ exempla inuitant alios ad imitationem, & pudesciunt negligentiores. E contrario: turpitudine lacerat conscientiam, & adfert horribiles cruciatus, turbat pacem publicam, & nocet exemplo, &c.

ADIACENTIA.

Gloria, id est, consentiens laus bonorū, & cordatorum excellentiumque hominum comprobatio, Odi malorum, Pericula, Diuina defensio in periculis.

COGNA-

COGNATA.

Virtuti cognatæ sunt, in bonam partem voluntatis inclinationes: vt, *σοφίας φρονησις*, & aliarum virtutum semina: vt in Alexandro naturalis propensio fuit ad fortitudinem. In aliis ad temperantiam, in aliis ad mansuetudinem.

PUGNANTIA.

Pugnantiæ sunt, vitia seu turpitudines. Item *κακοπραξιας*, & falsa simulatio virtutis.

Adijciam præterea alterum exemplum de homine, vt vsus propositarum quaestionum clariùs conspiciatur.

ETYMOLOGIA.

Et quid vox significet.

Homo vocatur, quia ex humo est factus, idque significat, quod Græcè *ὁμοιωτος* dicitur.

AN RES SIT.

Hominem esse est notum.

QVID SIT.

Homo est animal rationis consilijque particeps.

QVAE PARTES.

Caput, os, pectus, brachia, manus, pedes, lingua, guttur, pulmo, cor, nerui, ossa, &c.

SPECIES.

Homo, cùm infima species sit, in species non deducitur à Philosophis. Vocant autem scriptores aliquando hominis speciem, hominem doctum, hominem indoctum, hominem Græcum, hominem Barbarum: Rursus, Italum, Germanum, Gallum, Hispanum, & cæt.

6 QVAE CAUSAE.

Efficientes, Deus Opt. Max. Sol, Parentes, Solum natale. Forma & materia, anima & corpus cum elementis, ex quibus homo componitur. Finis, quem Deus ei destinauit, Aeterna felicitas: Ipse sibi, opes, honores, nomen, voluptates.

7 QVAE EFFECTA.

Ciuitates, leges, literæ, tot disciplinae atque artes, &c.

8 QVAE ADIACENTIA.

Robur, imbecillitas, firmitudo, infirmitas, sanitas, morbus, in animo affectus, in mente acumen, hebetudo, memoria, &c.

9 QVAE COGNATA.

Homo cognitionem habere videtur cum tota hac mundi machina,

china: unde *μικρογεννη* dicitur. Cum superis quoque cognationem habet, si virtutibus supra humanam conditionem asurgere studeat. Cum bestiis vero, si ita sese abiciat atque prosternat cupiditibus corporis immoderate seruiendo, ut ad mutarum pecudum naturam & vilitatem degeneret, proximeque accedat.

IO QUAE PUGNANTIA.

Lupus, Crocodilus, Basiliscus, &c.

MONITIO.

Hoc pacto per quaestiones, quas recensui, in discendo, docendo, quodcumque de simplici vocabulo, vel vna de re dicitur, ipsius natura, certis veluti limitibus est circumscribenda, quod & facilius edisci, & commodius possit ratio eius memoria comprehendendi. Verum in tractandis quibusvis rebus oratione populari, licebit etiam singula latius explicare, omnesque fere inveniendi rationes persequi. Medio critere tamen his quaestionibus explicatis, etiam si alia non accedat diligentia, mirum in modum aperitur & illustratur cuiusque rei propria ratio, atque natura.

Prodest igitur plurimum hoc exercitationis genus, tum ad linguam, tum etiam multo magis ad mores formandos, dum eorum, quae in communi vita versantur, propria ratio, causa, adiuncta, & consequentia diligenter inuestigantur, & inuenta ante oculos statuuntur. Ideo iunioribus multa exempla in quotidianis exercitationibus proponantur: vt vocabula patientiae, amicitiae, pacis, belli, & similia.

OMNIUM

OMNIUM, QUAE DE METHODO, SEV MODO EXPLICANDI SIMPLICIS THEMATIS (CUI VNIVERSA SUPERIORVM LIBRORVM INSERVIT DOCTRINA) TRADITA SUNT, AD IVVANDAM PVERORVM MEMORIAM, TABVLA.

- 1. Quid vox significet. Virtus est, quam Graeci *ἀρετή* dicunt.
- 2. An res sit. Virtutem esse ostendit clarè discrimen inter vitiosos, & virtute praeditos.
- 3. Quid sit res. Virtus est habitus moralis inclinandus voluntatem, & per eam ceteras vires, vt cōstanter & firmiter obediāt recte rationi.
- 4. Quae sint rei partes. Habitus non secantur in partes.
- 5. Quae sint species. Iustitia particularis, Fortitudo, Modestia, Temperantia, &c. Efficiētes, Deo, actiones ipsae, voluntas obtemperans recto rationis iudicio: Itē, doctrina & accurata assuefactio.
- 6. Quae causa. Materiam ex qua non habet. Materiam in qua, est voluntas & cor. Finales, ipsae actiones secundū Philosophos: at secundū veritatem, Deus, aeterna praemia.
- 7. Qui effectus. Tranquillitas cordis, multi prosperi successus, utilitas & pax publica.
- 8. Quae adiuncta. Gloria, & laus à probis, Odia ab improbis & pericula, Divina denique defensio in periculis.
- 9. Quae cognata. Inclinationes ad bonum.
- 10. Quae pugnantia. Turpitudines & vitia, *κακοπραξίαι*, falsitasque, virtutis simulatio.

Quandoquidem de simplici vocabulo, vel de vna re: vt, de virtute, vicio, amicitia, &c. dicendum est: via monstrat haec decem quaestiones;

LOGICES

LIBER III.

περὶ ἐρμηνείας

vulgò

DE ENUNTIATIONE.

EX VOCVM illarum coniunctione, quas in prædicabilibus & categoriis sigillatim separatimque inspiciendas dedimus, conflatur oratio illa Dialectica verum fallumue designans, de qua nunc est differendum.

Epigraphe libri huius (qui vnicus apud Aristotele habetur & indiuisus, licet vulgò diuidatur) est ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ. hoc est, liber Aristotelis de interpretatione. Græcis verbum ἐρμηνεία, vnde ἐρμηνεύω, idem est, quod interpretor: ob id autem, de interpretatione inscriptus est hic liber, quòd in eo de enuntiatione, quæ verus est animi interpres, potissimum agatur.

Si quis ergo, vt vulgò faciunt, per interpretationem intellexerit ipsam enuntiationem, huius libri inscriptio erit ab ipsius materia, seu subiecto desumpta. Illud enim certum est, præcipuam hîc enuntiationum haberi rationem, & inter has simplicium.

Quòd autem de nomine & verbo pauca Aristoteles præmittat, id ad perfectiorem enuntiationum cognitionem est factum, quæ ex verbis & nominibus, tanquam partibus præcipuis, præcipuæque (prædicati nimirum & subiecti) munia obeuntibus, componuntur.

DE NOMINE.

Quomodo definitur nomen ab Aristotele?

Ὀνομα μὲν οὐκ ἐστὶ φωνῆ σημερινή, καὶ οὐκ ἐστὶν ἄνευ χρόνου, ὡς μὲν οὐκ ἐστὶ σημερινόν, καὶ χρόνος ἐπιμένον.

PER. Nomen igitur vox est ex instituto significans, omnis expertis temporis, cuius pars nulla quicquam declarat separatim.

COL. Nomen est vox ex instituto significans, sine tempore, cuius pars nulla quicquam declarat separatim.

ARG. Nomen vox est significatiua ex instituto, sine tempore, cuius nulla pars significat separata.

Cuius-

Cuiusmodi nomen hîc definitur?

Nomen logicum voce prolatum: & similiter est de Verbo, Oratone, atque Enuntiatione, de quibus postea dicitur, iudicandum.

Sunt enim hæc omnia triplicia, nempe

}	Mente cogitata,
	Voce prolata,
	Scripta.

Sicut manifestum est ex libri huius apud Aristotelem initio: Sed de solis iis, quæ voce proferuntur, in præsentî tractatu agitur.

Explica planius iam recitatae definitionis sententiam.

Definitio ad hunc modum intelligitur: Nomen est vox vna, seu secundum vnam significationem accepta, ex hominum instituto rem aliquam significans, nulla ad principalem significationem aut præsentis aut præteriti, aut futuri temporis (quemadmodum in verbis fieri solet) denotatione annexa, cuius nulla pars, vt ipsa voce sumitur, significat aliquid separatim accepta.

An nihil est addendum isti definitioni, vt sit plena & omnibus suis numeris absoluta?

Addendum est ex Aristotelis sententia, Finita & recta.

Quid est vox finita?

Finitam vocem dicunt vocem significantem, quæ præfixam non habet negationem, quam vocant infinitantem: cuiusmodi sunt, Homo, terra, caelum, currit, &c.

De voce finita & infinita consule pro didagmata nostra, fol. 91.

Quid est vox recta?

Rectam vocem dicunt, vocem nominatiui casus, vel præsentis temporis indicatiui modi: vt, homo, bestia, scribo.

Accommoda verba definitonum alicui exemplo.

Nominatiuus, poëta, est nomen, cum sit vox vna non naturaliter, sed ex instituto significans eum, qui elegantia carmina scribit, neque vllum tempus ad hoc significatum adiungit, neque partem significantem habet, neque est vox præfixam habens negationem, neque est obliqui casus.

Ad eundem modum his vocibus, dominus, seruus, pater, filius, annus, dies, & aliis similibus, definitionem accommodare licebit.

DE VERBO.

Recita ex Aristotele verbi definitionem.

Ῥῆμα ἢ ἐστὶ τὸ πρόσημαῖον χρόνον, οὐ μέγας οὐδὲν σημερινὸν χρόνος, καὶ ἐστὶν ἄνευ τῶν χρόνῶν ἐπιμένον λεγόμενον, σημερινόν.

COL. Verbum est, quod tempus adsignificat, cuius pars nulla

K 2 si-

significat separatim, semper que ea declarat & indicat, quæ de altero dicuntur.

ARG. Verbum est, id quod insuper tempus significat, & cuius nulla pars seorsum significat: atque semper eorum, quæ de alio dicuntur, est signum.

Cuius sensus est, Verbum logicum voce prolatum, est vocabulum vnum, significans rem aliquam ex institutione hominū, quod vocabulum simul denorat præsens tempus, præteritum, aut futurū, cuius nulla pars separatim sumpta significat aliquid: & est nota eius, seu significat id, quod semper dicitur de altero, quando illud vocabulum in enuntiatione significatiuè ponitur.

Declara definitionem aliquo exemplo.

Amo verbum est, significans ex arbitrio instituentis, amorem; & con significans tempus præsens, quo amor ille existit, cuius nulla pars separatim sumpta, aliquid significat.

Denique, amo, nota est amoris, qui semper predicati locum tenet, subiecti nunquam, quando cunque vox (amo) significatiuè in enuntiatione ponitur; vt in his enuntiationibus; ego amo, tu amas, & car.

Nihil ne irrecitata iam verbi definitione desideratur?

Modò recitata verbi definitio (vt ipse Aristoteles docet) non est plena & absoluta, nisi adiciantur duæ voculæ, quas paulo antè nominis definitioni adiciendas diximus: videlicet finitū & rectum: aut alix, quibus idem quod his significetur.

Paucis, id solum Aristoteli verbum videtur, quod est grammaticis, verbum præsentis temporis indicatiui modi, quodque negationem (quam infinitantem vocant) præfixam non habet. Hoc adimus, quia, nō currit, vel, non laborat, negat Aristoteles esse verbū.

Quam habent inter se rationem verbum grammaticum & logicum?

Verbum grammaticum magis commune est, si cum logico comparetur.

Que ratio est inter nomen superius definitum & nomen grammaticum?

Inter nomen prius definitum & grammaticum nomen ratio est excedentis & excessi: datur enim grammaticum nomen, quod logicum non est: vt omnia obliqua. Rursus, logicum nomen datur, quod grammaticum non est: vt, ego, tu, & similia; quibus declarata prius nominis definitio conuenit: datur denique logicum & grammaticum nomen; vt nominatiuus Poëta.

Quæ

Quæ voces se mutuò excedant, latè declaratum est supra, folio 56. & in Logices prodidagmatis, fol. 89.

DE ORATIONE.

INSITAM nobis à natura cognoscendi viam (quæ, vt primo Physicorum libro dicitur, à confusis & longè lateque vagantibus rebus ad earum, quæ specialiores & contractiores sunt, notitiã ducit) sequens Aristoteles, cum de enuntiatione agere statuisset, ab oratione, quæ genus illius est, suam auspiciatus est declarationem.

Recita igitur ex Aristotele orationis definitionem.

Ὁρῶς ἢ ἐστὶ φωνὴ σηματικὴ, ἢ τῶν μερῶν τι, σηματικὸν ἐστὶ καὶ χωρισμὸν ὡς φάσις, ἄλλ' ἄν, ὡς κριτικὴ φάσις.

PER. Oratio est vox quæ significat, cuius pars aliqua seiuncta separataque, vt nomen, non vt affirmatio significat.

COL. Oratio est vox, quæ significat, cuius pars aliqua seiuncta separataque, vt nomen, non vt affirmatio aut negatio significat.

ARG. Oratio est vox significatiua, cuius partium aliqua separata, significat, vt dictio, sed non vt affirmatio vel negatio.

Hoc est, Oratio est vox vna, seu vnius sensus, ex instituto significans, cuius aliqua pars separata significat: vt dictio, hoc est, ita significat, vt neque veritatis neque falsitatis sit particeps: hoc enim indicat sequens pars, non vt affirmatio vel negatio, quæ ex sententia Boërij & Alexandri Aphrodisiensis explicationis causa additur, ne quis ambiguitate vocabuli (dictio) fallatur: nam dictio aliquândo pro affirmatione sumitur, & dicere pro affirmare: & apud Ciceronem tota oratio dictio appellatur, & dicere est orare.

Profer aliqua exempla definitionis.

Exempla definitionis sunt, homo albus, homo est albus. Si probus est Paulus, improbus non est.

Quomodo diuiditur oratio?

Orationum alia } Perfecta
                          } Imperfecta.

Oratio perfecta quid est?

Oratio perfecta est, quæ sententiam absoluens, animum eius qui audit, reddit quietum; vel quæ eius animo qui audit, sententiam offert absolutam: vt, Ioannes scribit.

K 3

Ora.

Oratio imperfecta quid est?

Oratio imperfecta est, quæ mutilatam & imperfectam continens sententiam, eius, qui audit, animum relinquit suspensum: vt, Socrates & Plato, quisquis ambulat, homo albus: nondum enim percepit audiens, quid sibi velit, qui huiusmodi voces profert.

Quomodo diuiditur oratio perfecta?

Orationum perfectarum alia est oratio } Perfecta non enuntians, } Perfecta enuntians.

Quid est oratio perfecta non enuntians?

Oratio perfecta non enuntians est, quæ licet perfectum gignat sensum in animo audientis, nõ tamen verum aut falsum designat.

Enumera partes orationis perfectæ non enuntians.

Oratio perfecta non enuntians est, qua vel Deprecamur: vt, Deus propitius esto mihi misero peccatori: Parcite Dardanide de tot, precor, hostibus vni. Imperamus: vt, Claudite iam riuos pueri. Interrogamus: vt, Est aliquid quo tendis? in quod dirigit arcum? An passim coruos sequeris testaq; lutoque? Optamus: vt, O mihi preteritos referat si Iuppiter annos. Vocamus: vt, Huc ades o Melibœe.

Ad quos pertinet harum orationum vsus, que licet perfectæ sint, tamen nulla in ijs veritas neque falsitas conspicitur?

Ad oratores & poetas, inquit Aristoteles, quorum studium atq; conatus maximè in eo versatur, vt animi motus concitare, delectare, atque persuadere possint, subtili veritatis inquisitione, quæ philosophorum propria est, frequenter prætermittit.

Quorsum spectant ea, quæ hæcenus de nomine, verbo, & oratione sunt dicta?

Eò spectant, vt, quid sit enuntiatio, clariùs perfectiusq; intelligatur: cum enim nomen & verbum præcipua sint enuntiationis partes; oratio verò illius sit genus, nisi hæc prius rectè percepta sint, plena perfectæque enuntiationis cognitio haberi non potest.

DE ENUNTIATIONE, & eius diuisionibus.

Quid est enuntiatio?

Αποφαντικὸς λόγος ἐστὶ, οὗ τὸ ἀληθεύειν ἢ ψευδῆσαι ἰσχυρῶς. PER. Ea sola oratio enuntiat ac dicit, quæ vel verum, vel falsum complectitur.

COL. Enuntiatio est oratio, quæ vel verum, vel falsum complectitur.

ARG. Enuntiativa oratio est, quæ vera est vel falsa.

Hoc est, Enuntiatio est oratio veritatem aut falsitatem continens: vt, Deus est verax, Omnis homo est mendax. Item:

— Ingenuas didicisse fideliter artes, Emollit mores, nec finit esse feros.

Quibus nominibus appellari solet ab auctoribus enuntiatio?

Enuntiatio ab Aristotele nunc λόγος ἀποφαντικός, nunc ἀποφανσις dicitur, à Cicerone Latine effectum, enuntiatum, enuntiatio, pronuntiatum vel propositio vocatur; à Varrone proloquium; à Stoicis verò ἀξιωμα.

Quomodo diuidit Aristoteles enuntiationem?

Λόγος ἀποφαντικός } εἷς } πολλοί.

COL. Enuntiatio } Vna } Multa.

LOV. Enuntiationum, alia } Vna } Plures.

Pro quo accipitur diuisum?

Diuisum non accipitur pro ea duntaxat enuntiatione, quæ est prius definita (quæ videlicet est vna seu vnus sensus oratio) verum generalius pro ea et ei simili, vt enuntiationes ambiguae, vel conjunctionibus carentes (quas plures hic Aristoteles vocat) comprehendantur.

Qualis est ista diuisio?

Diuisio hæc est æquiuoci in sua significata: enuntiationis enim nomen, enuntiationem vnã, proprie; eam verò, quam enuntiationem plures vocant, improprie significat.

Recita definitionem enuntiationis vnus?

Εἰς εἷς λόγος ἀποφαντικός ἢ ὁ ἐν δὴλῶν ἢ ὁ σιωδῶσιν εἷς.

PER. Vna autem enuntiatio est, quæ aut vnum aliquid declarat, aut ex vna vincta conjunctione.

COL. Enuntiatio vna est, quæ aut vnum aliquid declarat, aut quæ vna fit per conjunctionem.

ARG. Est autē enuntiatiua vna oratio, aut ea, quæ vnum significat, aut ea, quæ coniunctione est vna.

Hoc est, Enuntiatio vna, est enuntiatio, quæ vnum prædicatum de vno subiecto enuntiat; vel cuius partes inter se coniunctione sunt vnita: vt homo est animal: Item, si homo est, animal est.

Recita ex Aristotele definitionem enuntiationis, quam vulgo, enuntiationem plures, vocant.

Πολλοὶ δὲ, οἱ πολλὰ καὶ μὴ ἓν, ἢ οἱ ἀσύνδετοι.

PER. Multæ verò quæ vel multa, & non, &c. vt Col.

COL. Enuntiationes multæ sunt, quæ vel multa & non vnū aliquid significant, vel carent coniunctionibus.

ARG. Plures verò eæ quæ plura, & non vnum significant, aut eæ, quæ carent coniunctione.

Hoc est, Enuntiatio plures vocatur, quæ multa & non vnum tantum significat, vel quæ est plures enuntiationes inter se cōiunctione non vnita: vt, vidi lupum: Item hæ enuntiationes sine coniunctione sumptæ: Aristoteles ambulat, Socrates philosophatur.

Quomodo diuiditur enuntiatio vna?

Τῶτων δὲ ἢ μὲν ἀπλῆ ἢ εἰς ἀπόφανσις, ἢ δὲ εἰς τῶτων συζυγμένη.

PER. Harum autem enuntiationum, simplex alia est, alia autem quæ ex his constat.

COL. Enuntiationum vnarum alia est	} Simplex } Coniuncta.
IOV. Enuntiatio vna, est	
	} Simplex } vel } Composita.

Seu, vt Neoterici diuidunt:

Enuntiatio vna, est	}	Categorica
		vel
		Hypothetica.

Has enim diuisiones pro iisdem habendas, iuxta Aristotelis doctrinam, arbitramur, non ignorantes interim permultos in alia esse sententia.

Recita ex Aristotele priorem simplicis enuntiationis definitionem.

Ἡ μὲν ἀπλῆ ἢ εἰς ἀπόφανσις, οἷον τι κτλ. πνθ, ἢ τι ἀπὸ πνος.

PER. Simplex alia est, vt quæ aliquid de quodam dicit, &c. vt Col.

COL.

COL. Enuntiatio simplex est, quæ aliquid de quodam dicit, vel aliquid cuidam inesse negat.

ARG. Enuntiatio simplex est, aliquid dicens de aliquo, aut aliquid ab aliquo remouens.

Hoc est, quæ aliquod prædicatum cuiuspiam subiecto attribuit, vel ab eo remouet atque separat.

Designat enim apud Aristotelem præpositio (νετὰ, Latinè, de) compositionem seu affirmationem: (ἀπὸ, Latinè, ab) negationem atque separationem.

Nonnunquam tamen νετὰ seu de, latius accipitur, vt ad vtrunque sese extendat: quemadmodum in definitione propositionis, primo Aristotelis libro Priorum Analyticorum.

Quomodo distinguuntur partes huius definitionis?

Priore parte comprehenduntur categoricæ affirmationem continentes: vt, Vlysses est facundus.

Posteriore verò, quæ negationem denotant: vt, Vlysses non est formosus.

Quid dicendum est de iis, quæ copulam habent mistam: vt est ista,

Vlysses interfecit vel non interfecit Aiacem?

Relinquendum est istud disputantibus. Sunt enim talia leuiscula & arbitraria. Attamen eruditionum sententia est, simplices enuntiationes omnes simplicis esse qualitatis.

Recita posteriorem definitionem enuntiationis simplicis.

Εἰ δὲ ἀπλῆ ἀπόφανσις φωνῆ, σημαίνουσα ὡς τὸ ἔσθ' ἀρχὴν τὴν ἢ μὴ ἔσθ' ἀρχὴν, ὡς οἱ ἡρόδοτος διήγησται.

PER. Simplex pronuntiatum est oratio, quæ aliquid de quodam dicit. &c. vt Col.

COL. Simplex enuntiatio est oratio, quæ aliquid de quodam dicit vel negat, pro ratione temporum.

ARG. Simplex enuntiatio est vox significatiua, essendi quippiã, vel non essendi, vti tempora sunt distincta.

Hoc est, Simplex enuntiatio est eiusmodi enuntiatio, quæ denotat vnum prædicatum vni tribui subiecto, vel negari: quo fit, vt subiectum significetur aliquid esse, vel aliquid non esse secundum aliquam ex temporum differentiis, hoc est, secundum tempus præsens aut præteritum, aut aliud: vt in his enuntiationibus, homo est albus, homo fedet: Rursus, homo non est albus, homo non fedet.

Quid est discriminis inter iam dictas descriptiones?

Non multò plus quàm verbotenus differunt, nisi quòd prior videtur

K 5

detur

detur negationem & affirmationem magis ad prædicatum retulisse, cuius est dici vel remoueri: hæc vero ad subiectum, cuius est esse quippiam vel non esse: vt enim prædicatum dicitur de subiecto vel ab eo remouetur, sic subiectum aliquid est, aut non est.

Cur adiunxit Aristoteles suæ definitioni istam particulam, quemadmodum tempora diuisa sunt?

Ne ipsa intelligatur solum de præsentis tempore, additum est (vt ait Boëtius) quemadmodum tempora diuisa sunt, id est, pro temporum diuersitate.

Num omnis enuntiatio simplex enuntiat prædicatum de subiecto secundum aliquam temporis differentiam?

Non: quia contingit enuntiationem simplicem constare ex copula nullam temporis differentiam designante. Quapropter intelligemus in definitione, si cauillationes excludere velimus, aut aliquando non habita temporis ratione: vt cum dicimus, homo est animal.

Recita definitionem enuntiationis compositæ.

Ἡ δὲ ἀπὸ ὀφρασις, ὡς τῶν συνηκμασῶν, ὅτι λόγος τῆς ἡδὴ εὐθὺς ἔσται.

PER. Alia autem enuntiatio, quæ ex his constat, iam quasi coniuncta oratio est.

COL. Enuntiatio coniuncta est, quæ ex his simplicibus constat.

IOV. Enuntiatio composita est, quæ ex simplicibus enuntiationibus constat.

Videlicet tanquam partibus principalibus sui.

Quæ sunt partes principales enuntiationis?

Partes principales sunt, quæ vniuntur copula totius: vt in hac oratione, Si animus est immortalis, æterna illi quærenda sunt. Partes principales sunt hæc enuntiationes simplices, animus est immortalis; æterna illi quærenda sunt, quæ vniuntur copula totius, videlicet coniunctione, Si.

Quomodo diuidit Aristoteles enuntiationem simplicem?

Ἀπὸ τῆς ἀπὸ φρασις
ἀπὸ φρασις.

PER. Simplex pronuntiatum { Affirmatio.
Negatio.

COL.

COL. Enuntiationum simplicium, alia { Affirmatio
Negatio.

IOV. Enuntiationum simplicium, alia { Affirmatio
Negatio.

Cuiusmodi est ista diuisio?

Generis in species diuisio habetur.

Quid est affirmatio?

Κατάφρασις δὲ ἐστὶν ἀπὸ φρασις τῆς ἡδὴ τῆς.

COL. Affirmatio est enuntiatio, quæ aliquid de quopiam dicit.

ARC. Affirmatio est de aliquo alicuius enuntiatio.

Hoc est, est enuntiatio simplex, quæ significat aliquod prædicatum subiecto alicui conuenire: vt, Sobrietas est mater virtutum.

Quid est negatio?

Ἀπὸ φρασις δὲ ἐστὶν ἀπὸ φρασις τῆς ἀπὸ τῆς.

COL. Negatio est enuntiatio, quæ aliquid inesse cuiquam negamus.

ARC. Negatio est enuntiatio, quæ aliquid ab aliquo dimouetur.

Hoc est, Negatio est enuntiatio simplex, quæ significat prædicatum quodpiam ab aliquo subiecto separari: vt, Nulli veniunt sine Marte triumphis: Nemo est vndeque beatus.

Diuide aliter enuntiationem simplicem.

Subnectunt hoc loco diuisionem Neoterici omnes, quam Aristoteles in primo Priorum recenset, hanc nimirum:

COL. Enuntiatio simplex, seu propositio categorica { Generalis
Specialis
Indefinita.

IOV. Enuntiatio simplex, seu categorica { Vniuersalis
Particularis seu specialis
Indefinita.

Profer

Profer exempla harum partium enuntiationis simplicis.

Vniuersalis:vt, { Omnis homo aures habet immotas.
Nullus homo est immortalis.

Particularis:vt, quidam homo est candidus.
Indefinita:vt, Malus est custos diuturnitatis metus.

Inuenitur ne alia prater has simplicis enuntiationis species?
Inuenitur, nimirum singularis:cuiusmodi est ista, hic homo est niger.

MONITIO.

De hac diuisione fufius in primo Priorum dicturi fumus. Interim non fuit silentio praterenda propter interrogacionis modos qui hoc loco explicari folent.

Quot hoc loco commemorari folent à dialecticis interrogacionis modi?

Tres, videlicet:Qua, Qualis & Quanta.

Declara paulò fufius fignificationem iftarum uocum.

Cùm fcicitari uolumus de propofitione aliqua, utrum fit categorica, an hypothetica, utimur hoc uocabulo, **Qua**, interrogantes, quanam fit hæc, aut illa propofitio?

Cùm autem fcire uolumus, an affirmans fit propofitio, an negans, rogamus, **Qualis** fit.

Denique fcire uolentes, num propofitio vniuersalis fit an particularis, an indefinita, an singularis, interrogamus, **Quanta** fit.

Quis est ufus doctrine de enuntiationibus, præferim simplicibus?

Doctrina enuntiationum feu propofitionum, licet admodum tenuis & puerilis uideatur, eft tamen ad formanda iudicia iuniorum admodum neceffaria, quòd in omnibus controuerfijs difceptationibusque iudicandis, operæ precium fit, ex ijs omnibus, qua perfuadendi caufa producuntur, magna induftria, & prudenti iudicio notare, quanam fit illa fimplex enuntiatio, in qua uelut in cardine quodam tota caufa & controuerfia uoluarur, cuius intuitu & argumentorum pondus examinari, & de tota difceptatione fententia ferri debet. Prolixas enim difputationes & controuerfias, argumenta item, rhetorum figuris illuftrata, comprehendere animus hominis nequit, nifi ita ad breues & fimplices fententias referantur.

In primis itaque in vnaquaque caufa diiudicanda, ipfius caufæ fcopus, quem rhetores ftatum uocant, quaerendus eft, & unico pronuntiato comprehendendus: deinde, cum illo vniuerfæ difputationis

tionis argumenta, in breuiffimas item, atque fimpliciffimas fententias redacta, funt conferenda.

Exempli gratia, totius difputationis Milonianæ ftatus hac enuntiatione fimplici comprehenditur: Clodius iure cafus eft. Argumenta autem hoc fyllogifmo, in tres fimplices enuntiationes contracto, includuntur, hoc nimirum:

Vim vi arcere ius naturæ permittit,
Milo vim vi arcens Clodium occidit,

Iure igitur occidit.

Atque fic pronuntiatorum vim ufuque maximum cernere licet. idem clariùs confpicietur in fyllogifmis contendendis, aliisque efficiendis argumentationibus: denique in locis, reliquisque Dialecticæ partibus excutiendis.

DE OPPOSITIS.

ABSOLVTIS illis, quæ de nomine, uerbo, oratione, enuntiatione eiusque speciebus explicat Aristoteles: nunc de oppofitione dicendum eft, ubi primum monendi funt difcetes, aliam effe fimplicium, feu uocabulorum, feu rerum oppofitionem: ut caloris & frigoris, uifus & cæcitatís (de qua oppofitione hic non agitur, fed dictum de ea eft priùs, & poftèa in locis quoque de ea iterum dicitur) aliam effe propofitionum oppofitionem, feu (ut Aristoteles loquitur) contradictionem, de qua in præfenti tractatu agitur: nam hæc oppofitio, categoricæ enuntiationis proprietatis eft quadam, ob idque deinceps ab Aristotele explicatur; eiuſdem enim difciplinæ eft, fubiectum ipſum, & fubiecti proprietates accidentiaque pertractare.

Quomodo igitur ab Aristotele definitur contradictio feu oppofitio?

Καὶ ἐστὶ τῆς ἀντιφραſεως, κατὰ φραſιν, καὶ ἀπὸ φραſεως ἀντικειμένων.

PER. Sit autem contradictio, affirmatio negatioque contraria.

COL. **Contradictio** eft affirmatio, negatioque, contraria.

ARG. **Contradictio** eft affirmatio & negatio quæ opponuntur.

Hoc eft, Oppofitæ enuntiationes funt, quarum altera eft affirmans, altera negans, eorundem extremorum fenſum unum non ancipitem continentium. Aristoteles autem, ne incertus hareret lector, quanam affirmatio & negatio oppofitæ effent ita quid fit opponi, declarat.

λέγω ἢ ἀντικείμεν τὴν τῆς ἀντιφραſεως, καὶ τῆς ἀντιφραſεως ἀντικειμένων τὸν ὁριστὸν περὸς διὰ τὸ μὴ εἶναι πρὸς τὸς ἰδιαιτῆρας ὁρισμοὺς.

PER. Opponi autem contradictorio nomine dico eam, quæ eiuſdem rei eft, & de

de eadem re dicit, de qua altera, non *δυναμικως*, ceterisq; omnibus adiunctis, quæ contra sophistarum molestas rationes collata sunt, & definita à nobis.

COL. *Opponi autem contradictorio nomine dico eam, quæ eiusdem rei est, & de eadem re dicit, de qua altera, non δυναμικως, ceterisq; omnibus adiunctis, quæ cōtra sophistarum molestas rationes afferre solemus.*

ARG. Opponi eam dico, quæ est eiusdem de eodem non æquiocè, & quæcunque alia determinauimus, ad sophistarum molestias euitandas.

Hoc est, Oppositæ sunt affirmatio & negatio eiusdem prædicati atque subiecti non æquiocè, ad idem, secundum idem, similiter & in eodem tempore, quæ omnia ex definitione Elenchi, ad definitionem oppositarum transferri & accommodari debere, indicat Aristoteles.

Quorsum addit Aristoteles (eiusdem de eodem?)

Vt doceat has non esse oppositas: Aethiops est niger, & Germanus non est niger.

Neque item hæc:

Maro fuit gratus Augusto, Virgilius non fuit gratus Augusto; Omnis cygnus est albus, & quidam cygnus non est candidus. Vult enim Aristoteles idem esse subiectum atq; prædicatum in vtraque enuntiatione, non significatione tantum, verum etiam voce, quod repugnantiam seu oppositionem indicet non in mente solum, sed etiam in vocibus ipsis conspici debere.

Cur ponit Aristoteles in sua definitione istam partem (non æquiocè?)

Quia cauendum est ne qua vsquam sit *ἀμφιβόλια*: hæc enim non opponuntur, Cato se occidit, Cato se non occidit. Catonis enim nomen variū est, aliās Vt censens, aliās Censorium designans.

Cur adiunxit istam partem (ad idem?)

Non sine causa, nam defectu eius hæc non opponuntur: Decem sunt dupla, Decem non sunt dupla, si in affirmatione duplum acciperis, vt ad quinque fiat relatio, in negatione verò ad sex.

Cur istam partem (secundum idem) additam putas?

Quia si in contradictione reperiatur aliquod vocabulum relatum seu comparatum, debet fieri comparatio secundum idem; alioquin non constaret oppositio. Quare hæc non sunt oppositæ: Ioannes excellit Paulo, Ioannes non excellit Paulo: si in vna accipiatur excellentia secundum quantitatem, in altera secundum virtutem aut eruditionem.

Cur additum est (similiter?)

Quia oportet prædicatum in vtraque oppositionis parte similiter accipi. Nam si quis dixerit Socratem currere, intelligens de cursu quouis in genere, & alter Socratem non currere dicat, intelligens de cursu veloci, non erunt tales enuntiationes inter se oppositæ vel contradicentes.

Cur additum est (in eodem tempore?)

Quia connexio vel separatio subiecti & prædicati in vtraque enuntiatione ad vnum idemque tempus referri debent; si enim dicas, manus mea clausa est, manus mea clausa non est, referens ad tempora diuersa, nulla erit oppositio.

Recta oppositarum diuisionem.

COL. *Oppositarum alia sunt*

}	<i>Contraria</i>
	<i>Subcontraria</i>
	<i>Contradicentes.</i>

LOV. *Oppositarum alia sunt*

}	<i>Contraria</i>
	<i>Subcontraria</i>
	<i>Contradictoria.</i>

Quomodo definit Aristoteles enuntiationes contrarias?

Εάν μὲν ὅν κενὸν ἀπεφάνηται πρὸς ἐπὶ τὸ κενὸν ὅτι ἰσχυρὰ ἢ μὴ, ἴσονται ἐναντίας αἱ ἀποφάνσεις.

PER. Si quis aliquid omnino inesse aut non inesse in quadam re vniuersa confirmet, contrariæ erunt enuntiationes.

COL. *Contrariæ enuntiationes sunt, si quis aliquid vniuersè inesse, aut non inesse in quadam re vniuersa confirmet.*

ARG. Si quispiam vniuersaliter quidem de vniuersali enuntiat, competere, inquam, aut non competere quippiam, erunt enuntiationes istæ contrariæ.

Hoc est, Contrariæ enuntiationes sunt oppositæ, in quarum altera asseritur aliquod prædicatum conuenire alicuius rei aut verbi communis singulis indiuiduis vel denominatis: In altera verò idem prædicatum ab eiusdem rei aut verbi communis singulis indiuiduis aut denominatis remouetur: vt, Omne animal est lapis, & nullum animal est lapis. In priori denotatur, lapis animali in vniuersum conuenire, singulisque eius indiuiduis: In posteriori in vniuersum ab eodem remouetur.

Rurfus : Omne album fuit nigrum , & nullum album fuit nigrum, sunt contrariæ enuntiationes.

Quomodo subcontrariæ secundum Aristotelem definiuntur?

COL. Subcontrariæ sunt, cum in re vniuersa, non vniuersè aliquid inesse, & non inesse enuntiatur.

LOV. Subcontrariæ sunt, in quibus de vniuersali non vniuersaliter aliquid enuntiatur.

Hoc est, Subcontrariæ sunt oppositæ, in quarum altera significatur aliquod prædicatum subiecto communi ex parte attribui, in altera verò idem prædicatum ab eodem subiecto ex parte remoueri. vt, Aliquis homo est probus, aliquis homo non est probus.

Quomodo definit Aristoteles contradicentes enuntiationes?

Αντικείμενον μὲν οὖν κατὰ φύσιν ἀποφασίζω, ἀντιφατικῶς τὴν τῆς καθόλου σημαίνουσαν τῶ ἀντιφ, ὅτι οὐ καθόλου.

PER. Affirmatio igitur negationi contradictorio nomine opponitur, quæ rem vniuersam in eodem inesse dicit, sed non omnino.

COL. Contradictoria sunt affirmatio & negatio, quarum altera vniuersè aut inesse, aut non inesse dicit, altera verò non omnino.

ARG. Affirmationem & negationem opponi contradictoriè quidem dico, cum vniuersaliter altera significat de eodem, altera verò non.

Hoc est, Contradicentes enuntiationes sunt duæ enuntiationes ex iisdem constantes extremis, quarum altera est vniuersalis, altera particularis, & altera aiens, altera verò negans : cuiusmodi sunt istæ, Omnis albedo dissipat visum, aliqua albedo non dissipat visum.

Sequitur

Sequitur schema, ad ea, quæ superius de oppositi enuntiationibus dicta sunt, facilius memorie commendanda perutile: in quo etiam subalternas (licet propriam oppositionis rationem non habeant) aliorum dialecticorum exemplo adiunximus.

Omnis albedo dissipat visum.

CONTRARIAE

Nulla albedo dissipat visum.

Aliqua albedo dissipat visum.

SUBCONTRARIAE.

Aliqua albedo non dissipat visum.

OPPOSITIONIS, PAVLO LATIVS EXTENSÆ, quàm eam extendit Aristoteles, iuxta scholarum receptam doctrinam explicatio.

QVÆ hætenus de oppositione tradidimus, sufficiunt haud dubiè intelligendis vtcunq; Aristotelicis; sed cum ad simplex enuntiationis genus constans ex subiecto communi eam tantum retulerit Aristoteles (sicut ex iis, quæ dicta sunt, manifestum est) crederent recentiores se rem non inutilem facturos, si paulo latius spartiantes ostenderent, nullum esse omnino enuntiationis vel simplicis vel compositæ genus ab oppositione alienum: itaque istius rei declarationem hoc loco veluti auctarium quoddam doctrinæ Aristotelicæ adiunxerunt, quorum exemplum nos quoque sumus

L secuti

secuti: si cui tamen hæc tractatio, quæ spinosior est, non placet, longa eam pertica transilire poterit, donec ad vsum oppositionis, aut etiam ad leges oppositarum enuntiationum veniat; quas ex Aristotele paulo post sumus tractaturi.

Quomodo definiuntur oppositæ enuntiationes iuxta doctrinam neotericorum?

COL. *Oppositæ sunt affirmatio & negatio eiusdem attributi & subiecti, in quibus reperitur vel eadem vox vniuersè accepta tantum, vel tantum vox non vniuersè accepta, vel neque vniuersè utrobique, neque non vniuersè.*

LOV. *Oppositæ enuntiationes sunt, affirmatio & negatio eiusdem de eodem, in quibus vox aliqua communis bis vniuersè, & nulla bis speciatim sumitur: vel è diuerso, in quibus vox aliqua communis bis speciatim capitur, & nulla bis vniuersè: vel in quibus nulla vox communis aut bis vniuersè, aut bis speciatim accipitur.*

Prime partii exemplum.

Omnis homo est temperans, & Nullus homo est temperans.

Secunde partii exemplum.

Quædam gloria est expetenda, & Quædam gloria non est expetenda.

Tertie partii exemplum.

Nullum maleficium impune committitur, & Aliquod maleficium non committitur impune.

Quomodo definiuntur contrariæ iuxta neotericorum doctrinam?

COL. *Contrariæ sunt oppositæ, quæ habent aliquam eandem vocem vniuersè acceptam, & nullam eandem, quæ non vniuersè utrobique sumpta sit.*

LOV. *Contrariæ sunt oppositæ enuntiationes, in quibus vox aliqua communis bis vniuersè, & nulla bis speciatim accipitur.*

Vt huic, Cuiusque hominis oculus est dexter, contraria est ista: Nullius hominis oculus est dexter: non autem ista, Cuiusque hominis oculus non est dexter, eò quòd vna vox communis, videlicet oculus

oculus, & in ista negatione, & in priori affirmatione speciatim ponatur.

Item hæc contrariæ sunt: Omnis homo necessariò mouetur, & omnis homo necessariò non mouetur: Ioannes omnem equum possidet, & Ioannes nullum equum possidet: Semper flant fauonij, & nunquam flant fauonij: Vbiq; sunt pigmæi, & nusquam sunt pigmæi.

Defini subcontrariæ ex neotericorum sententia.

COL. *Subcontrariæ sunt oppositæ, in quibus reperitur aliqua eadem vox non vniuersa, & nulla eadem vniuersè sumpta.*

LOV. *Subcontrariæ, sunt oppositæ enuntiationes, in quibus aliqua vox bis speciatim, & nulla bis vniuersè ponitur.*

Vt, Alicuius hominis omnes dentes suat acuti, alicuius hominis aliqui dentes non sunt acuti: Omnis homo potest ambulare, & quidam homo potest non ambulare.

Non autem hæc, Aliquis homo semper dormit, & aliquis homo nunquam dormit; quia in eis est vna vox communis bis vniuersè sumpta, suntque simul falsæ. Sed subcontraria prioris est hæc: Aliquis homo aliquando non dormit: & posterioris ista: Aliquis homo aliquando dormit.

Quomodo definiunt neoterici contradicentes enuntiationes?

COL. *Contradicentia sunt oppositæ, in quibus neque eadem reperitur vox non vniuersa, neque eadem vniuersè accepta.*

LOV. *Contradicentes enuntiationes, sunt oppositæ enuntiationes, in quibus nulla vox communis aut bis vniuersè, aut bis speciatim, accipitur.*

Vt, Cuiusque hominis omnes virtutes omnibus sunt notæ, & alicuius hominis aliquæ virtutes non omnibus sunt notæ: Ioannes omnem regionem vidit, Ioannes aliquam regionem non vidit.

ADMONITIO.

Admonent hæc determinationes acceptas vnica acceptione posse in subcontrariis utrobique vniuersè sumi: vt hæc sunt subcontrariæ, Homo habens omnem pecuniam est pauper, homo habens omnem pecuniam non est pauper.

Item posse utrobique speciatim capi in contrariis: ut in istis, Omne caput asini auritum est, & omne caput asini non est auritum.

Tertio posse in contradicentibus utrinque tum vniuersè, tum speciatim sumi: ut hæc sunt contradicentes, Omnis equus hominis currit, aliquis equus hominis non currit: rursus, Omnis equus cuiuslibet hominis currit, aliquis equus cuiuslibet hominis non currit.

Sed hæc sophisticen nonnihil videntur redolere, ac proinde ab eorum latiori declaratione abstinemus: hoc interim admonentes, non licere talibus determinationibus, vniuersitatis notam in vna oppositarum addere, in altera adimere, salua oppositione: non enim essent eiusdem de eodem: ut in exemplo iam commemorato, si in affirmatione dicatur, omnis equus cuiuslibet hominis: & in negatione, aliquis equus cuiusdam hominis; clarum est, subiectum non mansurum idem. Sed in hac re, quod ab aliis satis superque tractata sit, nolimus in præsentia diutius immorari.

ADMONITIO ALTERA.

Istud præterea admonemus: Omni enuntiationi, qualiscunque fuerit, respondere aliquam contradicentem; quia hæc oppositio, neque vniuersali, neque speciali vocis acceptioni est astricta.

Cætera verò duæ alteri harum sunt deuinctæ, ideoque non in omnibus enuntiationibus possunt inueniri, ut quæ nullam habent vocem vniuersè sumptam, non possunt habere contrariam: ut, Aliquis homo est albus.

Quæ verò nullam habent vocem particulatim sumptam, carent subcontraria: cuiusmodi est ista, Nullus homo est equus.

Et quò plures eadem voces vniuersè sumuntur in duabus oppositis, eò magis contrariæ sunt.

Quo verò plures speciatim, eò magis sunt subcontrariæ.

Que est descriptio subalternarum?

COL. Subalternæ sunt duæ propositiones eorundem extremorum, eiusdemque qualitatis, in quarum altera inuenitur vox vniuersa, quæ non in altera, & non è diuerso.

LOV. Subalternæ, sunt duæ enuntiationes eorundem extremorum, eiusdemque qualitatis, in quarum altera vox aliqua vniuersè ponitur, quæ in altera specialem habet acceptionem, non autem è diuerso.

Quenam ex subalternis iudicatur vniuersalis, & quæ specialis?
Semper in subalternis vox aliqua communis ita posita esse debet

bet, ut in altera vniuersè, in altera speciatim accipiat: eâ subalternam, in qua huiusmodi vox communis vniuersè ponitur vniuersalem; illam verò in qua speciatim accipitur, specialem vocant.

Profer aliquod exemplum subalternarum.

Semper homo vigilat, & aliquando homo vigilat: Omnis homo est albus, & aliquis homo est albus: Ioannes nihil scit, & Ioannes aliquid non scit: Cuiusque hominis omnis equus est candidus, & alicuius hominis equus est candidus, vel cuiusque hominis aliquis equus est candidus.

Quis est vsus oppositionis?

In omnibus contentionibus atque controuersijs, diligenter aduertendum, quam sententiam cui, & quomodo opponas: nec enim vna est tantum opponendi ratio, ut ex ijs, quæ diximus, est notum: & sæpè, quæ pugnare inter se videntur, recipi conueniunt, quando aliqua subest ambiguitas extremorum in alterutra enuntiatione.

Deinde nullum maius in dicendo peccatum est, quam pugnantia dicere; nec vllum certius crassæ inscitie signum, quam eadem in alienis aut dictis aut scriptis non videre. Quare ad confirmandum & confutandum, plurimum, quæ dicta sunt, habere momenti perspicuum est.

Diligenter igitur ediscenda, perfecteque cognoscenda sunt oppositorum genera, ad cauendos multiplices errores, ad dirimendas quoque & facillè diiudicandas difficiles eruditorum controuersias: sæpè enim videmus in grauissimis causis homines contentiosos pugnantia miscere. Ad vitanda denique captiosa argumenta, quantam adferat vtilitatem oppositionis cognitio, clarius est, quam ut nostra egeat probatione.

DE ENUNTIATIONVM OPPOSITARVM
LEGIBVS.

AD EORVM, quæ ex Aristotele mox afferentur de oppositarum enuntiationum legibus, faciliorem intelligentiam, notandum est, triplicem inueniri enuntiationum materiam.

Vocant autem materiam enuntiationis, subiectum eius atque prædicatum, ex quorum triplici inter se respectu seu comparatione, triplex materiae distinctio emanat.

Recita igitur istam materie enuntiationum diuisionem.

Materiam enuntiationum, diuidunt in

}	Naturalem seu necessariam
	Fortuitam
	Remotam.

Que enuntiatio ex naturali materia dicitur constare?

Ea enuntiatio ex materia naturali constat, cuius unum extremum subiectum (inquam) vel predicatum cum altero coheret essentialiter, vel saltem necessario.

Neque hic refert, utrum aientes sint enuntiationes an negantes, utrum veræ an falsæ: vt, Homo est animal, Substantia est corpus, Nullus homo est animal.

Que enuntiatio ex fortuita materia constat?

Ea enuntiatio ex fortuita materia constat, cuius extrema, licet non necessario coniungantur, possunt tamen inter se coherere.

Vt, Socrates sedet, Nullus equus est albus.

Que enuntiatio dicitur remotam materiam habere?

Remotam materiam habent, quæ ex pugnantibus constant extremis.

Hoc est, talibus, quæ interueniente copula præsentis temporis non possunt verè affirmari de eodem: vt, Homo est equus, Nullus lapis est metallum, Aliquod album erit nigrum.

Quis est usus istius discriminis materie enuntiationum?

Hæc distinctio materie enuntiationum conducit ad disceptationum status rectè diiudicandos, necnon ad argumentorum vim prudenter expèdendam: plurimum refert scire, quæ argumenta necessaria, quæ contingentia, quæ impossibilia sunt: necessaria enim fidem & scientiam; contingentia opinionem & coniecturam pariunt: impossibilia verò, præterquam quòd sunt ipsa falsa, etiã sententiam, cui probandæ adhibentur, falsitatis suspectam plerunque reddunt.

Cæterum, quòd ad leges oppositarum rectiùs intelligendas hæc materie distinctio conducat, ex sequentibus meridiana luce clarius euadet.

DE LEGIBVS SEV PROPRIETATIBVS enuntiationum oppositarum.

Que est lex contrariarum?

Διὸ τὰν ὄντων μὲν (ἐναντίας ἀντιθέτους) οὐκ αἰὲν ἄμφο ἀληθεῖς εἶναι.
PER. Quocirca esse hæc simul veræ nullo modo possunt.

COL. *Contraria simul veræ nullo modo esse possunt, falsæ tamen simul esse possunt.*

ARG. Fieri non potest, vt contrariæ sint simul veræ.

Quomo-

Quomodo intelligi debent ista verba?

Vniuersè sunt intelligenda, hoc nimirum sensu, quòd nullæ sint, nec esse possint enuntiationes contrariæ, quæ simul, seu ad vnum idemque tempus relata, veritatem contineant; vt in his & similibus videre licet, Omnis homo est animal, & nullus homo est animal: Omnis equus est elephas, & nullus equus est elephas; quæ simul falsæ esse non possunt.

DE CONTRARIIS FALSIS.

Tametsi contrariæ enuntiationes simul esse veræ nequeant, frequenter tamen accidit eas simul esse falsas; idque potissimum in materia fortuita: cuiusmodi est istarum materia, Omnis equus est albus, & nullus equus est albus.

Non item in alia materia, nisi fortè fuerint enuntiationes ex materia naturali inordinatæ: vt, Omne animal est homo, et nullum animal est homo: aut prædicato affirmantis enuntiationis contra communem loquendi modum addatur signum vniuersale: vt, omnis equus est omne animal, & nullus equus est animal; quæ sunt simul falsæ.

Idem etiam accidit in quibusdam, quæ remotam habent materiam: vt, omne album fuit nigrum, & nullum album fuit nigrum.

Quid solent hoc loco recentiores addere doctrinæ Aristotelicæ?

Ad legem contrariarū adijcere solent recentiores: Nihil vetare, quò minus ambæ contrariæ simul sint possibiles, aut contingentes: vt, omnis homo est albus, nullus homo est albus: vel etiam impossibiles: vt, omne signum Zodiaci est supra horizontem nostrum: nullum signum Zodiaci est supra horizontem nostrum. Item posse fieri, vt contrariarum altera sit contingens; altera verò impossibilis: cuiusmodi sunt istæ, Omne ens est Deus, nullum ens est Deus, non autem vt vel ambæ necessariae sint, vel altera necessaria & altera fortuita, quòd inde illas simul posse esse veras sequeretur.

Que est lex subcontrariarum?

Τὰς δὲ ἀντιθέτους τὰν ὄντων (ἐναντίας) οὐδὲ χεῖται ποτε ἐπὶ τῷ αὐτῷ σωματικῷ εἶναι.

PER. At his contrariæ simul in eodem dici verè possunt.

COL. *Subcontrariæ propositiones non possunt simul esse falsæ, sed veræ sunt interdum.*

ARG. Fit vt subcontrariæ veræ nonnunquam sint de eodem.

In quibus subcontrariis contingit vt ambæ sint veræ?

In quibus maximè locum habeat istud, facile est ex ijs, quæ circa secundam partem legis contrariarum diximus, intelligere: nam semper, cum contrariæ ambæ sunt falsæ, tum necessarium est, subcontrariis illis oppositas, veras esse.

Exempla breuitatis studio prætermittimus.

Quid addunt recentiores huic subcontrariarum legi?

Alienum esse à subcontrariarum enuntiationum natura, vt vel ambæ sint falsæ vel impossibiles, vel vna impossibilis, & altera fortuita. Ceterum fieri posse, vt ambæ sint necessariae, atque etiam vt vna sit necessaria & altera fortuita.

Ratio & exempla patent ex superioribus.

Quæ est lex contradicentium enuntiationum?

Οσοι μὲν οὖν ἀντιφάσεις τῶν κειθόλου εἰσὶ κειθόλας, αὐτάκι τὴν ἐτέραν ἀληθῆ ἢ ψεῦδῆ.

PER. Quapropter quæ ex rebus vniuersis contradictoriæ constant, idque omnino & totum, earum necesse est alteram veram esse vel falsam.

COL. *Contradicentes enuntiationes, neque simul vera esse possunt vnquam, neque simul falsa, sed earum necesse est alteram veram esse, & alteram falsam.*

ARG. Contradictiones ita sese habent, vt altera pars earum sit necessariò vera, altera falsa.

Quare si vna earum vera sit, necesse est reliquam esse falsam: & è contrario, si falsa est vna, oportet alteram esse veram; quam quidè acerrimam repugnantiam in nullo alio oppositionis genere cerne licet.

Quis vsus est istius contradicentium enuntiationum legi?

Est hæc lex, primum Metaphysicæ principium, adeo manifesta & euidens veritatis, vt intellecta verborum significatione, nemo sanæ mentis possit non illi statim assentiri (vt in plerisque locis testatur philosophus) apud quem solet ad huc modum citari:

„ De quolibet est affirmatio vel negatio vera, de nullo verò „ simul.

Hoc est, de qualibet reper subiectum significata, necesse est aientem enuntiationem veram esse, aut negantem eorundem extremorum. Vtranque autem simul veram esse non contingit: vel, vt alij explicant, de quolibet singulari verè enuntiatum vocabulum finitum vel infinitum ei oppositum, de nullo verò vtranque simul.

Quo modo tamen explicatum hoc generale pronuntiatum non-

nonnihil a lege contradicentium enuntiationum modò exposita recedit.

Stabiliuntur præterea hoc generali principio tanquam fundamento, omnes argumentationes qualesquales fuerint, & in vniuersum omnes disciplinæ inferiores; vt ex sequentibus manifestius euadet.

Quin & cæterarum oppositarum leges per hanc probantur: idcirco enim fieri non potest, vt contrariæ sint simul veræ; quia ex hoc consequeretur, contradicentes enuntiationes simul veras esse, cum veritatem vniuersalis enuntiationis, necessariò specialis enuntiationis veritas sequatur.

Rursus ideo non possunt subcontrariæ esse simul falsæ, quia tum contradicentes enuntiationes simul falsitati obnoxie essent; nam ex falsitate specialis enuntiationis, falsitas vniuersalis rectè concluditur.

Quæ est appendix huius legi?

Eam esse contradicentium enuntiationum naturam, vt neque necessariae neque impossibiles ambæ esse possint, neque tales vt vna vel necessaria, vel impossibilis sit, altera existente fortuita.

Præterea omnem hypotheticam disunctiuam ex duabus contradicentibus enuntiationibus compositam, esse necessariam. Copulatiuam verò impossibilem, licet interim nulla eius pars seorsum considerata sit impossibilis.

Admonitio de voce (simul.)

Hoc postremò admonendum est, cum diximus in his legibus contradicentes enuntiationes non posse esse simul veras &c. Aduerbiū coniungendi (simul) non ad verbum (posse) sed ad id quod sequitur (esse veras) esse referendum.

Vt hæc sit sententia, Fieri non posse, vt contradicentes enuntiationes simul, hoc est, vno eodemque tempore, veritatem contineant: non autem ista, Contradicentes enuntiationes non habere simul potestatem veritatis designandæ, quam sententiam falsam esse arguunt illæ contradicentes enuntiationes, quæ sunt ex fortuita materia conflata.

Quæ est lex subalternarum?

Lex subalternarum est, si vera sit vniuersalis, specialem quoque debere esse veram, & non è contrario: nam si specialis sit vera, non continuo ob id sequitur, vniuersalem quoque veram esse.

Præterea, si specialis sit falsa, vniuersalem à falsitate immunem esse non posse; non autem è diuerso. Quæ omnia adeo ex se per-

spicua sunt, vt sine longiori declaratione facile ab omnibus intelligi queant.

DE AEQVIPPOLLENTIA seu ἰσοδυναμία.

CONSVERVVNT neoterici oppositis enuntiationibus explicatis, de earum ἰσοδυναμία, seu (vt vocant) æquipollentia protinus instituire sermonem, neque id malè: quandoquidem æquipollentiæ præceptiones, cognitionem recentem oppositionum exigunt, vt sequentia perspicue docebunt: deinde ἰσοδυναμία seu æquivalentia facit, vt oppositæ alioqui enuntiationes, atque inter se tum veritate falsitateque, tum aut qualitate, aut quantitate, aut vtraque dissentientes, rursus his ipsis, veritate dico & falsitate; qualitate item & quantitate inter se conveniant atq; consentiant: Quocirca nos quoque illorum secuti vestigia, æquipollentiæ translationem hoc loco persequemur.

Quid est ἰσodynamία, seu æquipollentia?

Ἰσodynamία est duarum enuntiationum categoricarum, quarum subiecta diuersis affecta sunt signis, in vnam eandemque significationem reuocatio per negationem, eiusmodi signis præpositam, aut postpositam, aut simul & præpositam & postpositam.

Quos tradere solent de ἰσodynamία generales regulas?

Tres, verius grammaticas quam dialecticas: sed (quoniam ex grammaticis scholis signorum vim & mutationem ad logicen, vti oportebat, pueri ferè non adferunt) vt iliter hic à dialecticis repetitas, quòd earum cognitio ad doctè prudenterque disputandum, in primis sit necessaria.

Que est prima ἰσodynamίæ regula, & quarum enuntiationum oppositionem respicit?

PRIMA REGVLA, QVÆ

Contradicentes respicit enuntiationes, est ista:

COL. Quoties negatio præponitur signo vniuersali vel particulari, ipsa idem valere facit propositiones inter se alioqui contradictorias.

IOV. Si cuius signi vniuersali aut speciali præfigatur negatio, enuntiationes alioquin contradicentes ad vnam eandemque reuocabit sententiam.

Vt cum inter se contradicant, Nulla voluptas est bona, aliqua voluptas est bona: Si earum vni præponas negationem; vt exempli causa vniuersali, ac dicas, Nonnulla voluptas est bona; fiet vt hæc

duæ

duæ, Nonnulla voluptas est bona, & aliqua voluptas est bona, veritate inter se, & falsitate, item quantitate ac qualitate consentiant, & per hoc, vt regula ipsa proponit, idem valeant, & eiusdem penitus sint sententiæ.

Ad eundem modum, si speciali signo præponatur negatio, nempe huic, Aliqua voluptas est bona: atque ita dicatur, Non aliqua voluptas est bona, erunt istæ simul veræ & simul falsæ, Non aliqua voluptas est bona, & nulla voluptas bona est: quæ aliàs veritatem inter se falsitatemque diuidebant, eruntque ambæ vniuersales, cum altera alioqui specialis fuerit, denique ambæ negabunt, cum ante additam negationem altera affirmandi vim habuerit.

ADMONITIO.

Ad eum modum regulam commemorauimus, quo in scholis recitari consuevit: si tamen Laurentio Vallensi creditur, locum habet tantum in ijs vniuersalibus signis, quæ negationem, nõ autem in ijs, quæ affirmationem continent: nam ipsius iudicio, si negatio præponatur signo vniuersali affirmanti, reddit enuntiationem nec vniuersalem nec etiam particulari neganti æquivalentem. Cõten dit enim ille, huiusmodi enuntiationem biparticularem esse, quibusdam rebus per subiectum denotatis prædicatum inesse, quibusdam verò non inesse, denotantem: nam cum vera sit (inquit) aliquis homo non volat, falsa tamen est, non omnis homo volat, significans aliquos volare, & aliquos non volare. Et propterea differt à priori, quæ simpliciter est specialis.

Similiter hæc duo, qui vis & quilibet, si negatio illis præfigatur, reddunt (vt idem auctor docet) enuntiationem biparticularem.

Nam Græcam paræmiã, quæ ita habet.

Ου παντὸς ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἐστ' ὁ πλοῦς.

Et Latine redditur,

Non est cuiuslibet nauigare Corinthum:

vel, vt Horatius dixit,

Non cuius homini contingit adire Corinthum:

nemo dixerit orationem esse specialem absolute negantem, cum & Græcis & Latinis biparticularem significationem habeat, hoc sensu: aliquibus datum est Corinthum nauigare; aliquibus verò non. Hæc tamen relinquimus eruditioribus iudicanda.

Contra Laurentium est auctoritas Aristotelis asserentis eam enuntiationem, quæ μὴ παντὶ non omni inesse significat, esse particularem; quemadmodum ex definitione enuntiationis specialis primo Priorum est manifestissimum, vt nobis potius videatur ex

con-

consuetudine intelligendi, quàm ex vi significandi euenire, quod Laurentius dicit.

Que est secunda regula isodynamie, & quarum enuntiationum oppositionem respicit?

SECUNDA REGVLA ISODYNAMIAE,
Contrarias enuntiationes respicit,
quæ sic habet.

COL. *Quoties negatio postponitur signo generali, ipsa idem valere facit propositiones, inter se alioqui contrarias.*

LOV. Si cuiquam signo vniuersali postponatur negatio, enuntiationes alioquin contrarias ad vnam eandemque sententiam reuocabit.

Vt cum istæ sint contrariæ. Nulli scire desiderant, & omnes scire desiderant, si prioris enuntiationis signo vniuersali postponatur negatio, dicaturque, nulli non scire desiderant, efficitur per istam negationis adiectionem, vt quæ propositiones antè erant contrariæ, iam sensu & significatione penitus inter se consentiant.

ADMONITIO.

Rursus hanc regulam signis affirmatiuis non conuenire Valla contèdit, quòd in plerisque existimet nil discriminis esse siue præponatur negatio, siue postponatur: vt, omnis auis non est prædita plumis, & non omnis auis est prædita plumis, vtraque (inquit) sine discrimine biparticularis est, neque idem valet quod vniuersalis aut purè particularis: significat enim, plumis qualdam aues esse, qualdam non esse præditas.

Que est tertia isodynamie regula, & quam enuntiationum oppositionem respicit?

TERTIA REGVLA ISODYNAMIAE,
quæ subalternas respicit, ita habet:

COL. *Quoties negatio tam præponitur, quàm postponitur signo siue generali siue speciali, ipsa idem valere facit propositiones sibi mutuo alioqui subalternas.*

LOV. Si cuiquam signo vniuersali aut speciali præponatur & simul postponatur negatio, enuntiationes alioquin subalternas, ad vnam eandemque sententiam reuocabit.

Vt

Vt cum istæ sint subalternæ: Omnes laudant virtutem, & quidam laudant virtutem; si dicamus, non omnes non laudant virtutem, signo vniuersali præposita & postposita simul negatione, com mutabitur prior propositio per eiusmodi negationis geminationem, in suæ subalternæ sententiam, idemque significabit quod ista: Quidam laudant virtutem.

Recita versiculum ad faciliorem harum regularum memoriam à dialecticis excogitatum.

Præ Contradi: post Contra: præ postque Subalter.

Est ne alia isodynamie regula?

Adiicitur prædictis & alia regula ordine quarta, ex duabus prioribus veluti contexta, hæc nimirum:

COL. *Quoties in aliqua propositione duo signa generalia negantia ponuntur, alterum quidem, quod ad subiectum, alterum verò, quod ad prædicatum referatur, prius contrario iuxta secundam regulam, posterius contradictorio iuxta regulam primam equipollet.*

LOV. Si in aliqua enuntiatione duo signa vniuersalia negationem includentia ponantur, quorum alterum ad subiectum, alterum verò ad prædicatum referatur, prius contrarij, iuxta secundam regulam, posterius contradicentis signi, iuxta regulam primam, vim obtinebit.

Profer huius regule exempla.

Huius regulæ exempla sunt, Nihil nihil est, Nemo nunquam errat. Quorum prius iuxta regulæ præscriptum, idem planè significat, quod hæc enuntiatio, Quicquid est, aliquid est: Posterioris verò sententia est, Omnis homo aliquando errat: Talia sunt & ista, Nemo nusquam est, Nunquam nemo sapuit.

Verum, quoniam huiusmodi loquendi formæ, apud idoneos & probatos auctores raro occurrunt: ijs in præsentia, cum alijs enuntiationibus, quas additis negationum plaustris hic fingere consueuerunt prolixissimas, omisissis; quis sit vsus & vtilitas huius isodynamie breuiter dicemus.

Qui est eius, quæ modò explicata est, isodynamie vsus?

Isodynamia conducit non mediocriter ad iudicium rectè formandum circa propriam & natiuam enuntiationum significationem.

Nam

Nam inde facilius iudicare possumus de obscuriorum enuntiationum tum qualitate tum quantitate, & veritate atque falsitate: vt si quispiam dubitet, quanta qualisue sit ista enuntiationo, Nonnullus sapiens est diues, facillime se ex eiusmodi dubitatione expectet isodynamie adminiculo: Si videlicet in istam enuntiationem, Aliquis sapiens est diues (quæ dubiæ enuntiationi iuxta superiorem isodynamie doctrinam respondet) mentis oculos intendat: quod enim in vna æquipollente perspicue videt, idem in altera quoque esse, licet minus perspiciatur, certo constituet.

Deinde si hæc vera sit, Aliquis sapiens diues est, erit & altera vera, Non nullus sapiens est diues: hoc enim exigit æquipollentium natura, vt vnius veritatem alterius veritas comitetur.

Postremo ad copiam augendam isodynamia valet plurimum, ad locupletandam enim orationem vehementer pertinet, posse multas excoitare loquendi formas, atque ex ijs (velut ex magno flosculorum cumulo) aptissimam elegantissimamque deligere.

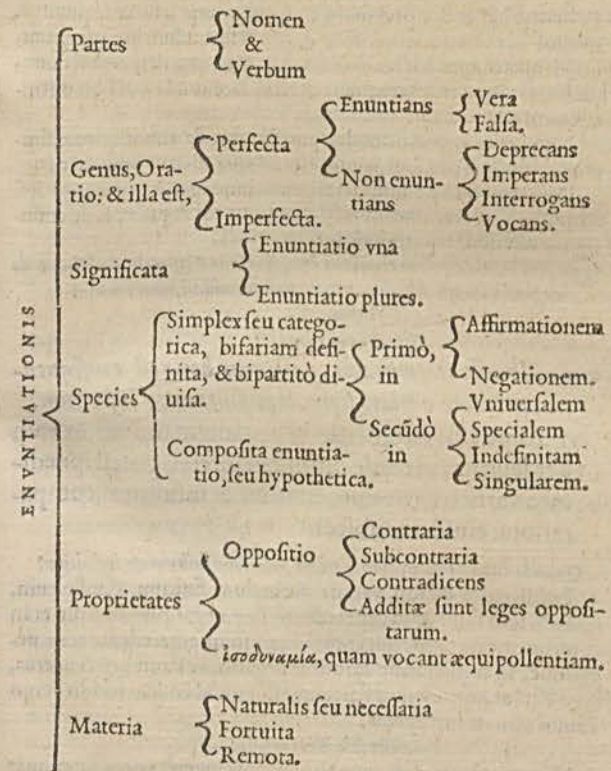
TRANSITIO.

Atque hæc habuimus, quæ de categoricarum enuntiationum affectionibus duabus, oppositione nimirum & isodynamia, dicenda viderentur. Restat nunc conuersio, quæ & ipsa affectio quædam est istiusmodi enuntiationum, cuius maximus vsus in syllogismorum imperfectorum probatione cernitur. Ideoque diligenter nobis exponenda est, sed non hoc loco, quo alij eam tradere consueuerunt: quia ad Aristotelis ordinem iam ab initio nos obstrinximus. Is autem in primo τῶν ἀναδιωκτῶν προτέρων ea tradit, quæ ad conuersionis pertinent explicationem.

Quocirca nunc doctrina primæ huius libri *περὶ ἐπιπέσειας* partis, summam ante oculos posita, secundam eius partem aggrediemur.

OMNIUM

OMNIUM EORVM, QUAE PRIORI PARTE LIBRI ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ CONTINENTVR, AD IUVVANDAM PVERORVM MEMORIAM, GENERALIS COMPREHENSIO.

Vsus est ad formanda iuniorum iudicia: item ad syllogismos contexendos, ad locos dialecticos, reliquasque logicæ partes recte intelligendas, planè necessarius.

DIXIMYS prius librum Περὶ ἑρμηνείας apud Aristotelem vnicum esse, & continuata serie perscriptum (teste præter alios Politiano): at posteriores dialectici, quos nunc scholæ sequuntur, in duos libros eum secuerunt, quorum secundum hæc incipiunt, quòd inter ea, quæ hæctenus dicta sunt, & ea quæ deinceps sequuntur, satis magnam differentiam esse iudicarent ad noui libri distinctionem efficiendam.

Nam prius egit Aristoteles potissimum de enuntiatione simplici, huiusque partibus, & proprietate, quæ dicitur oppositio.

Deinceps verò de simplici enuntiatione agetur, quatenus ipsi aliquid additur ratione subiecti, prædicati aut copulæ, & de enuntiationum isodynamijs inde profluentibus.

Quot sunt regule, quibus Neoterici complexi sunt Aristotelis doctrinam de augendis enuntiationibus, negatione nunc addita, nunc remota?

Dux.

Quæ est prior regula?

COL. Ab affirmatione ad negationem bona est consequentia, attributo variato secundum finitum & infinitum.

IOV. Affirmans enuntiatio in negantem mutari, ex eaq; per legitimam consecutionem inferri potest, prædicato variato secundum finitum & infinitum, comparatione eiusdem subiecti.

Quando dicitur prædicatum variari secundum finitum & infinitum?

Prædicatum dicitur variari secundum finitum & infinitum, quando ipso sumpto in antecedente sine negatione additur ei in consequente negatio: aut contra, sumpto in antecedente cum negatione, in consequente adimitur negatio: vt Paulus est syncerus, ergo Paulus non est non syncerus: siue quòd eodem recidit; ergo Paulus non est in syncerus.

Quæ est ratio istius regule?

Istius regulæ ratio est, quia alioqui contingeret voces, inter quas est contradictionis oppositio, de vno eodemque singulari subiecto verè dici, quod aduersatur primo dialecticæ principio.

Quot sunt conditiones obseruande, vt hæc regula in vniuersum sit vera?

Dux, quarum prima est: vt totum prædicatum mutetur secundum

dum finitum & infinitum: cuius conditionis neglectu vitiosa est ista consecutio: ergo video equum, ergo non video non equum. Possum nanque simul videre equum & non equum; sed ad hunc modum concludi debuit, ergo non sum non videns equum.

SECUNDA VERO.

Quando fit argumentatio ex enuntiationibus constantibus ex verbo præteriti vel futuri temporis, oportet in antecedente tempus vniuersè accipi, vel in consequente speciatim, aut cum relativo quod denotet verbum ad idem tempus in consequente esse referendum, ad quod in antecedente referebatur: nam fieri debet, vt loquuntur, verificatio pro eodem tempore. Vnde non sequitur, Homo fuit doctus, ergo nunquam fuit indoctus; sed sequitur, Homo semper fuit doctus, ergo nunquam fuit indoctus. Item rectè sequitur, Homo fuit doctus, ergo aliquo tempore, vel eodem tempore non fuit indoctus. Alias conditiones prolixitatis vitandæ gratia relinquimus, neque enim omnia persequi est animus, præsertim in hoc tam raro argumentandi genere.

Quæ est posterior regula?

COL. A negatione ad affirmationem valet consequentia, attributo variato secundum finitum & infinitum, modo rectè ponatur subiectum coherere.

IOV. Negans enuntiatio in affirmantem mutari, ex eaq; per legitimam consecutionem inferri potest, prædicato variato secundum finitum & infinitum, modo ritè ponatur existentia subiecti.

Vt, Homo non est iustus, & homo est; ergo homo est non iustus: Rursum, Homo non est non iustus, & homo est; ergo homo est iustus. Non posita autem existentia subiecti, volunt non sequi: itaque huiusmodi argumentationem improbat, Hirco ceruus non est leo, ergo hirco ceruus est non leo.

Et ponenda est ritè existentia, iuxta rationem copulæ: hinc non sequitur, Socrates non fuit albus, & Socrates est; ergo Socrates fuit non albus. Ponenda enim erat existentia hoc pacto, & Socrates fuit.

Item non sequitur, Socrates aliquo tempore non fuit homo, & Socrates aliquo tempore fuit, ergo Socrates aliquo tempore fuit non homo, propter existentiam subiecti non rectè positam: debuit enim ad hunc modum poni, & Socrates eodem tempore fuit.

TRANSITIO.

Sed huiusmodi argutias, vt nos scholarum consuetudo attingere, ita molestia & tædij metus leuiter percurrere cogit: quapropter, accurata earum explicatione alijs relicta, ad illa, quæ deinceps apud Aristotelem sequuntur, exponenda pergemus.

DE RATIONE ARGUMENTANDI, variato subiecto secundum finitum & infinitum.

ARISTOTELES apertè dicit, illas enuntiationes, quæ subiectum habent infinitum, nullum habere consecutionis vinculum cum iis, quæ ex finito constant subiecto, quod quidem, si propria eiusmodi pronuntiatorum ratio spectetur, verissimum est: neque enim sequitur, Non homo est animal, ergo homo non est animal. Recentiores tamen, qua sunt diligentia (ne dicam curiositate) paulò, quàm Aristoteles, subtilius & profundius hanc rem exami- nantes, duas tradiderunt regulas: quibus obseruari, argumentationis firmitas constar, subiecto variato secundum finitum & infinitum. has paucis percurrere haud alienum fuerit nostro proposito.

Quæ est prior regula argumentandi subiecto variato penes finitum & infinitum?

COL. Ab affirmatione ad negationem valet consequentia, subiecto variato penes finitum & infinitum, modò caueatur, vt ne vocem in antecedente non distributam, siue vniuersè acceptam in consequente distribuamus.

LOV. Ab affirmante enuntiatione ad negantem firma est consecutio, subiecto variato penes finitum & infinitum; hoc seruato, vt non procedatur à voce particulatim in antecedente sumpta, ad eandem vniuersè in conclusione acceptam.

Vt rectè sequitur, Omnis homo est animal, ergo omnis non homo aliquod animal non est.

Quæ est posterior regula?

COL. A negatione ad affirmationem, subiecto variato, penes finitum & infinitum valet consequentia, modò subiectum antecedentis capiatur vniuersè, non autem subiectum consequentis, & assumatur prædicatum antecedentis coherere in rerum natura.

LOV.

LOV. A negatione ad affirmationem subiecto penes finitum & infinitum variato, legitima consecutio est, modò subiectum antecedentis capiatur vniuersè, non autem subiectum consequentis: & assumatur existere prædicatum antecedentis.

Vt rectè sequitur: Nullus homo est albus, & album est, ergo non homo est albus.

DE CONIUNCTIS, ET diuisis prædicatis.

DOCET deinde Aristoteles, plura prædicata diuisa in vnum coniungere prædicatum, & vice versa, vnum prædicatum coniunctum in partes dissecare.

Recita eam diuisionem, quæ hoc loco extat apud Aristotelem, ad faciliorem eorum, quæ de diuisis, & coniunctis prædicatis dicenda sunt, intelligentiam.

COL. Ex his, quæ separatim dicuntur

Alia coniuncta et copulata sic dicuntur, vt vnū fiat enuntiatum. Alia verò non.

ARC. Eorum quæ seorsum prædicantur

Alia iunctim sic etiam prædicantur, vt vnum omnia prædicatum fiant. Alia verò minimè.

Quid est prædicari seorsum de subiecto aliquo?

Prædicari seorsum de subiecto aliquo, est verè affirmari de eodem subiecto in diuersis pronuntiationis, aut in eodem pronuntiato coniunctione intermedia.

Quid est iunctim prædicari de subiecto aliquo, seu prædicata composita esse? vnum, nam pro isdem ista accipimus?

Iunctim prædicari seu prædicata composita esse vt vnum, est duas partes prædicati, quæ diuisim de subiecto aliquo dici possent, nulla interiecta coniunctione coherentes, aptè, & seruata ea sententia, quæ foret, si diuisim dicerentur, de eodem subiecto enuntiar. vt in his pronuntiationis, Homo est animal, & homo est rationis particeps, prædicata animal & rationis particeps, de homine dicuntur seorsum, dicuntur quoque iunctim seu composita: vt vnum prædicatum in hoc pronuntiato, Homo est animal rationis parti-

M 2 ceps,

ceps. Verum non omnia (inquit Aristoteles) que seorsum dicuntur, composita ut vnum dici possunt.

Recita Aristotelis regulas, quibus docet que diuisim dicta composita ut vnum dici non possunt.

PRIOR ARISTOTELIS REGVLA, de diuisis prædicatis, quæ non possunt coniungi: vt vnum est:

COL. Prædicata quæ per accidens, aut de eodem aliquo subiecto dicuntur, aut alterum de altero, ea omnia non vnum efficiunt.

ARG. Quæcunque cum vel prædicari de aliis, vel aliis subiici apta sint, per accidens aut de eodem, aut alterum de altero prædicantur, ea vnum non erunt.

Quam regulam pertinere vult Faber ad ea prædicata, quæ accidentia quidem significant eiusdem subiecti, sed inter se collata, prædicationem efficiunt externam, eam videlicet, quæ superius prædicatio per accidens est appellata.

Exemplum regulæ proferens Aristoteles, ait: Vt homo & albus quidem est & musicus; sed non vnum est album musicum.

POSTERIOR REGVLA DE DIVISIS prædicatis, quæ non possunt ut vnum coniungi, est ista:

COL. Vnum etiam quid non constat, ex iis omnibus, quæ in altero posita, rursus repetuntur.

ARG. Præterea nec vnum ea dicentur, quorum alterum alteri inest.

Hoc est, illa prædicata iunctim sumpta, non possunt dici vnum, quorum posterius in priori continetur, vt prædicata horum pronuntiatorum, Ioannes est homo, & Ioannes est animal, diuisim dicta, non possunt coniunctim, vel ut vnum dici: siquidem ineptè diceretur, Ioannes est homo animal; continetur enim posterius prædicatum in priori.

DE CONIUNCTIS PRÆDICATIS, Quæ non possunt diuidi.

Sicut quædam prædicata separata nequeunt coniungi, ut vnum, si quædam coniuncta nequeunt de eodem dici separatim, de quibus Aristoteles subiicit duas exceptiones.

Que

Que sunt ille exceptiones, quas hoc loco recenset Aristoteles?

PRIOR EXCEPTIO EST.

COL. Cum id, quod adiunctum est, aliquid repugnans continet, ex quo etiam repugnantia consequatur, falsum est eadem coniunctim, diuisimq; dici.

LOV. Cum in eo, quod adiunctum est, repugnans quippiam sic inest, vt ad id contradictio sequatur, ibi non verum, sed falsum dicitur.

Vt in isto pronuntiato, Cadaver est animal mortuum, id quod secundo loco prædicato adiunctum est, sic inest, vt ad id contradictio sequatur, & propterea istius prædicati partes, non possunt verè de subiecto seorsum enuntiarì.

ALTERA EXCEPTIO EST.

COL. Cum alterum attributorum fortuito dicitur, tunc non rectè de eodem subiecto diuisim dicuntur.

LOV. Quando alterum prædicatorum secundum accidens enuntiat, tunc non rectè dicuntur diuisim de eodem subiecto.

„ Vt, Homerus est (inquit Aristoteles) aliquid, nempe poëta, an ne igitur Homerus est? an non esse dicendum est potius? per accidens enim ipsum (est) de Homero prædicatur, nempe quia est poëta; sed non per se de Homero (est) ipsum prædicatur.

Quid dicitur secundum accidens enuntiarì?

Illud dicitur secundum accidens enuntiarì, quod ratione adiuncti enuntiat, & non per se: vt in hac enuntiatione, Aethiops est albus secundum dentes; vox, albus, enuntiat secundum accidens de Aethiopo, quia dicitur tantum ratione adiunctæ determinationis (secundum dentes.) Per se verò album de Aethiopo nequaquam diceretur.

Sic in exemplo illo, Cadaver est homo mortuus, homo de cadavere dicitur duntaxat, ratione adiunctæ vocis, mortuus; & ita de cadavere dicitur per accidens.

Ex quo facillè intelligitur, omnia exempla, quæ ad priorem exceptionem pertinent, etiam ad hanc pertinere, sed non contrà; quia frequenter euenit, vt alterum prædicatorum secundum accidens dicatur, non tamen sit inter ipsa oppositio: vt, in hoc exemplo, Homerus est poëta.

M 3

Neque

Neque enim inter se repugnant hæc duo prædicata, esse, & esse poëtam, quia si Homerus uiueret, ambo de eodem verè dicerentur.

DE RATIONE ARGUMENTANDI PER
prædicata nunc diuisim, nunc coniun-
ctim accepta.

Quamquam Aristoteli hoc loco propositum non sit vllam argumentandi formulam præscribere, recentiores tamen, quæ sunt diligentia atque solertia, quòd in verbis Aristotelis subobscure & velut eminus indicabatur: late & diffuse sunt persecuti, rationemque à diuisis prædicatis ad coniuncta, & è diuerso, argumentandi, tradiderunt. de hac in præsentia, ne quid à nobis prætermisum esse quisquam calumniari possit, breuiter agemus.

Quid est argumentari à diuisis ad coniuncta?

Argumentari à diuisis ad coniuncta, est ex prædicatis separatim sumptis, eadem inferre coniuncta.

Quot sunt conditiones obseruandæ, vt firma sit ista argumentandi ratio?

Tres.

Quæ est prima conditio?

Si subiectum fuerit vox communis, adsciscet sibi relatiuum idem in secunda parte; cuius conditionis neglectu, vitiosa est ista argumentatio, Aliquod animal est cygnus, & aliquod animal est nigrum, ergo aliquod animal est cygnus niger: dicendum enim erat, & idem animal est nigrum.

Quæ est secunda?

Si copula sit præteriti aut futuri temporis, in secunda antecedentis parte: fiet (vt loquuntur) verificatio secundum idem tempus; contra quam conditionem peccatur in ista argumentatione, Socrates fuit puer, & Socrates fuit sapientissimus, ergo fuit puer sapientissimus: nam dicendum erat in secunda parte, & Socrates eodem tempore fuit sapientissimus; atque ita, quemadmodum consequens est falsum, sic etiam antecedens.

Quæ est tertia?

Prædicata diuisim sumpta, debent integra & tota inferri, & non tantum eorum partes; ob quam conditionem omisam sophistica est ista argumentatio, Video coruum, & video album: ergo video coruum album. deberet enim sic concludi, ergo sum videns coruum videns album. Quæ conclusio quòd vsitatam Latine loquendi consuetudinem non seruet, barbara est iudicanda, & ab omni disputatione procul amouenda.

Simi-

Similiter non rectè concludit illud vulgatum sophisma, Album dicitur de pluribus differentibus specie, & dicitur in eo, quod quid est, ergo dicitur de pluribus differentibus specie in eo quod quid est: nam consequens est falsum, antecedente vero, Quod inde contingit, quia non ponuntur in consequente integra prædicata, sed ita concludi debuit, ergo album est dictum de pluribus differentiibus specie dictum in eo quod quid est. Quod consequens quoque ineptum est & repudiandum.

Constat igitur, ex talibus pronuntiatis antecedentis loco positis, nunquam rectè procedi à diuisis prædicatis ad coniuncta, in quibus prædicata coniungenda, aptè inter se sine coniunctione media coherere non possunt: vt exempla iam adducta fati declarant.

Quid est argumentari à coniunctis prædicatis ad diuisa?

Est ex prædicatis coniunctim sumptis, inferre eadè diuisa.

Quot modis hic argumentari licet?

Duobus: Affirmando, & negando, non tamen similiter: quia dum argumentamur affirmando, vtimur in consequente copulandi particula, vt, Paulus est homo pius, ergo est homo, & est pius.

Negando verò argumentantes, disiungendi particulam in consequente adhibemus: vt, elephas non est bestia alba, ergo elephas non est bestia, vel elephas non est albus.

Quomodo argumentandum est à subiectis coniunctis ad diuisa?

A subiectis coniunctis ad diuisa sic argumentamur:

Homo albus currit, ergo homo currit, & album currit.

TRANSITIO.

Verùm quia nunquam aut perraro inter disputandum eiusmodi argumentationibus vtuntur eruditi, propterea his omisiss ad modificatas enuntiationes, quas vulgò modales vocant, explicandas, accedamus.

DE MODIFICATIS ENUNTIATIONIBVS.

VENDICANT sibi non immeritò peculiarem apud Aristotelem tractationem, enuntiationes ille, quæ modales, aut modificatæ, à quatuor modis his. Possibile, Contingens, Impossibile & Necessè, sunt appellatæ.

Aliter enim quodammodo in his, & isodynamia & oppositio consideratur, quam in simplicibus illis, in quibus enuntiatum prædicatum simpliciter de subiecto, citra talium modorum adiectionem.

Quam vocant modificatam enuntiationem?

Eam enuntiationem modificatam vocant, cuius copula affi-

M 4

ciunt

ciur aliquo horum quatuor modorum, Possibile, Contingens, Impossibile, Neesse: vel alia voce eandem vim habente.

Ut sunt: oportet, potest, accidit, evenit, contingit, exorabilis, inexorabilis, exptabilis, inxpiabilis, aliaq; eiusmodi vocabula, quorum significationem per neesse, possibile, vel impossibile, eorumque synonyma commodè interpretamur.

Quo nomine appellantur ee enuntiationes, quarum verbalis copula libera est ab istorum modorum affectione?

Alias enuntiationes omnes, quarum copula verbalis his modis affecta non est, vocant enuntiationes de inesse, quia simpliciter & sine dictis modis, prædicatum subiecto inesse vel non inesse denotant.

Quo ordine & quaratione tractat Aristoteles que ad earum enuntiationum, que modificata dicuntur, cognitionem pertinent?

Harum enuntiationum oppositiones & isodynamias traditurus Aristoteles constituit quatuor ordines enuntiationum, & in singulis ordinibus quatuor enuntiationes eiusdem planè significationis, idque hoc semper ordine, vt prima sit ex possibili, secunda ex contingenti, tertia ex impossibili, & quarta ex neesse.

Ad qualitatem verò eiusmodi enuntiationum in singulis ordinibus demonstrandam, excogitatæ sunt à dialecticis voces quedam artificiosæ, singulis respondentes ordinibus, quarum vocales, vbi collocanda aut sit aut non sit negatio, in singulis istorum ordinum enuntiationibus clarè ostendunt.

Voces à dialecticis excogitatæ sunt hæ:
 { Amabimus
 { Edentuli
 { Iliace
 { Purpurea.

Quæ tametsi prima fronte ridiculæ videantur, ad memoriam tamen iuuandam, & huius loci doctrinam facilè comprehendendam, mirum in modum sunt accommodata, si modò vocaliù, quæ in eis cernuntur, significatio rectè sit intellecta, quæ ita se habet:

- A, significat nullam omninò adesse debere negationem.
- E, significat adhibendam esse verbo tantum.
- I, Negationem ponendam esse ad modum tantum.
- V, & ad verbum, & ad modum.

Vnde versiculus vulgatus:
 E, verbum negat, I que modum, nihil A, sed V, totum.

Est

Est ergo oppositarum, & item æquipollentium seu consequentium se mutuo enuntiationum secundum Aristotelem descriptio huiusmodi:

Haec 4. æquipollent inter se.

CONTRARIÆ.

Purpurea.

Iliace.

Non possibile est non esse + Non possibile est esse
 Non contingens est non esse + Non contingens est esse
 Impossibile est non esse + Impossibile est esse
 Necessè est esse + Necessè est non esse.

SYB CONTRARIÆ.

Amabimus. Edentuli.
 Possibile est esse + Possibile est non esse
 Contingens est esse + Contingens est non esse
 Non impossibile est esse + Nō impossibile est non esse
 Non neesse est non esse + Non neesse est esse.

Et item hæ 4. æquipollent;

Explica paulò latius, quæ superiori schemate obscurius indicantur.

Harum propositionum talis inter se est ratio, vt omni propositioni ex possibili respondeat aliqua ex contingenti, aliqua ex impossibili, aliqua ex necessario: idem prorsus valent, & vt loquuntur, æquipollent, & similiter cuius ex contingenti, responderet aliqua ex possibili, impossibili & necessario, & ita de reliquis.

Fit autem hæc isodynamia propositionum, diuersos modos habentium

M 5

benitum, secundum varias affirmaciones & negaciones, nūc modi, nunc verbi, nunc simul vtriusque, vt quiuis facile videre potest in tabula modo descripta, vbi singulorum ordinum quatuor propositiones inter se equipollere denotātur. Sic omnes in Purpurea idem valent: Rursus, quę sunt in Iliace. & de alijs similiter est iudicandū.

Ad oppositionem verò istorum pronuntiatorum cognoscendam, advertendum est, pronuntiatia, quę in superiori schemate vocibus, purpurea & iliace, subiiciuntur, contraria esse; proprię quidem si eisdem modos habeant: vt. non possibile est non esse, & non possibile est esse. Item, necesse est esse, & necesse est non esse.

Improprię verò & secundum significationem duntaxat, si ex diuersis consentent modis: vt, non possibile est non esse, & necesse est non esse; quia diuersitas modorum, etiam extremorum diuersitatem inducit, quam non patitur proprię & absolutę oppositionis ratio.

At propositiones quę subscribuntur, Amabimus & Edētuli, sunt inter se subcontrarię: vt, possibile est esse, possibile est non esse.

Item, possibile est esse, & non necesse est esse. sed hæc quidem improprię: illę verò proprię sunt subcontrarię: quemadmodum paulo superius de contrariis est dictum.

Similiter quę subscribuntur Purpurea & Edentuli, aut Iliace & Amabimus, sibi mutuo contradicunt.

Quę verò subscribuntur Purpurea & Amabimus, aut Iliace & Edentuli, sunt inter se subalternę.

Quorum omnium rationem facile intelliget, qui perpenderit hos quatuor modos: necesse, impossibile, possibile, & possibile non, eadem planē ratione efficere oppositionem in propositionibus modificatis, qua hæc quatuor signa, omnis, nullus, aliquis, & aliquis non, in propositionibus (quas vocant) de inesse: nam quęadmodum in ista descriptione quatuor harum propositionum:

Omnis homo est, X Nullus homo est,

Quidam homo est, X Quidam homo non est.

Duę supremę, sunt inter se contrarię; duę infimę: subcontrarię; illę quę secundum diametrum sumuntur, sibi mutuo contradicunt, & duo paria ex duobus lateribus sumpta, sunt subalternę.

Sic etiam in simili descriptione harum quatuor modificatarum enuntiationum:

Necesse est esse, X Impossibile est esse,

Possibile est esse, X Possibile est non esse.

Duę

Duę supremę sunt contrarię; duę infimę sunt subcontrarię; illę quę secundum diametrum sumuntur, sibi mutuo contradicunt, & duo paria à lateribus sumpta, sunt subalternę: nec est, quod quispiam miretur, nullam hęc mentionem fieri enuntiationum ex contingenti, quia quantum ad hanc rem attinet, contingens non differt à possibili.

Quid præterea scitu necessarium est de enuntiationibus modificatis?

Istud quoque de istis enuntiationibus sciendum est, quasdam simplicem, alias verò, duplicem habere sensum: nam hæc enuntiationes, Possibile est hominem stare, Impossibile est hominem esse equum, & similes, quę non constant ex duobus concretis accidentia denotantibus, vnicum habent sensum, quem neque compositum neque diuisum appellare solemus.

Quę verò constant ex duobus concretis accidentia denotantibus, duplicem habent sensum, quorum alter compositus, alter diuisus appellatur: eiusmodi propositiones sunt, possibile est album esse nigrum, possibile est calidum esse frigidum.

Quis est sensus compositus istarum enuntiationum?

Sensus compositus est, quando significatur fieri posse, vt album manens album simul sit nigrum, & calidum manens calidum simul etiam sit frigidum.

Quis est diuisus?

Diuisus verò erit, si significetur fieri posse, vt ea res, quę est alba, aliquando sit nigra: & ea, quę est calida, aliquando sit frigida.

Profer alia exempla ad eandem rem declarandam.

Eiusdem generis sunt hæc; Impossibile est iustum esse iniustum, Impossibile est sedentem stare, in sensu composito significat fieri non posse, vt iustus manens iustus, simul sit iniustus, & sedens manens sedens, simul stet: In sensu verò diuiso significant fieri non posse, vt is qui iustus est, aliquando sit iniustus, & is qui nunc sedet, aliquando stet,

Quorsum prodest eiusmodi enuntiationum multiplices sensus nouisse?

Prodest non parum istorum sensuum cognitio, ad consideratę & prudenter de veritate atque falsitate eius orationis, in qua tales modificatę enuntiationes occurrunt, pronuntiandum: serē enim præmissa distinctione, rarò absolutē, de istiusmodi oratione est respondendum, quod plerunque contingat eam in vno sensu veram, & in altero falsam esse: nam duę enuntiationes ex possibili superioris positę, sunt in sensu composito falsę, & in sensu diuiso verę: Contrā verò, propositiones ex impossibili, sunt in sensu composito verę, & in sensu diuiso falsę.

T R A N -

TRANSITIO.

Hanc de propositionibus modificatis doctrinam, quata fieri potuit luce atque breuitate perstrinximus; in qua describenda ea adhibuimus moderationem, vt plurimis ieiunis cauillationibus, & vanissimis nugis prætermisissis, ea duntaxat proponeremus, quorum cognitionem, et ad probatorum auctorum scripta facilius comprehendenda, & ad doctorum hominum disputationes, & eas rectius intelligendas, necessarium putabamus. Superest nunc, vt de hypotheticis enuntiationibus breuiter, vt nostri instituti postulat ratio, dicamus.

DE HYPOTHETICIS ENUNTIATIONIBVS.

NE STUDIO SIS adolescentibus, quos instituendos suscepimus, deesse videamur, de hypotheticis enuntiationibus, quas suo loco in hoc libro *Περί ἐπισημίας* cum Aristotele prætermisimus, latius hic putauimus agendum.

Que est definitio enuntiationis hypotheticæ?

COL. Enuntiatio coniuncta seu hypothetica est, quæ plures habet simplices & categoricas præcipuas sui partes, coniunctione aliqua inter se connexas.

LOV. Enuntiatio composita seu hypothetica est, quæ plures habet categoricas principales sui partes, coniunctione aliqua inter se connexas. Vt, si dies est, lux est.

Num in omni hypothetica expressè ponuntur plures categoricæ?

Inueniuntur quædam hypotheticæ enuntiationes, quæ vt tantum non expressè neque apertè ex pluribus constant categoricis, cuiusmodi sunt iste: si dies esset, lux esset: si resurrectio non esset, pij Christiani omnibus hominibus essent miseriore.

Quot modis diuiditur enuntiatio hypotheticæ? Duobus.

Que est prior diuisio enuntiationis hypotheticæ?

Copulata, cuius partes principales copulante coniunctione vniuntur; vt Narcissus est formosus, & Thersites est turpis.

Enuntiationum hypotheticarum alia est

Disiuncta, cuius partes principales coniunctione disiunguntur, inter se vinciuntur; vt, aut dies est, aut nox est. Vt si homo est, animal est. (ætur. Vt syllogismi, de quibus postea di- Vt quia præclara res est doctrina, literis diligens opera nauari debet.

continent:

Que

Que est altera diuisio enuntiationis hypotheticæ?

Hypotheticarum enuntiationum alia
 { Affirmat, Cuius copula principalis non negatur, siue partes aliquam contineant negationem, siue non: vt, si lux non est, dies non est.
 { Negat, Cuius principalis copula negatur: vt non quia Græcus est, ideo leuis est.

Quam vocas hoc loco principalem copulam?

Principalis copula hic dicitur, à qua enuntiatio hypothetica suam speciem accipit: à qua autem coniunctione enuntiatio hypothetica suam accipiat speciem; manifestius est ex ijs, quæ paulo antè dicta sunt, quam vt hoc loco sit repetendum.

Que oppositio inuenitur in hypotheticis enuntiationibus?

Quoniam hypotheticis enuntiationibus tribuitur affirmatio & negatio, hinc fit, vt etiam in ipsis reperiatur contradictionis oppositio, quæ ex affirmatione & negatione nascitur: vt hæc sibi mutuo contradicunt, si lux est, dies est; & non si lux est, dies est.

Contraria verò & subcontraria oppositio certam quantitatem postulant; quæ cum in hypotheticis non inueniatur, consequens est, neque contrarias neque subcontrarias enuntiationes in ijs inueniri.

DE VERITATE ET FALSITATE

hypotheticarum enuntiationum.

Expone breuiter, quæ sint necessaria in singulis enuntiationum hypotheticarum generibus vt vera pronuntiarì possint.

Ad veritatem enuntiationis copulata affirmantis requiritur vtriusque partis veritas: vt ad veritatem huius, homo natus est ad laborem, & auis ad volatum, requiritur veritas vtriusque categoricæ, ex qua componitur. Cæterum ad disiunctæ veritatem requiritur, & sufficit alterius partis veritas, nec obest si plures partes sint veræ: nam quod dicitur à quibusdam, in disiunctionibus veris plus vno verum esse non posse, id falsum esse ostendit illud Virgilij:

Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui,

Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,

Aut aliquis latet error. Nam omnes hic sunt veræ.

Conditionem continens affirmatio est vera, si inter antecedens & consequens firma sit connexio, siue partes veræ sint, siue falsæ: vt, si cælum non mouetur, cælum quiescit.

Istud quoque animaduertendum, omnem enuntiationem, quæ conditionem cõtinet, si vera sit, necessariam; si verò falsa, impossibilem semper esse.

Enuntiatio rationem continens sua vi & copulatam & eam, quæ conditio significatur, comprehendit, ideoque vt vera sit, duo ei sunt

sunt necessaria : videlicet vtriusque partis veritas, & consecutionis firmitudo: vt, Petrus studet, igitur non dormit.

Idem sentiunt quidam de enuntiatione causam continente, sed falso: non enim exigit huius generis enuntiationum veritas, legitimam vnius partis ex altera consecutionem, sed ad veritatem earum & necessarium est, & sufficit vtranque partem esse veram, ac eā partem, qua causa denotatur, veram causam cōtinere, siue firmam efficiat consecutionem, siue non: vera namque est ista enuntiatio, quia peccauit homo, punitus est: in cuius tamen partibus nulla cernitur legitimæ consecutionis ratio.

Consultò hic præterimus, quid ad vniuscuiusque hypotheticarum enuntiationum falsitatem, aut quid ad negantium veritatem sit necessarium, eò quòd hæc omnia ex ijs, quæ modo diximus, probè intellectis sua sponte elucescant.

Quis est vsus eorum, que in hac secunda libri πρὶ ἐπιφανείας parte declarata sunt?

Quæ in hac secunda libri πρὶ ἐπιφανείας parte declarata sunt, conducūt ad orationis copiam: docet enim hæc pars multiplicare pronuntiatia simplicia, hoc est, tradit quomodo multa dari queant pronuntiatia eiusdem sententiæ, idque vel per additionem negationis: vt, Pantaleon est candidus, Pantaleon non est non candidus.

Vel per coniunctionem & separationem eorum, quæ siue coniunctim siue separatim efferantur, vnam eandemque representant sententiam: vt exempli causa, siue coniunctim & vna simplici enuntiatione ita dicas, Pantaleon est homo candidus: siue separatim & duplici enuntiato, ad hunc modum, Pantaleon est homo, & Pantaleon est candidus, nihil hac variatione de orationis sensu mutaueris.

Vel denique per horum modorum: possibile, cōtingens, impossibile, necesse, variationem; idem enim valent ista pronuntiatia:

Possibile est esse candidum,

Contingens est esse candidum:

Non est impossibile esse candidum,

Non est necesse non esse candidum.

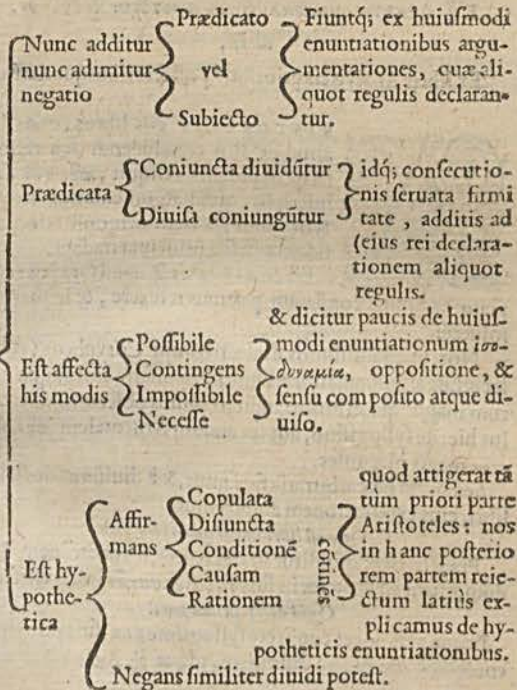
Hinc liquidò constat, ad iudicium quoque de pronuntiatorum veritate & falsitate, huius partis cognitionem plurimum habere momenti.

Postremò, his, quæ iam dicta sunt, ritè perceptis, intelligitur plurimarum orationum legitima connexio, atque consecutio; siquidem pronuntiatia vnam eandemque sententiam continentia, se mutuo & sequi & inferre, omnibus est, per sensum communem, perspicuum.

OMNIVM

OMNIVM EORVM, QUAE POSTERIORI PARTE LIBRI ΠΕΡΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ CONTINENTVR, AD INVANDAM PVERORVM MEMORIAM, GENERALIS COMPREHENSIO.

IN SECUNDA PARTE LIBRI ΠΕΡΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ agitnr rursus de enuntiatione, sed quatenus

LOGICES

LOGICES

LIBER IIII.

DE ARGUMENTATIONE,

Ἐξ Ἀριστοτέλους ἀναλυτικῶν προτέρων καὶ ὑστέρων.
id est,

Ex libris Analyticis prioribus, posterioribusque Aristotelis.

RISTOTELES eos libros, quos de ratione aliud ex alio concludendi seu ratiocinandi, scriptos posteris reliquit, ὡς τῶν ἀναλυτικῶν inscripsit, quod argumentationem præsertim syllogismi, & item demonstrationis dissolutionem in sua principia tradant.

Est enim ἀναλύεσθαι apud Græcos rem quampiam ex multis constatam partibus retexere, & in suas partes dissoluere.

Nos, præstantissimos dialecticorum Coryphæos (vt hæcenus) secuti, de argumentatione hunc librū inscripsimus, quæ in re aliorum magis, quàm nostro iudicio, sumus obsecuti; nobis enim titulus hic: de syllogismo, aut secundum Aristotelem ὡς τῆς ἀναλύσεως magis placuisset.

Sed missa hæc arbitraria faciamus, & à diuisione doctrinæ huius libri, eius explicationem auspicemur.

Quæ est libri huius quarti diuisio?

Præsens liber diuiditur in tres partes, iuxta ordinem & methodum, quam Aristoteles in suis τῶν ἀναλυτικῶν libris est secutus.

Quid docet prima pars?

Prima pars docet conficere syllogismos ex suis principiis etiam confectos, in eadem dissoluere, idque ἐξ Ἀριστοτέλους ἀναλυτικῶν προτέρων, α.

Quid in secunda parte agitur?

In secunda parte agitur de quibusdam proprietatibus syllogismorum, de quæ alijs argumentationum formis, ἐξ ἀναλυτικῶν προτέρων, β.

Quid in tertia parte agitur?

In tertia agitur de demonstratione, ex utroque τῶν ἀναλυτικῶν ὑστέρων.

P A R S P R I M A,

Ex primo priorum analyticorum Aristotelis.

DE PRINCIPIIS SYLLOGISMI.

Quid est argumentatio?

Argumentatio oratio est, qua aliud ex alio concluditur.

Quomodo diuiditur argumentatio?

Sequimur scholarum consuetudinem in numerandis argumentationum formis, ne prodigiosa nouitate, rem per se non admodum difficilem, obscuremus.

Sunt igitur species argumentationis quatuor, syllogismus, inductio, exemplum & enthymema, quibus alia quædam rariora argumentandi genera inferius addentur.

Quis est vsus argumentationis?

Vsus præcipuus argumentationis est, vt in longis & prolixis disputationibus, quæ extant apud bonos auctores, ad hæc argumentandi formas, veluti ad certissimam trutinam, tota oratio examinanda reuocetur: Quæ quidem diligentia in doctorum viorum scriptis euoluendis omninò est adhibenda; efficit enim vt res ipsas altius inspiciamus, fallasque connexiones deprehendamus citius, & facillimè totius orationis neruos, & argumentandi ordinem atque dispositionem percipiamus.

De qua potissimum argumentandi forma in his præ τῶν ἀναλυτικῶν libris agit Aristoteles?

Agit quidem de omnium, quæ paulo antè commemorauimus, argumentationum formis, sed præcipuè & omnium accuratissimè de syllogismo: est enim syllogismus forma argumentandi longè perfectissima, ad quam & cæteræ quodammodo, vt imperfectiora solent ad perfectæ, reducuntur.

Quem sequitur Aristoteles ordinem in his, quæ ad syllogismi explicationem pertinent, declarandis?

Cùm nulla res perfectè cognosci possit, nisi principia eius, præsertim ea, ex quibus ipsa constat, prius cognoscantur, Aristoteles primùm de syllogismi principiis disserit; deinde reliqua, quæ huius loci propria sunt, persequitur.

Digere in ordinem & seriem aliquam syllogismorum principia.

Ad materiam eorum perti- nentia	}	Remota, vt termini.			
		Propinqua, vt pronuntiata.			
Ad formam eo- rum pertinentia	}	Remotum quod respondet terminis, & vocatur figura.			
		Propinquum, quod respicit pronun- tiata, & modus appellatur.			
Principia syllogis- morum	}	Dirigentia , quibus tanquam regulis quibusdam diri- gitur omnis syllogismus: Et sunt duo huiusmodi principia sumpta ex definitionibus: Dici de omni, & dici de nullo.			
		Perficiencia , quibus imperfecti syllogismi ad perfectos reducuntur: quæ sunt, Conuersio & transpo- sitiio partium antece- dents			
		<table border="0"> <tr> <td rowspan="2">}</td> <td>In oppositam qualitatem,</td> </tr> <tr> <td>In terminis.</td> </tr> </table>	}	In oppositam qualitatem,	In terminis.
}	In oppositam qualitatem,				
	In terminis.				

Recita ex Aristotele definitionem protasis, seu pronuntiati.

Πρότασις μὲν οὖν ἐστὶ λόγος γενικῶς ἢ ἀποφαικῶς, ἢ ἐν ἑνὶ πρῶτῳ.

COL. *Propositio oratio est, qua aliquid alteri conuenire, aut confirmamus aut negamus.*

LOV. *Propositio est alicuius de aliquo, affirmatiua, negatiuaue oratio.*

Vt, Felix est is, quem faciunt aliena pericula cautum: item, Vir-
tuti nullum est theatrum conscientia maius.

ADMONITIO.

Propositionis nomen (quo hic vti consueuerunt dialectici) non
quamuis enuntiationem simplicem, sed primam duntaxat ratio-
nationis seu syllogismi partem, apud Ciceronem, primarium lati-
nitatis auctorem significat: sic enim apud eum lib. i. de inuentione
rhetorica, definitur propositio:

Propositio est, per quam breuiter locus is exponitur, ex quo vis
omnis, oportet, emanet ratiocinationis.

Quocirca huius vocabuli abusum fugientes, in eius locum pro-
nuntiati

nuntiati nomen, quod ad προτάσεως interpretationem accommo-
datius videbatur, non alicuius nouitatis inducendæ studio, sed pro-
prietatis vocabulorum confuetudæ animo substituere maluisse-
mus, ni nobis nimium inueterata obstisset consuetudo.

Quod pronuntiati genus hic definit Aristoteles?

Categoricum simplicis qualitatis.

Excludit hypotheticas enuntiationes ab hac definitione, &
cas, quæ sunt mixtæ qualitatis.

Excluduntur hypotheticæ enuntiationes, quod non secundum
suam totam significationem affirmant aliquid de aliquo aut negent.
qua ratione etiam mixtæ qualitatis enuntiationes excluduntur:
cuiusmodi est ista, Quodlibet est vel non est.

An hac definitione etiam singulares enuntiationes comprehenduntur?

Comprehenduntur: nam quod dicunt nonnulli Aristotelem
nullam singularium habuissent rationem, falsum est; docet enim quo-
modo in tertia figura expositorijs syllogismi fieri debeant, & quo-
modo per hos alij eiusdem figuræ syllogismi perficiantur.

Cur repetit hoc loco Aristoteles pronuntiati categorici sub no-
mine προτάσεως enuntiationis simplicis definitionem?

Quoniam recenti illius memoria ad eorum, quæ hoc loco tra-
ctantur, facilem intelligentiam est opus. ideo autem prius de pro-
tasi, quam de termino agit; quia in definiendo termino vtitur προ-
τάσεως seu pronuntiati nomine: quod si antea definitum non fuis-
set, aliquas definitioni termini ea res tenebras offundere potuisset.

Quomodo diuidit Aristoteles propositionem?

Οὐλοῦ ἢ ἀποφαικῶς ἢ γενικῶς, ἢ ἐν ἑνὶ πρῶτῳ, ἢ ἀδιόριστος.

PER. Hæc (oratio) aut generalis, &c. vt Col.

COL. *Propositio aut generalis est, aut specialis, aut indefi-
nita.*

ARG. Ea verò (propositio) aut vniuersalis est aut parti-
cularis, aut indefinita.

Quibus partibus est addenda & ista, aut singularis.

Quæ est definitio propositionis vniuersalis?

Ἄξιον ἢ γενικῶς μὲν εἶναι, καὶ ἐν ἑνὶ μὲν δὲν ἑνὶ ἀπρῶτῳ.

PER. Dico autem generalem, cum vniuerso generi, &c. vt Col.

COL. *Generalis est, qua vniuerso generi, aut nulli generis
parti, aliquid conuenire dicitur.*

LOV. Vniuersalis est, cum aliquid aut omni aut nulli in-
esse significat.

Quid est inesse omni?

Est alicuius subiecti communis, cuiuslibet inferiori aut denominato tribui: vt, Omnis virtus est laudanda, omne genus de specie dicitur.

Quid est nulli inesse?

Est ab alicuius subiecti communis omni inferiori aut denominato remoueri: vt, nullus homo est ex omni parte beatus: Nulla presentis vite bona possunt hominis animum explere.

Que est definitio particularis pronuntiat?

Εν μέσῳ ἢ (λέγω) τὸ τι ἢ μὴ τὸ τι ἢ μὴ πᾶσι ἢ ὅσῳ ἀρχῶν.

PER. Specialem autem (dico) cum aut alicui generis parti, &c. vt Col.

COL. *Specialis est, qua aut alicui generis parti, aut non alicui, aut certe non omni conuenire aliquid dicitur.*

ARG. Particularis est, cum alicui, aut non alicui, aut non omni inesse significat.

Quid est inesse alicui?

Est alicui tantum inferiori aut denominato subiecti tribui.

Expone reliquis partes huius definitionis iuxta sententiam Aristotelis.

Accipitur apud Aristotelem μὴ τι, non alicui, pro, alicui non: & quod sequitur μὴ παντι, id est, non omni, ipsum declarat: sub quo facile intelligitur quarta pars huic definitioni necessaria: videlicet nonnulli.

Profer exempla definitionis.

Exempla sunt: Aliquis homo est eruditus, Aliquis homo non est eruditus, Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum caelorum, Nonnulli Graeci sunt leues, Quidam Germani non sunt bibuli, quanquam hoc postremum nonnulli singulare esse contendant. Verum huiusmodi disputatio ad Grammaticen potius pertinet. Illud addimus, non veritos esse Latinos quosdam non indoctos, inter quos est Caesarius, exempla particularium pronuntiatorum per signum (quidam) efferre.

Que est definitio pronuntiat indefiniti?

Αὐτὸ εἶπεν ἢ (λέγω) τὸ ὅσῳ ἀρχῶν ἢ μὴ ὅσῳ ἀρχῶν, ἢ ὅσῳ ἀρχῶν ἢ μὴ ὅσῳ ἀρχῶν.

PER. Indefinitam vero (dico) cum vel conuenire, &c. vt Col.

COL. *Indefinita est, qua vel conuenire, vel non conuenire sine illo, vniuersè, vel ex parte, cuiusdam dicitur.*

ARG. Indefinita est, cum quid inesse vel non inesse, sine vniuersali, particulariue nota, significat.

Vt, Homo est animal, homo est albus.

Vnde

Vnde metienda est propria vs & significatio pronuntiat indefiniti?

Quanquam indefinitum pronuntiatum ex propria significatio- ne sensum habeat dubium & ambiguum, vt incertum sit de partene an de toto genere sit accipiendum, aufert tamen huiusmodi ambiguitatem, extremorum inter se ratio: si enim necessario in affirmate, aut impossibiliter in negante, praedicatum subiecto connectatur, generalem continet sensum: sin fortuito, sensu specialia est accipiendum. Recte proinde singularia pronuntiat, indefinita esse negamus, eaque a definitione indefiniti pronuntiat excludimus, quod in ipsis non significetur aliquid inesse aut non inesse subiecto communi; sic enim intelligitur ea pars definitionis: Commune autem subiectum vocatur, quod late patet, nec est ad vnicam rem singularem denotandam attrictum.

Que est definitio propositionis singularis?

Singularis propositio est, cuius subiectum est singulare.

Hoc est, Pronuntiatum singulare, est simplex enuntiatio, cuius subiectum vox est ad vnicam rem singularem significandam imposta: vt Cicero est orator, Plato est philosophus.

Cur in hunc locum distulit Aristoteles pronuntiat simplicis diuisionem?

Vt recens esset memoria eius differentia, qua est inter vniuersale, particulare & indefinitum pronuntiatum.

Quae sane differentia omnino scitu est necessaria, tum ad syllogismos conficiendos, tum ad regulas figurarum, tam speciales quam generales intelligendas: insuper ad conuersionem enuntiationum, quam statim Aristoteles tractat: ad ipsam denique syllogismorum imperfectorum reductionem; vt ex sequentibus palam erit.

Que est definitio termini?

Ὁρον ἢ καλῶ, εἰς ὃν ἀγαθὸν τι ἢ πᾶσι, ὅτιον τὸ, τε κατηγορημένον, καὶ τὸ κατ' οὐ κατηγορεῖται, ἢ ἀποπημένον, ἢ ἀφαιρουμένον ἢ εἶναι ἢ μὴ εἶναι.

PER. Verbum autem dico id, in quod. &c. vt Col.

COL. *Terminus seu verbum est, in quod propositio desinit: cuiusmodi est tum id quod dicitur, tum id, in quo aliud dicitur, adiuncto verbo esse, vel non esse, aut etiam separato.*

LOV. Terminus est, in quem resoluitur propositio vt praedicatum, & de quo id, vel appposito vel separato esse vel non esse, praedicatur.

N 3

luxia

Iuxta quam significationem definitur hoc loco terminus?

Vox terminus variè accipitur: nam quandoque terminus dicitur cuiusvis rei extremitas, siue lineæ, siue panni, siue agri, &c. Antiquitas verò multorum deorum supersticiosa cultrix, credidit terminum deum quendam esse, qui agrorum fines immobiliter determinaret, & hunc sub specie grandis saxi adorabat; de quo Virgilius:

Capitoli immobile saxum.

Et Ouidius secundo libro Fastorum;

Nox vbi transferit, solito celebretur honore,

Separat iudicio qui Deus arua suo.

Termine, siue lapis, siue es desosus in agro

Stipes, ab antiquo tu quoque nomen habes.

Et nonnullis interpositis:

Tu populos vrbesque & regna ingentia finit.

Omni erit sine te litigiosus ager.

Nulla tibi ambitio est, nullo corrupteris auro,

Legitima seruas credita rura fide.

Aliquando sumitur terminus pro oratione rei naturam breuiter comprehendente, quam dialectici essentialem definitionem vocant: vt in primo topicorum. Nonnunquam accipiunt terminum vt idem sit quod vox aut vocabulum, siue significans sit, siue adsignificans.

Hic autem accipitur pro eo, quod incipit aut finit pronuntiatum; qualia sunt subiectum & prædicatum, vt nomina & verba, cum iam prædicatorum vel subiectorum obeunt munus: vt in his pronuntiatis, Homo est bulla, homo intelligit, termini sunt earum subiecta atque prædicata.

Ad quod antecedens refertur debet relatiuum (quem) in definitione termini positum?

Ad (finem) refertur: finis autem hoc loco dicitur id, in quod definit, aut à quo incipit res aliqua.

Quid est resoluti?

Resolui, est posse diuidi.

Cuiusmodi est ista diuisio, & quomodo efficitur?

Diuisio huiusmodi, qua pronuntiatum diuiditur in extrema, est diuisio integri in suas partes, estque eius causa efficiens mens, quæ tunc censetur diuidere pronuntiatum in extrema sua, quando ea separatim considerat.

Quando dicitur mens componere?

Quando cogitatione rem vnã alteri connectit, tunc componere dicitur.

Exponere

Expone istam partem definitionis, appposito vel diuiso esse, vel non esse.
Hoc est, Interueniente copula verbali, affirmata, vel negata, expressè nonnunquam, & sæpius tacite.

Quis est vsus termini?

Vtuntur ista termini voce Dialectici frequentissimè ad designanda pronuntiarum extrema: estque eius cognitio planè necessaria ad ea, quæ de figuris syllogismorum Aristoteles tradit, & ad pleraque alia præcepta, in quibus terminorum syllogismi mentio fit, intelligenda.

DE SYLLOGISMO EIVSQUE

diuisione, & principijs dirigitibus.

Quomodo definit Aristoteles syllogismum?

Συλλογισμός δ' ἐστὶ λόγος, ἐν ᾧ πέντων πρῶτον, ἑτερόν τι τῶν κείνων ἐξ ἀνάγκης συνβαίνει τῷ ταύτης εἶναι.

COL. *Syllogismus seu ratiocinatio, est oratio, in qua quibusdam positis, aliquid aliud ob eam causam quia hæc sunt, necessario efficitur.*

ARG. *Syllogismus est oratio, in qua quibusdam positis, aliud quiddam ab his, quæ posita sunt, necessario accidit, eò quòd hæc sunt.*

Vt, Omne vitium est detestandum;

Omnia superbia est vitium;

Omnia superbia igitur est detestanda.

Explicat syllogismi etymologiam.

Syllogismus dicitur, *περὶ τὸ συλλογίζεσθαι*, id est, computare, colligere, & ratiocinari: sumpta metaphora ab arithmetico, vt sit hic *συλλογίζεσθαι*, ex coniunctione seu additione multarum enuntiationum, quasi calculorum quorundam, summam argumentorum colligere. Proinde si ratio nominis spectetur, ad omne argumentandi genus extendi potest syllogismi vocabulum: verum hæc non est vsitata & consueta eius acceptio: sed vt vnã duntaxat eamque præcipuam ratiocinandi formulam designet.

Quotplex est syllogismus?

Duplex est syllogismus generatim acceptus: vnus categoricus, cuius propositio & assumptio categoricæ sunt enuntiationes.

Alter est hypotheticus, cuius propositio & assumptio, vel saltem altera earum, est hypothetica: vt sunt hi, Si homo est, animal est: sed homo est, ergo animal est. Si homo est immortalis, animal est immortalis: sed nullum animal est immortale, ergo nullus homo est immortalis. Omne animal est rationis particeps, vel rationis ex-

pers; sed elephas est animal, & non est rationis particeps, ergo est rationis expers.

De quo quidē genere syllogismorū seorsum postea agetur latius.

Quomodo diuiditur syllogismus categoricus?

Syllogismus categoricus (de quo solo agit Aristoteles) bifariā diuiditur, vel enim ex communi, vel ex singulari constat medio: Posteriorē, expositorium appellare solent dialectici: qualis est iste, Socrates est patiens,

Et Socrates est philosophus,

Ergo philosophus est patiens.

Expone paulō latius & clarius definitionis syllogismi sententiam.

Syllogismus est oratio hypothetica, seu argumentatio, in qua duabus antecedentis enuntiationibus ritē iuxta legitimum aliquē modum, & figuram dispositis, tertia, vi dispositionis superiorum enuntiationum necessariō concluditur.

Quid excludit illa pars definitionis syllogismi (quibusdam positū?)

Excludit enthymemata & conuersiones, in quibus vnicum sumitur pronuntiarum: Item, inductiones, & exempla: Postremō & syllogismos iuxta modos inutiles confectos: nam in his non sunt duę antecedentis enuntiationes, iuxta legitimum aliquem modum dispositę: quod facillē ex sequentibus intelligitur.

Que est diuisio syllogismi iam definiti?

Συλλογισμός { τέλει & ἀτελής.

Col. Ratiocinationum { Alia perfecta
Alia imperfecta.
Lov. Syllogismorum { Alius perfectus
Alius imperfectus.

Quod est discrimen inter perfectum & imperfectum syllogismum?

Tametī & imperfectus & perfectus syllogismus superiori definitione comprehendatur, hoc tamen inter se differunt, quod perfectus euidenter, imperfectus verō subobscurē, propositum thema concludat.

Que est definitio perfecti syllogismi?

Τέλει δὲ οὖν καὶ ἀτελῶ συλλογισμῶν, τὸν μηδένος ἀλλὰ πρὸς δὲ ὁμοῦν παρὰ τὰ εἰλημμένα, πρὸς τὸ φανήναι τὸ ἀνακρίων.

PER.

PER. Ac perfectam quidem ratiocinationem voco eam, quę præter ea, quę & cet. vt Col.

COL. Ratiocinatio perfecta est, quę præter ea, quę sumpta sunt, nihil aliud requirit, vt res necessaria videatur.

ARG. Syllogismus perfectus est, qui nullius alius indiget, præter ea quę sumpta sunt, necessarium vt appareat.

Que est definitio imperfecti?

Ἀτελῆ δὲ καὶ ἀτελῶ συλλογισμῶν, τὸν πρὸς δὲ ὁμοῦν, ἢ ἐνός, ἢ πλείονων, ἃ ἔστι μὲν ἀνακρίσια, διὰ τῶν ὑποκείμενων ὄραν, οὐ μὲν εἰλημμένα διὰ ἀετλάσεων.

PER. Imperfectam verō eam ratiocinationem voco, quę vnum, plurāue desiderat, quę sunt illa quidem necessaria propter posita vocabula, sed tamen non sumpta sunt in propositionibus.

COL. Ratiocinatio imperfecta est, quę vnum plurāue desiderat, quę sunt illi quidem necessaria propter proposita vocabula, sed tamen non sumpta sunt in propositionibus.

ARG. Syllogismus imperfectus est, qui vnus pluriūm ue eget, quę quidem per subiectos terminos necessaria sint, sumpta verō per propositiones non sint.

Repete paucis ex superioribus ea, quorum ad has definitiones rectē intelligendas meminisse oportet, eaq; ad præsentis loci declarationem accommoda.

Ad harum definitionum faciliorem intelligentiam, reuocanda sunt in memoriam quatuor principiorum genera, de quibus paulo antē, initio videlicet huius quarti libri, dictum est; quędam enim ad materiam pertinent: vt termini & pronuntiatia, ex quibus omnis syllogismus componitur: Alia formę rationem habent; vt modus & figura: Alia sunt dirigentia, quę sumuntur ex descriptionibus, dici de omni, & dici de nullo: Et sunt quartō quędam principia pericientia: vt conuersio in terminis, conuersio in oppositam qualitatem, & duarum antecedentis partium, quas præmissas vocant, transpositio.

Tribus igitur prioribus generibus principiorum nullus syllogismus indigere aut carere potest: quia si aliquod eorum desideretur, eo ipso talis argumentatio syllogismi nomen amittit.

Sed quartum genus principiorum in ijs syllogismis desideratur, qui ex se euidentes non sunt: quia non directē sunt secundum normam principij dici de omni, vel dici de nullo, sed indigent vltiori

N 5 riori

riori probatione, vt ad alterum horum reducantur: quæ probatio fit per principia perficientia, de quibus statim dicitur.

Expone sententiam definitionis syllogismi perfecti.

Syllogismus perfectus, seu per se evidens est, qui nullius alterius principij syllogistici indiget, præter ea, quæ in ipso sunt, vt statim cuius sanæ mentis appareat necessaria, & evidens esse illius consecutio; sed sufficiunt tria principiorum genera, quæ in omni syllogismo reperiuntur.

Quis est sensus definitionis syllogismi imperfecti?

Syllogismus imperfectus est, qui indiget vnus principij tantum, aut plurium, præter ea, quæ sumpta sunt, vt perspicua & evidens sit consecutionis necessitas: quæ quidem principia nullam inducunt terminorum mutationem, nam manent iisdem termini: sed enuntiationum tantum; siquidem conuersio nouam inducit enuntiationem, manentibus planè iisdem terminis. Paucis & clarè. Syllogismus imperfectus est, cui conuersione tantum, aut conuersione simul & duarum antecedentis partium transpositione opus est, vt dici possit evidens argumentatio.

Qui syllogismi imperfecti vnus indigent principij, & qui plurium?

Illi qui per solam reducuntur conuersionem, vnus indigent: plurium verò, qui reducuntur simul per conuersionem, & partium antecedentis transpositionem. Prioris partis exempla sunt syllogismi omnes imperfecti, consecuti iuxta illos modos, in quorum nomine litera, m, non conspicitur.

Posterioris verò partis exempla sunt syllogismi facti iuxta modos Fapesmo Frisesomorum, Camestres & Disamis, qui dū ostensiuè reducuntur, & transpositione egent & conuersione: quæ omnia ex sequentibus erunt manifesta.

DE PRINCIPIIS QUIBUS
syllogismi diriguntur.

Philosophus explicationem dirigentium principiorum aggressurus, quid sit prædicari de omni, & prædicari de nullo, primum exponit.

Quomodo igitur definit Aristoteles prædicari de omni?

Αἰτιον τὸ πᾶσι παντός κατὰ πρόθεσιν, ὅταν μὴ ἐν ἡ ἕτεροκειμένῳ λαβῆσιν καὶ ἔδωκεν οὐ λαχόντες.

COL. De toto genere dici, est ita dici, vt nihil eorum, quæ rei subiectæ & propositæ conueniant, sumi possit, in quo alterum non intelligatur.

ARG.

ARG. Dicimus de omni prædicari, cū nihil sumere subiecti est, de quo alterum non dicitur.

Quis est sensus definitionis?

Prædicari de omni est, esse prædicatum alicuius enuntiationis, quod dicitur: hoc est, denotatur dici posse de quolibet contento sub subiecto.

Vnde evidens est, excludenda esse prædicata harum enuntiationum, Homo est animal, equus est ad hinnendum aptus, in quibus prædicata quidè possunt & apta sunt dici de ijs omnibus, quæ eiusmodi subiectis comprehenduntur: verum id tali enuntiationis genere non denotatur. At prædicata harum enuntiationum dicuntur de omni, Omnis homo est equus, omnis homo est albus, omne animal est rationis particeps: nam licet prædicata earum non possint verè dici de quibuslibet contentis sub subiectis; de iisdem tamen denotatur verè posse dici, quod est satis; non enim veritas, sed denotatio hic requiritur.

Est ergo (vt breuiter & clarè alijs verbis dicamus) prædicari de omni, esse prædicatum pronuntiatum vniuersè affirmantis.

Quid est prædicari de nullo?

COL. Dici de nullo est, cū nihil eorum, quæ rei subiectæ & propositæ conueniant, sumi possit, à quo alterum non remoueat.

COL. Prædicari de nullo est, cū nihil sumere subiecti est, à quo alterum non remoueat.

Hoc est, Prædicari de nullo est, esse prædicatum enuntiationis alicuius, quod denotatur remoueri à quolibet contento sub subiecto, quod nihil aliud est, quàm esse prædicatum enuntiationis vniuersè negantis.

Recita illa axiomata seu dirigentia syllogismorum principia, quæ ex definitionibus dici de omni, & dici de nullo, sumpta, à dialecticis traduntur.

PRIMUM EST.

Quicquid dicitur de subiecto vniuersè accepto, dicitur & de re quavis, quæ assumitur sub illa.

ALTERUM EST.

Quicquid remouetur à subiecto vniuersè accepto, remouetur & à re quavis, quæ assumitur sub eo.

Quis est usus horum principiorum?

His principijs diriguntur syllogismi omnes constantes ex medio

dio

dio communi, affirmantes quidem per priorem; negantes verò per posteriorem.

Quid est principio aliquo dirigi?

Dirigi principio, est habere talem dispositionem, qualem ipsum principium indicat: cuiusmodi dispositio in perfectis syllogismis clarè conspicitur; in imperfectis verò subobscurè; & ex consequenti tantum continetur.

Cur vocantur ista dirigentia principia?

Quia ostendunt quomodo disponi syllogismi, iudicio communis sensus, debeant. Nec opus est argumentis accuratè conquisitis, ad horum principiorum fidem stabilendam; tam enim est perspicua eorum veritas, ut solo sensu communi ab omnibus cernatur atque comprobetur.

De syllogismo expositorio.

Quemadmodum syllogismorum medij communis, alium iam diximus perfectum, alium imperfectum; ita & de ijs, qui medium habent singulare, est iudicandum. Sed aliter sunt constituenda principia quibus hi diriguntur, quàm principia eorum, qui ex medio communi constant. Quod ut melius intelligatur, syllogismi expositorii natura latius nobis est explicanda.

Quid est syllogismus expositorius?

Syllogismus expositorius est, qui constat ex medio singulari.

Cuiusmodi est iste:

Plato est eloquens, &

Plato est philosophus, igitur

Aliquis philosophus est eloquens.

Item ista:

Socrates non fuit Iudæus vel Christianus, &

Socrates fuit cultor vnus dei, igitur

Aliquis cultor vnus dei, non fuit Iudæus vel Christianus.

Quomodo diuiditur syllogismus expositorius?

Syllogismus expositorius diuidendus est quemadmodum is, qui ex medio constat communi, in perfectum videlicet & in imperfectum.

Qui syllogismi expositorii sunt perfecti, & qui imperfecti?

Vulgaris sententia est, syllogismos expositorios tertie figure directæ concludentes esse perfectos, alios omnes imperfectos esse. sed hac de re postea latius.

Quot sunt principia, ad quorum normam syllogismi expositorii diriguntur?

Duo sunt, quemadmodum duo prius tributa sunt syllogismis constantibus ex medio communi.

Quod

Quod est prius principium?

Quæcunque conueniunt vni tertio singulari, inter se quoque conueniunt: cuius principij normam (extra trinitatis mysterium) verissimam sequuntur omnes expositorii syllogismi affirmatè concludentes.

Quod est alterum principium?

Quæcunque sic se habent, ut vnū eorum cum aliquo tertio singulari verè cohæreat, & alterum ab eodem discrepet, ea discrepare à se mutuo necessarium est.

Quod quidem principium sequuntur ij expositorii syllogismi, quorum conclusio per negationem effertur.

Quid habent ista principia, vnde iudicari possit de perfectione vel imperfectione iam dictorum syllogismorum?

Quod illi syllogismi expositorii, qui clarè & expressè ad horum generalium axiomatum normam diriguntur, dicendi videantur perfecti: qui verò obscurius & latentiùs, imperfecti: hæc breuiter attigisse, pro nostri instituti ratione, sufficere arbitremur; nam accuratior eiusmodi difficultatum pertractatio ad eorum munus pertinet, qui Aristotelicæ philosophiæ perfectam explanationem profitentur.

Quis est vsus syllogismi expositorii?

Magnus & frequens est syllogismi expositorii vsus, cum in priuatis, tum in publicis eruditorum hominum disputationibus.

Vtilis autem est syllogismus expositorius (quem Aristoteles *ἐπιτηδειν* vocat) ad communem ex singularibus experimentis doctrinam colligendam: nam versatur circa singularia, in quibus sensus ipse dominatur, à quo sunt semina omnis nostræ scientiæ, ut cum sensus percipiunt febricitatem aliquem, accepta glycyrrhiza cõualluisse, postea mens hunc syllogismum expositorium componit:

Iste liberatus est à febris,

Iste vsus est aduersus febres glycyrrhiza, ergo

Vtens glycyrrhiza liberabitur à febris.

Nominatur autem *ἐπιτηδειν*, Latine expositio, *ἐπι τοῦ ἐκείνου*, ab exponendo; quia oratio communis, quæ fit conclusio, per singulares exponitur, & declaratur: atque expositorius syllogismus nihil aliud est, nisi quædam communi enuntiationum explicatio; neq; enim syllogismus expositorius mutat conclusionem quando per eum syllogismus aliquis communis probatur, sed antecedentes partes reddit per singulares enuntiationes, tanquam per exēpla, magis claras. Quare speciatim eo vitur Aristoteles veluti instrumento, quo syllogismi imperfecti tertiæ figuræ demonstrantur.

Vbi

Vbi enim primum modum tertiæ figuræ per reductionem ad primam demonstravit, subiungit: ἐστὶ δὲ καὶ ἀδυνατόν, καὶ ἐκείνου ἀποδείξαι τὴν ἀποδοξίαν.

Ad eundem modum, cum Datifi ad primam figuram reduxit, subdit: ἐστὶ δὲ ἀποδείξαι καὶ καὶ ἀδυνατόν, καὶ τῆ ἐκείνου ἀποδείξαι ἐπιτῶν ἀποδείξαι.

Expositio igitur est, quando sumitur aliquid, quod est in medio imperfecti alicuius syllogismi, eiusque tributo utroque, vel adæpto altero extremorum, ad priorem conclusionem reditur: ut exempli causa, Omnis homo habet aures immotas, Omnis homo est animal, ergo, Aliquod animal habet aures immotas.

Si imperitus quispiam non videat eiusmodi consecutionis firmitatem, est enim subobscura (ut ante dictum est) imperfectorum syllogismorum ratiocinatio, nec eorum vis nisi à doctis percipitur, poterit iam prolatus syllogismus expositione ita probari, ut intelligat aduersarius necessariam fuisse in eo consecutionem, si nimirum sumatur aliquid, quod sub medio est, tanquam pro exemplo, & tribuatur ei utrunque extremum, hunc in modum:

Socrates habet aures immotas, & Socrates est animal.

Quo ita exposito, communi sensu suggerente, intelliget aduersarius veram esse priorem conclusionem, qua aliquod animal aures habere immotas dicebatur.

Vides igitur, hunc syllogismum vtile esse ad enuntiationes iam antè probatas, nondum autem satis perspectas aut intellectas arduibus, explicandas, & quasi exemplo aliquo noto declarandas; idque saepe fit in familiari sermone, & in disertorum scriptis, ut apud Ciceronem, cum docet principes rerumpublicarum non debere præcipites esse & contationem prodesse in magnis rebus gerendis: qui communem sententiam exponens per singulares enuntiationes sic argumentatur:

Fabius Maximus seruauit urbem Romam,

Fabius Maximus fuit contator; ergo

Contatio seruat respublicas.

Possent infinita huiusmodi exempla referri: nam incurrunt tales argumentationes in quotidianum sermonem, etiam nobis ignorantibus. Est enim prima hæc via argumentandi, quam natura ipsa nos docet, sed artis est obseruare in sermone, an membra ritè coniuncta sint: ideoque sit eius in Dialectica mentio, ut certam quandam dispositionem tenentes, quid firmum, quid infirmum sit, in eiusmodi argumentatione, citra omnem dubitationem constituere possimus.

DE CONVERSIONE.

DEINCEPS philosophus agit de perficiente principio syllogismorum imperfectorum, quod est, conuersio, transpositione partium antecedentis (quæ & ipsa eiusmodi principium est) omilla, propter nimiam eius facilitatem.

Recita conuersionis diuisionem, ut planum euadat, de qua conuersione in hoc tractatu sit agendum.

De quo genere conuersionis agit hoc loco Aristoteles?

Alijs conuersionibus prætermisissis, agit Aristoteles de illa duntaxat conuersione, quæ extremo loco in superiori diuisione posita est, quæ uidelicet enuntiationum est, quæque fit manentibus terminis penitus iisdem.

Quomodo definitur ista enuntiationum conuersio, de qua hoc loco agit Aristoteles?

Conuersio enuntiationum, est subiecti in prædicatum, & contrà, prædicati in subiectum, manente eadem qualitate, commutatio.

Quæ quidem definitio sumpta est ex Boëtij verbis in libro de categoricis syllogismis: vt, nullus piscis est planta, ergo nulla planta est piscis.

Quid est conuersio simplex?

Conuersio simplex est, in qua, permutatis terminis, eadem manet qualitas & quantitas enuntiationum.

Quæ enuntiationes conuersione simplici conuertuntur?

Vniuersalis negans, & particularis seu specialis aiens: vt, nulla virtus est vituperanda, ergo nullum vituperandum est virtus: Quidam homo est philosophus, ergo quidam philosophus est homo.

Quid est conuersio per accidens?

Conuersio per accidens est, in qua terminis permutatis, eadem qualitas quidem, sed non eadem quantitas enuntiationum manet.

Quæ enuntiationes conuertuntur conuersione per accidens?

Vniuersalis aiens in specialem aientem: vt,

Omnis fitis est appetitus humidi,

Ergo quidam appetitus humidi est fitis.

Similiter & vniuersalis negans in specialem negantem: vt,

Nulla fitis est appetitus sicci, ergo

Aliquis appetitus sicci non est fitis.

Quæ est ratio nominum in hac conuersionum distinctione?

Prior conuersio videtur vocari simplex, quod simplici terminorum transpositione, nulla alia accedente mutatione perficiatur.

Conuersio autem per accidens dicitur, quia non fit in ipsa tantum mutatio terminorum, sed etiam variatio quantitatis: quæ quidem quantitas videtur esse quoddam enuntiationis accidens.

Quæ sunt conditiones in conuersionibus obseruandæ?

Vt quæ conuersio legitima, & quæ vitiosa sit melius intelligatur,

tur, solent hoc loco neoterici legitima conuersionis plurimas recensere condiciones, inter quas quædam sunt planè pueriles: vt illæ quæ admonent de dissolutione verbi, & alijs id genus.

Aliæ verò communes sunt omni argumentationi; puta, vt vitetur amphibolia: Item ne quod in antecedente speciatim positum fuerat, idem in consequente vniuersè ponatur: nos vnã tantum conditionem obseruandam referemus, illis, quòd per se satis sint manifesta, prætermisissis, nimirum in omni conuersionum genere, cautissimè seruandum esse:

Vt totum subiectum in totum prædicatum, et totum prædicatum in totum subiectum, mutetur.

Ob cuius conditionis defectum, vitiosa est ista conuersio: Mus rodit panem, ergo panis rodit murem.

TRANSITIO.

Hactenus de ea conuersione actum est, cuius meminit Aristoteles, & cuius in syllogismis imperfectis ad perfectos reducendis, maximus est vsus. de conuersione per contrapositionem, quam Græci *κατ' ἀντίθεσιν* vocant, nihil quidem tradit Aristoteles, at neoterici fusè disputant: quæ res fecit, vt aliquid de ea hoc loco nobis dicendum putaremus.

Quæ est igitur conuersio per contrapositionem?

Conuersio per contrapositionem est, conuersio in terminis, quæ fit in enuntiationibus eiusdem qualitatis, commutatis terminis finitis in infinitos; & è diuerso, terminis infinitis in finitos.

Quis dicitur terminus infinitus, & quis finitus?

Terminus infinitus dicitur, prædicatū vel subiectum cui præposita est negatio, quam vocant infinitantem: vt, non homo, non arbor, non currit. Finitus verò terminus dicitur prædicatum aut subiectum, cui nulla talis præponitur negatio: cuiusmodi sunt, homo, arbor, currit.

Plura de voce finita & infinita reperies in nostro Prodidagmatum libello, multò quàm antea correctius & auctius per Christophorum Plantinum in lucem nuper emisso, pag. 91. & 92.

Quæ enuntiationes hanc recipiunt conuersionem?

Vniuersalis aiens conuertitur in vniuersalem aientem: vt, omnis homo est animal, ergo omne non animal est non homo: hoc est, vt alij dicunt apertius: ergo quicquid non est animal, non est homo: & item in specialem affirmatam: sequitur enim, Omnis homo

O

est

est animal, ergo aliquod non animal est non homo; cuius ratio in promptu est: nam quicquid sequitur ad consequens legitimæ consecutionis, sequitur quoque ad antecedens eiusdem.

Specialis autem negans in specialem negantem conuertitur: vt, Quidam homo non est lapis, ergo quidam non lapis non est non homo: hoc est apertius, ergo aliquid, quod non est lapis, non est non homo.

Recita versiculum, quo breuiter docetur, quam queque enuntiationes recipiant conuersionem.

Ecce tibi Simp, armigeros Ac, arma bono Con.

In quo vocalis A, vniuersalem aientem;

E verò, vniuersalem negantem;

I, particularem aientem; &

O, particularem negantem, significat.

Quis est vsus conuersionis?

Magnus quidem est vsus (licet fortasse imperitis, tum propter insulsiatam exemplorum, et spinosas cauillationes, quibus ista doctrina antè obsecrata fuit; tum propter ignorantiam grauiorum disciplinarum, ludus quidam ridiculus & puerilis videatur, ita retexere propositiones & vocum ordinem permutare: vt) vtimur enim huius loci doctrina, cum posito aliquo pronuntiato, quid ex eo necessarìo consequatur, volumus inquirere, & vt ex grauioribus materijs demus exempla.

In physicis, sequitur per conuersionem simplicem: Nulla stella consumitur, ergo nulla flamma, quam videmus consumi, est stella.

In Euangelio quoque per contrapositionem sic argumentatur Christus, Ioan. 8. Qui ex Deo est, verba Dei audit: vos igitur, cum non audiat, ex Deo non estis.

Præterea conspicitur hinc & signorum natura.

Maior vis est signi, nullusquam istius signi, omnis: nam in vniuersali negante ita spargitur vis negationis in totam enuntiationem, vt in permutatione signum idem retineatur, conuertendo simpliciter, quod in vniuersali affirmante fieri non posse, superius est dictum.

Recitat autem Aristoteles hoc loco doctrinam conuersionum, ob hanc causam, vt postea duas figuras syllogismorum, secundam & tertiam, confirmet, & illustret per certam & necessariam enuntiationis conuertentis, & conuersæ inter se coherentiam, atque connexionem.

Est

Est enim conuersio instrumentum, per quod imperfecti & non satis euidentes syllogismi perficiuntur.

ADMONITIO.

Proinde Dialecticæ studiosi omnes iterum atque iterum ea, que de ratione conuertendarum enuntiationum iam tradita sunt, relegere, in hisque se sedulo exercere debent: vt ad eum locum, qui est de reducendis syllogismis, hac doctrina muniti, & probè instructi accedant: qua ratione fiet, vt quod alioquin magnâ haberet difficultatem, id nullo negotio, nulloque labore percipere queant.

DE PRIMA FIGVRA.

DEINCEPS philosophus de ijs principijs quæ ad syllogismi formam pertinent, agit, quæ sunt duo, Figura videlicet & Modus.

Quid est figura?

Figura est trium terminorum in antecedente syllogismi ordo, ex certa eorum subiectione & predicatione nascens.

Quæ quidem definitio, etsi non expressè ab Aristotele tradatur, ex eius verbis tamen satis intelligi potest, siue ea consideremus, quæ in figura prima tradit, siue quæ in alijs.

Quibus nominibus appellantur isti tres termini, ex quorum certa dispositione nascitur figura?

Ex his tribus terminis: vnus Maior extremitas, alius Minor extremitas, tertius verò Medium, ab Aristotele vocatur.

Quid est maior extremitas?

Maior extremitas est terminus, qui cum medio ponitur in propositione, quam maiorem vocare solent.

Quid est minor extremitas?

Minor extremitas est terminus, qui cum medio ponitur in assumptione.

Quid est medius terminus?

Medius terminus est, qui bis ponitur ante conclusionem.

Quotplex est figura?

Triplex $\left\{ \begin{array}{l} \text{Prima} \\ \text{Secunda} \\ \text{Tertia.} \end{array} \right.$

Quid est prima figura?

Prima figura est, quando tres iam commemorati termini ita in antecedente syllogismi disponuntur, vt medius ter-

O 2 *minus*

minus in propositione subiecti, in assumptione verò prædicati, obtineat locum.

Quid est secunda figura?

Secunda figura est, quando tres iam commemorati termini ita in antecedente syllogismi disponuntur, ut medius terminus & in propositione, & in assumptione prædicati vicem subeat.

Quid est tertia figura?

Tertia figura est, quando tres iam expositi termini ita in antecedente syllogismi disponuntur, ut medius terminus & in propositione, & in assumptione, subiecti locum teneat.

Quid est modus?

Modus est trium enuntiationum, ex quibus syllogismus constat, secundum qualitatem & quantitatem certa dispositio: ut Barbara.

Quo nomine appellantur due enuntiationes, que in omni syllogismo conclusionem antegrediuntur?

Duarum enuntiationum, quæ conclusionem antecedunt, prior, propositio; altera assumptio vocatur, & ambe communi apud dialecticorum vulgus nomine dicuntur præmissæ; ab Aristotele verò προτάσεις appellantur.

Quid est propositio?

Propositio est antecedentis ea pars, in qua præcipuum robur syllogismi continetur; & quia ferè talis est prima syllogismi pars, ob id ista propositionis nomen sibi apud Latinos & eruditiores omnes vendicauit, iuxta Ciceronis sententiam superius à nobis citatam.

Quid est assumptio?

Assumptio est, quæ adiuvat quidem, sed non continet præcipuam vim consecutionis; id autem ferè euenit ei enuntiationi, quæ in syllogismi antecedente secundum obtinet locum: hinc factum est, ut ista enuntiatio ab eruditioribus assumptio, à dialecticis vulgaribus minor propositio appellari consueuerit.

Quomodo diuiditur modus?

Modi singularum figurarum

{	Vtiles, Græcè συλλογιστικοί,
	Inuiles, ἀσυλλογιστικοί.

Suntque

Suntque numero 64. modi syllogismorum communium in singulis figuris, si inutiles, cum vtilibus numerare, & tam conclusionis quam antecedentis rationem habere velimus, indefinitamque sub speciali, ut facit Aristoteles, comprehendamus.

Oriuntur enim sedecim modorum diuersitates ex duarum enuntiationum, quæ in antecedente syllogismi continentur, varietate: nam hæc varietas ratione quatuor enuntiationis generum, quæ sunt vniuersalis aicens, particularis aicens, vniuersalis negans, particularis negans, decuplex & sextuplex esse potest.

Harum autem sedecim diuersitatum singularæ quadrifariam ratione conclusionis variari possunt; itaque sexaginta quatuor modorum numerus expletur: quod quidem ut clarius euadat, sedecim modorum varietates, quæ ratione mutati antecedentis contingunt, schemate ob oculos ponemus, in quo, a, vniuersalem aientem; e, vniuersalem negantem; i, particularem aientem; o, particularem negantem denotat.

	A	E	I	O.
Si enim singulas has	a a	e a	i a	o a
literas singulis præponas,	a e	e e	i e	o e
efficientur sedecim varietates hoc pacto:	a i	e i	i i	o i
	a o	e o	i o	o o

Quotuplex sunt regule, quæ hoc loco à dialecticis tradi solent ad modos vtilis ab inutilibus discernendos?

Duplices sunt:

{	Generales, quæ ad omnium figurarum modos pertinent: cuiusmodi sunt septem; &
	Speciales, quæ ad singularum figurarum modos vtilis discernendos referuntur.

Quæ est prima generalis regula?

Ex solis specialibus legitimus non conficitur syllogismus.

Ut non sequitur:

Animal est quadrupes, &
 Aliquis homo est animal, ergo
 Aliquis homo est quadrupes.

Quæ regula de syllogismo mediij cõmunis ut ceteræ omnes, nõ autem de syllogismo expositorio intelligenda est: sequitur enim,
 Aliquod animal est bucephalus,
 Aliquis equus est bucephalus; ergo
 Aliquis equus est animal.

Quæ enim coherent cum eodem tercio singulari, illa inter se etiam coherent necesse est; sed non oportet eas res continuo inter se coniungi, quæ in eodem tercio communi conueniunt.

Que est secunda regula generalis?

Ex puris negantibus nihil sequitur.

Non enim oportet aliqua ob id munita se separari, quod ipsa separantur ab eodem tertio: ut non sequitur,

Nullus equus est rationis particeps,

Nullus homo est equus; ergo

Nullus homo est rationis particeps.

Que est tertia generalis regula?

Quando una antecedentis syllogismi enuntiatio est specialis, tunc conclusionem specialem quoque esse oportet.

Effectus enim debiliorem sue causae partem sequitur, particularis autem debilior est vniuersali.

Hæc regula iuxta neotericos patitur exceptionem, quando assumptio in prima figura est vniuersalis negans, & conclusio nouo & inusitato loquendi modo infertur: ut,

Quidam homo est animal,

Nullus equus est homo; ergo

Omnis equus aliquod animal non est.

Sed missa huiusmodi faciamus: veteres enim abstinerunt ab huiusmodi enuntiationibus, quas nostri de inusitato modo loquendi vocant, aut eas pro consuetis vsurparunt, quod & hodie cruditi omnes faciunt, nihil constituentes discriminis inter has: lapis non est animal, lapis animal non est.

Que est quarta generalis regula?

Si in antecedente syllogismi altera enuntiatio fuerit negans, conclusionem quoque negantem esse oportet.

Nam videtur affirmatio perfectionem, negatio verò imperfectum quiddam continere.

Que est quinta generalis regula?

Medium nunquam ingredi potest conclusionem.

In omni enim syllogismo quilibet trium terminorum debet bis repeti, & bis duntaxat.

Que est sexta generalis regula?

In omni syllogismo medij communis oportet medium semel saltem in antecedente vniuersè poni.

Que est septima & postrema?

In omni syllogismo cauendum est, ne vlla vox communis in ante-

antecedente pro parte tantum accepta, in consequente prototo genere sumatur.

In quibus duabus regulis fundantur duæ regulæ suprapositæ, nempe prima & tertia; nam quando cunque inter argumentandum contra illas vitium committitur, simul etiam contra alterutram ex istis duabus postremis peccatum esse comperitur: quod quidem exemplis probare, nisi prolixitatem in re per se satis clara metueremus, haud difficile foret.

Pleraque etiam regulæ speciales in singulis figuris recitandæ, altera harum regularum nituntur.

Quot sunt regule speciales, quibus viles prime figure modi ab inutilibus separantur?

Duas esse eiusmodi regulas non obscure indicant Aristotelis verba:

Que est prior?

Assumptio in prima figura negationem continente, nulla sequi potest syllogistica conclusio.

Nam ita à maiore extremitate in antecedente speciatim accepta, ad eandem in consequente vniuersè sumptam procederetur, quo quidem vitio declinato, nihil prohibebit, quominus in prima figura assumptio negationem contineat: declinatur autem hoc vitium concludendo indirectè, ut fit in Fapesmo & Frisefomorū.

Que est posterior?

Propositione existente speciali, in prima figura nihil sequitur.

Nam quando id accidit, medium nusquam in antecedente vniuersè accipitur; assumptio enim (ut iam dictum est) negationem habere non potest; hæc tamen regula in modis directè concludentibus duntaxat habet locum: nam Frisefomorum ex particulari constat propositione.

Quomodo describit Aristoteles modos prime figure vniuersales seu vniuersè concludentes, quos ipse vocat *κατασκευαστικὰς*,

Latini vero Barbara, Celarent;

Ὅταν ἂν ὁμοίως ὅπως ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους, ὥστε τὸν ἕνα ἐν ὅλῳ εἶναι τὸ μέσον, καὶ τὸν μέσον ἐν ὅλῳ τὸ πρῶτον εἶναι ἢ μὴ εἶναι, ἀνάγκη τὸν ἕτερον εἶναι συλλογισμὸν τέλει.

Col. Cum tria verba eam inter se rationem habent in oratione, ut & postremum in medio toto dicatur, & me-

dium in toto primo dicatur, aut non dicatur, ex verbis ita locatis, perfecta absolutaq; conclusio nascatur necessum est.

ARG. Quando tres termini sic se habent ad inuicem, vt & postremus sit in toto medio, & medius in toto primo, vel sit vel non sit, extremorum perfectum fieri syllogismum, necesse est.

Quorum verborum hæc est sententia:

Cum tres termini ita inter se in antecedente syllogismi fuerint dispositi, vt minor extremitas vniuersè & affirmatè subiciatur medio, & medius vniuersè, siue affirmatè siue negatè id fiat, maiori extremitati subiciatur; tum necesse est syllogismum concludentem extremitates directè esse perfectum.

Quid est directè concludere extremitates?

Directè concludere extremitates, est maiorem extremitatem de minore in conclusione enuntiare.

Quid est indirectè concludere extremitates?

Indirectè cōcludere extremitates, est minorem extremitatem de maiori in conclusione enuntiare: rectus siquidem ordo postulat, vt maior extremitas prædicati locum teneat, minor verò subiecti.

Quomodo definit Aristoteles medium primæ figuræ?

Κατὰ τὴν μέσων μέσος, καὶ αὐτὸ ἐν ἄλλῳ, καὶ ἄλλο ἐν τῷ αὐτῷ ἴσιν.
PER. Medium autem verbum voco id, quod & ipsum in aliquo, & aliud in ipso dicitur.

COL. Medium verbum est, quod & ipsum in alio, & aliud in ipso dicitur.

ARG. Medium est, quod & ipsum in alio, & aliud in ipso est.

Quis est sensus istorum Aristotelis verborum?

Medium primæ figuræ est, quod in propositione seu prima antecedentis parte maiori extremo affirmatè subicitur, & in assumptione de minori extremo affirmatè enuntiat: vnde manifestum euadit, nunc recitatam ex Aristotele mediæ primæ figuræ descriptionem perfectam non esse: eos enim duntaxat modos respicit, qui propositionem affirmantem, non autem eos qui negantem habent, sed ita iuxta phrasim Aristotelicam iam dicta descriptio esset perficienda:

Medium

Medium primæ figuræ est, quod in alio vel est, vel non est, & aliud in ipso.

Quid sibi vult istud, quod adiungit Aristoteles (quod et positione mediæ est?) Hoc accipi solet tanquam secunda mediæ primæ figuræ descriptio. Quod quidem ideo dicitur medium positione, quia semel subiecti & semel prædicati locum tenet: Id enim primum locum in ordine terminorum sibi vendicat, quod frequentissimè prædicatum est: id verò vltimum, quod sapissimè subiectum est: & id medium, quod partim prædicatum fuerit, partim subiectum. vnde liquet in hac figura maiori extremitati, primum locum; minori extremitati postremum; medio verò, medium quendam locum esse tribuendum, quod maior extremitas semper prædicati, minor extremitas semper subiecti, medium verò partim subiecti, partim prædicati vicem subeat.

Quomodo describit Aristoteles extrema primæ figuræ?

Ἀρχὴ δὲ, κατὰ τὸ αὐτὸ ἐν ἄλλῳ ὄν, καὶ ἐν ἡ ἄλλῳ ἴσιν.
PER. Primum autem verbum voco, id quod ipsum in alio: extremum verò id, in quo aliud dicitur.

COL. Extrema huius figuræ sunt, quorum alterum in alio, & alterum in quo aliud dicitur.

ARG. Extrema voco id, quod & ipsum in alio est, & id, in quo aliud est.

Que est istorum verborum sententia?

Ista verba satis manifesta sunt, si aduertatur ablatiuum (alio,) & nominatiuum (aliud) pro eodem accipi, nempe pro medio. Continetur autem sub priori parte, minor extremitas; & sub posteriori, maior: id quod etiam sequentes definitiones satis declarant. vnde perspicuum est, posteriorem partem huius descriptionis, quæ maiori extremitati tributa est, imperfectam esse, quippe in qua hæc particula (vel non est) desideratur.

Recita seorsum extremitatum primæ figuræ descriptiones.

Ἄρχη ἢ μέσον μὲν ἄρχον, ἐν ἡ τὸ μέσον ἴσιν.
Ἐλαττον δὲ, τὸ ἴσιν τὸ μέσον ὄν.

PER. Primum autem verbum voco, quod ipsum in alio: Extremum verò id, in quo aliud dicitur.

COL. Primum verbum est, id quod ipsum in alio dicitur: Postremum verò id, in quo aliud dicitur.

ARG. Dico autem maiorem extremitatem quidem, in qua medium est: Minorè verò, quæ sub medio est.

Quomodo describit Aristoteles modos prime figure specia-
lim concludentes, quos ipse vocat *πραφιδι τέχνη*-
ης, Latini vero, *darj, ferio?*

Εἰ δ' ὅμιν καθόλου τῶν ὄρων, ὁ δ' ἐν μέσῳ πρὸς τὸν ἐπιρρη, ὅταν μὲν τὸ
καθόλου τιθῆ πρὸς τὸ μείζον ἄκρον, ἢ κατηρη εἰκόν, ἢ σπρηηκόν, τὸ δ' ἐ
ἐν μέσῳ, πρὸς τὸ ἑλαττον κατηρη εἰκόν ἀνάσχη συλλογισμον ἵστα
τίληρον.

PER. Si verò verbum vnum vniuersè dicatur, alterum autem quadam ex
parte cum alio collatum, cum propositio omni ex parte dicit, aut negat,
assumptio autem quadam ex parte dicit, absoluta ratiocinatio sit necesse est.

COL. Cum propositio omni ex parte dicit aut negat, assum-
ptio autem quadam ex parte dicit, tum absoluta ratio-
cinatio sit, necesse est.

ARG. Si autem terminorum hic quidem in vniuersum,
ille verò partim in alio sit, vniuersale quidem maio-
rem ad extremitatem, vel prædicatiuum vel priua-
tiuum: particulare verò ad minorem prædicatiuum
ponitur, syllogismus esse perfectum necesse est.
Quod intelligendum est, modò directè concludatur.

Cur ex omnibus prime figure modis, istos quatuor duntaxat
describendos & explicandos sibi sumpsit Aristoteles?

Quia licet (vt antè diximus) in prima figura sedecim inuenian-
tur modi, ratione varietatum, quæ in duabus antecedentis enun-
tiationibus contingere possunt: ex ijs tamen omnibus directè con-
cludendo, quatuor duntaxat reperiuntur idonei & vtilis ad firmam
legitimamque argumentationem conficiendam; proinde Aristote-
les cæteris omiſſis hos quatuor duntaxat explicandos & declaran-
dos putauit.

Profer exempla singulorum modorum perfectorum prime figure.

Γεγάμ Bar Omne vitium est execrandum, &
μγο ba Omnis auaritia est vitium; ergo
τα. ra Omnis auaritia est execranda.

E Ce Nullum corpus diuisionem respuit,
γγα la Omnis atomus est corpus; ergo
ψε. rent Nullus atomus diuisionem respuit.

Γεγα Da Omnis virtus est laudanda,
φι ri Aliqua taciturnitas est virtus; ergo
δι. i Aliqua taciturnitas est laudanda.

Τεγγ Fe Nullum violentum est perpetuum,
ρι ri Sed proicctio lapidis sursum est violenta; ergo
αεε ο Proicctio lapidis sursum non est perpetua.

Suntne alij præter hos, modi vtilis prime figure?

His modis perfectis addunt neoterici, partim ex Aristotelis, par-
tim ex Boëtij doctrina, alios quinque, vtilis quidem sed imperfe-
ctos; duos nimirum Fapefmo et Frisefomorum ex ipso habent Ari-
stotele docente postea: In omni figura ex aiente vniuersali vel spe-
ciali propositione, assumptione autem vniuersali negante syllogi-
sticè sequi cõclusionè indirectam minoris extremitatis de maiori.

Reliquos tres modos ex Boëtij libro de categoricis syllogismis
sumpserunt.

Profer exempla istorum quoque adiectiuorum prime figure modorum.

Ba Orane animal est corpus,
ra Omnis homo est animal; ergo
lip Aliquod corpus est homo.

Ce Nullum animal est lapis,
lan Omnis homo est animal,
tes Nullus igitur lapis est homo.

Da Omnis virtus est habitus bonus,
bi Aliqua taciturnitas est virtus; ergo
tis Aliquis habitus bonus est taciturnitas.

Fap Omnis cupiditas est mala,
ef Nulla virtus est cupiditas; ergo
mo Aliquod malum non est virtus.

Frif Aliqua taciturnitas est digna laude,
ef Nulla modestia est taciturnitas; ergo
om. Aliquod dignum laude non est modestia.

Sed cum non tam dilucidè concludant hi quinque modi, quam
superiores quatuor, solent ab eruditis minus commendari, & ad
communem vsum pro inutilibus haberi. Aliorum autem primæ
figure modorum, quos perfectos diximus, vſus est longè maximus
atque frequentissimus.

ADMONITIO.

Exemplis autem utimur simplicioribus, ut imperiti & qui adhuc sunt rudiores, in eiusmodi notis & vulgatis vocibus, singulorum terminorum dispositionem tum in antecedente, tum in consequente syllogismi, certius & distinctius intueri queant: Sunt tamē adolescentibus inter docendum ex morali & civili disciplina sumpti syllogismi proponendi, ut & usum huius artis intelligant, & eius utilitatem degustare incipiant.

DE SECUNDA FIGURA.

Quomodo describit Aristoteles secundam figuram?

Ὅθεν ἢ τὸ αὐτὸ τῶν μὲν πῦρτι, τῶν δὲ μηδὲν ἰσάρεται, ἢ ἐκ τῆς λέξεως πῦρτι ἢ μηδὲν, τὸ μὲν ἡμῶν τὸ πῦρτον, καὶ τὸ δὲ ἄλλοτερον.

COL. Cum idem verbum unius omni, alterius nulli parti conuenit, aut utriusque omni, aut nulli parti: hanc talem voco secundam formam collocationis.

ARG. Quando verò idem, huic quidem omni, illi verò nulli, vel utriusque omni nulliue inest: figuram huiusmodi secundam voco.

Explica Aristotelis verba.

Per (idem) intelligit medium, per (huic) maiorem, & per (illi) minorem extremitatem denotat.

Inesse omni, est de aliqua voce communi vniuersè enūtiari.

Inesse nulli, est de aliqua voce communi vniuersè negari.

Quorum modorum secundae figurae propria est ista descriptio?

Propria est modorum vniuersalium huius figurae, tam inutiliū, quàm vtilium: sub prima quidem parte continentur duo vtilis, qui dicuntur Cesare & Camestres: sub reliquis autem duabus, inutiles.

Recita descriptiones terminorum ad secundam figuram velatorum ex Aristotele.

Μέσον ἢ ἐν αὐτῶν .. δὲ τῆς λέξεως πῦρτι καὶ τῶν κειμένων ἀμφότεν.

Ἀρετῆς ἢ καὶ ἀνθρώπων.

Μετῶν δὲ ἀκροῦ, τὸ πρὸς τῶν μέσων κείμενον.

Ἐλατῶν δὲ, τὸ πρὸς τῆς μέσου.

PER. Medium autem verbum in ea .. secunda figura .. appello, id quod tam in propositione, quàm in assumptione dicitur:

Extrema verò ea, de quibus illud dicitur, quorum primum est, id quod medio est finitimum:

Postremum, id quod ab eodem longius.

COL. Medium secundae figurae est id, quod tam in propositione, quàm in assumptione dicitur:

Extrema

Extrema autem sunt, de quibus medium dicitur:

Primum verbum est id, quod medio est finitimum:

Postremum verò verbum, id quod ab eodem longius est.

ARG. Medium autem in hac dico, quod de utraq; .. extremitate .. prædicatur.

Extremitates verò, de quibus medium hoc prædicatur.

Maiorem quidem, quæ posita iuxta medium est:

Minorem verò, quæ sita longius est à medio.

Explica paulo latius maioris & minoris extremitatis descriptiones.

Vt istae descriptiones facilius intelligerentur, mox subiecit Aristoteles in ordine terminorum huius figurae, primum locum obtinere ipsum medium, quòd bis prædicati vice fungatur, ex quo consequens est: maiorem extremitatem secundo, minorem verò extremitatem tertio & postremo loco esse collocandam: vnde liquet, cur dixerit Aristoteles minorem extremitatem longius à medio esse sitam, nimirum quia medium semper, ipsa nunquam prædicati subit vicem.

Quot sunt regule speciales secundae figurae, quibus modi vtilis ab inutilibus feceruntur?

Tres numerari solent.

Quae est prima?

In secunda figura oportet propositionem esse vniuersalem.

Nam alioqui à maiore extremitate pro parte tantummodo in antecedente accepta, ad tandem pro toto genere in consequente acceptam procederetur, propter conclusionem, quæ per negationem effertur debet: vt videre licet in ista vitiosa argumentatione:

Aliquis homo est albus, &

Nullus Aethiops est albus; ergo

Aliquis Aethiops non est homo.

Patiturne ista regula aliquam exceptionem?

Patitur, nimirum quando concluditur indirectè.

Quae est secunda regula?

Ex puris affirmationibus nõ fit syllogismus in secunda figura.

Quia medium in neutra antecedentis parte vniuersalem haberet acceptionem; particulatim enim, affirmantis enuntiationis prædicatum accipi solet: quapropter vitiosa est ista argumentatio:

Omnis

Quæ est prior?

In tertia figura non potest assumptio esse negans.

Nam sic à maiore extremitate in antecedente speciatiim accepta (esset enim prædicatum propositionis affirmantis) ad eandem in conclusione vniuersè acceptam procederetur: exempli causa non sequitur,

Omnis elephas est quadrupes, &
Nullus elephas est camelus: ergo
Camelus non est quadrupes.

Committitur enim in ista argumentatione iam dictum vitium; nam maior extremitas (quadrupes) in antecedente speciatiim, in conclusione verò vniuersè accipitur: quod vitium si vitetur, non habebit istius regula præceptio locum.

Quæ est posterior?

In tertia figura semper speciatiim concludendum est.

Alioqui à minori extremitate pro parte in antecedente accepta, ad eandem pro toto genere in conclusione sumptam procederetur, cum secundum priorem regulam oporteat assumptionem esse affirmantem: qui defectus si vitetur, nihil prohibebit, quomiuus in tertia figura vniuersè concludatur.

Profer exempla sex modorum tertiæ figure.

A	Da	Omnis anas natat,
na	rap	Omnis anas est auis: ergo
si.	ti	Quædam auis natat.
Es	Fe	Nulla scientia nobis est innata,
na	lap	Omnis scientia est animi promptitudo: ergo
pás.	ton	Non omnis animi promptitudo est nobis innata,
I	Di	Quoddam bellum est necessario ferendum, &
oa	sa	Omne bellum est calamitosum: ergo
ks	mis	Quoddam calamitosum est necessario ferendum.
Aσ	Da	Omnis homo potestatibus sublimiorib. subiectus est,
ai	ti	& Quidam homo est Christianus: ergo
di.	si	Christianus subiectus est potestatibus sublimiorib.
O	Bo	Quædam castitas non est perpetua,
μα	car	Omnis tamen castitas est virtus: ergo
λός.	do.	Quædam virtus non est perpetua.

Φi Fe Nullæ veteres leges priuata auctoritate abrogari debent,
ei ii Quædam veteres leges habent aliquid vitij: ergo
ss son. Quædam, vitij aliquid habentia, priuata auctoritate abrogari non debent.

Possent ne ista exempla in aliam figuram transferri?

Possent quidem hæc exempla maxima ex parte, aliquantulum mutata medijs dispositione, in aliam cõuerti figuram: verum naturali terminorum ordine turbato, & pronuntiatorum inter se conexio durior, & totus syllogismus obscurior redderetur.

Recita summam omnes omnium figurarum vtilis modos vnâ cum versibus ad eorum faciliorem memoriam, veterum industria excogitatis.

Summatim colligendo omnes modos vtilis hæcenus positos, inuenimus numero esse decem & nouem: quatuor videlicet primæ figuræ perfectos, & quinque imperfectos, quatuor secundæ figuræ, & sex tertiæ; quos vt meminisse iuniores possint, excogitauerunt veteres hos versiculos:

Barbara, Celarent, Darii, Ferio: Baralipon,
Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisefomorom:
Cesare, Camestres, Festino, Baroco: Darapti,
Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

Apud Græcos recensentur quatuordecim modi, hoc pacto:

Primæ figuræ, Γράμμαται, Ερηψη, Γραφιδι, Τεχνικός.
Secundæ figuræ, Ερηψη, Κατεχη, Μίττιον, Αρολον.
Tertiæ figuræ, Απαισι, Σθένειος, Ισάνις, Ααριδι, Ομιγλός, Φέρισις.

Quis est vsus eorum quæ modo dicta sunt de figuris & modis?

Maximus est eorum vsus: ista enim, quæ modo tradita est de modis & figuris doctrina veluti trutina quædam est certissima atq; commodissima ad momenta rationum, quibus homines vel inter loquendum vel inter scribendum vti solent, sine erroris periculo examinanda. itaque & ad veritatis inuentionem, & ad prudentiæ corroborationem, hominisque omnibus in rebus fulciendum iudicium, dictu mirum, quantum huius loci præcepta conducant.

DE REGVLIS QVIBVS DAM
syllogismorum.

ARISTOTELES ex ijs, quæ dixit de syllogismis hæcenus, colligit quasdam regulas, ad solidiorem perfectioremque reddendam syllogismi cognitionem, de quibus in præsentia strictim agemus.

Que est primæ regula quam adducit Aristoteles ad magis illustrandam syllogismi cognitionem?

Δὴλον δὲ καὶ ὅτι ἐν ἀπαισι τοῖς ὁμηγεσί, ὅταν μὴ γινώσκῃται συλλογισμὸς, κατηρηκῶν μὲν ἢ σερηκῶν ἀμφοτέρων, καὶ ἐπὶ μέσους ὄντων τῶν ὁρων, ἡ δὲ ἐν ὅλῳς γίνετ' ἀναγκαῖον.

PER. Hoc etiam perspicuum est, quando in omni dispositionis forma conclusio non sequatur: si enim utraque propositio vel aiens vel negans, & ad generis partem accommodetur, nihil profusus ex eis necessario efficitur.

COL. In omni figura, si utraque propositio vel aiens sit vel negans & ad generis partem accommodetur, nihil profusus ex iis necessario efficitur.

ARG. Omnibus in figuris syllogismus non fit, prædicationis quidem priuatiuæ utrisque terminis, et particularibus existentibus.

Quæ nota est ex regulis generalibus syllogismorum paulò antè recitatis.

Que est secunda?

Κατηρηκῶς δὲ καὶ σερηκῶς καὶ ὁλῶς λαμβάνετ' ὁ σερηκῶς, αἰὲν γίνετ' συλλογισμὸς τῶν ἑλῶτων ὁ ἀκρὺ πρὸς τὸ μείζον.

PER. Cum autem vna earum dicit, negat altera, si ea quæ negat in toto genere versetur, semper sequitur conclusio.

COL. In omni figura cum vna propositionum dicit, negat altera, si ea quæ negat in toto genere versetur, semper sequitur conclusio, verbi postremi de primo.

ARG. Cum autem prædicationis alter, alter priuatiuus est, & vniuersaliter priuatiuus sumitur, semper syllogismus minoris extremitatis de maiore fit.

Quorsum adduxit Aristoteles istam regulam?

Hanc regulam propterea adduxit, ut ostenderet non omnè absolutè dispositionè partium antecedentis inutile esse, quæ prius dicta est inutilis, siquidè iuxta illos duos modos, Epesmo & Frisesom, qui sunt inter inutiles modos ab Aristotele sunt computati, fieri possunt legitimi & firmi syllogismi, non modò in prima, sed etiam in secunda & tertia figura, hoc vno seruato ut indirectè concludatur, hoc est, ut in conclusione minoris extremitatis de maiore enuntietur.

Que est tertia?

Δὴλον δὲ καὶ ὅτι τὸ ἀδιόριστον ἀλλ' ἢ τῶν κατηρηκῶν τῶν ἐν μέσῳ πρῶτον, τοῖς αὐτῶν ποιῶσι συλλογισμὸν ἐν ἀπαισι τοῖς ὁμηγεσί.

PER. Illud etiam perspicuum est, indefinitum, si pro certæ rei propositione, quæ

quæ dicit, ponatur, eandem in omni dispositionis forma effecturam conclusionem.

COL. In omni figura, indefinita pro speciali posita eundem efficit syllogismum.

ARG. Indefinitum prædicatum particularis loco positum, syllogismum omnibus in figuris eundem parit.

Que est quarta?

Φανερόν δὲ καὶ ὅτι πάντες οἱ ἀτέλειαι συλλογισμοὶ τελεῖνται διὰ τὴν πρῶτον ὁμηγεσί, ἢ γὰρ ὁ φητικὸς, ἢ διὰ τὴν ἀδιόριστον.

PER. Illud quoque perspicuum est, omnes imperfectas ratiocinationes prima forma posse perfici: aut enim directò docendo, aut incommodo concluduntur omnes.

COL. Omnes imperfecta ratiocinationes, prima figura, aut directè docendo, aut urgendo incommodo perficiuntur.

ARG. Omnes imperfecti syllogismi per primam figuram perficiuntur, aut ostensiuè, aut per impossibile.

Ostensiuè quidem per conuersionem; per impossibile verò, assumendo enuntiationem conclusioni contradicentem cum altera partium antecedentis: quomodo autè id fieri debeat, postea dicitur.

Que est quinta?

Ἐπὶ δὲ καὶ ἀναγκαῖον πάντας τὸς συλλογισμὸς, εἰς τὸς ἐν τῶν πρῶτον ὁμηγεσί καὶ ὁλῶς συλλογισμὸς.

COL. Omnes ratiocinationes ad omnes prima forma eas, quæ in toto genere versantur, reuocari possunt.

ARG. Reducere etiam syllogismos omnes ad primæ figuræ vniuersales syllogismos licet.

Idquæ intelligitur de reductione ostensiuæ, vel per impossibile propinqua vel remota.

TRANSITIO.

Hanc postremam regulam ipse Aristoteles abundè declarat: tamen ut eius verba facilius intelligantur ybetiorè quæ capiant iuniores utilitatem ex iam recitatis regulis, dicemus paucis de syllogismorum reductione præsertim imperfectorum ad perfectos.

ΠΕΡΙ ΔΕΙΚΤΙΚΗΣ ΑΝΑΓΩΓΗΣ,

seu

DE OSTENSIVA REDVCTIONE.

Quando dicitur syllogismus reduci ostensiuè?

Reducitur syllogismus ostensiuè, quando per conuersionem tantum aut per conuersionem vna cum antecedentis partium transpositione

sitione reducitur ad alium syllogismum, & ita eius ostenditur firmitudo. Ad posteriorem partem pertinent syllogismi quatuor sequentium modorum, scilicet Fapismo & Frisefomorum in prima figura: Camestres in secunda, & Disamis in tertia: ad priorem verò, reliqui omnes imperfecti syllogismi, exceptis iis qui iuxta modos Baroco & Bocardo, sunt confecti; hi enim per impossibile tantum, non autem per conuersionem aut transpositionem partium antecedentis reducuntur.

Explica latius quo modo fieri debeat ista reductio ostensua.

Quo pacto vnusquisque modus imperfectus sit ostensiuè reducendus ad modum aliquem perfectum, facillimo compendio docent consonantes literæ in Latinis modorum nominibus locata: & sunt septem, B, C, D, F, M, P, S.

Nam omnem modum aliqua harum quatuor primatum literarum inchoat, significans, ipsum, si imperfectus fuerit, ad eum perfectum modum reduci debere ostensiuè, qui ab eadem inchoatur litera: vt omnes syllogismi imperfecti qui ostensiuè reduci possunt, quorum est prima consonans B, reducuntur ad Barbara.

Quorum verò [C] ad Celarent:

Quorum [D] ad Darj: Et quorum [F] ad Ferio.

Alibi verò positæ eadem consonantes, nullam habent hac in re significationem.

Nisi quòd [C] in medio posita, indicat eum modum non ostensiuè posse reduci, sed per impossibile tantum; quod in solis Baroco & Bocardo vsu venit.

Ex cæteris verò consonantibus [P] designat in reductione enuntiationem eam, quæ per vocalem antegredientem intelligitur, conuersione per accidens, esse mutandam.

S] verò indicat conuersionem simplicem pronuntiatu significati per antecedentem vocalem.

M] autem vbicunque ponatur, transponendarum partium antecedentis est signum.

His diligenter obseruatis, facillè erit quemlibet imperfectum syllogismum ostensiuè reducere ad primæ figuræ euidentes modos, si modò aliqua accedat exercitatio.

Intelligenda autem sunt quæ iam diximus de syllogismis ex medio communi constantibus.

Si enim medium esset singulare, non posset talis reductio per eiusmodi conuersiones procedere, ad aliquem modorum quatuor principalium primæ, sed ad expositorium quempiam syllogismum primæ vel tertiæ figuræ.

Ratio

Ratio autem cur Baroco & Bocardo nequeant ostensiuè perferri, est, quia si id fieret, componendus esset syllogismus primæ figuræ ex ambabus antecedentis partibus particularibus aut conuertenda esset particularis negans; quorum vtrunque absurdum est & dialecticæ disciplinæ contrarium.

Quæ est vsus huius reductionis ostensua?

Quis sit vsus huiusmodi reductionis, vno exemplo ostendemus. Si quis inficietur in ratiocinatione modi Cesare firmam inesse conuersionem, eò quod non sit clara & perspicua, ita cum illo agendum erit: Ex antecedente syllogismi iuxta modum Cesare confecti necessario sequitur antecedens syllogismi ad modum Celarent dispositi: sed hoc antecedens complexionem, quæ prius in syllogismo secundæ figuræ erat illata, firmiter & necessario concludit; igitur necessaria inerit conuersione in syllogismo iuxta modum Cesare confecto: nam quicquid sequitur ad consequens legitimæ argumentationis, ad sequatur necessum est ad antecedens eiusdem: Quod in hoc syllogismo euidentissimè ostendi potest,

Nullus homo est quadrupes, &

Omnis asinus est quadrupes: ergo

Nullus asinus est homo.

Mutata enim prima antecedentis parte, iuxta simplicem conuersionem, totus syllogismus in primam migrat figuram, omnibus eius partibus ad modum Celarent dispositis.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ ΑΝΑΓΩΓΗΣ ΔΙΑ ΤΟΥ ΑΔΥΝΑΤΟΥ,
SEV,

DE REDVCTIONE SYLLOGISMORVM PER IMPOSSIBILE, quæ locum habet in omnibus syllogismis imperfectis.

Quid est reductio per impossibile?

reductio per impossibile est, qua imperfecti syllogismi improbator ad id quod impossibile est concedendum cogitur.

Quomodo fit ista reductio per impossibile?

Sumitur pronuntiatum complexionem ex diametro repugnans, & cum eo vel propositio vel assumptio ipsius imperfecti syllogismi, ex quibus iuxta modum aliquem euidentem & perfectum inferitur complexio, omittæ imperfecti syllogismi propositioni aut assumptioni contraria, vel contradicens: vt exemplum inferius positum manifestè ostendit.

Vnde accipit ista reductio suum robur?

Accipit ista reductio robur suum ex hoc axioma:

P 3

Omnis

Omnis ea argumentatio rata est atque legitima, in qua conclusionis falsitas cum antecedentis veritate consistere nequit.

Quis est usus reductionis per impossibile?

Hac reductione cogitur is, qui pertinaciter negauerit in syllogismo aliquo imperfecto inesse legitimam consecutionem, concedere id quod impossibile est, & à communi sensu prorsus alienum: videlicet duo pronuntiata contrariè, aut ex diametro inter se pugnancia simul vera esse, & ita ad agnoscendum suum errorem, & ad falsam, quam de imperfecto syllogismo conceperat, opinionem deponendam adigitur.

Vt si neges hunc syllogismum in Cesare rectè concludere:

Nulla planta est animal: &

Omnis homo est animal: ergo

Nullus homo est planta.

Necesse est concedas, antecedens posse esse verum consequente falso: erit igitur pronuntiatum, quod ex diametro consequenti opponitur, verum; nimirum istud, Aliquis homo est planta: & cum utraq; pars antecedentis iam prolata syllogismi, vt ais, vera sit; capiam eius alteram partem, propositionem videlicet, contextamque iuxta modum Ferio eiusmodi syllogismum:

Nulla planta est animal, &

Aliquis homo est planta: ergo

Aliquis homo non est animal.

Hic syllogismus evidens est, quare illum negare non potes: antecedens autem totum est à te concessum, quare & consequens cōfitearis necesse est: hoc autem contradicit assumptioni ipsius syllogismi imperfecti, quam etiam dicebas veram esse. Cogeris ergo velis nolis, duo pronuntiata ex diametro inter se pugnancia fateri, simul vera esse, aut concedere in Cesare factum prius syllogismum firmum & legitimum fuisse.

Inter modos imperfectos ab Aristotele commemoratos, duo tantum sunt, qui hanc reductionem solam recipiunt, qua perficiantur, nempe Baroco & Bocardo: Reliqui verò omnes duplici ratione possunt perfici, ostensua videlicet, & ea, quæ est per impossibile.

Quod superius de syllogismi expositorii promissisti, nunc est exoluendi tempus. proinde qui syllogismi expositorii perfecti sint,

et qui imperfecti, breuiter expone.

Ex syllogismis expositoriis quinam sint perfecti, & qui imperfecti, non satis constat: istud tamen certum est, omnes syllogismos expositorios indirectè concludentes esse imperfectos, eosque perficiendos per alios directè concludentes.

De concludētibus autem directè magna est inter doctos disceptatio: plerisque tamen placet, syllogismos expositorios tertiar figure directè concludentes esse perfectos, omnes verò aliarum figurarum esse imperfectos, ac perficiendos reductione ostensua, ad syllogismos tertiar figuræ; eos videlicet qui sunt primæ, per cōuersionem assumptionis; & eos qui sunt secundæ figuræ, per cōuersionem totius antecedentis, propositionis videlicet & assumptionis: idque ex dirigentibus principiis syllogismorum expositiorum perspicuum esse aiunt.

Que figura magis est idonea ad syllogismi expositorii consecutionem?

Fit quidem in omni figura syllogismus expositorius, commodissimè tamen in tertia, eo quòd medium ibi semper substituiatur, & voci singulari substitui potius, quam de alia voce dici conueniat.

Et quemadmodum in nullo primæ aut tertiar figuræ nominato modo, ita in omnibus secundæ figuræ modis, syllogismus expositorius fieri potest: vt sequentia docent exempla,

Ce Nullum elementum est hic sol, &

fa Omnis sol est hic sol: ergo

re Nullus sol est elementum.

Fe Nullus leo est bucephalus,

fi Quidam equus Alexandri regis est bucephalus: ergo

no Quidam equus Alexandri regis non est leo.

Similiter iuxta Camestres & Baroco disponi possent syllogismi expositorii partes.

Verum syllogismi expositorii, qui in his secundæ figuræ modis fiunt, ab aliis constantibus ex medio communi in hoc discrepant, quòd hi possent, illi verò non possent reductione ostensua perfici, eo quòd enuntiatio, simpliciter conuertenda, ex prædicato singulari constans, eiusmodi cōuersionem non ferat. Reliqui omnes modi, iuxta quos syllogismi expositorii constructi firmam efficiunt consecutionem, nominibus vacant.

DE CONTINGENTI.

Quomodo definit Aristoteles contingens?

Αἴτιον ὃ ἐπιτελεῖται, καὶ τὸ ἐπιτελεῖσθαι, οὐ μὴ ὄντος ἀναγκαῖος, τῆς αἰτίας ἐπιτελεῖσθαι, οὐδ' ἐν ἑαυτῇ διὰ τῆς ἀδυναμίας.

PER. Dico autem contingere & contingens, id quod non est necessarium, quoque posito, nihil sequetur incommodi.

COL. *Contingens est id, quod non est necessarium, quoq; posito nihil sequetur incommodi.*

ARG. Dico autem contingere & contingens, quod cum non existat necessario, esse verò ponatur, nihil inde impossibile sequitur.

Pro quo accipitur hic definitum?

Definitum accipitur pro re contingenti, hoc est, quæ neque est necessaria, neque impossibilis, sed potest esse, & etiam potest non esse: vt hominem canescere, animal ambulare, & similia; nam his exemplis Aristoteles vtitur.

Explica latius iam recitatam contingentis definitionem.

Contingens est res, quæ cum non sit necessaria, nullum tamen, si esse concedatur, sequitur impossibile. Postrema definitionis parte, excluditur impossibilia: vt chimæram esse hominem, esse equum: nam ex omni & solo impossibili, rectè sequitur aliud impossibile. Priori autem definitionis parte res necessarias excludimus: vt Deum esse, cælum moueri.

Est ergo contingens quoddam medium, inter necessarium, & inter impossibile, per vtriusque extremi negationem rectè definitum: & est res, non modò iam subsistens, verum etiam quæ esse possit.

Dicitur enim non minus de his, quæ futura sunt, vel esse possunt; licet nunquam futura sint, quàm de illis quæ iam subsistunt, & corrumpi possunt.

Ad intelligendum illud dictum Aristotelis, quo ait, omnes enuntiationes ex contingenti non negato constantes in oppositam qualitatem

conuerti, declara paucis, quid sit conuersio in oppositam qualitatem.

Conuersio in oppositam qualitatem est, quando ex aiente enuntiatione concluditur negans, vel e diuerso, eiusdem plane subiecti, predicati, atque quantitatis, nisi ex antecedente vniuersali, consequens speciale concludatur.

Habet autem hæc conuersio necessariam consecutionem in solis & omnibus enuntiationibus ex contingenti constantibus, siue modus affirmetur siue negetur, hoc vno seruato, vt similiter se habeat modus in antecedente & consequente: vt sequitur,

Omnem hominem contingit esse album; ergo

Omnem hominem contingit non esse album.

Non contingit cælum quiescere; ergo

Non contingit cælum non quiescere.

Modo autem variato, consecutionis tollitur vinculum: malè enim ista coherent,

Omnem

Omnem hominem contingit currere; ergo

Omnem hominem non contingit currere.

Verum istud notandum, eas enuntiationes propriè ex contingenti constare, in quibus vox contingens, affirmatè ponitur, idem significans quod possibile & possibile non: Illas verò quæ contingens negatum habent, voce quidem esse ex contingenti, secundum sensum verò ex impossibili & necessario: vnde sensus huius, Nò contingit cælum quiescere: est iste, Necessariò cælum quiescit, vel impossibilitèr cælum quiescit: huius autem, Hominem còtingit sedere, sensus est, homo potest sedere, & potest non sedere. Vbi amplius considerandum est, enuntiationes ex contingenti non negato exponi per copulatiuam coniunctionem; ex negato verò, per disiuctiuam.

Cur agit hoc loco Aristoteles de contingenti?

Quia de syllogismis, in quibus sunt enuntiationes ex contingenti, dicturus est, qualis est hic perfectus primæ figuræ:

Omnne album contingit esse nigrum, &

Omnem parietem contingit esse album; ergo

Omnem parietem contingit esse nigrum.

TRANSITIO.

Quoniam huiusmodi syllogismorum rarior est vsus, idcirco accuratam eorum conficiendorum rationem ex Aristotele petendam relinquentes, ad alia properemus.

DE PRÆSUPPOSITIS, SEV DIALECTICÆ

QUIBUSDAM AXIOMATIBVS.

Quatuor sunt regulæ syllogismorū ijs quæ paulò superius expositæ sunt non multum dissimiles, quas præsupposita vocare solent, quod his veluti quibusdam principis vsus sit sapius Aristoteles.

Quæ est prima regula seu primum axioma?

Πάντων ἀπὸ τῶν ἐν τῷ συλλογισμῷ ἀνάσκειν γίνεσθαι διὰ τῶν ἐπιπέμων ἀξιωματικῶν.

PER. Necessè est omnem demonstrationem, omnemque conclusionem per per has tres formas effici.

COL. *Omnè syllogismū in aliqua triū figurarū fieri oportet.*

ARG. Omnem demonstrationem omnemque syllogismum per tres prædictas figuras fieri necesse est.

Quod est secundum?

Ἐὰν ἢ ἐν ἀμφοῖν κατὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης εἶναι καὶ τὸ κατὰ δυνάμιν.

PER. Iam verò in omnibus aliquam propositionem aientem esse oportet, & aliquid vniuersè & in totum conuenire.

COL. *Amplius in omnibus syllogismis aliquam propositionē*

P 5

aiē-

aientem esse oportet, & aliquid vniuersè & in totum conuenire.

ARG. Amplius in omnibus oportet aliquem terminorū prædicatiuum, & vniuersalem esse.

Quod est tertium?

Δῆλον ὅτι καὶ ἐπὶ πάντων ἀπὸ δειξίς ἐστὶ διὰ τῶν ὄρων καὶ μὴ τῶν λόγων.
PER. Atque etiam illud perspicui potuit, tribus verbis omnem fieri demonstrationem, non pluribus.

COL. *Perspicuum est, omnem syllogismum tribus terminis et non pluribus constare.*

ARG. Patet autem & quod omnis demonstratio per tres terminos & non per plures erit.

Quod est quartum?

Φανερόν ἡμῖν ἐστὶ καὶ πῶς ἐπὶ τῶν πρόβλημα καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιχειρήσεων.
PER. Perspicuum etiam nobis est, quæ facilis & quæ difficilis sit ad probandum questio.

COL. *Quædam propositiones facilius, quædam verò ægrius vel probantur, vel refelluntur.*

ARG. Manifestum etiam est, quoddam problema facile, aliud difficile collectu, astruque esse.

Explica breuiter quæ ad hæc præsupposita (vt vocant) rectè intelligenda, scitu necessaria sunt.

Omissis duobus primis tanquam notis, circa tertium aduertendum, debere ipsum intelligi de syllogismo absolute vno, & nõ aucto: Interdum enim in syllogismis adicitur propositio aut assumptioni alia enuntiatio velut ipsius probatio & confirmatio, indicans nouum syllogismum, antequam ad conclusionem veniatur.

Et hic vocatur syllogismus auctus, eo quod augeatur aliqua enuntiatione contra communem syllogismorum consuetudinem: vt si quis ita ratiocinetur:

Omnis homo est capax disciplinæ, quia omne animal ratione præditum est capax disciplinæ, & Iohannes est homo, igitur Ioannes est capax disciplinæ.

Circa quartum præsuppositum aduertendum est, illam quæestionem seu enuntiationem facile colligi atque probari, quæ pluribus figuris aut modis inferri potest: illam verò difficile collectu esse, quæ in paucioribus figuris & modis concludi potest.

Atque hinc clarum est, inter omnes enuntiationes vniuersalem affir-

affirmantem omnium difficillimè syllogismo probari: solū enim in prima figura, & vnico modo potest concludi.

At particularis negans in omnibus figuris concluditur: omnium igitur facillimè syllogismo probatur.

Sicut autem vniuersalem affirmantem probare est difficillimum, & particularem negantem probare facillimum, ita è contrario vniuersalem affirmantem euertere est facillimū; difficillimum autem confutare particularem negantem.

Illa enim enuntiatio confutatur facilius, cuius falsitas potest pluribus modis, siue per plures vias ostendi:

Illa verò difficilius, cuius falsitas paucioribus modis conuinci potest.

Vniuersalis autem affirmans confutatur & per vniuersalem negantem sibi contrariam, & per particularem negantem sibi ex diametro repugnantem: atqui vniuersalis negans, in duabus; particularis verò negans in omnibus figuris concludi potest.

At particularis negans non confutatur nisi per vniuersalem affirmantem, quæ vnica figura, & vnico modo potest concludi: Illa igitur facillimè confutatur, hæc difficillimè. Vniuersalis autem negans & particularis affirmans medio modo se habent, quantum attinet ad probandi vel confutandi rationem; vt ex ijs, quæ iam dicta sunt, facile intelligitur: ipseque Aristoteles non obscure significauit, huius quartæ regulæ declarationem ita concludens:

ARG. Omnino ignorari non debet, quod destruere alterum per alterum, vniuersalia per particularia, contraque licet; construere verò per particularia nunquam licet vniuersalia; per illa verò hæc maximè: nam si quid omni, & alicui. Simul autem manifestum, quod destruere quàm construere facilius est: Omnis igitur syllogismus & quomodo, & per quot terminos propositiones quæ, & quomodo ad se inuicem habentes fiat: amplius autem quæ propositio in vnaquaque figura, quæ in pluribus, & quæ in paucioribus mōstretur, ex his, quæ dicta sunt, patet.

DE MEDII INVENTIONE.

DOCTE quidem & subtiliter de medij inuentione ab Aristotele scriptum est; verum perobscure & parum ad communem disputandi scribendique vsum accommodatè. Est enim tota huius

huius loci apud Aristotelem doctrina, à communi iudicio remotissima, & maioribus implicata difficultatibus, quam aut rei natura postulet, aut discentium patiatur utilitas. Quapropter Aristotelica doctrina, qua neminem unquam inter disputandum usum fuisse arbitramur, prætermissa, quedam alia & faciliora, & nisi nos fallat opinio, longè ad usum accommodatiora, in eius locum substituemus: verùm nostri instituti memores, non omnia, quæ hac de re dici possent, singulatim persequemur; sed summa duntaxat huius doctrinæ delibantes capita, expeditam huius disciplinæ studiofis ad reliqua facilè cognoscenda, viam aperire conabimur.

Quid est medium?

Medium nihil aliud est nisi argumentum seu ratio quedam idonea ad controuersi thematis fidem stabilendam: vt si huius thematis (Literæ humaniores sunt discendæ) in aliqua disputatione exagitata veritas, hoc modo defendatur: Humaniores literæ viâ aperiunt ad maximarum rerum dilucidam & certam cognitionem; igitur literæ humaniores sunt discendæ: Id quod ad controuersi thematis veritatem demonstrandam accersitum est (nimirum ad maximarum rerum dilucidam & certam cognitionem, viam aperiens) medijs seu argumenti locum & nomen obtinet.

Explana paulo latius medijs in omni disputatione inueniendi, rationem.

Istud in primis positum sit, nos hic de medio syllogistico agere, cuius videlicet certa cum thematis subiecto & prædicato dispositione, legitimus & firmus conficitur syllogismus; cuiusmodi erat in superiori exemplo, hæc adducta ratio (ad maximarum rerum dilucidam & certam cognitionem, viam aperiens.)

Thema autem vocamus enuntiationem simplicem, cuius sententiam veritati consentaneam esse cõtendimus: Cuiusmodi in superiori exemplo erat hæc enuntiatio: Literæ humaniores sunt discendæ.

His ita constitutis, animaduertendum est,

Omne thema, quod in disputatione venit { Vel aiens esse,
 { Vel negans.

Si thema sit aiens, quærenda erit ratio, cur prædicatum cum subiecto rectè coherere dicamus: si verò negans, inuestiganda erit ratio cur prædicatum à subiecto remouendum censeamus.

Hæc ratio inuenta, & ad subiectum thematis ritè accommodata, medium erit ad syllogismi structuram idoneum.

Quando

Quando dicitur medium ad subiectum thematis ritè esse accommodatum?

Tunc medium dicitur ad subiectum thematis ritè esse accommodatum, quando cum eo in eadem categorica enuntiatione, subiecti aut prædicati locum obtinens aptè iuxta grammaticæ præcepta & loquendi consuetudinem collocari potest.

Exempli causa, si ad istud thema probandum (Improborum familiaritas est vitanda) hæc afferretur ratio, (Quia qui picem tangit, inquinatur ab ea,) allatum quidem esset medium solidum & firmum, verùm ad syllogismi structuram parum vtile, nisi prius sit ad subiectum thematis accommodatum: fiet autem hæc accommodatio, si allatæ rationis vim atque momentum, talibus efferaimus verbis, quæ aptè possint cum subiecto thematis in codè pronuntiato coherere: ad hunc modum, Improborum familiaritas est vitanda; quia hominem vitiorum sceditate contaminat.

Quo medio ita accommodato, facillimum fuerit totam rationationem ad eam syllogismi structuram, quæ per Darij ostenditur, disponere, hoc modo:

Quicquid vitiorum sceditate hominè contaminat, est vitandum, Improborum familiaritas hominem vitiorum sceditate contaminat; igitur

Improborum familiaritas est vitanda.

Ex quibus fontibus hauriri debet controuersi thematis medium?

Ex istis quatuor: { Experientia,
 { Acumine ingenij,
 { Eruditione,
 { Perscrutatione locorum.

E quibus duo priores ad naturam pertinent; posteriores verò ad artem & scientiam referuntur.

Declara exemplis idoneas ad thematis defensionem ex his fontibus hauriri rationes & accommodata media.

Primum de experientia dicemus; deinde reliquarum quoque partium exempla proferentur.

Exemplum medijs ex usu siue experientia deprompti.

Sit exempli causa medium quærendum ad huius thematis (Intemperantia est fugienda) probationem conficiendam; quoniam thema affirmatè proponitur, quærenda causa & ratio est, cur re per prædicatum significatam, cum re per subiectum denotata verè coniungi putemus, hanc rationem nobis suppeditat experientia; nimirum quòd intemperantia corpus debiliter, facultates exhauriat, & omnem animi statum perturbet. Quæ ratio cum abundè sufficiat ad de-

ad demonstrandum, veram fuisse prædicati, in superiori themate, cum subiecto connexionem; legitimum & conueniens erit medium, ex quo cum reliquis duobus extremis, quæ semper thema secundum affert, syllogismum contexere licebit, ad hunc modum:

Propositio.

Quicquid corpus debilitat, facultates exhaurit, & omnem animi statum perturbat, est fugiendum,

Assumptio.

Intemperantia corpus debilitat, facultates exhaurit, & omnem animi statum perturbat, igitur

Conclusio.

Intemperantia est fugienda.

Exemplum mediæ ex ingenij acumine seu naturali mentis perspicacia deprompti.

Si hoc thema probandum offeratur, Improborum cupiditas est infinita, & ad eius veritatem asserendam huiusmodi ratio, ex naturali mentis perspicacia, sine vlllo doctrinæ adminiculo, proferatur, Quia improborum cupiditas fines & terminos à lege atque ratione constitutos perfregit: medium erit ex naturali mentis acumine depromptum: facile enim quiuis, sola naturalis ingenij perspicacitate videt, ob eam causam malos nullum concupiscendum facere finem, quod præfinitos à lege & ratione terminos aspernètur.

Qua ratione ita inuèta, quoniam ad thematis subiectum etiam accommodata est, perspicuo & euidenti syllogismo propositum thema concludere licebit; hoc videlicet:

Propositio.

Quicquid fines & terminos à lege atque ratione constitutos perfregit, infinitum est.

Assumptio.

Improborum cupiditas fines & terminos à lege atque ratione constitutos perfregit:

Conclusio.

Igitur improborum cupiditas est infinita.

Exemplum mediæ ex eruditione vel literatura deprompti.

Sit hoc thema propositum, Diuitiæ non sunt expetendæ, cuius probationem quærere oporteat: quandoquidem thema negans est, omnia quæcunque aliquo modo vel subiectum vel prædicatum eius attingunt, diligenter erunt mente perlustranda, tantisper dum occurrat aut necessaria aut certè probabilis ratio, cur prædicatum à subiecto disjungendum asseramus. Eiusmodi ratio cum ex aliis

aliis fontibus, tum ex eruditione commodissimè depromi potest; ex ea nimirum doctrina, quam Paulus tradit ad Timotheum, in hanc sententiam scribens: Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus; nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli. In hac enim doctrina firma continetur propositi thematis ratio, quam ad hunc modum explicare liceat: Diuitiæ non sunt expetendæ; quia, qui diuites cupiunt fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli. Quæ quidem ratio, ijs verbis comprehensa, licet ad syllogismi confectionem idonea non sit, habet nihilominus ad propositi thematis veritatem stabilendam maximum pondus: idque apertissimè cernetur, si sententia eadem conseruata, verbis autem eius nonnihil mutatis, ad subiectum thematis accommodetur, & ex ea talis conficiatur syllogismus.

Propositio.

Nullæ res, quibus concupitis homines in tentationem & laqueum diaboli incidunt, sunt expetendæ.

Assumptio.

Diuitiæ sunt eiusmodi res, quibus concupitis, homines in tentationem & laqueum diaboli incidunt:

Conclusio.

Igitur diuitiæ non sunt expetendæ.

Exemplum mediæ perscrutatione locorum inuenti.

Sit exempli causa huius thematis, Honores non sunt admiratione digni, conficienda probatio. prætermisissis superius demonstratis fontibus (vnde tamen haud difficile foret ad eiusmodi thema confirmandum, rationem adducere) locorum perscrutatione ita eam conficere licebit: Primum aliquem ex ijs locis, vnde spes est eiusmodi rationem duci posse diligenter perscrutabimur: cuiusmodi in præsentia esse possunt, genus, species, definitio, causa, effectus. Si quod quæsitum erat primi loci perscrutatione, inueniatur, quærendi finis erit: sin minus, alius locus similiter erit perscrutandus: idque tantisper faciendum, donec ad propositi thematis fidem stabilendam satis firma ratio reperta esse videatur. Cum igitur in præsentia themate primi loci, generis videlicet perscrutatio, id abudè præstet quod quærebatur, non est cur nos vltius progrediendo fatigemus: ita enim ratione ex genere ducta propositum thema confirmare licet. Honores non sunt admiratione digni; quia sunt externa bona probis & improbis communia. Quæ ratio quantam habeat vim ad oblata thematis sententiam stabilendam, ostendit iste syllogismus:

Propo-

Propositio.

Nulla externa bona probis & improbis communia, sunt admiratione digna:

Assumptio.

Honores sunt externa bona probis & improbis communia:

Conclusio.

Honores igitur non sunt admiratione digni.

Hactenus breuiter & clarè de medijs inuentione disseruimus: Porro quoniam hic à iunioribus dubitari posset, ad quam figuram, item ad quem modum inuenta iam & præparata syllogismi materia aptari & concinnari debeat, non grauabimur, ad illis gratificandum, huius quoque artificij rationem paucis aperire.

Explicata igitur breuiter ad quam figuram, & ad quem modum, inuento iam idoneo ad thema probandum argumento, construenda & componenda sit ratiocinatio.

Ad id quod de figura quaeritur, respondemus, omnem argumentationem ex solido & firmo constantem argumento, (paucis exceptis, de quibus postea dicitur) primæ figuræ dispositionem atque structuram posse suscipere: De modo autem dicimus, constituta iam figura ad quam ratiocinatio reuocari debet, ad eum modum illius figuræ syllogismi structuram esse faciendam, cuius conclusio & qualitate & quantitate cum themate consentit: vt exempli causa, si thema vniuersalem contineat affirmationem, construendi syllogismi partes iuxta modum Barbara erunt disponendæ: si verò thema vniuersalem contineat negationem, construendi syllogismi partes in prima quidem figura iuxta modum Celarent; in secunda verò iuxta modum Cesare vel Camestres componere oportebit; & similiter de cæteris iudicandum: veluti si istam argumentationem, Improbi nunquam ab omni cruciatu animum liberum habent; quia semper vel instanti cruciantur dolore, vel futurum reformidant: Quandoquidem sub generali continetur regula, iuxta primam figuram eius medium disponendum est; quia verò eius thema conclusioni modi, Ferio, & qualitate & quantitate consentit, ad illius modi normam construendus erit syllogismus; itaque partes eius ad hunc modum erunt disponendæ:

Propositio.

Nulli qui semper vel instanti cruciantur dolore, vel futurum reformidant, animum liberum habent ab omni cruciatu:

Assumptio.

Improbi semper vel instanti cruciantur dolore, vel futurum reformidant.

*Conclusio.**Conclusio.*

Igitur improbi nunquam ab omni cruciatu animum liberum habent.

PRIMA EXCEPTIO.

Diximus autem in regula generali (paucis exceptis:) nam quādo cunque thema negans, probandum est medio, quod de subiecto thematis quoque negatur, tum iuxta aliquem secundæ figuræ modum, cuius assumptio negationem contineat, syllogismi structura confici debet: veluti si hanc argumentationem, Diuitiæ nõ sunt vera hominis bona, quia non reddunt hominem meliorem, ad syllogismum reducere vellemus, iuxta normam per Baroco designatam eiusmodi ratiocinationis materia foret componenda, ad hunc modum:

Propositio.

Omnia quæ vera sunt hominis bona, reddunt hominem meliorem:

Assumptio.

Diuitiæ non reddunt hominem meliorem:

Conclusio.

Igitur diuitiæ non sunt vera hominis bona.

Cui argumentationi, quod assumptionem habere debeat negantem, nullus est in prima figura locus; vt ex ijs, quæ superius dicta sunt, manifestum est.

SECUNDA EXCEPTIO.

Præterea illa argumentatio ad syllogismum primæ figuræ reuocari non potest, in qua ad thema negans vel aliens probandum, argumentum affertur firmum quidem & solidum, sed tale, quod in propositione vniuersali maiori extremo verè subijci nequeat; tunc enim ad modum aliquem tertiæ figuræ, inuenta syllogismi materia disponenda erit: veluti si talis argumentatio offeratur, Quidam homines visum non habent, igitur quædam animalia visum non habent, non licebit eiusmodi argumentationis materiã iuxta aliquem primæ figuræ modum disponere, quod construendi ex hac materia syllogismi propositio nequeat esse vniuersalis; propositione autem existente speciali in prima figura, nihil sequitur: vt antè libro quarto dictum est.

Ob eandem rationem etiam respuit ista argumentatio omnem secundæ figuræ legitimam structuram: restat igitur eiusmodi enthymematis materiam (si syllogismi dispositionem illi tribuere velimus) ad aliquem ex tertiæ figuræ modis esse digerendam; inter quos

quos in præsentia maximè idoneus est Bocardo, quod & propositionem & conclusionem habeat, qualem postulat iam commemoratum enthymema: ad huius ergo modi formulam, sic ex proposita materia syllogismum contexere licebit,

Propositio.

Quidam homines non habent visum:

Assumptio.

Omnes homines sunt animalia;

Conclusio.

Quædam igitur animalia visum non habent.

Atqui hoc est exemplum argumentationis, qua thema negans tali probatur medio, quod maiori extremo vniuersè subici nequit. Argumentationis verò, qua thema aiens simili probatur medio: exemplum est istud, Quædam animalia sunt longæua, quia quidam homines sunt longæui. Quæ argumentatio ita ad Disamis tertiæ figuræ modum reduci debet.

Propositio.

Quidam homines sunt longæui:

Assumptio.

Omnes homines sunt animalia:

Conclusio.

Quædam igitur animalia sunt longæua.

*Quis est harum præceptionum de medio inueniendæ
& disponendæ vsus?*

In omni disceptationum genere, & præsertim in grauioribus disputationibus, duo sunt quæ ad veritatem asserendam, & contra impostorum calumnias defendendam plurimum valent; nimirum rationum pondus, & argumentandi perspicuitas. ad quorum prius cuius mediij inueniendæ ratio viam patefaciat, ad alterum verò inueni iam argumenti secundum syllogisticam formulam dispositio, planum est ea, quæ de medio inueniendæ & disponendæ dicta sunt, ad disputationem laudabiliter vtiliterque instituentiam, plurimum habere momenti.

DE ANALYSI.

POST QUAM syllogismorum σύνθεσιν seu compositionem absoluit Aristoteles, ad ἀναλύσιν seu dissolutionem eorū in enuntiationes & terminos explicandam accedit, cuius verba quia pauca sunt & nulla difficultate inuoluta, in hunc locum transfere operæ præcium duximus.

DE

DE SYLLOGISMORVM ANALYSI IN enuntiationes ex Aristotele.

ARG. Primum ergo (inquit) conandum est, duas vt propositiones syllogismi constituamus: facilius enim in maiora quam in minora concidere est; maiora autē compositiora sunt, quam ea ex quibus componuntur: deinde considerare vtra in toto, & vtra in parte sit, & si non ambæ constant, eam quæ deest nos ipsi supplebimus: aliquoties enim in vniuersalem protendentes, eam quæ hac continetur, non sumunt, neque scribentes, neque interrogantes: aut has quidem protendant, per quas autem hæ concluduntur, omittunt, alia verò quædam non attinentia vanè interrogant. Considerandum autem & si quid superfluum sumptum sit, & si quid necessariū omissum; & hoc quidem ponendum, illud verò auferendum, donec duæ nobis propositiones liquidè constant; sine his enim reducere obiectam orationem nullam licet.

DE ANALYSI IN TERMINOS, ex Aristotele.

ARG. Deinde (ait) sic in terminos diuidere oportet; medium autem terminorum eum, qui in vtrisque propositionibus dicitur, ponemus: mediū enim vtrisque; in propositionibus esse, omnibus in figuris necesse est. Si ergo subiiciatur prædiceturque mediū, aut ipsū quidē prædicetur, aliud verò de illo negetur, prima: Si autem & prædicetur et negetur de aliquo, media: Si verò alia de illo prædicentur, aut hoc quidem de eō prædicetur, illud verò negetur, postrema figura erit; sic enim se habuit in postrema figura medium. Similiter autem etsi non vniuersales propositiones sint: nam determinatio mediij est eadē. Manifestum igitur;

Q 2

igitur, quod in qua oratione, idem frequenter non dicitur, syllogismus non fit; sumptum enim medium non est.

Quoniam autem quod propositorum vnaquaque in figura, itē in qua vniuersale, in qua particulare claudatur, habemus: manifestum est, quod non ad omnes figuras, sed in vnoquoque proposito ad propriā respicere oportet: Quæcunq; verò in pluribus claudantur, hic mediij positione figuram cognoscemus.

Hæc pauca satis per se clara ex Aristotele seligere ac referre libuit, tum quod his (vt ipse Aristoteles ait) rectē intellectis, cætera, quæ prius dicta sunt, reddantur clariora; tum etiam, quod hinc plurimum lucis ad rectē de syllogismis iudicandum, subministraretur.

DE SYLLOGISMO EX OBLIQVIS.

ILLOS tãrũm syllogismos formare docuimus hætenus, in quibus termini omnes recto casu efferebantur: Porrò nũc de illis, qui vnum terminum vel plures in casu obliquo positos habent, est dicendum, & quomodo eorum termini disponi debeant, breuiter aperendum.

Quenam sunt potissimum obseruanda in consecutione syllogismorum ex obliquis?

In primis hoc non est ignorandum, in syllogismo ex obliquis eam accidere varietatem, vt nunc medium, nunc extremitatum altera, in obliquo ponatur; ex qua re non parua quoque varietas in concludendo contingit.

Quando enim altera tantũm extremitatum obliqui casus est in antecedente, eadem & in conclusione obliqui casus esse debet.

Omne iumentum est hominis, &

Omnis asinus est iumentum; igitur

Omnis asinus est hominis.

Hic maior extremitas vtrobique in obliquo ponitur: Cũm autem ita syllogismum conficio:

Omnis asinus est animal, &

Aliquod iumentum Petri est asinus; igitur

Aliquod iumentum Petri est animal.

Hic minor extremitas vtrobique & in antecedente & in consequente in genitiuo ponitur, saltem ex vna sui parte: Exemplum verò in quo minor extremitas tota obliqui casus esset, non arbitra-

mur

mur posse dari, eò quod ipsa subiecti seu (vt grammatici loquuntur) suppositi locum, vel in antecedente, vel in conclusione tenere debeat; & re penitus inspecta, idem quoque videtur dicendum de medio & maiore extremitate; suam tamen cuique sententiam per nos hic sequi licebit. Verũm si ambe extremitates in antecedente sint obliqui casus, nihil prohibet quo minus in conclusione ad nominandi casum reuocentur; vt ex hoc syllogismo est perspicuum,

Nulli homini sunt cornua,

Boui sunt cornua; igitur

Bos non est homo.

Cũm verò medium in obliquo ponitur, tunc maior est adhibenda cautio, vt rectē concludatur.

Interdum enim medium in propositione tantũm ponitur obliquè, interdum in assumptione tantũm, interdum vtrobique.

Exemplum primi modi:

Omnis hominis est asinus, &

Petrus est homo; igitur

Petri est asinus.

Exemplum secundi:

Omnis homo est animal, &

Asinus est hominis; igitur

Asinus est animalis.

Exemplum tertij:

Nullus leo est hominis, &

Omnis asinus est hominis; igitur

Nullus asinus est leo.

Fiunt quoque syllogismi in omnibus obliquis; quod facillè est exemplis declarare.

Ad rectē autem concludendum ex obliquis, potius consulendũ est mentis iudicium, quàm regularum multitudo requirenda.

DE REGVLIS CONSECVTIONVM.

TRADIT Aristoteles in fine primi Priorum quatuor consecutionum regulas, monens initio se loqui de oppositis sibi mutuo contradicentibus, quæ non possunt eidem simul inesse, sed cuilibet, ipsorum alterum inesse necessarium est.

Que est prima regula consecutionum?

Si ex antecedente sequitur cõsequens, ex opposito consequentis sequetur oppositum antecedentis.

Vt si sequitur, Homo est, ergo animal est; etiam sequetur, Non

Q 3

animal

animal est; ergo non homo est: Item, si homo est, non equus est: ergo si equus est, non homo est.

Quid vocat hoc loco Aristoteles antecedens, & quid consequens?

Antecedens vocat, terminum ad probationem efficiendam acersitum, qui ad consequens vel minus communis, vel paris & equalis, rationem habet.

Consequens verò, terminum in conclusione duntaxat positum, qui ad antecedens, vel magis communis, vel paris & equalis, obtinet rationem.

Que est secunda regula?

Ex opposito antecedentis non necessario sequitur oppositum consequentis.

Vt quamuis sequitur, homo est, ergo animal est: non tamen necesse est sequi, Non homo est, ergo non animal est.

Que est tertia?

Consequens & oppositum antecedentis, eidem conuenire possunt.

Hoc est, possunt de eodem verè affirmari: idem enim leo & animal est & non homo.

Que est quarta?

Antecedens & oppositum consequentis, eidem conuenire non possunt.

Vt, non possunt vlli simul inesse homo & non animal.

Quomodo quatuor iste regule, quas iuxta sententiam Aristotelis de vocibus simplicibus exposuimus, possunt enuntiationibus accommodari?

Prima regula sic accommodatur:

In legitima argumentatione, ex eo pronuntiato, quod consequenti contradicit, rectè inferitur illud, quod contradicit antecedenti.

Vt quia sequitur, Aliquis homo est bipes, ergo aliquod animal est bipes, necessarium est, vt etiam sequatur, Nullum animal est bipes; ergo nullus homo est bipes.

Quòd si alia oppositione vtamur quàm contradictione, infirma erit illatio: nam ex contraria vel subcontraria consequentis, non oportet sequi contrariam vel subcontrariam antecedentis enuntiationem, quod per se clarius est, quàm vt vlla egeat declaratione.

Secunda verò sic:

In legitima argumentatione, ex eo pronuntiato quod antecedenti

cedenti contradicit, non necessario concluditur illud quod contradicit consequenti.

Tertia ad hunc modum:

Consequens & pronuntiatum antecedenti contradicens, possunt simul esse vera.

Et quarta ad hunc modum:

Antecedens & pronuntiatum consequenti contradicens nunquam possunt simul esse vera.

Exempla sunt in promptu.

TRANSITIO.

Haectenus de prima parte libri nostri quarti: nunc ad secundam eius partem ex 2. priorum Aristotelis desumptam, transeamus.

LIBRI QVARTI

PARS SECVNDA,

SECVNDO PRIORVM ARISTOTELIS RESPONDENS.

DE SEXTVPLICI SYLLOGISMORVM FACVLTATE.

SVPERIORI parte huius libri, ex suis principijs syllogismos formare docuimus, & in eadem dissoluere: hac verò parte agitur de sextuplici syllogismorum facultate, & tribus eorum vitiis, adhibita etiam declaratione quarundam formarum argumentationis, quatenus tanquam imperfectiores, ad syllogismum vt magis perfectum & magis firmum reducuntur.

Primum igitur agit Aristoteles de sex syllogismorum facultatibus, quæ tamen non omnibus syllogismis conueniunt, vt ex sequentibus planum erit.

Quot sunt syllogismorum facultates in hoc tractatu ab Aristotele commemoratæ?

- Sex: videlicet
- Facultas
- Plura concludendi,
- Concludendi ex falsis verum, non contrà,
- In orbem probandi,
- Per conuersionem concludendi,
- Per impossibile concludendi, &
- Ex oppositis concludendi.

Q 4

Quo

Quot modis contingit unum eundemque syllogismum plura concludere?
Quatuor modis.

Quis est primus modus?

Syllogismus concludens vniuersalem enuntiationem, siue aientem, siue negantem, concludere quoque potest particularem illi subiectam.

Sed huius non meminit Aristoteles ob nimiam eius facilitatē; Et isto modo solum syllogismi vniuersales, id est, conclusionem vniuersalem habentes, concludunt plura.

Quis est secundus modus?

Syllogismus quilibet potest concludere eam vel eas enuntiationes, in quas sua conclusio legitime conuertitur.

Qua ratione nititur iste modus?

Hic modus cum primo, nititur hoc axiomatico; Quicquid ex consequente legitime argumentationis sequitur, idem ex illius argumentationis antecedente quoque concludere licet. Et ita omnes syllogismi & soli, conclusionem habentes, quae conuerti potest simpliciter, vel per accidens, concludunt plura.

Quis est tertius modus?

Tertius modus plura concludendi est, per subsumptionem sub medio.

Vt si detur hic syllogismus;

Omne animal habet sensum, &

Omnis homo est animal; ergo

Omnis homo habet sensum.

Sic subsumuntur sub eodem medio plura minora extrema:

Omne animal habet sensum, &

Omnis equus est animal; ergo

Omnis equus habet sensum.

Rursus:

Omne animal habet sensum, &

Omnis bos est animal; ergo

Omnis bos habet sensum: & sic de ceteris.

Similiter omnes in vniuersum syllogismi ex medio communi constantes cuiuscunque figuræ sint aut modi, possunt concludere plura.

Quis est quartus modus?

Quando sub conclusionis subiecto fit subsumptio.

Hoc est

Hoc est, sub ipso minore extremo syllogismi, in conclusione accepto vniuersē; vt dato hoc syllogismo:

Omne viuens nutritur, &

Omne animal est viuens; ergo

Omne animal nutritur.

Fiet sub conclusionis subiecto ad hunc modum subsumptio:

Omne animal nutritur, &

Omnis homo est animal; ergo

Omnis homo nutritur.

Rursus:

Omne animal nutritur, &

Piscis est animal; ergo

Piscis nutritur: & cetera.

Et isto modo solum vniuersales syllogismi, id est, habentes conclusionem vniuersalem, possunt concludere plura.

Quotuplex est discrimen inter hunc quartum modum & tertium?

Duplex est.

PRVS:

Hæc subsumptio semper fit in prima figura, vt apud Aristotelem videre licet; & hac ratione iste modus differt à quarto, qui potest etiam in aliis figuris fieri: vt si subsumam sub medio in Cesare aut Festino, plures minores extremitates modo non variato.

ALTERVM DISCRIMEN EST:

Quod secundum hunc quartum modum conclusiones posteriores ducuntur ex enuntiatione antè probata, hoc est, priore syllogismo conclusa: non autem necessariò id fit secundum tertium modum.

Quomodo vnus idemque syllogismus plura concludere potest?

Merito dubitare posset quispiam, quo modo & qua ratione in hisce quatuor modis dicamus secundum Aristotelem, vnum eundemque syllogismum plura concludere, seu plures habere conclusiones; cum reuera, vbi plures sunt conclusiones, plures quoque syllogismos esse, sit necessarium.

Ad quod respondemus, syllogismum plura concludentem esse vnum & eundem numero, non quòd vnus syllogismus idem numero, plures habeat conclusiones actu & explicitè: hoc enim fieri non potest; sed quòd vnus & idem syllogismus numero implicitè & vi sua censeatur concludere omnium syllogismorum conclusiones, quæ ratione vnius aut plurium terminorum vniuersè acceptorum, ex eius aliqua parte necessariò sequuntur: vt hic syllogismus,

Q 5

Nullum

Nullum animal est planta,
Omnis bestia est animal; ergo
Nulla bestia est planta.

Concludit plura potestate, quia complectitur vi sua etiam hūc syllogismum, per subsumptionem sub medio vniuersè sumpto.

Nullum animal est planta,
Omnis homo est animal; ergo
Nullus homo est planta.

Et hunc per subsumptionem sub subiecto conclusionis vniuersè accepto:

Nulla bestia est planta,
Omnis equus est bestia; ergo
Nullus equus est planta.

Et quotquot similiter per subsumptionem minus communium vocum sub medio, aut subiecto conclusionis possunt fieri noui syllogismi.

An vnus idemque syllogismus potest euidenter et non euidenter concludere?

Concedimus quidem vnum eundemque numero syllogismum euidenter & non euidenter diuersas conclusiones concludere, sed non eandem conclusionem; quod in Felapton declarari potest,

Nam hic syllogismus in Felapton:

Nullum animal est lapis, &
Omne animal est corpus; ergo
Aliquod corpus non est lapis.

Concludit explicitè quidem, sed non euidenter suam conclusionem; implicitè verò & vi medijs vniuersè sumpti concludit hanc euidenter in Celarent.

Nulla bestia est lapis; sic subsumendo sub medio;

Nullum animal est lapis, &
Omnis bestia est animal; ergo
Nulla bestia est lapis.

Similiter hanc concludit;

Nullus equus est lapis, & totidem alias, quot species sub animali subsumere licet.

Quis est vsus huius facultatis?

Vsus istius facultatis est, vt intelligamus vno syllogismo multos alios comprehendere, quorum omnium concessio, in prioris syllogismi concessione includitur: nam quicquid legitime inferri potest ex antecedente, aut ex conclusione alicuius syllogismi concessi, imo

imo etiam ex propositione, facta subsumptione alicuius rei, quæ continetur sub medio, id vniuersum censetur eo syllogismo probatum & concessum esse.

DE SECUNDA FACULTATE SYLLOGISMORVM.

Quomodo refertur solet ex Aristotele secunda syllogismorum facultas?

COL. Ex veris non potest falsum effici: at vero ex falsis verum potest effici, sed non a causa, sed solum ab effectu.

LOV. Ex veris falsum effici non potest; ex falsis autem, verum nonnunquam concluditur, non tamen propter quid, sed quia.

Quid sibi vult quod addit Aristoteles (non tamen propter quid, sed quia?)

Hoc est, contingit ex falsis concludere verum, non quod falsitas antecedentis sit causa veritatis conclusionis; hoc enim fieri non potest, sed quia videlicet, syllogismus ille ex falsis verum concludens, constat ex talibus extremis, quæ licet ipsi medio non verè connectantur in antecedente, tamen inter se verè possunt in conclusione connecti. Et istam esse Aristotelis sententiam planum est ex eo, quod addit: Nam conclusio non est vera propter falsitatem summationum.

Quis est vsus huius facultatis?

Munit hæc facultas respondentes, firmatque iuniorum iudicia, ne videntes conclusionem veram esse, & esse necessariam consecutionem, arbitrentur statim & antecedens verum fuisse, cum circa hoc magna accidat varietas.

Nam verum non solum ex vero, sed etiam ex falso legitime concluditur: Exempli gratia, ex vtraque antecedentis parte falsa verum concluditur in Barbara, hoc modo:

Bar Omne animal est arbor, &
ba Omnis pyrus est animal; ergo
ra Omnis pyrus est arbor.

Formam argumentandi certissimam & planè perfectam videre licet, qua non possit esse euidentior: ambæ autem antecedentis partes manifestam habent falsitatem: conclusione tamen nihil est verius, cum de sua specie genus dicatur.

Ex altera falsa, verum.

Da Omne animal est homo, &
ri Aethiops est animal; ergo
i. Aethiops est homo.

Quandoque ex antecedente falso, siue ex vtraque, siue ex altera

tera tantum parte, sequitur conclusio falsa; ut liquet ex his syllogismis:

Da Omnis homo est asinus, &

ri Lapis est homo; ergo

i. Lapis est asinus.

Item, Omne corpus est animal,

Lapis est corpus; ergo

Lapis est animal.

An ista facultas concludendi ex falsis verum, soli syllogismo conuenit?

Certum est hanc syllogismi facultatem concludendi ex falsis verum, item superiorem videlicet plura concludendi, non soli syllogismo conuenire.

Est enim regula generalis, & axioma certissimum, ex veris nunquam posse nisi verum sequi: Ex falsis autem, quin verum sequatur, nihil prohibere, iuxta versiculum vulgatum:

Ex falsis verum est, ex veris nil nisi verum.

Quod quidem axioma non minus ad quamuis aliam argumentandi formam, quam ad syllogismum pertinere, existimari debet.

DE TERTIA FACVLTA TE SYLLOGISMORVM.

Quid est iuxta Aristotelis doctrinam circulo ostendere, seu in orbem probare?

COL. Probare in orbem nihil aliud est, nisi conclusionem, & altera propositione sumpta et conuersa, reliquam concludere, quae sumpta fuit in altera ratiocinatione.

LOV. Est per conclusionem & conuertentem vnus ex antecedentis enuntiationibus, alteram eiusdem antecedentis enuntiationem concludere.

Quid est syllogismus seu ratiocinatio in orbem probans?

Ratiocinatio in orbem probans est, quae ex conclusione, & altera antecedentis parte sumpta & conuersa, concludit alteram, quae in priore sumpta erat syllogismo.

Cuius exempla in explicatione vsus proferuntur.

Quis est vsus ratiocinationis in orbem factae?

Haec ratiocinatio in solis ijs terminis qui recipiuntur locum habens, tum Demonstratorum, tum Dialecticorum ad probandam alteram antecedentis partem à respondente negatam, altera concessa interdum vsui esse potest: vt facta hac demonstratione physica:

Bar-

Bar Omne compositum ex materia & forma, est mobile; &

ba Omne corpus est compositum ex materia & forma; ergo

ra. Omne corpus est mobile.

Si à discente negetur propositio, circulo sic ostendetur:

Bar Omne corpus est mobile, &

ba Omne compositum ex materia & forma, est corpus; ergo

ra. Omne compositum ex materia & forma est mobile.

Si verò assumptio à discente negaretur, ad hunc modum circulo esset ostendenda:

Bar Omne mobile est compositum ex materia & forma,

ba Omne corpus est mobile; ergo

ra. Omne corpus est compositum ex materia & forma.

Sed his de rebus plus fatis, quae vel nunquam vel rarissime in communem disputationem incidere solent.

DE QVARTA FACVLTA TE.

Quid est secundum Aristotelem per conuersionem concludere, seu conuertere hoc loco?

COL. Conuertere est conuersa conclusione conficere ratiocinando, vel postremum verbum medio, vel hoc postremo non conuenire.

ARG. Conuertere, est transposita conclusione ostendere quòd vel extremum medio, vel hoc postremo non insit.

Quid est igitur syllogismus conuertens?

COL. Est qui ex contradictoria vel contraria conclusionis prioris syllogismi, cum altera praemissarum interim relinquitur, hoc est, infert contradictorium vel contrarium praemissa relicta.

LOV. Syllogismus conuertens est, qui ex pronuntiato contrariè vel ex diametro conclusioni prioris syllogismi opposito, & altera antecedentis parte, alteram tollit, hoc est, pronuntiatum concludit illi contrariè vel ex diametro repugnans.

Cur hic syllogismus vocatur conuertens?

Conuertens dicitur, quòd vel propositionem vel assumptionem prioris syllogismi in oppositam conuertat qualitatem, hoc est, quòd

quod talem inferat conclusionem, quæ vel cum propositione, vel cum assumptione omiſſa, contrariè vel ex diametro pugnat. Exempli gratia, huius ſyllogiſmi in Barbara,

Omne corpus eſt animal,
Omnis ſpiritus eſt corpus; ergo
Omnis ſpiritus eſt animal.

Propoſitio ſic reſellitur per ſyllogiſmum conuertentem:

Nullus ſpiritus eſt animal,
Omnis ſpiritus eſt corpus; igitur
Aliquod corpus non eſt animal.

Hic ſumitur contrarium conſiſionis: ſufficeret tamen ſumere enuntiationem illi contradicentem, ad eandem conſiſionem inferendam in Bocado.

Aſſumptio autem, ſeruata eadem propoſitione, reſellitur ſic per ſyllogiſmum conuertentem in Baroco, ad hunc modum:

Omne corpus eſt animal,
Aliquis ſpiritus non eſt animal; igitur
Aliquis ſpiritus non eſt corpus.

Quis eſt vsus ſyllogiſmi conuertentis?

Vtimur hoc genere ſyllogiſmi ad demonſtrandam probæ argumentationis firmitudinem, quando reſpondens vel per ingenij tarditatem, vel per imprudentiam legitimi ſyllogiſmi conſeſſo antecedente, negat conſequentiam.

DE QVINTA FACVLTATE.

Quid eſt ſyllogiſmus per impoſſibile, ſeu qui ad incommodum ducit?

Col. Eſt ſyllogiſmus qui ex contradicente enuntiationis veræ cum altera præmiſſa manifeſtè vera colligit conſiſionem apertè falſam, ex cuius falſitate reſreſſus ſit ad interimèdū enuntiationis veræ contradictorium aſſumptū, ut denique ſtatuatur veritas propoſitionis veræ prius negatæ.

Lov. Eſt ſyllogiſmus ex antecedente, cuius altera pars eſt manifeſtè vera, & altera themati controuerſo quod verum eſt ex diametro oppoſita conſiſionem inferens perſpicuè falſitatis: vnde reſreſſus ſit ad contradicentem themati enuntiationem, quæ antè fuerat aſſumpta, tollendam: ac denique ſtatuatur veritas enuntiationis veræ prius negatæ.

Exempli

Exempli cauſa, ſi hæc negetur, Aliquis homo eſt ad ridendum aptus, conuertatur ipſa in oppoſitam qualitatem, hoc eſt, accipiat enuntiationi illi contradicens, & conſtituatur hunc in modum per impoſſibile ſyllogiſmus:

Omne animal rationis particeps aptum eſt ad ridendum, at
Nullus homo eſt aptus ad ridendum;
Nullus igitur homo eſt animal rationis particeps.

Conſiſionem palàm eſt eſſe falſam, quare & antecedentis alteram partem neceſſè eſt eſſe falſam. Eiuſmodi autem non eſt propoſitio, cum ipſius veritas ſit manifeſta; ergo falſa erit hæc aſſumptio. Nullus homo eſt ad ridendum aptus: vnde iuxta contradicentium enuntiationum legem ſequitur, hanc orationem initio aſſumptam, Aliquis homo eſt ad ridendum aptus, eſſe veram, quod enuntiationi euidenter falſæ ex diametro repugnet.

Quot ſunt diſcurſus in ſyllogiſmo per impoſſibile?

Palàm eſt quatuor eſſe diſcurſus, quorum primus eſt ſyllogiſticus: reliqui autem tres ſunt enthymematici. Primò Enthymematico diſcurſu, ex conſiſionis falſitate coarguitur antecedentis falſitas: Secundò huius vel illius partis antecedentis falſitas ex aperta veritate enuntiationis coaſumptæ.

Et tertio, enuntiationis veræ, initio negatæ, veritas ex falſitate illius, quæ ipſi contradicit per legem contradicentium enuntiationum, confirmatur.

Quis eſt vsus huius facultatis ſyllogiſmi?

Ex ijs, quæ modò dicta ſunt, planum eſt, ad quem vſum valeat ſyllogiſmus per impoſſibile, nempe ad ſtabiliendam eam enuntiationem veram, cuius veritas inconfideratè ſit ab aliquo negata.

DE VLTIMA FACVLTATE.

Quis ſyllogiſmus ex oppoſiti concludere dicitur?

Col. Ex oppoſitis is dicitur concludere ſyllogiſmus, in quo ex præmiſſis contrarijs vel contradictorijs inferitur conſiſio in qua negatur idem de ſeipſo.

Lov. Ex oppoſitis dicitur is ſyllogiſmus concludere, in quo ex duabus antecedentis partibus contrariè vel ex diametro inter ſe pugnantibus, inferitur talis conſiſio, in qua idem de ſeipſo negatur. Vt in hoc ſyllogiſmo:

Omnis

Omnis homo est substantia, &
Nullus homo est substantia; igitur
Nullus homo est homo.

Ex contradictorijs sic:

Omnis homo est substantia, &
Aliquis homo non est substantia; igitur
Aliquis homo non est homo.

Interdum verò ex antecedente, cuius partes vi tantum & potestate non propriè neque expressè, contrariæ sunt aut contradicentes, proceditur ad conclusionem; in qua etiam potestate idem de seipso negatur.

Potestate autem oppositas dicunt antecedentis partes, quæ voce quidem perfectam oppositarum enuntiationum rationem non habent, sed vi tantummodo & significatione oppositionem continent; ut cum sic argumentamur:

Omne animal est substantia, &
Aliquis homo non est substantia; igitur
Aliquis homo non est animal.

Antecedentis partes non propriè sibi mutuo contradicunt, quoniam non habent idem subiectum; ex his tamen proprio nomine contradicentes enuntiationes sequuntur; quoniam ex secunda illa, Aliquis homo non est substantia, rectè sequitur ista, Aliquod animal non est substantia, quæ perfectè & propriè priori contradicit.

Item in conclusione, cum dicitur, Aliquis homo non est animal, negatur potestate idem de seipso; quoniam ex illa necessariò sequitur ista, Aliquis homo non est homo; in qua expressè idem negatur de seipso.

Quis est usus sextæ facultatis syllogismi?

Valet hic syllogismus ex oppositis contra eos, qui fortè vel per imprudentiam, vel per proteruiam, concederent duas enuntiationes oppositas saltem potestate.

Per conclusionem nanque talem, in qua idem negatur de seipso, manifestissimè coarguitur illorum error; quoniam sicut non est enuntiatio clarioris & certioris veritatis quàm affirmas illa, in qua idem affirmatur de seipso: ita non est vlla enuntiatio euidentiùs falsa quàm illa, in qua idem de seipso negatur.

DE DEFECTIBVS SEV VITIIS SYLLOGISMORVM.

Defectuum seu vitiorum, quæ in syllogismis committi solent, explicationem superius à nobis constitutus ordo in præsentia postulat: quocirca nunc de iis agemus, superfluisque diligenter resecatis

eatis, quæ scitu digna videbuntur, quàm paucissimis fieri poterit; perstringemus.

Quotuplicia enumerantur apud Aristotelem syllogismorum vitia?

Triplicia enumerantur.

Quod est primum genus vitiorum syllogismi?

Petere principium.

Quod tunc ait Aristoteles fieri, quando id, quod in questione est, non demonstratur: utpote cum ab ignotioribus vel equè ignotis procedit argumentatio: veluti quando idem per idem probatur, & in vniuersum, quando cūq; antecedens conclusionem non probat: ut in hoc syllogismo est petitio principij,

Omnis homo est homo, &

Omnis homo est homo; ergo

Omnis homo est homo.

Item in isto:

Omnis homo est capax disciplinae, &

Omne animal rationis particeps est homo; igitur

Omne animal rationis particeps est capax disciplinae.

Conclusio enim est notior propositione, seu prima antecedentis parte.

Quid iurat nouisse hoc vitium?

Nosse oportet vitium hoc, ut sedulo vitetur, neque enim syllogismus tantum, sed quamlibet vitiat argumentationem in qua committitur.

Quod est secundum genus vitiorum syllogismi?

Non propter hoc accidere falsum.

Quando contingit istud vitium in syllogismo?

Tunc contingere dicit Aristoteles, quando argumentando falsitas conclusionis attribuitur alicui antecedentis parti; quæ verè non est causa quamobrem falsa sit conclusio.

Fitque hoc in syllogismis illis, in quibus est aliqua antecedentis pars superflua; cuiusmodi est iste:

Bestia currit, &

Omne animal est homo, &

Omnis bestia est animal; igitur

Omnis bestia est homo.

Conclusio est falsa, igitur aliqua antecedentis pars; non autem illa, Omnis bestia est animal; igitur illa, Bestia currit.

Hic manifestum est, falsitatem conclusionis attribui illi antecedentis

cedentis parti, quæ non est causa: quoniam superflua est, & qua ablata æquè sequeretur falsa conclusio.

Quam affert utilitatem istius vitij cognitio?

Continet admonitionem de vera causa falsitatis conclusionis diligenter inuestiganda.

Quod est tertium genus vitiorum syllogismi?

Fallacia contrariæ opinionis.

Quid est fallacia contrariæ opinionis?

Fallacia contrariæ opinionis est, assensus duorum pronuntiationum, contrariè vel ex diametro inter se pugnantium, amborum in vniuersali, aut vnius in vniuersali, & alterius in propria forma: vt assensus horum duorum in propria forma, Omne animal est corpus, & Nullum album est corpus, qui est istorum in vniuersali, Omnis cygnus est corpus, & Nullus cygnus est corpus; quæ sunt expressè contraria: nec non horum, Omnis cygnus est corpus, & Aliquis cygnus non est corpus; quæ sibi mutuo contradicunt.

Item assensus horum in propria forma, Omnis mula est sterilis: & Hæc mula est grauida; secundum quem assentitur quis duobus pronuntiationibus ex diametro inter se pugnantibus, alteri quidem expressè seu in propria forma, alteri verò in vniuersali.

Quid est assensus enuntiationis in vniuersali?

Assensus enuntiationis in vniuersali seu assensus tacitus est, cum illi quispiam assensum præbet non expressè sed tacitè, nimirum per assensum alterius orationis quam ipsa necessariò sequitur: vt cum assentitur aliquis huic enuntiationi, Nullum album est corpus, assentitur in vniuersali istis, Nullus cygnus est corpus, & Aliquis cygnus non est corpus.

Quid prodest hoc syllogismi vitium habere cognitum?

Continetur & hic apprimè utilis ad quamuis disputationem admonitio: monemur enim vt diligenter & cautè quæcunque nobis erunt proposita, expendamus, ne ad *παλινωδιαν* tandem adigamur per syllogismos ex concessionibus nostris confectos. Vocatur enim hic error, seu fallacia, vitium syllogismorum, & quædam signorum quorundam arguentium tale vitium. Nam syllogismi ex enuntiationibus generalibus antè per imprudentiam concessis, in quibus contraria, vel ex diametro pugnantia abdita latebant confecti, inferunt pronuntiationem apertè inter se pugnantia, contraria nimirum v. l. contradicentia (vt vocant) in propria forma, à quorum assensu cum naturale iudicium abhorreat; cogitur imprudens disputator, quod antè concesserat reuocare.

DE INDVCTIONE.

PRINCIPIO Aristoteles asserit reliquas argumentationis formas omnes, tanquam imperfectiores ad syllogisticam formam longè omnium perfectissimam, iuxta aliquam prædictarum trium figurarum rationem reduci debere; idque hoc exemplo, istum de inductione locum tractans, conatur probare:

Omnis homo est longæuius,

Omnis equus est longæuius, Omnis mulus est longæuius; & sic de cæteris animalibus bile non abundantibus:

Ergo omne animal bile non abundans, est longæuum.

Quod sic ad syllogismum tertiam figuræ reducit:

Quicquid est homo vel equus vel mulus, vel aliud simile, est longæuum,

Quicquid est homo vel equus vel mulus, vel aliud simile, est animal non abundans bile; ergo

Omne animal bile non abundans, est longæuum.

Quis est vsus reductionis imperfectarum argumentationum ad syllogismum?

Multi putant, huiusmodi reductiones imperfectarum argumentationum ad formam syllogisticam, quas deinceps Aristoteles tradit, inanem esse ingenij ludum, sed nimirum falluntur; magnus est enim earum vsus: nam ostendunt plurimum esse tribuendum etiam imperfectæ argumentationi, quippe quæ potest ad syllogismum reuocari & in formam argumentandi perfectissimam illigari.

Eo igitur spectat argumentationum aliarum ad syllogismos reductio, vt intelligatur & perspiatur earum licet imperfectarum vis, & concludendi firmitudo minime contemnenda.

Quam innuit Aristoteles inductionis definitionem in fine capituli?

Hic .. *επαγωγη .. δια τῶν ἀπὸ τῶν τοῦ μίση .. δεικνυται.*

PER. Illa autem .. inductio .. per primum medio tertium .. conuenire docet.

COL. Inductio est, quæ primum verbum medio per tertium conuenire docet.

ARG. Inductio est, quæ per tertium extremum de medio ostendit.

Hoc est, Inductio est argumentatio non syllogistica, in qua concluditur aliquod prædicatum de voce communi vniuersè sumpta, per hoc, quod idem prædicatum in antecedente omnibus singularibus illius vocis communis verè tribuatur.

De qua igitur inductione agit hic Aristoteles?

Volunt Aristotelem hic non de omni inductione, de qua in topicis disputari solet, disserere, sed de ea tantummodo, quæ est perfecta, probandi vim habens, affirmatè concludens, & facta sub subiecto, in qua reperiuntur tres termini distincti; quorum hæc apud eum sunt nomina:

Extremum seu primum positione, quia semper prædicati locum tenet:

Tertium seu vltimum positione; quia semper subijcitur:

Medium positione, quod videlicet partim subiecti, partim prædicati vicem subit.

Et hæc omnia referenda sunt ad ordinem quem habent termini in syllogismo tertiæ figuræ, ad quem Aristoteles censet inductionem esse reuocandam, quod ex eius exemplo paulo superius recitato clarum est: Quauis (mea quidem sententia) euidentiùs probaretur firmitas inductionis, si reductio fieret ad legitimum primæ figuræ syllogismum, vt hanc inductionem:

Plato est mortalis,

Pantaleon est mortalis: & sic de cæteris hominibus.

Igitur omnis homo est mortalis.

Ad syllogismum primæ figuræ hoc modo reuocare liceret:

Quicquid est vel Plato vel Pantaleon: & sic de cæteris hominibus, est mortale,

Atqui omnis homo est vel Plato vel Pantaleon; & sic de cæteris hominibus;

Igitur omnis homo est mortalis.

Nam quoniam tertiæ figuræ syllogismus ille, ad quem prior reductio fiebat, grauissimo apertissimoque vitio obnoxius erat (licet materiæ ratione aliquatenus excusetur) minus idoneus nobis visus est ad veritatem & firmitudinem alterius argumentationis demonstrandam. Per nie tamen alijs fit de hac re libera iudicandi potestas.

Cur dixisti in tua expositione (voce communi vniuersè sumpta?)

Dixi (vniuersè sumpta) ad excludendam hanc argumentationem:

Ioannes est ad ridendum aptus,

Petrus est ad ridendum aptus; & sic de cæteris: ergo

Aliquis homo est ad ridendum aptus.

An semper expresse sunt enumeranda omnia singularia,

que voci communi subijciuntur?

Minimè; sed quoniam plerunque infinita est singularium multitudo,

titudo, quæ distinctè enumerari non potest, nos solemus compluribus eorum nominatis, istam adijcere clausulam; & sic de cæteris: vel istam, & non potest dissimile exemplum reperiri: vel aliam, quæ idem valeat; vt

Hic philosophus est virtutis studiosus,

Et ille, nec dissimile exemplum inuenitur:

Igitur omnis philosophus est virtutis studiosus.

Item, Miles non est sua sorte contentus, nec mercator, nec agricola, nec iuris peritus; & sic de cæteris: ergo nemo sua sorte contentus est.

Neque stultum est hoc argumentandi genus, vt Valla putat, qui sic ratio cinatur si hoc constat, quid attinet concludere; ergo omnis philosophus est virtutis studiosus: Cui responsum sit, conclusionem ideo inferri, vt respondens expresse vniuersalem enuntiationem confiteatur, cuius nullum singulare, prius rejicere fuit ausus.

Pari sanè ratione de syllogismo euidenti quaereret, si antecedentis ambas partes concedit aduersarius, quorsum attinet conclusionem adiungi:

Que inductio probandi vim habet?

Ea inductio probandi vim habet, in qua antegresso antecedente claræ & indubitatae veritatis conclusio sequitur, cuius veritas vel ignorabatur antè, vel certè minus erat perspicua ei, cum quo instituta est disputatio.

Quomodo inductio, que probandi vim non habet, excluditur à superiori definitione inductionis?

Excluditur per verbum (ostendit:) idem est enim hoc loco ostendere, quod probare vel demonstrare.

Quis est vsus inductionis?

Inductio conducit ad omnem humanam cognitionem comparandam, quæ nascitur ab experientia rerum singularum, sensu perceptarum & inter se collatarum; ex qua collatione communis quædam formula statuitur. Itaque per inductionem in principiorum artiumque cognitionem peruenimus, dum mens nostra à singularum rerum consideratione, ad communium rerum contemplationem cognitionemque progreditur.

Quare Aristoteles ait syllogismum quidem firmiorem esse, sed inductionem magis obuiam, nobisque manifestiorem, quod iudicium sensuum sequatur.

DE EXEMPLO.

Quot modis sumitur exemplum apud Aristotelem?

Duoobus; videlicet $\left\{ \begin{array}{l} \text{Improprie} \\ \text{\&} \\ \text{Proprie.} \end{array} \right.$

Quomodo Aristoteles definit exemplum improprie sumptum?

Παράδειγμα δ' ἐστίν, ὅταν τῷ μέσῳ τὸ ἄκρον ὑποάρξῃ διεξῶν, διὰ τῆς ὁμοιότητος τῆς τρίτης.

COL. Exemplum est, cum medio verbo primum à simili ter-
tij convenire ostenditur.

ARG. Exemplum improprie sumptum est, quando me-
dio extremum inesse ostenditur, per id, quod est si-
mile tertio.

Hoc est exemplum improprie sumptum seu inductio imperfe-
cta (quae videlicet in hoc solum à perfecta, de qua antè dictum est,
differt, quod in antecedente inductionis perfecte, omnia vocis com-
munis individua enumerentur, non autem in antecedente imper-
fectae inductionis) est argumentatio non syllogistica quae osten-
dit extremum de medio univèrsè accepto, per id quod est simile
tertio, vel per similia tertio: aut clarius & fulius his verbis:

Exemplum improprie dictum seu inductio imperfecta est argu-
mentatio non syllogistica, quae concludit aliquod praedicatum de
voce communi univèrsè sumpta, per hoc quod idem praedicatum
alicui aut aliquibus individuis illius vocis communis, non autem
omnibus in antecedente sit tributum: vt, Gracchus seditiosus ho-
mo est occidendus; igitur omnis seditiosus est occidendus.

Explica obscuriora iam veritate definitionis vocabula.

Ad istius definitionis
clariorem intelligentiam
consideranda sunt, haec
quatuor vocabula: $\left\{ \begin{array}{l} \text{Extremum seu primum,} \\ \text{Medium.} \\ \text{Tertium} \\ \text{Simile tertio.} \end{array} \right. \left. \begin{array}{l} \text{quae duo in-} \\ \text{telleguntur, vt} \\ \text{superius, vbi de inductio-} \\ \text{ne est dictum.} \\ \text{quae iam explicabuntur.} \end{array} \right.$

Tertium hic significat quidem tertium positione, vt in defini-
tione inductionis, sed accipitur pro aliis. Ibi siquidem sumebatur
pro omnibus singularibus, quae sub medio continentur: hic verò

pro

pro vno tantum ex ijs, pro eo nimirum, quod in exempli proprie
dicti conclusione ponitur.

Simile tertio est aliud singulare eiusdem medij, ex quo in exem-
plo proprie dicto infertur alterum, quod appellatur tertium: verbi
gratia, apud Aristotelem exemplum proprie dictum est hoc, The-
banos belligerate cum Phocensibus est malum; ergo Athenienses
belligerate cum Thebanis est malum.

In quo exemplo tertium est, Athenienses belligerate cum The-
banis, quod hic est subiectum consequentis. Simile tertio, Theba-
nos belligerate cum Phocensibus, quod subiicitur in antecedente.
Extremum verò malum, quod vtrouique praedicati vice fungitur.

Illa autem duo, tertium nimirum & simile tertio, conueniunt
ambo in hoc communi medio; videlicet cum finitimis belligera-
te, quod non reperitur in exemplo proprie dicto, sed in syllogismo
primae figurae, ad quem fit exempli reductio, medij obtinet locum.

Quomodo definitur exemplum proprie dictum?

Φανερόν ἐν ὅλι το παραδείγμα ἐστίν ὅτι ὡς ὅλον πρὸς μέρος, οὕτως μέρος πρὸς ὅλον, ἄλλ' ὡς μέρος πρὸς μέρος, ὅταν ἀμφὸς μὲν ἢ ὑπὸ τὸ αὐτὸ, γινώσκων τὸ ἅπτερον.

PER. Perspicuum igitur est exemplum nec totius ad partem, nec partis ad
totum, sed partis ad partem rationem habere, cum praefertim vtrunque ei-
dem subiiciatur, & notum sit alterum.

COL. Exemplum proprie dictum, est argumentatio, cuius
antecedens ad consequens rationem habet, non partis ad
totum, neque totius ad partem, sed partis ad partem, cum
vtrunque eidem subiiciatur, & notum sit alterum.

ARG. Exemplum proprie dictum est argumentatio, cuius
antecedens ad consequens sese habet, neque vt totum
ad partem, neque vt pars ad totum, sed vt pars ad par-
tem, quando ambo quidem sub eodem insunt, no-
tum autem est alterum.

De quo toto & de qua parte loquitur hic Aristoteles?

Loquitur de toto uniuersali, & parte illi subiecta: Quomodo
animal, totum est ad hominem, & viciissim, homo pars est cum ani-
mali comparatus. Non est tamen existimandum, necessarium & natu-
ralem debere hic esse inter partem & totum coniunctionem: cu-
iusmodi coniunctionis vinculo, speciem cum genere ceruimus col-
ligatam; verum sufficit hic, vt totum magis communis, pars verò mi-
nus communis in eo contenti obtineat rationem, siue necessaria,

R. 4. siue

sive fortuita sit illorum inter se connexio, modò istud accedat, vt totum causa sit cur priori parti, quæ in antecedente collocatur, prædicatum conueniat.

Vnde plantum est, hæc exempla vitiosa esse, Socrates ambulat, ergo Plato ambulat, Plato fuit doctissimus, ergo Gorgias fuit doctissimus; Germani sunt cædidi, ergo & Hispani: illud enim in quo conueniunt subiecta, nimirum humana natura, non est causa, cur antecedentium prædicata suis subiectis tribuantur.

Sed hoc proprium est exemplum: Plato est capax disciplinæ, ergo & Gorgias disciplinæ capax est. Conueniunt namque Plato & Gorgias in eodem toto, scilicet homine, qui rationem totam continet, cur capaces sint disciplinæ.

Cur ista pars (notum autem alterum) definitioni adiuncta est?

Vt indicetur alterum (nempe antecedens exempli) debere esse euidentis & manifestum; alioqui frustra ad probationem eius, quod ignotum est, assumeretur.

Quis est usus exempli?

Ad persuadendum non repugnanti, atque ei qui vtrò sequitur, plurimum valet exemplum, quod doceat magis & ostendat, quam cogat inuitos, qui facile dissimilitudinem comminiscuntur.

Præterea ad ornatum quoque exempla conferunt, sed ab apolo-
gis quidem ducta, populo accommodatiora sunt, ab historijs au-
tem, consultantibus vtiliora. Exempli autem improprie dicti pe-
culiaris usus est, vt per ipsum, proprie dictum exemplum ad syllo-
gismum reducat; vt hoc exempli proprie dictum, Gracchus est
occidendus, igitur & Catilina est occidendus; ita ad syllogismum
reduci debet iuxta Aristotelem, Gracchus est occidendus, igitur om-
nis seditiosus est occidendus; vltorius, omnis seditiosus est occi-
dendus, Catilina est seditiosus; ergo Catilina est occidendus.

DE ENTHYMEMATE.

Quomodo definit Aristoteles enthymema?

Ενθύμημα μὲν ἐστὶν οὐλογοῦμεν ἀπὸ τῶν ἐπισημῶν ἢ ὀψιῶν.
PER. Ac enthymema quidem est imperfecta, & quæ non constat omnibus
suis partibus ratiocinatio, ex probabilibus & signis.

COL. *Enthymema est imperfecta ratiocinatio ex probabili-
bus & signis.*

ARG. Enthymema est syllogismus imperfectus ex veri-
similibus & signis.

De quo enthymemate loquitur hic Aristoteles?

De enthymemate, quod & probandi vim habet, & ad syllogismum
categoricum reduci potest.

Quis

Quis syllogismus vocatur hoc loco imperfectus?

Syllogismus imperfectus hoc loco vocatur, non qui obscurus
& minus euidentis est, vt superius circa definitionem syllogismi;
sed qui mutilus est atque mancus propter alteram antecedentis par-
tem, propositionem nimirum vel assumptionem in eo desideratam;
ita vt, si hæc addatur, iam verus integerque efficiatur syllogismus.

Hinc Boëtius de enthymemate disputans, syllogismum imper-
fectum dicit esse orationem, in qua non omnibus præmissis antè-
positis, festinata infertur conclusio, vt,

Nullus homo est lapis; ergo

Socrates non est lapis.

Itaque hac definitionis parte excluduntur in primis omnes in-
tegrum syllogismi; deinde multæ alia argumentationes, quæ speciem
quidem enthymematis præ se ferunt; sed non possunt vt enthyme-
mata reduci ad syllogismum categoricum, vnus enuntiationis ad
antecedens accessione.

Expone illam partem, ex verisimilibus & signis.

Hoc est, ex antecedente verisimili, & signo consequentis, vel ex
antecedente signo quidè consequentis, nõ autem per se verisimili.

Quid excludit ista pars à definitione?

Per hanc partem excluduntur quævis argumentationes, in qui-
bus antecedens consequentis probandi vim non habet.

*Quorsum adiecit Aristoteles definitioni istam partem (ex verisimi-
libus) cum sufficiat antecedens enthymemati
esse signum consequentis?*

Vt indicaret, quemadmodum syllogismorum alius est demon-
stratiuus, alius verò dialecticus, ita enthymematum quædam ex
antecedente necessario, quædam verò ex probabili tantum consistere.

Quomodo definitur εἰκός seu verisimile ab Aristotele?

Τὸ μὲν εἰκός ἐστὶν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται.
PER. Verisimile est propositio probabilis.

COL. *Εἰκός ἐστὶν πρόpositio probabilis.*

ARG. Verisimile propositio probabilis est.

Quot modis dicitur pronuntiatum aliquod esse probabile?

Duobus: vno modo in se, quod scilicet probabiliter est verum;
vt, Mater diligit filium suum, Homines diligunt se amantes, &
oderunt sibi inuidentes. Huiusmodi probabilia definiuntur in li-
bro I. Topicorum.

Altero modo dicitur pronuntiatum probabile cum altero com-
paratum, quod ex ipso probabiliter sequitur, siue ipsum in se pro-
babile

R 5   babile

habile extiterit, siue non. Sic hæc pronuntiata: Cælius est studiosus literarum, Clitemnestra est mater Orestis, Proximo mensē erit sol sub canes; probabilia sunt si cum istis conferantur: Cælius non est voluptarius, Clitemnestra amat Orestē, Proximo mensē nō pluit.

Vtra significatione accipi debet (probabile) in definitione icotis seu verisimilis positum?

Maximè congruit sententię Aristotelis, vt probabile priore modo accipiatur: id enim planè significant Aristotelica definitionis modò recitata verba.

Quomodo definitur ab Aristotele signum, quod ipse σημιον vocat?

σημιον εστι βολη εναι απεβλεπας αποδελικη, η αναλογικη η ενδεξομενη.

PER. Signum autè vult esse propositio, quæ ad demonstrandam &c. vt Col.

COL. Signum est propositio, quæ ad demonstrandam rem valet, vel necessaria vel probabilis.

ARG. Signum est propositio demonstratiua, vel necessaria vel probabilis.

Quid vocas hoc loco propositionem demonstratiuam?

Quæ alterius probandę vim necessariam vel probabilem habet hinc manifestum est, signum ad aliud referri, sicut etiam nomen ipsum satis indicat.

Quorsum adiecit Aristoteles istam partem (vel necessaria vel probabilis)?

Vt ostenderet id pronuntiatum, quod signum dicitur, posse esse vel necessarium in se, vel probabile: ex quo liquet, omne icos seu verisimile relatum ad aliud pronuntiatum, quod ex ipso vel necessario vel probabiliter sequitur, etiam esse signum, non tamen omne signum esse icos seu verisimile.

Expone paucis & dilucide enthymematis ad syllogismum reuocandi rationem.

Sciendum est in primis, omnis syllogismini categorici antecesses ex duabus tantum simplicibus enuntiationibus & tribus terminis constare, vt intelligamus omnem argumentationem, quę per additionem vnius pronuntiatum, ad syllogismum reducitur, ex duabus duntaxat categoricis enuntiationibus posse constare, quarum altera antecedentis, altera verò consequentis locum teneat, ac tribus terminis, e quorum duobus, inferente nimirum & illato, constari debet, adiungenda enthymemati ad explendum syllogismum, enuntiatio.

Terminus inferens dicitur, qui in antecedente tantum ponitur, & est in syllogismo medium.

Terminus

Terminus verò illatus est, qui tantum in consequente reperitur.

Reliquus verò, qui tam in antecedente quam consequente positus est, vocatur terminus communis, ex quo non potest confici enuntiatio addenda; quia alioqui idē terminus poneretur in vtraque antecedentis parte & conclusione.

Ex his planum euadit, argumentationes, quæ ex quatuor terminis constant, enthymemata hinc definita non esse: vt, Albedo est color, ergo album est coloratum: sed nec omnis argumentatio ex duabus tantum enuntiationibus & tribus terminis constans, potest ad categoricum syllogismum reduci; quia contingit interdum, vt addenda enuntiatio affirmans esse debeat: terminus verò inferens & illatus ita à se mutuo separentur, vt ex illis vera affirmatio componi nequeat. quod videre licet in isto enthymemate, Aedificator est excellens, ergo domus quam fecit est excellens: & similibus à causa vel ab effectu desumptis argumentis; & ideo tales argumentationes solum reducuntur ad syllogismos hypotheticos, de quibus postea erit dicendi locus. aliud esset si addenda pars negans foret: tunc enim oporteret terminum inferentem & illatum inter se repugnare.

Quomodo sciatur, vtra enthymemati desit, propositio an assumptio?

Inspicienda est enthymematis conclusio: nam si conclusio nis & antecedentis idem sit

SVBIECTVM, deest propositio ex prædicatis conficienda; cuius additione integer fit syllogismus primæ vel secundę figurę: quod exempla mox subiicienda manifestè declarabunt.
PRAEDICATVM, deest assumptio ex subiectis conficienda; cuius additione integer fit syllogismus primæ figurę vel tertię.

Ad quot figuras enthymemata reducuntur?

Ad omnes figuras.

Profer igitur aliquod enthymema, quod ad secundam & tertiam figuram reducatur.

Nullum eiusmodi est, quod in his figuris contraria sit medijs syllogistici dispositio: Medium enim in secunda figura semper prædicati, in tertia verò semper subiecti locum obtinet.

Quo sensu igitur ad omnes figuras enthymemata reduci asseritur?

Istud volebam; quædam enthymemata ad primam figuram, quædam ad secundam, quædam verò ad tertiam tantum reduci: alia denique

denique communiter, vel ad primam & secundam, vel ad primam & tertiam, posse reuocari.

Expone hac paulo distinctius.

Enthymemata (vt ex ijs quæ paulo antè dicta sunt, perspicuum est) reducuntur

- 1. Ad primam vel secundam, quando conclusionis & antecedentis idem est subiectum.
  - Primam tantum, quando conclusio est aiens.
  - Secundam tantum, quando conclusio & antecedens sunt negantia.
  - Communiter, ad primam & secundam, quando antecedens est aiens, & consequens negans.
- 2. Ad primam vel tertiam, quando conclusionis est antecedentis idem prædicatum.
  - Primam tantum, quando conclusio est vniuersalis.
  - Tertiam tantum, quando antecedens est enuntiatio particularis.
  - Communiter, ad primam & tertiam, quando antecedens est vniuersale, & conclusio particularis.

Profer partium istius distributionis exempla.

EXEMPLA PRIORIS PARTIS.

Ad primam tantum.

Vt equus currit, ergo equus mouetur.

Reducitur ad Darij hoc modo:

Omne currens mouetur;

Equus currit; ergo

Equus mouetur.

Ad secundam autem figuram nequit reduci, quia ibi nulla est affirmans conclusio.

Ad secundam tantum.

Vt, Spongia non est animal, ergo spongia non est bestia.

Sic reducitur ad Baroco:

Omnis bestia est animal,

Spongia non est animal; ergo

Spongia non est bestia.

Ad primam figuram reduci non potest, propter assumptionis negationem, quam respuit prima figura.

Ad

Ad primam & secundam.

Vt dum argumentamur à disparatis, aut oppositis, ab affirmatione ad negationem, hoc modo:

Paulus est homo, ergo Paulus non est equus: Cygnus est albus, ergo non est niger.

Quæ enthymemata facile ad vtranque figuram reducuntur, conclusa ex prædicatis propositione, in qua si medium prædicati locum teneat, fiet reductio ad secundam: sin subiecti, ad primam.

EXEMPLA POSTERIORIS PARTIS.

Ad primam tantum.

Vt, Omne elementum est corpus, igitur omnis ignis est corpus, reducitur ad Barbara, addita hac assumptione: Et omnis ignis est elementum.

Ad tertiam autem figuram non reducitur, quia ibi nulla est conclusio vniuersalis.

Ad tertiam tantum.

Vt aliquod animal respirat, ergo aliquod corpus respirat: duntaxat ad Disamis reducitur, addita hac minore, & Omne animal est corpus: Ad figuram primam non reducitur, quia propositio est fet particularis; quod est contra illius figuræ naturam.

Ad primam & tertiam.

Vt, Omne animal est mortale, ergo aliquis homo est mortalis.

Quod enthymema ad primam erit reductum, si medium in assumptione, quæ est addenda, prædicati teneat locum: sin ibi subiciatur medium, erit reductio ad tertiam figuram.

Quis est vsus enthymematis, & quæ ratio talis appellationis?

Vsus enthymematum creberrimus est in familiari sermone: vt, Non emo vestem, quia careo pecunia. Oratores quoque multo frequentius enthymemate quàm syllogismo vtuntur, in hoc, communi se accommodantes sermone. Cum enim ista sit argumentandi ratio breuissima, & simul perspicua, fit vt neque tædium prolixitate, neque molestiam obscuritate auditoribus afferat; ob idque sit ad communem sermonis vsum maximè accommodata.

Hanc autem argumentandi formam ideo Græci ἐπιθυμημα, hoc est, cogitationem (qua nihil est celerius) appellasse videntur, quod hic non longa verborum ambage, vt fit in syllogismis, vtamur, sed breui atque celeri cogitatione rem totam complectamur.

Dicitur ob eandem quoque causam à Græcis συλλογισμός appellari: Latinis verò, nunc ob celeritatem festinatus syllogismus, nunc ob defectum prætermissionemque vnus in antecedente enuntia-

tionis

tionis, syllogismus truncatus & mutilus. Semper enim in enthymemate vna enunciatio, quam tamen mente intueatur argumens, de industria & breuitatis studio prætermittitur, quod odiosum vel longum nimis videretur id recitare, quod se vltro offert, & facile sine vlla declaratione à respondente intelligitur. vt,

Nulla planta est inanimata; ergo

Nulla arbor inanimata est.

Vbi assumptio relicta est, quæ ex se adeo facilis est, & cuius obuia, vt offendat propemodum, si explicetur.

Interdum etiam ob hanc causam oratores enthymemate vtuntur, vt eam suæ argumētationis partem, quæ infirmior est, & cuius veritas non est satis explorata, dissimulent & silentio prætereire possint: vt si quis ita ratio cinetur:

Alexander est ebriosus; igitur

Parum strenuus est.

Nam prætermissa propositio minus claræ veritatis est: videlicet ista, Nullus ebriosus est strenuus.

Porro vtimur enthymemate, alias aperte, alias tacite. Sepe enim cum non videmur argumentari, tamen argumentum vna voce notamus: qualia sunt, Quid agerem cum ebrio? Quid emerem sine nummis?

Apud Liuium de Alexandro: Illene qui temulento agmine, commessabundus incesit, par esset Romanis? Includuntur enim in his verbis enthymemata, temulento agmine, & commessabundus incesit: quæ sic explicari possunt,

Istud agmen est temulentum; ergo

Non est par Romanis.

Iste dux est commessabundus; ergo

Non est par Romanis.

Ita solent in omnem orationem rectè spargi enthymemata: plurimumque addunt ponderis hoc modo aspersa. Quare de hoc genere rhetores præcipiunt, ne sit inanis oratio, sed vt habeat pleraque verba, etiam cum non argumentamur, sensu aliquo tineta, vt Fabius ait, quæ admoncant auditorem argumēti, aut grauis alicuius sententiæ.

Cæterum manifesta enthymemata innumerabilia vbique reperiuntur, quæ, quia facile animaduerti possint ab eo, qui vel tenuissimam eorum, quæ de enthymemate dicta sunt, cognitionem habet, illis hoc loco recensendis consulto super sedemus, ne in re minime necessaria plus æquo videamur immorari.

Sed

Sed aduerte nonnunquam enthymemata esse amplificata & ornata pluribus verbis; quæ vt agnosciqueant, ab imperitis detrahendus erit ornatus.

Sepe etiam oratores, dialecticorum more, nudis vtuntur enthymematis: vt Demosthenes in prima Olynthiaca,

Secunda res fatuus reddunt imperitos; ergo

Difficilius est retinere parta bona, quam parare.

Si hic addas propositionem & terminos, non nihil immutes, serua tamen eadem sententiæ erit absolutus syllogismus, & ratio consecutionis clarè in eo conspicietur, consecuta terminorum dispositione iuxta Ferio, ad hunc modum:

Nullus fatuus nouit bona parta retinere;

Secunda fortuna est fatua; ergo

Secunda fortuna non nouit bona parta retinere.

Cicero scribit, rhetores enthymemata proprie appellare eas argumētationes, in quibus ex contrario ducta sunt argumenta: vt, Pax est optanda, igitur bellum est fugiendum.

Exemplum enthymematis apud Ciceronem in topicis est istud: Eam quam nihil accusas, damnas, bene quam meritam esse autumas, dicis malè mereri: quod quidem exemplum propius ad simplicem assuectionem, quam ad argumētationem accedit; vnde intelligitur non modo argumētationem, sed etiam quauis sententiæ ex contrariis verbis per *éπείθεν* dispositis constantem, enthymema apud probatos auctores solere appellari.

Sæpenumero etiam apud auctores indicantur magis enthymemata, quam explicantur, & plura simul aliquando cumulantur: vt in hac argumētatione Virgiliana,

Nulla salus bello; igitur

Pacem te poscimus omnes.

Quæ sic explicanda forent:

Bellum non est salutare; igitur

Non est poscendum.

Rursus:

Pax est salutaris; igitur est poscenda.

Sed apud dialecticos nomen enthymematis latius patet, & omnibus imperfectis syllogismis tribuitur.

Et tamen illud verum est, in contrariis idoneam & aptam esse materiam ad enthymematam consecutionem.

Et maxime perspicua esse enthymemata, quæ ex contrariis conficiuntur, communis sensus nos docet.

De

De alijs argumentationum formis.

Expositis iam ex Aristotelis sententia argumentationum præcipuis & maximè vñtatis formis, non inutile putauimus, ijs tres alias, Soriten videlicet, Dilemma & Violationem adiungere; quæ licet à rhetoribus explicari soleant, nequaquam tamen sunt à dialectico negligenda: quod & in probatorum auctorum scriptis frequenter occurrant, & disputationi si tempestiuè adhibeantur, multum luminis atque ponderis afferre possint.

DE SORITE.

Quid est sorites?

Sorites, Latine coaceruatio, est argumentatio, in qua prædicatò primi pronuntiati aliud prædicatum attribuitur necessariò coherens, eodemque modo ulterius procedi per gradus potest, donec in conclusione vltimum prædicatum additur primi pronuntiati subiecto. Estque vñtata forma, cum ab ima specie ad summum genus per media genera ascendimus; vel cum à causis ad proximos effectus transitur, qui rursus sunt causæ aliorum effectuum.

Profer exempla huius argumentandi formæ.

Homo est animal;

Animal est viuum corpus;

Viuum corpus est substantia; ergo

Homo est substantia.

Aliud exemplum per gradus causarum:

Nimia ingurgitatio impedit concoctionem in ventriculo;

Mala concoctione facta in ventriculo, fit sanguis impurus in hepate.

Cum sanguis in hepate impurus est, sparguntur in totum corpus multi crudi humores.

Crudi humores sparsi in corpus, faciunt de hydropem; ergo

Immodica ingurgitatio causa est hydropis.

Facit ne alicubi Aristoteles mentionem istius argumentandi formæ?

Et si Aristoteles nomine Soritæ non vtatur, rem tamen ipsam, & vñm istius argumentationis declarat in priori regula τὰν, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλο; in qua tota huius argumentationis, quam soriten vocamus, ratio continetur.

Qui sunt vitiosi sorites?

Vitiosi sunt omnes illi, qui à negatione initium ducunt, & ex affirmationibus tantummodo illi sumi sunt, in quibus cum subiecto prædicatum necessariò coheret, vt genus cum specie, differètia cum

cum eo cuius est differentia, & proprium cum suo subiecto. Item cum causis per se ac propriis connectuntur proprii effectus: vt vitiosa est ista consecutio;

Homo non est leo,

Leo est animal; ergo

Homo non est animal.

Similiter ista:

Ex malis moribus ortæ sunt bonæ leges;

Bonæ leges sunt dignæ laude,

Digna laude sunt expetenda; ergo

Mali mores sunt expetendi.

Ratio autem cur vitiosus sit iste sorites est, quia mali mores non sunt per se causa bonarum legum; sed mens bonorum gubernatorum est per se earum causa: vt morbus non est causa curationis, sed medicus, remedia, & natura morbo repugnans.

Vulgò recitatur exemplum ridiculum, quod tamen referam, vt peruulgato & omnibus noto exemplo res euadat clarior, ita vulgò aiunt:

Qui bene bibit bene dormit;

Qui bene dormit, non peccat,

Qui non peccat, erit beatus; ergo

Qui bene bibit erit beatus.

Que argumentatio ideo est vitiosa, quod prima & secunda enuntiatio connexiones habeant fortuitas, non autem necessarias: nam ebrii non mox dormiunt, nec semper dormiunt, nec dormite causa est semper prohibens delicta; nam & ante somnum ebrii sepe tumultuantur, & post somnum inflammati & æstuant in sanguine spiritus, cient multos turbidos affectus.

Quis est vsus soritæ?

Ad eruendam conuenienti ordine in rebus obscuris veritatem, aptissimus est sorites; ob idque veteres multum hoc argumentandi genere vti solebant, interrogantes & gradatim ab infimis ad suprema ascendentes: vnde Socrates apud Platonem ait, dialecticè versari ἐν τῷ ἐπαρῶν καὶ ἀναρῶν.

DE DILEMMATE.

Quid est dilemma?

Dilemma est quoddam argumentandi genus, in quo argumentum in duas diuiditur partes; & ex vtraque parte quod propositum est, concluditur ratione subiecta: Ea enim illi est natura, vt vtramuis partem argumenti concesserit quispiam, reprehendatur, & proponens

nens eiusmodi argumentationem, quod vult, concludat. Dicitur autem à *dis* & *καυχήσις*, quod vtrinque aduersarium capiat: vt si quis dicat vxorem esse ducendam, sic dilemmate redarguetur, vxor vel pauper est vel diues: si est pauper, necessarium vitæ præsidiorum egestare, magno oneri est futura: si verò diues, nimio fastu elata, erit intolerabilis; & ita vtrumuis dicatur, consequitur vxorem non esse ducendam.

Quis est vsus dilemmatis?

Dilemmate frequenter vtuntur oratores ad perturbandos animi affectus; nam animus sic vtrinque sepius, non facile prospicit, quomodo se extricare queat. Confititur autem ferè dilemma ex enuntiatione hypothetica disiunctiua, & conditionali duplicata.

Vt si quis familiarem suum amicum culparet, is hac argumentandi forma reprehendi posset, ad hunc modum:

Hic aut improbus est, aut probus;

Si improbus est, cur vtaris?

Si probus, cur accusas?

Phædra in Hippolyto Senecæ, ita probat sibi esse moriendum:

Vel casta es vel incesta;

Morere, si casta es, viros;

Si incesta, amori.

Similiter Alexander Magnus apud Curtium dilemmate hortatur milites, vt ineant prælium: Aut magnitudo, inquit, beluarum, aut multitudo hostium vos deterret. Mox vtraque parte confutata, colligit Indos non esse timendos. Cæterum apud Demosthenem & Isocratem vtriusque partis longiores *περὶ βολῆς* cuius facile est animaduertere.

Quæ sunt optima dilemmata?

Optima dilemmata sunt, quæ ex contrariis, inter quæ nullum est medium, constant. Quapropter non optimè Bias argumentatus est, de non ducenda vxore hoc modo; Aut pulchram duces vxorem aut deformem. Si pulchram, habebis *κατὰ*: sin deformem, *ποιῆσθαι*. Igitur vxor ducenda non est.

Omisit ibidem Philosophus tertium, cum inter pulcherrimam & deformissimam sit quedam forma media, quam Ennius nunc statam, nunc vxoriam vocat, quæ nectædio est marito, nec exposita improborum cupiditati.

DE VIOLATIONE.

Quid est violatio?

Violatio Græcè *βίασις*, argumentatio est rhetorica magis quam dialectica,

dialectica, quæ tum contingit, quando contendimus aduersariū rationem pro nobis facere: aut quando argumentum in aduersarium retorquetur, quasi quis ab hoste telum missum arripiat, & in ipsum conuertat: vt,

Vlyses occidit Aiacem, quia assistit ei interfecto: imo, quia assistit interfecto, nec se coniecit in fugam, non occidit Aiacem.

Non sunt Iurisconsultis legendi oratores & poëta, quia tantum linguam acuunt: imo potius quia linguam acuunt, ab iisdem diligentissimè euoluendi sunt.

Item Christus ieiunauit, ergo nobis non est ieiunandum: Imo quia Christus ieiunauit, nobis est ieiunandum: Omnis enim Christi actio nostra est instructio: dicente scriptura, quod qui manet in Christo, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.

Quis est vsus violationis?

Vsus huius generis argumentandi est, ad ostendendum, id nobis vile esse, quo nos aduersarij oppugnare conantur.

DE HYPOTHETICIS SYLLOGISMIS.

Nihil ab Aristotele, si Boëtio creditur, de hypotheticis syllogismis est traditum; nos tamen, ne quid à nostris discipulis in hoc dialecticæ commentario desideraretur, quæ putauimus hac de re sciri necessaria, breuissimè in hunc locum collegimus.

Quid est syllogismus hypotheticus?

Syllogismus hypotheticus est, cuius propositio seu antecedentis prima pars, est enuntiatio hypothetica.

Explica latius definitionem, & exemplis illustra.

Potest fieri syllogismus hypotheticus ex sola priore propositione hypothetica: vt si dies est, lux est, sed dies est, ergo lux est: Item ex priori propositione et conclusione hypotheticis: vt si nullum animal est candidum, nullus homo, nullusque equus est candidus; sed nullum animal est candidum, ergo nullus homo nullusque equus est candidus.

Insuper ex propositione atque assumptione hypotheticis, & conclusione categorica: vt si homo sit sensu præditus, aliquid animal est sensu præditum; sed homo est sensu præditus, & leo est sensu præditus, ergo aliquid animal est sensu præditum.

Præterea ex hypotheticis omnibus: vt si homo est rationis particeps, & leo rationis expers, aliquid animal est rationis particeps, & aliquid rationis expers; sed homo est rationis particeps, & leo rationis expers, ergo aliquid animal est rationis particeps, & aliquid rationis expers.

Quot sunt partes syllogismi hypothetici?

Quot sunt syllogismi hypothetici partes, dialecticorum varietate sunt sententiae; potest tamen breuiter responderi, quemadmodum syllogismus categoricus ex bipartito antecedente & vna conclusione constat; ita quoque hypotheticum syllogismum ex antecedente in binas partes diuiso, & conclusione conflare: nam quod rationes ad alterutram antecedentis partem frequenter apud scriptores adiunctas videamus, id praecipui syllogismi, vel categorici, vel hypothetici partes non auget, sed nouam potius gignit argumentationem.

Quomodo diuiditur syllogismus hypotheticus?

Syllogismorum hypotheticorum alius est

}	Conditionalis
	Copulatiuus
	Disiunctiuus.

Quis syllogismus dicitur conditionalis?

Conditionalis dicitur, cuius propositio seu antecedentis prior pars est conditionalis.

Vt, Si virtus ad vitam beatam ducit, omni studio atque diligentia, ceteris rebus postpositis, virtus est comparanda: at virtus ad vitam beatam ducit, omni igitur studio atque diligentia, ceteris rebus postpositis, virtus est comparanda.

Quot sunt genera syllogismorum conditionalium?

Duo sunt genera,

}	Vnum ab antecedente,
	Alterum à consequente appellatur.

Quid est syllogismus conditionalis ab antecedente?

Syllogismus conditionalis ab antecedente est, qui suae assumptionis loco antecedens progressivae propositionis conditionalis capit, ad eiusdem consequens stabilendum; vt fit in exemplo iam commemorato.

Quid est syllogismus conditionalis à consequente?

Syllogismus conditionalis à consequente est, qui suae assumptionis loco, pronuntiatum consequenti antecessivae propositionis conditionalis, vel contrarium vel ex diametro repugnans capit, ad primae propositionis antecedens refellendum: cuiusmodi est iste, Si diuitiae beant hominem, eius animum omni sollicitudine atque mœrore liberant: at nequaquam diuitiae hominis animum omni sollicitudine atque mœrore liberant; nequaquam igitur diuitiae beandi hominis vim habent.

Quid

Quid est syllogismus copulatiuus?

Syllogismus copulatiuus est, in quo propositio seu antecedentis prior pars est copulatiua.

Vt, Non & dies est, & nox est; sed dies est, nox igitur non est; vel nox est, ergo dies non est.

Quid est syllogismus disiunctiuus?

Syllogismus disiunctiuus est, in quo propositio, seu antecedentis prior pars est enuntiatio disiunctiua.

Quot modis fit syllogismus disiunctiuus?

Disiunctiuum syllogismum duobus modis fieri tradunt. Prior est, cum ex positione alterius partis, tollitur reliqua: vt, Aut dies est, aut nox est; sed dies est, ergo nox non est.

Verum hic modus solum habet locum in disiunctiuis, quae constant ex partibus ita repugnantibus, vt simul verae esse non possint.

Alter est, cum vna pars disiunctivae tollitur, vt altera pars stabilatur; vt, Petrus aut dormit aut vigilat; sed non dormit, ergo vigilat.

EPILOGVS.

Hæc de syllogismis hypotheticis, quorum frequens est vsus, breuissimè dicta sufficiant: si cui forte inceserit cupiditas plura de his cognoscendi, legat Seuerinum Boëtium, qui duobus libris plurimos horum syllogismorum modos est persecutus, magno quidem studio ac diligentia, sed nescio an pari fructu: cuius exempli ideo imitari nosuimus, quod tyronum adhuc rudium, quos instituendos suscepimus, ingenii eiusmodi difficultatum ab vsu communi remotarum tractationem, nequaquam conuenire arbitramur.

LIBRI QUARTI

PARS TERTIA,

DE DEMONSTRATIONE.

Ex posterioribus Aristotelis.

QVOD in aliis Aristotelicis libris hæctenus à nobis factum est, idem & in his ἀναλυτικῶν ἐπιστῶν libris diligenter seruari statuimus; vt videlicet ijs, quæ maximè scitu sunt necessaria, selectis, & breui dilucidò; commentario explanatis, cetera ex ipso fonte petenda relinquamus. Ceterum quoniam inter ea, quæ in istis libris doctissimè sunt ab Aristotele disputata, primum locū & ordine & dignitate obtinet demonstratio, ab eius naturali & genuino effectū,

S 3

effectū,

effectu, qui est scire seu scientia, istius libri exordium ducemus.

Quomodo definiit Aristoteles scire?

Ἐπιπέσει δὲ οἰόμεθα ἐγγύθεν ἀπὸ τοῦ ἀλλὰ μὴ τὸν σοφιστικὸν τρόπον, τὸν κατὰ συμβεβηκός, ὅταν τὴν αἰτίαν οἰόμεθα γινώσκειν, δι' ἣν τὸ πρῶτον ἐστὶν ἐν ταύτῃ αἰτία ἐστὶ, καὶ μὴ ἐκδὲ ἕξ ἑαυτοῦ ἄλλως ἔχειν.

PER. Tum verò denique scientia comprehendere aliquid nos putamus planè, non sophistarum more casu temere ac impropiè, cum rei causam nobis cognitam esse arbitramur, neque id aliter atque est, posse euenire.

COL. Planè ac perfectè scire quisque censetur, ac non sophistarum modo (qui incertis ac fortuitis continetur) quando causam per quam res est, ita ipsius rei causam esse cognoscit, ut non posse omnino rem aliter habere credat.

ARG. Scire simpliciter sed non vt sophista, per accidens arbitramur, cum causam, ob quam res est, & illius causam esse, & fieri non posse, vt res aliter sese habeat, cognoscere arbitramur.

Cur ponit Aristoteles in hac definitione istam partem

(vt illius causam esse?)

Quia non satis est rem illam, quæ causâ est, cognosci, nisi etiam hæc ad effectum suum fuerit relata; ita vt cognoscatur euidenter illius esse causa.

Cur postremam istam partem adiecit (& fieri non posse vt res aliter sese habeat?)

Quia oportet re esse necessariâ, nec posse aliter se habere; alioqui de eâ haberetur certa perfectaq; notitia; qualis est scientia.

Quæ est secunda definitio, qua explicat Aristoteles, quid sit scire?

Φαμέν δὲ καὶ δι' ἀποδείξεως εἰδέναι.

PER. Dicimus etiam aliquid scire demonstratione.

COL. Scire est per demonstrationem rem cognoscere.

ARG. Dicimus autem & per demonstrationem nos scire.

Hoc est, firmè euidenterque cognoscere.

Da exemplum vtriusque descriptionis.

Exemplum vtriusque descriptionis idem est, sicut & definitiones, quanquam verbis differunt, re sunt eadem; vt firma euidentisque cognitio huius pronuntiati, Omnis homo est disciplinae capax, comparata per istam demonstrationem, Omne animal rationis particeps est capax disciplinae, & omnis homo est animal rationis particeps, omnis igitur homo est disciplinae capax.

Quot

Quot extant apud Aristotelem demonstrationis definitiones?

Duæ:

Recita priorem.

Ἀπὸ δεξιῶν ἢ λέγω, συλλογισμὸν ἐπισημονικόν.

PER. Demonstrationem autem voco, scientiæ effectricem ratiocinationem

COL. Demonstratio est ratiocinatio, quæ scientiam gignit.

ARG. Demonstratio est ea ratiocinatio, quæ scientiam efficit.

Recita posteriorem.

Ἀνάγκη καὶ τὴν ἀποδείξειαν ἐπισημὸν, ἐξ ἀληθῶν ἰγναί, καὶ πρώτων καὶ ἀμεσῶν, καὶ γνωριμωτέραν, καὶ ἀσπίεραν, καὶ αἰτίων τῶν συμπεριεσσομένων.

PER. Necessè est etiam demonstrandi artem & scientiam ex veris & perspicuis & ijs quæ medio careat, notioribus, prioribus, causisq; conclusionis effici.

COL. Demonstratio est ratiocinatio, quæ ex ijs sumptionibus constat, quæ & veræ sunt, & primæ & immediate, & notiores, & priores, denique & causa conclusionis.

ARG. Demonstratio est syllogismus ex veris, & primis, & immediatis, & notioribus, & prioribus, ipsa conclusione causis que eiusdem.

Profer aliquod exemplum demonstrationis.

Vnum demonstrationis exemplum iam positum est, alterum sit istud:

Omne quod ex materia & forma compositum est, dissolutioni naturaliter est obnoxium,

Omne corpus est compositum ex materia & forma;

Omne igitur corpus dissolutioni naturaliter est obnoxium.

Explica latinis quæ ad harum definitionum reclamationem intelligentiam pertinent.

In primis vtriusque definitionis definitum, propriè est accipiendum, pro demonstratione propter quid & præcipua.

Definitio verò genus, syllogismus est; addunt quidam, perfectus seu euidentis: Non enim (inquiunt) potest obscura & inuoluta argumentatio claram perfectamque efficere cognitionem; qualis est scientia propriè dicta: Sed hoc aliis discutiendum relinquimus.

Præpositio (ex) in definitione hac, denotat causam materialem, ex qua res constat.

Cætera Aristoteles ipse abundè declarat.

Et in primis quidem ostendit, rectè positum esse in definitione istam

istam partem (ex veris) quia quod non est, sciri non potest, id est, de conclusione falsa, siue ea fuerit impossibilis siue contingens, non potest haberi scientia, cum (vt antè dictum est) illud, cuius est scientia, impossibile sit aliter se habere: atque ita non modò verum, sed & necessarium esse debeat.

Duas quoque sequentes particulas (ex primis & immediatis) ostendit rectè positas esse, quòd eiusmodi pronuntiata, quæ vel ipsa ad claritatem demonstratione egent, vel aliquo medio illustrari possunt, non genuinam & perfectam, sed degenerem quandam & imperfectiorem pariant scientiam.

Declarat denique, causas quoque item notiora & priora esse oportere, ea, ex quibus est demonstratio; & primum quidem horum probatur ex superiori definitione scientiæ, quia tunc scimus, cum causam cognoscimus. Vnde alterum quoque consequitur; nam causas priores & notiores esse suis effectibus, naturalis docet philosophia.

Quot modis dicuntur aliqua priora seu notiora?

Duobus; videlicet $\left\{ \begin{array}{l} \text{Priora nobis,} \\ \text{\&} \\ \text{Priora simpliciter, seu naturæ ordine.} \end{array} \right.$

Quomodo definit Aristoteles priora nobis?

λέγω ἢ πρὸς ἡμᾶς μὲν πρότερον καὶ γνωριμώτερον, τὰ ἐγγύτερον τῆς αἰδέησεως.

PER. Appello autem ratione & sententia nostra, priora atque notiora, ea quæ propiora sunt & viciniore sensui.

COL. Nobis sunt priora & notiora, quæ nostris sensibus magis obiecta sunt.

ARG. Atque ea quidem quoad nos priora notioraque dico, quæ propinquiora sensui sunt.

Quomodo definit Aristoteles priora simpliciter?

Ἀπλῶς ἢ πρότερον καὶ γνωριμώτερον .. λέγω .. τὰ πρότερον .. τῆς αἰδέησεως.

PER. Omnino autè priora & notiora .. appello .. ea, quæ remotiora .. sunt .. à sensibus.

COL. Omnino ac per se sunt priora & notiora, quæ sunt à sensibus remotiora.

ARG. Ea verò simpliciter priora notioraque .. dico .. quæ à sensu longius distant.

Quenam

Quenam sunt à sensu remotissima, et quanam illi proxima secundum Aristotelem? Sunt autem remotissima quidem ea, quæ sunt vniuersalia maxime, propinquissima verò singularia ipsa.

Quid est ex primis esse iuxta Aristotelis doctrinam?

Ex primis esse nihil aliud est, quam propriis è principiis esse; idem enim primum atque principium dico: est autem demonstrationis principium propositio immediata.

Quomodo definit Aristoteles pronuntiatum ἀμεσον, seu medio vacans?

Sic definit:

Ἀμεσον ἢ .. πρὸς αὐτὸς ἐστὶ .. ἢ μὴ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τῆς οὐσίας.

PER. Ea autem propositio, nulla alia doceri potest, qua nulla est prior.

COL. Immediata propositio, est propositio, qua nulla est alia prior, per quam ipsa confirmari possit.

ARG. Ea immediata est, qua nulla est alia prior.

Hoc est, est pronuntiatum quo non est aliud notius simpliciter, per quod syllogisticè probari possit: cuiusmodi est istud, Animal rationis particeps est disciplina capax.

Quid est dialectica propositio?

Διαλεκτικὴ μὲν .. πρὸς αὐτὸς ἐστὶ .. ἢ ὁμοίως λαμβάνεσθαι ὁποῦτε οὐκ ἔστιν.

PER. Ad differendum ea .. propositio .. valet, quæ vtrumuis æquè sumit & accipit.

COL. Dialectica propositio est, vtravīs sine vllō discrimine pars contradictionis, ad probandum aliquid sumpta.

ARG. Dialectica propositio est, quæ similiter vtravīs accipit.

Quæ definitio istam habet sententiam: Dialecticum pronuntiatum est eiusmodi enuntiatio, qua in quæstionem adducta, respondenti permittitur, vtram velit contradictionis partem, libera eligendi potestas; quòd vtræque eius pars dialecticè probabiliterque disputari possit.

Cur hoc loco inducit Aristoteles dialectici pronuntiati, quod à demonstratione alienum est, mentionem?

Quia iuxta vulgare dictum contraria iuxta se posita magis elucescunt, perfectiusque cognoscuntur; cum igitur dicturus esset Aristoteles de pronuntiato demonstratiuo, oportune dialecticum pronuntiatum illi contrarium antè definiuit.

Quomodo definitur propositio demonstratiua?

Ἀποδεικτικὴ ἢ .. πρὸς αὐτὸς ἐστὶ .. ἢ ὁμοίως λαμβάνεσθαι ὁποῦτε ἀληθές.

PER. Ad demonstrandum autem ea propositio valet, quæ certè alteram veram esse sumit.

COL. *Propositio demonstratiua est altera tantum, atque eadem demum qua vera est.*

ARG. *Propositio demonstratiua est, quæ definitè alterum quod est verum.*

Quæ definitio ad hunc modum intelligi debet: Pronuntiatum demonstratiuum est enuntiatio vsque adeo certa & manifestæ veritatis, vt nemini alteram partem ei contradicentem amplecti aut probare liceat.

Quot sunt genera primorum principiorum?

Duo, { Positio, θέσις,

&

Dignitas, ἀξίωμα.

Quomodo apud Aristotelem definitur positio?

Sic definitur:

Ἀμείων ἢ ἀρχῆς συλλογιστικῆς θέσις μὲν λέγεται ἢ μὴ ἐστὶ δειξάσα, μὴ δ' ἀνάσκει ἔχει τὸν μεταθεσώμενον π.

PER. *Principij autem ratiocinationis quod medium non habet, propositum appello, id quod demonstratione doceri non potest, nec necesse est tenere eum, qui aliquid velit discere.*

COL. *Positio, est propositio immediata, qua quanquam demonstrari non possit, non tamen ita aperta & per se manifesta est, vt necesse sit iam antè cognitam esse ei, qui artem aliquam discere velit.*

ARG. *Positio est principium immediatum, quod fieri nequit vt demonstretur, quodque non est necesse eum qui discit, habere.*

Hoc est, Positio est enuntiatio, quæ licet per aliam euidentiorem probari nequeat, eius tamen notitiam non debet is, qui docendus est, secum afferre, sed sufficit eam ab eo qui docet accipere: vt, Omne compositum ex materia & forma est mobile.

Quid est dignitas seu axioma?

Ἦν δ' .. ἀμείων ἀρχῆς συλλογιστικῆς .. ἀνάσκει ἔχει τὸν ὅτι ἔν μεταθεσώμενον, ἀξίωμα .. λέγεται.

PER. *Quod autem necesse est tenere eum, qui quiduis discere instituerit, postulatum appello.*

COL. *Postulatum est propositio immediata, qua ita per se ipsa est perspicua, vt non possit non esse omnibus multo antè cognita & perspecta, quam quicquam doceatur.*

ARG.

ARG. *Dignitas est principium immediatum, quod necesse est habere omnè eum, qui discere aliquid parat.*

Id est, quod oportet eos, qui doceri quippiam volunt, antè cognitum habere quàm doceantur: nam qui intellecta verborum significatione adeo stupidus est, vt non videat eiusmodi pronuntiatum assentiendum esse, sensu communi caret, & est ad disciplinam percipiendam ineptus: huius generis sunt ista axiomata, Quodlibet est vel non est, de quolibet est affirmatio, vel negatio vera.

Addit post hæc Aristoteles firmius assentiendum esse antecedenti quàm conclusioni, iuxta illud commune dictum:

Semper illud est tale magis, ob quod vnumquodque tale est: hoc est, Quod ita duabus rebus conuenit, vt vni propter aliam conueniat, maiori ratione priori, quàm posteriori, tribuitur: Quare si propter principia scimus & credimus conclusionem, illa maiori ratione & scimus & credimus.

DE PROPRIETATIBVS PRINCIPIORVM DEMONSTRATIONIS.

EXPLICATIS ijs omnibus, quæ ad demonstrationis definitionem rectè intelligendam necessaria erant, tradit Aristoteles conditiones quasdam principiorum demonstrationis, potissimum simplicium, hoc est, terminorum, & horum ratione etiam coniunctorum.

Quotuplices sunt proprietates principiorum demonstrationis?

Triplices; nempe { Dicit de omni, τὸ κατὰ παντός,
Per se, τὸ καθ' αὐτό,
Dicit vt vniuersale, τὸ καθ' ὅλου.

Quid est dici de omni?

Καὶ τὸ παντός μὲν τὸτο λέγεται, ὃ ἂν ἢ μὴ ἐπὶ παντὶ μὲν, ἢ ὅς ἢ μὴ, μὴ δ' ὅτι μὲν, ὅτι δ' ἢ μὴ.

PER. *Ac de toto quidem genere dici id dico, quod aliqua ex parte non dicitur, & aliqua ex parte dicitur, & interdū conuenit, & interdū non conuenit.*

COL. *In omni id dicitur, quod ita in alterum cadit, vt nec sub illo genere partem ullam accipere possis, cui non conueniat, nec vllum tempus inuenire, in quo de illo non dicitur.*

ARG. *Id de omni dicimus, quod non cuidam inest, cuidā non inest, neque quod interdum competit, interdum non competit.*

Hoc

Hoc est, illud prædicatum de omni dicitur, quod verè conuenit omnibus in vniuersum subiecti communis vel inferioribus vel denominatis, idque non certo tantum spatio sed per omne tempus. Sic animal dicitur de omni homine, similiter rationis particeps & aptum ad ridendum.

*An oportet subiectum vniuersalem habere acceptionem
vt prædicatum de omni dicatur?*

Istud ambiguum est: tamen verius videtur, non esse explicatu necessariam vniuersalem subiecti acceptionem, quoniam neque in tempore id fieri solet: Et ipse Aristoteles aliquando demonstrationis exempla adducens, non facit ambas antecedentis partes vniuersales, cum tamen in ambabus prædicata de omni dici velit.

Quam rationem habet dici de omni superius in prioribus analyticis definitum, ad dici de omni quod hoc loco definitur?

Habet rationem excessi & excedentis; vtrunque enim alterum excedit, ab eodemque vicissim exceditur; vt cuius vtriusque loci exempla consideranti clarissimum esse poterit.

Quot sunt modi per se?

Quatuor.

Que dicuntur per se esse iuxta primum modum?

Καθ' αὐτὰ ἢ ὅσα ἴσα ἀρχὴ ἐν τῷ τί ἐστίν.

PER. Per se autem conueniunt ea, quæ in definitione continentur.

COL. *Per se illa primo modo conueniunt, quæ in explicanda rei natura atque essentia, adhibentur.*

ARG. Per se sunt, quæ in ratione quid est dicente sunt.

Que dicuntur per se esse iuxta secundum modum?

Καὶ καθ' αὐτὰ ἐστὶ ὅσα τῶν ἐνυπαρχόντων αὐτῆς αὐτὰ ἐν τῷ λόγῳ ἐνυπαρχοῦσι τῷ τί ἐστὶ δὴ λέγειν.

PER. Itemque ea per se conueniunt, quæ in definitione naturam explicante, eorum, quæ in ipsis insunt, collocantur.

COL. *Secundo modo per se insunt, quæcunque rem aliquam ita consequuntur, vt cum quid illa sunt, definitione explicatur, necesse sit rem ipsam in definitione accipi.*

ARG. Et item ea .. per se insunt .. quorum in ratione, quæ quid est patefacit, subiecta quibus insunt collocantur.

Sic disciplinæ capax, per se inest homini; ad hunc enim modum disciplinæ capax definitur, Disciplinæ capax est homo, cui à natura ipsa est disciplinæ percipiendæ facultas.

Quis

Quis est tertius modus per se?

ἔξ .. καθ' αὐτὸ λέγω .. ὃ μὴ καθ' ἑαυτὸ κείμενον λέγω ἢ ἀλλὰ πᾶσι.

PER. Præterea .. per se conuenit .. id, quod non de subiecta re alia aliqua dicitur.

COL. *Ea per se esse dicuntur, quæ cum appellantur, in nullo subiecto esse intelliguntur.*

ARG. Præterea id per se dicimus, quod non de subiecto alio dicitur vlllo.

Hoc est, quod subiecto non inhaeret, seu quod substantia est (siue prima siue secunda) non autem accidens.

Quomodo describit Aristoteles quartum modum per se?

Ἐπὶ δ' ἄλλον τρόπον, τὸ μὲν δὲ αὐτὸ ἴσα ἀρχὴν ἐκείνην καθ' αὐτὸ.

PER. Alio etiam modo, id quod cuique per se conuenit, per se conuenire dicitur.

COL. *Quarto modo ea per se dicimus, quæ suapte natura, ac propter se alteri conueniunt.*

ARG. Insuper alio modo, id quidem quod vnicuique per se competit, per se dicimus.

Hoc est, tunc prædicatum subiecto per se conuenit, quando ipsum subiectum expressam prædicati causam continet: vt, Iugulatus interijr.

An omnia predicata, quæ iuxta hunc modum sui subiectis

per se coherent, etiam dicuntur de omni, ordinatas efficiendo prædicationes?

Si probatorum auctorum exempla sequi velimus, fatendum non bis est, non omnia prædicata, quæ iuxta hunc modum suis subiectis per se coherent, de omni dici, neque omnia prædicationes efficere ordinatas: vt ex istis exemplis perspicue liquet, Aedificator ædificat, Musicus canit, Album videtur.

Quid est dici vt vniuersale de aliquo?

Est illius comparatione vniuersalis obtinere rationem.

Quomodo definit hoc loco Aristoteles vniuersale?

Καθ' ἑλξ ἢ λέγω ὃ ἂν κτ' παντός τε ἴσα ἀρχὴν κτ' αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ.

PER. Vniuersum autem dico, quod & de toto genere, & per se & quæ ex parte idem est, dicitur.

COL. *Vniuersale est, quod & in omni inest, & per se rei conuenit, & hoc ipso quod res talis est: ita vt de eo concludatur, in quo primum omnium cernitur.*

ARG.

ARG. Vniuersaliter id competere dico, quod de omni dicitur, & per se, atque hoc ita vt de eo concludatur, in quo primū omniū cernitur, planè quo ipsum est.

Vt το γὰρ ἀσκήσας, seu natura aptum esse ad ridendum, respectu hominis est vniuersale.

An hic eodem modo accipitur vniuersale, quo superior in tractatu predicabilium?

Non accipitur eodem modo, sed multo strictius; nihil enim hic est vniuersale respectu alicuius, nisi eidem etiam per se insit.

Explicite partes definitionis modo recitatae.

Quid sit dici de omni, prius dictum est.

Per se autem intelligitur primo aut secundo modo; verum ne quis fallatur existimans aliud esse per se, & secundum quod ipsum est, dicit Aristoteles, illa duo eadem esse: Est enim (inquit Themistius) alterum alteri ita consentaneum connexumque, vt separari alterum ab altero non possit.

Estne alia demonstratio preter eam qua nunc declarata est, quam vulgò demonstrationem propter quid appellant?

Est; nimirum demonstratio quod sit, seu quia est.

Quid est demonstratio quod sit?

Est syllogismus, quo ab effectu ad causam, vel à causa non immediata & proxima ad proprium effectum tendimus.

Quot sunt generis eiusmodi demonstrationum?

Duo: Vnum, quando proceditur ab effectu ad causam: vt,

Quæcunque non micant, prope sunt,

Planeta non micant; igitur

Planeta prope sunt.

Hæc ratiocinatio (inquit Aristoteles) non est ipsius propter quid est: non enim quia non micant vagantes stellæ, ideo sunt prope, sed quia sunt prope, ideo non micant. Similis est ista demonstratio:

Omne quod suscipit incrementa luminis rotunda, est rotundum,

Luna sui luminis incrementa rotunda suscipit; igitur

Luna est rotunda.

Non enim luna propter sui luminis rotunda incrementa, est rotunda, sed è diuerso, quia rotunda est, ideo sui luminis rotunda accipit incrementa.

Alterum, quando demonstratio quia est, demonstrat per causam quidem, sed non adequatam: vt,

Omne

Omne corpus mixtum est mobile,
Omne saxum est corpus mixtum; ergo
Omne saxum est mobile.

DE IGNORANTIA.

Postquam Aristoteles de ijs omnibus quæ ad demonstrationem, argumentationis speciem ceteris omnibus perspicuitate & euentia longè præstantem, pertinere videbantur, copiosissimè disseruisset, quædam de ignorantia ex diametro cum scientia pugnante subiecit, vt oppositi consideratione magis perfectiusque alterum oppositum intelligeretur: ita enim natura comparatum est, vt si opposita simul in conspectum veniant, alterum alterius illustret patefaciatque naturam; proinde & nos Aristotelem sequentes, strictim de ignorantia agemus.

Quid est ignorantia?

Ignorantia nihil aliud est, quam scientiæ priuatio.

Quot duplex est ignorantia?

Duplex est ignorantia; $\left\{ \begin{array}{l} \text{Ignorantia puræ negationis,} \\ \text{\&} \\ \text{Ignorantia prauæ affectionis.} \end{array} \right.$
videlicet

Quid est ignorantia seu ignoratio puræ negationis?

Cor. Ignoratio puræ negationis, est nuda scientiæ priuatio.

Lex. Ignorantia puræ negationis est nuda scientiæ priuatio, seiuncta ab omni prauitate opinionis contrariæ, quæ fallaci aliquo argumento esset concepta.

Vt ignorantia qua infans ignorat omnem hominem esse disciplinæ capacem.

Quid est ignorantia seu ignoratio prauæ affectionis?

Ignorantiam prauæ dispositionis, seu potius affectionis, ita describit Aristoteles:

Ἀγνοία δ' ἢ μὴ καὶ ἀπόφρασις, ἀλλὰ καὶ διάπτωσις λεγόμενη, ἔστι μὲν ἢ διασπορὰ μὲν γινόμενη ἀπὸ αὐτῆς.

PER. Ignoratio autem quæ non ex priuatione assensus, sed ex affectione dicitur, est, quæ ratiocinatione efficitur captio.

Col. Ignoratio prauæ affectionis, est error ex aliqua ratiocinatione ortus.

ARG. Ignorantia, quæ non negatione, sed dispositione dicitur ignorantia, deceptio est per syllogismū facta.

In qua definitione intelligendum est, aut saltem talis est vt syllogismus fieri possit: quamuis enim scientia proprie dicta dun-

taxat

taxat fiat per syllogismum, sit tamen ignoratio ei contraria, etiam per alias argumentationis species: veluti si quis hanc enuntiationem veram esse credat, Nulla mater odit filium, hac fallaci inductione deceptus, Hæc mater non odit filium, & illa mater non odit filium, & sic de multis aliis matribus; igitur nulla mater odit filiū. ignorationis quidem vitio hic laborat; non tamen id vitium ex syllogismo, sed ex captiosa inductione, est contractum.

DE SOLERTIA.

Quid est secundum Aristotelem solertia?

H δ' ἀσχυροία ἐστὶν εὐρησία τῆς ἐν ἀσχετίᾳ ἡρώων, τὴν μὲν οὖν.

PER. Solertia aut celeritas ingenij quædam est, causa, ita breui tempore, vt percipi non possit, inuenio.

COL. Solertia est perspicacitas quedam, per quam cuiusque rei medium & causa nobis statim occurrit.

ARG. Solertia quædam est coniectatio medij in tempore admodum breui.

Hoc est, est habitus quidam facilis & citò inueniendi medij syllogistici: eos enim qui longa temporis mora ad medium inueniendum opus habent, non solemus solertes appellare.

Solertia exemplum ponens Aristoteles, veluti (inquit) si quispiam hoc viso, Lunam, eam partem quæ est versus solem, lucidam semper habere, citò perceperit, propterea id ipsum effici, quòd lumen ex sole suscepit luna. Ex quo medio inuenio, fiet syllogismus vnum extremum de altero per causam intermediam concludens, hoc modo: Quicquid a sole illustratur ex ea parte qua solem spectat, est lucidum,

Luna autem a sole illustratur; ergo

Luna ex ea parte, qua solem spectat, est lucida.

Cur hoc loco inducit Aristoteles mentionem solertiae?

Quia, vt ex eius exemplo iam recitato manifestum est, solertia in demonstrationibus frequenter locum habet.

DE QUÆSTIONVM GENERIBVS.

DEMONSTRATIONVM tractatu iam absoluto, non ita multo post de variis quæstionum generibus agit Aristoteles, ob hanc vt opinor causam, quòd sæpenumero quæstionis, & præsertim quæstionis propter quid, dilucida & plena explicatio, demonstratione perficiatur, qua sola eximium illud genus cognitionis, quod scientia vocatur, possumus adipisci; quapropter & nos de ijs breuiter nunc dicemus.

Quot

Quot recensentur ab Aristotele quæstionum genera, & quo ordine apud eum disponuntur?

Quatuor recenset quæstionum genera, hoc ordine disposita, An est, Quid est, Quia est, seu quod est, Propter quid est.

E quibus primum quidem simplex est; sit enim de re sumpta cum verbo (est) secundo (vt vocant) adiacente: vt cum ita quaeritur, An virtus est, an Pigmæi sunt, an Amazones aliquando fuerunt.

Tria verò posteriora quæstionum genera, vocantur coniuncta; plura enim complectuntur, nimirum subiectum & prædicatum distinctum à verbo (est) vt quid est, seu quæ res est virtus?

An homo est cæteris creaturis nobilior?

Quare homo est cæteris creaturis nobilior?

ADMONITIO.

Cæterum istud hoc loco notandum est, tertium quæstionis generis iis verbis apud Aristotelem (quem nos quoque secuti sumus) efferri, quibus asseueratio potius quàm interrogatio significatur. Apud Aristotelem appellatur hoc quæstionis genus ἢ ἐστὶ, nos verbum è verbo, quia est, vertimus. posset tamen & per interrogationem more aliarum quæstionum hoc modo efferri, an vna res alteri verè coniungatur necne?

Quo artificio vtendum est ad veritatem in his omnibus quæstionum generibus facile & dilucide patefaciendam?

Totum hoc artificium in locorum dialecticorum cognitione positum est; sunt enim in singulis quæstionum generibus tractandis certi quidam loci ante oculos statuendi, è quibus ad propositæ quæstionis explicationem idonea depromantur argumenta. Porro quoniam nihil est adhuc de locis dictum, intèpestiuam; nunc esset huius rei fusior explanatio, ideo quàm breuissimè de hac re ageamus, & eam indicabimus potius quàm explanabimus.

In explicatione quæstionis an est, ante differentis oculos versari debent isti loci, Experientia, Signum, Effectus, Testimoniū.

In explicatione quæstionis quid est, ante differentis oculos versari debent isti loci, Genus, Differentia, Definitio, Proprium, Adiunctum, quando Tur Partio.

T

In

In explicatione quæstionis quia est, ante differentis oculos versari debent isti loci,

Genus
Differentia
Proprium
Adiunctum

Simile
Pugnans
Vires
Officium.

In explicatione quæstionis propter quid est, ante differentis oculos versari debent isti loci;

Materia
Forma
Vis efficiens
Finis.

Quandoquidem Aristoteles fuisse disputat in hoc tractatu de principiorum notitia quomodo in nobis gignatur, paucis exponere quid de hac re tenendum putes.

In hac quæstione dissident à Platonicis Peripatetici: Illi enim arbitrantur ab ipso ortu initos nobis esse habitus, quibus cognoscamus principia & conclusiones: eos tamē nos latere, neque a nobis posse animaduerti inesse, nisi studio adhibito. Hinc quoque affirmant, omnem nostram scientiam esse reminiscenciam: Contrà, Peripatetici existimant ab ortu animum hominis nudum esse ab omni habitu, se perinde habere, atque tabulam rasam, in qua nihil est depictum, ac in nobis iam adultis per inuentionem aut doctrinam effici habitus cognoscendi principia & conclusiones, frequēti actuum iteratione, quemadmodum etiam virtutes comparantur. Absurdum quippe putabant, dicere vltos in nostris animis existere habitus, qui nostram effugerent cognitionem.

Ad dissoluendam verò hanc quæstionem, dicit Aristoteles, citius sententiam sequimur, neque habitus seu notitias principiorū inesse à natura, neque ex aliis habitibus notioribus, sed ex sensu nasci. Et addit, quod habitus seu notitia principiorum dicatur *vis*, Latini vulgò vocant intellectum: Habitus verò seu notitia conclusionis *intellectus*, seu scientia.

Quis est usus eorum, que modo dicta sunt in tertia quarti libri parte?

Quæ tertia huius quarti libri parte hæcenus diximus, eò spectat, vt melius intelligatur demonstratio, cuius longè maxima est utilitas: Vt enim taceam quod primum locum inter omnes argumentationis species iure obtinet; parens etiam est scientiarum omnium, sine quibus in miseranda omnium rerum perturbacione, & horrendis tenebris vita hominum versaretur. Nihil enim aliud est demonstratio, nisi quoddam argumentationis genus, quo depulsis ignorantia tenebris, & fugata dubitationis caligine, clarissima veritatis lux animo hominis illucescit.

Quis

Quis est usus eius doctrine que toto hoc libro quarto tradita est?

Ex nulla Logices parte vberior fructus percipitur, quàm ex ista, in qua argumentationum formulæ declarantur. Quis enim simplicium vocum, quarum discrimina primo libro, domicilia verò & classes in categoriis tradita sunt: Quis enuntiationum, quarum natura libro tertio explicata est, usus fuerit, nisi ex eis contexamus argumentationes: & enuntiationem enuntiationi ordine & certa ratione connectentes, quid verum quid falsum sit, in omni sermone perscrutemur & eliciamus.

In hoc itaque libro maximè se prodit, & ostendit præclara dialecticæ vis atque utilitas: cum enim in omni cordatorum hominum non modo disceptatione, sed etiam familiari sermone partes omnes; argumentationibus ijsque sæpenumero latentibus, veluti neruis quibusdam occultis colligentur, quis non vider eos qui huius artis lumine mentem illustratam non habent, in horum & dictis & scriptis iudicandis, veluti in maximis & densissimis tenebris versaturos? imo, quod turpius est, neque vim neque pondus suis ipsorum verbis aut scriptis (licet maxima alioquin & verborum & sententiarum suppetat copia) huius artis præsidio destituti, addere poterunt.

Non mediocriter est negotij sentire, vbi totum argumentum quis recitet, vbi partem eam, quæ erat infirmior, dissimulauerit.

Hoc qui non aduertit, eum sæpe falli, temereque iudicare necessum est.

Sæpe etiam miscentur argumentis rhetorum schemata: Ornatus autem quamuis orationem reddat illustriorem, tamen cum de argumento iudicare voles, detrahendus erit: & argumentationis membra, tanquam nuda ossa & nerui, erunt intuentia, si vim & robur ratio cinationis, totiusque orationis prudenter explorare velis.

Frequenter autem decipi contingit auditores copia orationis, & obruantur eorum ingenia, & oculi mentis perstringuntur, vt pro certis amplectantur incerta, & pro veris falsa atque vana.

Sic Demosthenes vicit Aeschinem, quanquam in deteriore causa, hoc syllogismo:

In consiliis publicis honestas sequenda est,

Ego honestatem secutus sum;

Igitur rectè consului.

Miras autem tragedias excitat tum in propositione, tum in assumptione amplificata, & orationis impetu iudicum animos perturbat, in suamque sententiam pertrahit, commemorat exemplum

Cyrilli, quod illum vnâ cum vxore lapidibus obruerint Athenienses, quanquam vtiliter consulentem, quod vtilitatem preposuisset honestati & consuluisset, vt Athenienses dederent se Perſis.

Addit etiam vim minori per collationem, ostendens nihilo meliorem eorum conditionem fore, qui se cum Philippo coniunxerint: & turpissimam, miserimamque seruitutem inde consecuturam, summo studio persuadere conatur.

Hæc tamen omnia, si quis ad dialecticam reuocet, infirma sunt; quia maior ita vera est, honestatem esse præcipue spectandam, vt si multa sint honesta, delectus quidem habeatur honestorum, eaque sequamur, quæ minimum habent periculi: nam etiam si erat honestum Athenis vlcisci iniurias à Philippo acceptas, tamen periculo non vacabat, atque quod proximum erat, faciendum fuit, vt pax redimeretur sine turpitudine, & sine publico periculo.

Huius generis innumerabilia exempla passim apud probatos scriptores videre licet, vbi copia orationis obruti auditores assentiuntur incertis, eaque satis firma esse ducunt, quorum vim & nuda argumenta propter orationis copiam, expendere non possunt.

Proinde (vt modò dictum est) in omnibus fufis, accuratiusque elaboratis orationibus si quantum veritatis atque ponderis in eis contineatur explorare libeat, omnis oratorius ornatus & apparatus erit detrahendus, & singularum partium enuntiationes argumentaq; nuda, ad dialecticorum normas erunt exigenda; sic enim facillimè perspicietur tota oratio; & quid de ea sit statuendum, certò cognoscetur.

Quæ ad ornatum & diffusam argumentorum dilatationem pertinent, ea sunt oratoria & in sua disciplina proprias habent præceptiones.

Id & Quintilianus monuit, quem locum, cum doceat, & quis sit dialectices vsus, & quatenus ea sit vtendum, non grauabimur referre.

Sic autem habet institutionum oratoriarum libro quinto:

- » Nanque ego, vt in oratione, syllogismo quidem aliquandò
 » vti, nefas non duco; ita constare totam, aut certè confertam esse
 » aggressionum & enthymematum stipatione minimè velim.
 » Dialogis enim & dialecticis disputationibus erit similior,
 » quam nostri operis actionibus, quæ quidem inter se plurimum
 » differunt.
 » Nanque illi homines docti, & inter doctos verum querentes,
 » minutius & scrupulosius scrutantur omnia, & ad liquidum confes-
 » sulumque

» fessumque perducunt, vt qui sibi & inueniendi & iudicandi ven-
 » dicent partes, quarum alteram *παινην*, alteram *μετιμην* vocant.
 » Nobis ad aliorum iudicia componenda oratio est, & sapius
 » apud omnino imperitos, aut aliarum certè ignaros literarum,
 » loquendum est, quos nisi delectatione allicimus, & viribus tra-
 » himus, & nonnunquam turbamus affectibus, ista, quæ iusta ac
 » vera sunt, tenere non possumus.

» Locuples & speciosa vult esse eloquentia, quorum nihil con-
 » sequetur, si conclusionibus certis & crebris; & in vnâ propè
 » formam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, &
 » odium ex quadam seruitute, & ex copia satietatem, & ex ampli-
 » tudine fastidium tulerit.

» Feratur igitur non semitis, sed campis, non vt fontes angustis
 » fistulis colliguntur, sed vt latissimi amnes totis vallibus fluat, ac
 » sibi viam, si quando non acceperit, faciat. &c.

Ita Fabius monet in oratione liberiùs disputandum esse; sed cum iudicare de causa voles, ornatum omnem argumentis esse detrahendum, totamque probationem ad certam argumentationis formam esse reuocandam.

Nullæ enim rhetorum probationes certæ solidæque existunt, nisi ad aliquam ex ijs formulis, quas hic quartus liber explicat, referri queant. Quod qui non videt, præcipuo dialectices fructu se priuatum esse fateatur, necesse est.

T 3

Generalis

Quomodo definit hoc loco Aristoteles syllogismum?

Εστ δὴ συλλογισμὸς λόγος ἐν ᾧ πλείοντα πῶν, ἑτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμμοίειν διὰ τῶν κειμένων.

COL. Ratiocinatio est oratio, in qua quibusdam positis aliud quiddam, quam que posita sunt, ex iis ipsis que posita sunt, efficitur necessario.

BOE. Syllogismus est oratio, in qua positis quibusdam, aliquid aliud à positis ex necessitate accidit, per ea quæ posita sunt.

Explica clarum sententiam verborum huius definitionis.

Quemadmodum syllogismus superiori libro definitus, nihil differt ab eo, qui hoc loco proponitur; ita eorum definitiones eodem sensu accipiendæ sunt & exponendæ; itaque definitionis syllogismi superiori libro tradita explanatio, in hunc quoque locum aptissime quadrat.

Quorsum ergo inculcat hic Aristoteles eandem eiusdemq; rei definitionem?

Ob hanc causam atque rationem syllogismi definitio semel superius posita nunc ab Aristotele repetitur, quod syllogismi quandam distributionem huic loco magnopere congruentem, tractare decreuisset, ad cuius perfectiorem & clariorem intelligentiam, recenti definitionis syllogismi memoria opus esse putauit.

Que est illa syllogismi diuisio, cuius occasione hoc loco syllogismi definitio repetita fuit?

COL. Syllogismorum alius

Demonstratiuus, Dialecticus, Contentiosus, Fallax.

LOV. Syllogismorum alius

Demonstratiuus, Απεδεικτικός, Dialecticus, Διαλεκτικός, Litigiosus, Εριστικός, Pseudographus, Ψευδογραφῶν.

Recita demonstrationis definitionem, quam hoc loco habet Aristoteles. Απεδείξις μὲν ἐστὶν ὅταν ἐξ ἀληθῶν καὶ πρῶτων ἢ συλλογισμῶς ἢ ὡς ἐπιστάων, ἢ διὰ τῶν πρῶτων καὶ ἀληθῶν τῶς καθ' ἑαυτὰ γνώσεως τῆς ἀρχῆς ἐληφθῆ.

COL. Demonstratio est, cum ex veris & perspicuis conclusio

sio est, aut certè ex eiusmodi, quæ à quibusdam perspicuis & veris causam cognitionis sumunt.

BOE. Demonstratio est, quando ex veris & primis syllogismus erit, aut ex talibus, quæ per aliqua prima & vera, suæ cognitionis principium sumperunt.

Hoc est, Demonstratio generaliter accepta, est syllogismus perfectus, cuius & propositio & assumptio necessariam perspicuamq; continent veritatem, adeo ut vel ipsæ primò vera sint, vel per primò veras possint demonstrari, siue id continenter, siue per interualum contingat: nihil enim hoc refert: nam hic syllogismus,

Omnis homo est sensu præditus, Socrates est homo; ergo Socrates est sensu præditus:

sub posteriori hac parte continetur: cuius tamè propositio non potest probari continenter per primò veram; sed opus est aliam intermediam enuntiationem probari, priusquam ad primò veram deueniatur, hanc videlicet, Omne animal est sensu præditum, cuius demonstratio per primò veram, hanc videlicet, Omne corpus animatum sentiens, est sensu præditum.

Que demonstratio continetur sub hac definitione?

Sub ista definitione continetur omnis demonstratio, tam propter quid; quam quia est: de quarum discrimine in vltima parte libri quarti est dictum.

Quomodo definit Aristoteles dialecticum syllogismum?

Διαλεκτικός ὁ συλλογισμὸς ἔστι ὃ ἐξ ἐπιπέδων συλλογισμῶν.

COL. Dialectica ratiocinatio est, que ex probabilibus concluditur.

BOE. Dialecticus syllogismus est, qui ex probabilibus est collectus.

Vt, Omnis mater diligit filium, Maria est mater; ergo Maria diligit filium.

Quomodo definit Aristoteles prima & vera?

Εστ δὴ ἀληθὴ μὲν ὁ πρῶτος, τὰ μὴ δὲ ἑτέρων ἀλλὰ δι' αὐτῶν ἔχοντες τὴν πίστιν.

PER. Vera quidem sunt & perspicua ea, quæ non ab aliis, sed à se ipsis fidem habent.

COL. Vera & perspicua ea sunt, quæ non ab aliis, sed à se ipsa fidem habent.

Boz. Vera & prima sunt, quæ non per alia, sed per seipſa fidem habent.

Vt, Contradictentes enuntiationes non possunt simul esse veræ, nec simul falsæ, Omne animal rationis particeps est disciplinæ capax.

Quomodo definiuntur probabilia ab Aristotele?

Ενδόξα ἢ .. ἐστὶν .. τὰ δοκούντα πλείστον, ἢ τοῖς σοφοῖς καὶ ταῖς ἡγεμονίαις, ἢ τοῖς πολλοῖς, ἢ τοῖς ἀλλοῖς, ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις, καὶ ἐνδόξοις.

COL. Probabilia autem sunt, quæ probantur, aut omnibus aut plurimis, aut certè sapientibus, atque iis vel omnibus, vel plurimis, vel iis, quorum spectata est & perspecta sapientia.

Boz. Probabilia sunt, quæ videntur omnibus, aut plurimis, aut sapientibus, & his vel omnibus, vel plurimis vel maximè familiaribus & probatis.

Explica partes huius definitionis.

Definitum accipitur pro enuntiationibus verisimilibus. Dicuntur ea videri, quibus noster animus remissè & cum formidine ne oppositum sit verum assentitur: & hinc exclusa sunt omnia demonstrationum principia, simul & cõclusiones, quibus non assentimur cum tali formidine, sed firmiter & cum evidenti certitudine.

Porro sequens huius definitionis particula (omnibus aut pluribus, &c.) multiplicem distinctionem ac varietatem probabilium indicat: Sunt etenim probabilium quædam, quæ omnibus videntur & doctis & indoctis: vox enim (omnibus) non solum ad plebeios indoctos & rudes referenda est, sed ad omne genus hominũ: eiusmodi sunt, Matrem suum filium diligere, Figulum odisse figulum, Benefacienti reddendum esse beneficium, &c.

Alia sunt, quæ non omnibus videntur, sed pluribus, id est, multis seu maiori hominum parti & eruditorum & ineruditorum: vt sunt, Parandas esse opes, Honores expetendos esse, Præstare rempublicam ab vno, quàm à pluribus principibus regi.

Alia sunt, quæ duntaxat sapientibus videntur: atque horum quædam omnibus videntur sapientibus; vt corporibus cælestibus, ad inferiora corpora immutanda vim insitam esse, Præferendam esse opibus eruditionem, Melius esse iniuriam pati quàm inferre, Anteponendum esse nomen bonum multis diuitiis.

Alia non omnibus, sed pluribus solum videntur: vt, Virtutem maximè

maximè expetendam esse, Præsentis vitæ felicitatem in virtutis perfectissima operatione consistere.

Vltimo ac postremo loco sunt ea, quæ solum videntur maximè probatis seu sapientissimis in aliqua disciplina: vt sunt, Non ponendas esse ideas, quæ verè & re ipsa à singulis rebus distinguerentur, Visionem fieri recipiendo, non extramittendo.

Quæ est definitio syllogismi litigiosi?

Litigiosus syllogismus aliàs appellatur syllogismus sophisticus, cuius ex Aristotele quidam duas colligunt definitiones; vulgò tamen eas in vnam contrahunt, hanc videlicet:

Επιεικὸς ἢ ἐστὶν αὐτολογοῦστος, ὃ ἐκ φαινομένων ἐνδόξων μὴ ὄντων δὲ, καὶ ὃ ἐξ ἐνδόξων δὲ, ἢ φαινομένων ἐνδόξων φαινόμενος.

PER. Fallax autem, & certandi studio comparata ratiocinatio est, quæ ex ijs progreditur, quæ probabilia videntur, nec sunt: aut quæ ex probabilibus, vel quæ probabilia videntur, existit.

COL. Contentiosus syllogismus ratiocinatio est, quæ ex iis progreditur, quæ probabilia videntur, nec sunt, aut quæ ex probabilibus, vel quæ probabilia videntur, constans, conclusio necessaria esse videtur, nec est.

Boz. Litigiosus est syllogismus ex iis quæ videntur probabilia, non sunt autem: & qui ex probabilibus, aut ex iis, quæ videntur probabilia, est apparens.

Quis syllogismus continetur sub prima huius definitionis parte?

Sub prima parte continetur is litigiosus syllogismus, cuius forma quidem legitima est, sed materia falsitatis vitio est deprauata: cuiusmodi est iste,

Quicquid habet oculos, potest videre,
Quicquid non est priuatum oculis, habet oculos; ergo

Quicquid non est priuatum oculis, potest videre.

Item ex Gellio:

Quicquid non perdidisti, habes,
Cornua non perdidisti; Habes igitur cornua.

Qui syllogismi continentur sub secunda parte?

Sub secunda parte continentur ij syllogismi, qui materiam quidem habent sanam, & qualem oportet, at consecutionis, seu formæ vitio laborant: quales sunt isti,

Omnis mater diligit quem lactat,
Omnis nutrix diligit quem lactat;
Igitur omnis nutrix est mater.

Item;

Item: Quod ego sum, tu non es,
Ego sum homo, ergo
Tu non es homo.

Qui syllogismi continentur sub tertia parte?

Sub tertia parte continentur ij syllogismi, quorum & materia & forma simul est vitiosa: vt,

Nulla opposita sunt simul vera,
Quaedam subcontraria sunt opposita; ergo
Nulla subcontraria sunt simul vera.

Quomodo definit Aristoteles syllogismum pseudographum?

Αλλ' ἐν τῶν οἰκείων μὲν τῇ ἐπισήμῃ λημμάτων, ἐκ ἀληθῶν ἢ τὸν συλλογισμόν ποιεῖ) ὁ ψεῦδογραφῶν συλλογισμός.

PER. Sed ex propriis scientiæ sumptionibus, non veris quod vult efficit ... e a ratiocinatio, quæ falsa descriptione vitur ..

COL. *Ratiocinatio fallax est, quæ ex propriis initiis non mul-
larum artium, non veris efficitur, & constat.*

BOE. Pseudographus est syllogismus ex propriis quidem alicuius disciplinæ sumptionibus, non veris autem syllogismum faciens.

Vt, Omnes lineæ ab eodem puncto ductæ ad eundem punctum, sunt æquales,

Sed linea recta & linea curva ductæ sunt ab eodem puncto ad eundem punctum; ergo

Linea recta & linea curva sunt æquales.

Item:

Quolibet numero quilibet magno, alius maior esse potest,

At numerus infinitus est numerus; ergo

Número infinito potest alius esse maior.

Expone latius partes huius definitionis.

Particula (propriis principiis) pseudographum separat à dialectico syllogismo & litigioso.

Postrema autem huius definitionis parte (non veris) separatur pseudographus syllogismus à demonstratiuo: nam licet pseudographus & demonstratiuus syllogismus ex eadē consistat materia tam propinqua quam remota, ex eodemque ducantur principio; aliter tamen demonstratiuus, aliter pseudographus syllogismus eo vitur principio: Demonstratiuus quidem, vt vero certissimeque cognito: Pseudographus autem, in eo sensu, in quo falsum esse ipsum necesse est, quanquam id ceu verum accipit argumentans ob imperitiam

ritiam aut leuitatem aut temeritatem, non perspecta vel dissimulata falsitatis causa atque ratione.

Est itaque syllogismus pseudographus, de quo hic agitur, qui ex principijs alicuius disciplinæ proprijs non recte intellectis, syllogisticè conclusionem infert; ad quem reuocanda est omnis reliqua vitiosa demonstratio.

Quis est vsus iam recitate diuisionis syllogismi?

Eò potissimum spectat istius quadripartitæ diuisionis tractatio, vt moneantur iuniores multiplicem esse syllogismi materiam, videlicet necessariam quæ iterum bifariam diuiditur; & probabilem, quæ etiam dupliciter secatur: quemadmodum enim necessaria materia vno sensu genuinam & solidam continet necessitatem, alio verò sensu fucatam & adulterinam; ita quoque probabilis materia interdum vera & germana probabilitate est prædita, interdum falsam & simulatam tantum habet probabilitatis speciem; proinde censet Aristoteles quouis syllogismo in medium productio, priusquàm de eo certi quippiam respondeatur, diligenter antè ex qua consistet materia esse considerandum.

Quis est vsus dialectici syllogismi?

Post demonstrationem, quæ certissima & clarissima ad veritatem auditori commonstrandam progreditur via, secundum locum sibi merito dialecticus vendicat syllogismus; qui licet non omnino certis & indubitatis, vt demonstratio; commodis tamen & probabilibus signis, verum id esse quod concludit; nititur persuadere.

Et quemadmodum demonstratio, scientiarum mater verè appellatur, quòd certas & indubitatas rerum notitias demonstrationis adminiculo homines consequantur; ita syllogismus dialecticus quòd per eum vera de rebus, licet non omnino certa & perspicua indicia constituentur, rectè verarum opinionum fons & origo vocari potest.

Quandoquidem opiniones veræ, habitus sunt circa conclusiones ex pronuntiatas dialecticis (quorum proprium est opinionem fingere) profluentes.

Huius proinde ratione syllogismus iste ad exercitationes scholasticas seu disputationes, quæ in ludis literariis excolendi acuedique ingenij gratia suscipiuntur, item ad obsistendum aduersarijs, & sophistas coarguendos & confutandos potissimum valet: nã & qui sese exercent, & qui alijs obsistunt, nihil agunt aliud, quàm de themate, quod probandum vel confutandum proponitur, opinionem aliquam in auditoris animum probabiliter inducunt.

Qui

Quis est vsu litigijs & pseudographi syllogismi?

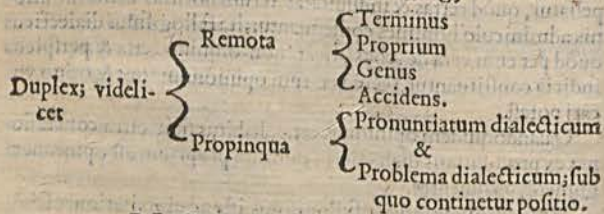
Qui nihil aliud in horum syllogismorum tractatione spectatum arbitrat, præter deceptionem & vanam scientiæ ostentationem, merito eam respuer inutilemque; indicabit: verum qui animaduertet ita natura comparatū esse, vt falsum sub veri specie plerunque obrepit, horum syllogismorum notitiam perutilem esse intelliget: Quemadmodum enim illi, qui noctu in tenebris ambulant, ignorantes quibus in locis terræ sint hiatus, sæpissimè cadunt in foueas: contrà, qui soli naturam exploratam habent, cauere sibi quò minus labantur possunt: ita quoque in disputationibus, qui sophistarum technas & caullationes probe cognitatas habent, rutiore sunt ab illorum imposturis: Qui verò illas non norunt, facilius sibi imponi patiuntur, & fucata veri specie delusi, ad falsi comprobationem frequenter abducuntur.

Ergo nobis vtilis sunt nothi isti & adulterini syllogismi, vt cognita ipsorum natura, non patiamur nobis à sophistis & caullatoribus, qui ijs non rarè vti solent, imponi, neque falsum pro vero, aut verum pro falso recipiamus.

Quin & hoc vsu venire videmus, vt vnum oppositorum ex altero innotescat: quare penitus perspecturus est germani syllogismi naturam, qui spurijs iam cognouerit, rectius que demonstrationē, cognito ei opposito pseudographo, & dialecticum syllogismum, natura litigijs probe cognita, est intellecturus.

DE MATERIA SYLLOGISMI DIALECTICI.

Quotuplex est secundum Aristotelem materia syllogismi dialectici?

DE MATERIA REMOTA syllogismi dialectici.

Quid est terminus seu definitio?

Est ὅσος μὲν, λέξις ὁ τὸ τί ἢν εἶναι σημαίνων.

COL. Definitio seu terminus est oratio, quæ id, quod definitur, explicat quid sit.

BOE.

BOE. Terminus est oratio, quid erat esse, significans.

Accipitur autem hic ὅσος, id est, terminus seu definitio, pro definitione essentiali, metaphora sumpta ab agrorum terminis: quemadmodum enim terminus,

Et populos vrbesque & regna ingentia finit:

ita quoque commoda definitio, rei naturam & latitudinem certis quasi limitibus circumscribit, vt facile sit cuius, & quid ipsa res sit & quam latè pateat, intelligere.

Explicat alijs verbis definitionis modo recitate sententiam.

Terminus est oratio imperfecta propriam rei definitæ naturam comprehendens.

Vt, Animal rationis particeps.

Cicero in topicis ita habet: Definitio est oratio, quæ id quod definitur, explicat quid sit.

Quid est proprium?

Ἰδιον δὲ εἶναι, ὃ μὴ δηλοῖ μὲν τὸ τί ἢν εἶναι, μόνον δὲ ὑπεράρχει, καὶ ἀντικειμένηται τῷ πρὸς ἄλλο.

COL. Proprium est, quod quid sit res non explicat, in soloq; inest, & vicissim de re dicitur.

BOE. Proprium est, quod non indicat, quid est esse, soli autem inest, & conuersim prædicatur de re.

Hoc est, Proprium simpliciter & absolute acceptum, est prædicatum, quod non explicat rei naturam, soli autem inhæret, & de illa vniuersè & reciprocè dicitur: vt proprium est hominis esse grammaticæ capacem; nam & omnis homo est grammaticæ capax, & vicissim quicquid est grammaticæ capax, id est homo.

Expone pauca varias proprii acceptiones, de quibus

hoc loco agit Aristoteles.

Aristoteles tres hoc loco proponit proprii acceptiones; Aliud enim vocatur proprium simpliciter, quod nunc est definitum: Aliud proprium ad aliquid collatum: id autem est, quod sic alicui accidit, vt non alteri eum quo comparatur: huiusmodi proprium duplex est; nam quoddam est quod alicui accidit speciei, non autem omni illius indiuiduo, vt medicum esse si ad hominem, cui ratione Hippocratis, Galeni, alteriusue medicinæ periti, conuenit, referatur, diciturque huiusmodi proprium, quod in alio rerum genere non inueniatur.

Alterum est, quod alicui speciei ei que toti accidit, non autem soli: quæ quidem species ad aliud refertur, cui id ipsum non conuenit;

niti;

nit; quemadmodum bipes proprium est homini, relato ad equum, canem, ceteraque animalia quadrupedia.

Horum propriorum illud primo, hoc secundo modo proprium in primo nostrae dialecticae libro appellauimus.

Tertium proprii genus, proprium aliquando vocatur. In hac significatione canescere, pubescere, homini propria sunt: item & à dextris esse, si omnis atque solus homo à dextris sit.

Hæc propria palam est pertinere ad propria tertio modo, de quibus à nobis suprâ, cum de prædicabilibus ageremus, dictum est.

Quid est genus?

Γένος δὲ ἐστὶ τὸ πᾶν ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ καὶ ἀπὸ τῶν ἑτερόων, ὡς τὸ τί ἐστι καὶ τὸ πᾶν ἄλλο.

PER. Genus autem id est, quod de, &c. vt Col.

COL. Genus est, quod de pluribus specie autem differentibus dicitur in questione, qua quid sit res queritur.

BOE. Genus est, quod de pluribus & differentibus specie, in eo, quod quid est, prædicatur.

Explica sententiam huius definitionis.

Generis definitio eodem explicanda est modo, quo nos ea superius in prædicabilium tractatu explicauimus.

Quid est accidens?

Accidentis duas Aristoteles definitiones recitat.

Prior est:

Συμβεβηκός δὲ ἐστὶν, ὃ μὴ δὲν μὲν τῶν αὐτῶν ἐστὶν, μήτε ὅσος, μήτε ἴδιος, μήτε γένος, ὡς ἀρχὴ ἢ τὸ πᾶν ἄλλο.

COL. Accidens est, quod nihil horum est, nec genus, nec definitio, nec proprium, rei autem conuenit.

BOE. Accidens est, quod nihil horum est, neque definitio, neque proprium, neque genus: inest autem rei.

Posterior:

Συμβεβηκός ἐστὶν, ὃ ἐκδὲ χεῖν ὡς ἀρχὴν ὅτι ἐν ἐνὶ, καὶ τῶ ἀντιῶ, καὶ μὴ ὡς ἀρχὴν.

COL. Accidens est, quod cadere potest in rem vnâ aliquam, & in eandem non cadere.

BOE. Accidens est, quod contingit inesse cuius vnâ & eidem, & non inesse.

Expone aliis verbis sententiam harum definitionum.

Hæ duæ accidentis descriptiones similes sunt duabus postremis Porphy-

Porphyrianis, de quibus in primo libro egimus, ad eundemque modum explicari debent.

Quo modo dicitur aliquid idem?

Tribus; videlicet } Numero
                          } Specie
                          } Genere.

Quem horum modorum cognitio fructum adfert?

Modorum Eiusdem & item Diuersi cognitio ad 4. prædicatorum (sic enim hoc loco vocant dialectici Terminum, Proprium, Genus, & Accidens) explicationem rectè intelligendam est perutilis, vel potius necessaria.

Quomodo definit Aristoteles eadem numero?

Ἀριθμῶ μὲν ἄπαντα ἐστὶν ἄνθρωπος καὶ πᾶσι, τὸ δὲ πᾶσι μὲν ἐστὶν.

COL. Numero eadem sunt, quorum & nomina plura & res vna est.

BOE. Numero eadem sunt, quorum nomina plura, res autem vna.

Vt, Tullius & Cicero: Ensis & gladius.

Quomodo definit Aristoteles eadem specie?

Ἐίδος δὲ ἄπαντα ἐστὶν, ὅσα πᾶσι ὄντι, ἀδιάφορα καὶ τὸ ἴδιόν ἐστι.

PER. Speciei autem eiusdem sunt ea, quæ multa sunt, neque specie differunt.

COL. Specie eadem sunt, quæ multa sunt, neque specie differunt.

BOE. Specie eadem sunt, quæ cum sint plura, indifferentia sunt secundum speciem.

Vt, Socrates & Plato.

Quæ dicuntur eadem genere secundum Aristotelem?

Ὀμοίως δὲ καὶ γένος πάντα, ὅσα ὡς τὸ αὐτὸ γένος ἐστὶ.

PER. Itemque eiusdem generis sunt ea, quæ eidem generi subiiciuntur.

COL. Genere eadem dicuntur, quæ eidem generi subiiciuntur.

BOE. Genere eadem sunt, quæcunque sub eodem genere sunt.

Vt, homo & equus.

Quotia

Quotuplicia apud Aristotelem sunt eadem numero?

Re vera sunt quadruplicia, licet Aristoteles triplicia tantummodo ea faciat, duos primos modos in vnum confundens,

Eadem numero {
 Nominē: vt ensis & gladius.
 Definitionē: vt animal rationis particeps & homo.
 Qui duo modi sunt precipui & maximē proprii.
 Eadem numero proprio: vt disciplina capax, & homo.
 Eadem numero accidente: vt Socrates & sedens: Socrates & musicum.

Quot modis dicitur aliquid diuersum?

Tribus; videlicet {
 Diuersum numero,
 Diuersum specie,
 Diuersum genere.

Quomodo definiuntur diuersa numero?

Diuersa numero, sunt diuersa indiuidua eidem infimæ speciei subiecta: vt, Ioannes & Petrus.

In genere verò numero differentia sunt, quæcunque diuersas numeri partes in se complectuntur.

Quæ dicuntur diuersa specie?

Diuersa specie sunt, plura indiuidua, diuersis speciebus infimis subiecta; vel diuersæ species infimæ, vel vna species infima & alterius speciei indiuiduum: vt, Bucephalus & Alexander, Homo & equus, Ioannes & equus.

Quæ dicuntur diuersa genere?

Diuersa genere, sunt diuersorum generum indiuidua, aut species contentæ sub diuersis generibus, vel etiam ipsa genera diuersa.

Repete summam conuenientiam & differentiam attributorum seu predicatorum inter se.

Prædicata dicuntur de subiectis {
 Reciproce, & { Pertinet ad naturam: vt terminus,
 Non pertinent ad naturam: vt proprium.
 Non reciproce, & { Ad naturam pertinent: vt genus,
 Ad naturam non pertinent: vt accidens.

Quorsum

Quorsum spectant ea, quæ modo in tractatu predicatorum sunt dicta?

Prædicata eo consilio tradit Aristoteles, vt ad materiam, ex qua dialecticus syllogismus constat, perfectus cognoscendâ aditum parefaciat: Quod verò de eodem & diuerso dictum est, rerum inter se conuenientiæ & differentiæ facilius diuidendæ seruit; & præterea ad multas definitiones, maximè autem eas, quas habet in sua isagoge Porphyrius rectè intelligendas plurimum conducit.

DE MATERIA PROPINQVA
 syllogismi dialectici.

Quid est propositio dialectica?

Ἐστὶ πρόθεσις ἀφ' ἑκείνου, ἐρωτησὶς ἐν δὲ ὅ, ἢ ὡς αὖτις, ἢ ὅτι ἀπίστευτος, ἢ τίς ἀσφάδης, ἢ τὸ πῶς, ἢ ὡς αὖτις, ἢ ὅτι ἀπίστευτος, ἢ τίς μάλιστα γινώσκουσιν, ἢ μὴ παράδοξον.

Cor. *Propositio dialectica est interrogatio probabilis, quæ non sit contra opinionem vel omnium, vel complurium, vel sapientum: & sapientum, aut omnium, aut permultorum, aut eorum, quorum maximè perspecta est & spectata sapientia.*

Boz. *Propositio dialectica, est interrogatio probabilis, aut omnibus, aut plurimis, aut sapientibus, & his vel omnibus, vel plurimis, vel maximè familiaribus non inopinabilis.*

Explica partes huius definitionis.

Prima huius definitionis pars (interrogatio) idem valet quod enuntiatio interrogata simplici interrogatione, id est, sub altera duntaxat contradictionis parte:

Dialecticum nanque pronuntiatum, primò ei qui interrogat, est interrogatio: deinde ab argumentante, ad sui propositi confirmationem tanquam verum & probabile adhibetur.

Adiectum est (simplici interrogatione) ad excludendum dialecticum problema: ad cuius propriam naturam pertinet, iuxta Aristotelis sententiam, duplicem habere interrogationem.

Verbum sequens (probabilis) rejicit ab hac definitione aperte vera & falsa, vbi complures (probabile) sumunt, eo quo prius descriptum est modo, asserentes ita rectè dialecticum pronuntiatum definiti: Dialecticum pronuntiatum, est interrogatio probabilis non inopinabilis. reliquas autem partes positas esse tantummodo

maioris declarationis causa, utpote quæ indicent tot pronuntiatō-
rum dialecticorum esse genera, quot sunt probabilium.

Porro vltima huius definitionis pars (non inopinabilis) diale-
cticum pronuntiatum à positione sequitur.

Quid est problema dialecticum?

Πρόβλημα δ' ἐστὶ Διλεκτικὸν ζήτημα τὸ σωπιεῖον, ἢ πρὸς ἀίρεσιν καὶ
φυγῆν, ἢ πρὸς ἀλήθειαν καὶ ψευδῆ, ἢ αὐτὸ, ἢ ὡς σωεργόν πρὸς τι ἐτε-
ρον τῶν βίωτων, περὶ ἧς ἑδύτερας δοξάζουσιν, ἢ ἐναντίας οἱ παλῶ
οἱ σοφοῖς, ἢ οἱ σοφοὶ οἱς παλῶ, ἢ ἐκἀπείγει αὐτοὶ ἐαυτοῖς.

PER. Quæstio autem dialectica, est quæstio aut ad expetendum & fugien-
dum, aut ad veritatem cognitionemque pertuens, vel per se, vel adiuven-
tum afferens, ad aliquid aliud eius generis, de qua aut neutram in partem,
aut contrā plerique ac sapientes sentiunt, aut sapientes contrā ac plerique,
aut utrique ipsi secum discordant.

COL. *Problema dialecticum est quæstio, aut ad expetendum
& fugiendum, aut ad veritatem cognitionemque perti-
nens; idq; vel per se, vel quia adiuventum afferat, ad
aliquid aliud, quod horum altero genere continetur: de
qua aut neutram in partem, aut contrā plerique ac sa-
pientes sentiunt, aut sapientes contrā ac plerique, aut
utrique ipsi secum discordant.*

BOE. Problema dialecticum est Speculatio, contendens
vel ad electionem & fugam, vel ad veritatē & scien-
tiam, aut per se, aut vt adminiculans ad aliquid aliud
taliū, de quo aut neutro modo opinantur, aut cō-
trariē plerique sapientibus, aut sapientes plerisque,
aut utrique ijdem, iisdem.

Expone partes istius definitionis.

Prima definitionis pars (ζήτημα speculatio) si Aphrodisiensi cre-
dimus, pro quæstione posita est: etenim ζήτησις seu speculatio, apud
Aristotelem frequenter (vt ille ait) idem quod querere significat.

Pars sequens (contendens). i. conferens, seu cuius cognitio est
utilis ad electionem boni, & fugam mali, intellige moralis: nam
problemata, quæ sub hac parte continentur, moralia sunt: vt, vtrū
voluptas sit summum bonum an non?

Omnia porro problemata dialectica ambigua esse debent, &
quæstione digna, hoc est, de quibus homines sani iudicii dubitant,
vel contraria sentiunt, exempla sunt, Vtrum virtutes sint connexæ,
an non?

an non? Vtrum decem sint categoriæ, an non? Vtrum minima & el-
larum fixarum sit maior luna, an non? Vtrum sol sit maior tota
terra, an non?

Quomodo definit Aristoteles positionem seu propositum?

Πῶς δ' ἐστὶν ἡ ἀξιολογία παραδόξου τῶν γνωρίμων πρὸς κατὰ φιλο-
σοφίαν.

PER. Propositum autem, scientia est admirabilis. &c. vt Col.

COL. *Propositum seu positio, est sententia admirabilis, con-
trariæ opinionem omnium, alicuius eorum, quorum in
philosophia illustris est & peruagata fama.*

BOE. Positio est opinio admirabilis alicuius familiarium
secundum philosophiam.

Id est, Propositum seu positio est enuntiatio dubia, quam vt ve-
ram tuetur aliquis eximius & illustris philosophus, cōtra aliorum
opinionem sub vtraque contradictionis parte interrogata: vt, Vtrū
omnia continuo fluant & mutantur, sicut dixit Heraclitus, an non?
Vtrum omnia sint vnum ens, quemadmodum Melissus asseruit,
an non?

Quis est vsus eorum, quæ iam dicta sunt de propositione dialectica,
de problemate & positione?

Hæc omnia spectant ad syllogismi dialectici naturam illu-
strandam, quippe cuius materiam propinquam ista continent: pro-
nuntiatum enim dialecticum antecedentis obtinet locum, proble-
ma verò consequentis, vt Aristoteles his indicat verbis:

» Fiunt enim orationes seu argumentationes, ex pronuntiativis:
» de quibus autem syllogismi fiunt, problemata sunt.

De positione quoque idem quod de problemate est sentiendum;
nam positio pars est problematis, vt ipse Aristoteles docet. Est om-
» nis quidem (inquit) positio problema, non autem omne proble-
» ma positio, eò quod problemata talia sint, de quibus neutro
» modo opinamur.

DE INDUCTIONE.

TERMINORVM atque pronuntiatorum, ex quibus diale-
cticus syllogismus, & omnis argumentatio dialectica constat,
absoluta declaratione, strictim de inductione, quod ea quoque
dialectica sit argumentatio, agit Aristoteles; & eius repetens defi-
nitionem, quædam obiter dicit ad eius perfectiorem intelligen-
tiam pertinentia: quem ordinem nos quoque, qui Aristotelicam
methodum nobis proposuimus sequendam, tenebimus.

Cum autem hanc doctrinam topicam veluti summam cognoverint, magnopere profuerit legere Agricola, qui idem argumentum (vt modo diximus) fusillimè simul & doctissimè est persecutus.

Aristoteles autem, quem maximè velim omnibus studiosis in manibus esse, hac in parte confusior videtur, vt solent primi rerum inuectores minus ordinatè res singulas locis suis disponere, quod à posteriorum diligentia est expectandum: Vt enim res ipsas primum inuenire maximum est & difficillimum; ita post inuentionem non adeo magni est negotij, inuentas expolire & in ordinem redigere.

Quantquam igitur hactenus Aristotelis ordinem sedulo sumus secuti, hac tamen in parte ab Aristotelis comentatoribus Themistio atque Boëtio ordinem mutuari maluimus.

Ceterum priusquam ad locos argumentorum monstrandos accedamus, quid locus sit, & quomodo diuidatur, breuiter dicemus.

DE LOCO ET EIUS DIVISIONIBVS.

Quid est locus?

Locus vulgò definitur esse sedes argumenti, vel alijs verbis, est index ostendens ex quo fonte hauriendum sit argumentum, ad propositi thematis probationem conficiendam idoneum.

Quid est argumentum?

Argumentum in topicis Ciceronis describitur esse ratio, rei dubie faciens fidem: ab arguendo dictum, quòd videlicet rem arguat, hoc est, prober; nam arguere pro ostendere veteres olim dicebant: Hinc illud Virgilij,

Degeneres animos timor arguit.

Similitudo norme & argumenti.

Ceterum istud de argumento consideratione dignum videtur, quòd idem præster argumentum in diiudicanda rerum inter se coherencia atque dissensione, quod norma in examinando quæ corporum magnitudines sint inter se æquales & quæ inæquales: vt enim hic norma duabus magnitudinibus applicata, si vtrique perfectè conueniat, magnitudines inter se esse æquales cognoscimus: sin autem alteri cõueniat, ab altera verò discrepet, certò deprehendimus magnitudinum inæqualitatem: Ita illic si duabus rebus idè conueniat argumentum, illas inter se consentiri, & verè de se mutuo enuntari pronuntiamus: Sin argumētum cum vna conueniat, & ab alia dissideat, res eiusmodi inter se dissentiri atque dissidere intelligimus: sit exempli causa, inquirendum, vtrum inuidentia & detestabilis aptè inter se cohercant, nec ne; quoniam vitium, quod est

est argumentum ex genere sumptum, cum vtroque ad amissim congruit: est enim omne vitium detestabile, & omnis inuidentia est vitium, certò cognoscimus inuidentiam quoque & detestabile inter se coherere atque consentiri. Eodem modo taciturnitatem & vituperandum à se mutuo dissidere comperimus, quòd hoc argumentum, virtus, cum taciturnitate conueniat, & à vituperando discrepet: est enim omnis taciturnitas virtus, & nulla virtus vituperanda. vnde palàm est taciturnitatem & vituperandum à se inuicem dissidere, & alterum de altero debere negari.

Quid interest inter argumentum & argumentationem?

Argumentum, vt iam diximus, est ratio rei dubie faciens fidem, seu id quod à differente ad thematis veritatè comprobendam affertur: Argumentatio verò est tota ipsa ratiocinatio, ipsum thema vna cum eius probatione complectens: Sed hæc differentia ab ijs, qui parum attendunt quid sermonis Latini proprietates postulet, sæpenumero confunditur.

Quotuplex est locus?

Duplex à dialecticis locus distinguitur, } Axioma dialecticum, quod vulgò locus maxima vocari solet: } Locus propriè dictus, qui est differentia axiomatis dialectici, seu vocabulum, quo potissimum vnum axioma ab alio discriminatur.

Quomodo definitur axioma dialecticum?

Axioma dialecticum est generale & perspicuum, sensuiq; communi consentaneum pronuntiatum, vnde & argumentum facile sumitur, & argumentatio ipsa, vim suam atque firmitudinem mutuatur: vt istud commune dialecticorum placitum, quod apud Ciceronem quoque inuenitur: Contrariorum contraria sunt consequentia: & item hoc pronuntiatum: Cuicumque conuenit definitum, & definitio conuenit.

Quid est locus differentia dialectici axiomati?

Locus differentia axiomatis dialectici (qui propriè magisq; vsitate locus dicitur) est ipsum vocabulum, quo potissimum vnum axioma dialecticum ab alio secernitur.

Vt definitio, similiter definitum: his enim secernitur posterius axioma à nobis iam recitatum, à priori, quod à Cicrone usurpatum dicebamus.

Quis est vsus huius diuisionis loci?

Axiomata ista ad disputandum & iudicandum non parum prosunt;

sunt: nam si cum proteruo agas altercatore, ad hæc sæpe, vt ad læram ancoram, confugiendum est.

Vt si huius enthymematis, Bellum est causa malorum, erit igitur pax bonorum origo & procreatrix, negetur consequutio, probatio non aliunde clarius constabit, quam ex isto axiomate: Contrariorum contraria sunt consequentia.

Loci differentie, axiomatum memoriam iuuant: cum enim axiomata penè sint infinita, eorum autem differentie non ita multe, sit vt per harum paucitatem, illorum diffusa multitudo facilius memoria comprehendatur.

Quomodo diuiditur locus differentia axiomatis dialectici?

Locus qui est differentia axiomatis dialectici, diuiditur in locum { Internum, Externum, & Medium.

Quid est locus internus?

Locus internus est, qui argumenta subministrat, vel ad rei naturam, de qua instituitur questio, vel ad ea, quæ ipsam comitantur, pertinentia.

Recita diuisionem loci interni.

Locus internus subdividitur in { Locum à substantia, & A comitantibus substantiam.

Quid est locus à substantia?

Locus à substantia dicitur, qui argumenta ad rei controuersæ substantiam vel naturam pertinentia cõplectitur.

Quid est locus à comitantibus substantiam?

Locus à comitantibus substantiam dicitur, qui continet argumenta, quæ non sumuntur ab ipsa rei, de qua queritur substantia, sed ab aliquo, quod substantiam eius comitatur.

Quid est locus externus?

Locus externus est, qui continet argumenta, quæ sunt omnino separata à natura rei, de qua queritur.

Quid est locus medius?

Locus medius est, qui continet argumenta, quæ partim conueniunt cum re, de qua instituitur questio, & partim ab ea differunt.

Quis

Quis est vsus istius diuisionis loci?

Quæ de hac diuisione dicta sunt, eò spectant omnia, vt perfectius distinctiusque argumentorum, ratiocinationumque vim atque propriam naturam disputantes perspicere queant: etenim hic commonentur, rationes nonnunquam ex intimis rerum controuerfarum penetralibus erui, interdum extrinsecus & ab alienis rebus quidem, oportune tamen & vtiliter assumi: nonnunquam verò ex mediis quibusdam rebus, nec omnino seiunctis, nec penitus coniunctis accersi. Quod vt clarius euadat, facilibus & perspicuis exemplis rem aperiemus: sit exempli causa ista questio disputanda, Num omnis homo sit capax disciplinæ? Ad hanc questionem explicandam, argumentum depromere licebit ex definitione, assumpta probationis loco, hominis definitione, quam ad ipsius naturam pertinere certum est; vnde talis confici poterit argumentatio: Omne animal rationis particeps est capax disciplinæ; igitur Omnis homo est capax disciplinæ.

Locus proinde, vnde hoc argumentum depromptum est, vocatur internus: adductum enim argumentum ad propositæ questionis dissolutionem ex intimis rei controuerse penetralibus depromptum est, cum sit eius definitio, qua nihil magis internum, magisue coniunctum rei esse possit.

Interdum verò argumentum sumitur ab eo, quod omnino separatum est ab eius rei natura, de qua queritur: vt si proponatur hæc questio, Num auaritia sit virtus? ad eiusque dissolutionem argumentum ex contrariorum loco ductum adhibeatur istiusmodi, Auaritia est vitium, non est igitur virtus. hic manifestè cernis, argumentum duci à vitio ad virtutem; quæ penitus sunt inter se diuersa.

Interdum verò argumentum ducitur ab eo, quod partim conuenit cum eo, de quo est questio, & partim differt: vt si queratur, Num iustitia sit bona? & ad questionis dissolutionem proferatur hoc argumentum, Qui iustus est, bonus est, igitur iustitia est bona. Hic à iusto ad iustitiam argumentum ducitur: inter iustitiam autem & instum, est aliquid differentie, & aliquid conuenientie; differunt enim in extrema terminatione atque in minus principali significatione; conueniunt autem in significatione præcipua, vnam enim eandemque rem, concretum & abstractum primaria significatione declarant.

Vt reli-

Vt reliqua huius tractatus explicatio facilius clariorq; reddatur, omnes locos de quibus in presentia agendum est, congruo ordine in vnum schema collectos recita.

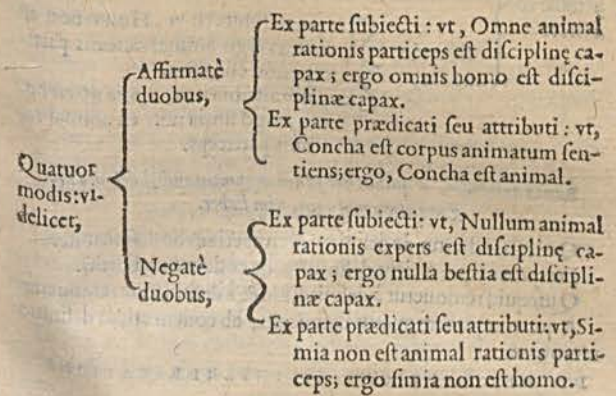

DE LOCIS A SVBSTANTIA, & primùm de definitione.

Quid est definitio?

Definitio est, quæ rei inuolutæ notionem atque naturam essentialium eius partium explicatione aperit.

Quot modis ducuntur argumenta ex loco definitionis?

Recita axiomata quibus nituntur ille argumentationes, quarum argumentum sine probatio ex loco definitionis depromitur.

- Quicquid dicitur de definitione, dicitur item de definito.
- De quo cunque dicitur definitio, de eodem & definito.
- Quicquid remouetur à definitione, idem etiam à definito remouetur.
- A quo cunque remouetur definitio, ab eodem etiam definitum remouetur.

DE DEFINITO.

Quid est definitum?

Definitum est id, cuius natura & propria ratio definitione explicatur.

Quæ

Quot modis ducuntur argumenta ex loco definiti?

Quatuor modis: vi- delicet	Affirmando duobus,	}	Ex parte subiecti: vt, Homo est albus; ergo animal rationis particeps est album:
			Ex parte attributi: vt, Concha est ani- mal; ergo concha est corpus anima- tum sensu præditum.
	Negando duobus,	}	Ex parte subiecti: vt, Homo non est bestia; ergo animal rationis parti- ceps non est bestia.
			Ex parte attributi: vt, Simia nõ est ho- mo; ergo simia non est animal ra- tionis particeps.

Recita axiomata, à quibus hoc genus argumentandi, à definitio ar-
gumentum mutuans, vim habet.

Quicquid dicitur de definito, dicitur etiam de definitione.

De quoecunque dicitur definitum, de eodem & definitio.

Quicquid remouetur à definito, idẽ & à definitione remouetur.

A quoecunque remouetur definitum, ab eodem etiam definitio
remouetur.

DE DESCRIPTIONE ET INTERPRETATIONE.

Quid est descriptio?

Descriptio est oratio quid res sit declarans, proprietatum ipsius
rei vel accidentium commemoratione.

Quibus modis ducuntur argumenta à descriptione?

Iisdem modis quibus à definitione, affirmando nimirum & ne-
gando: item, ex parte subiecti & ex parte attributi; sunt enim istæ
argumentationes ratæ atque legitimæ, Animal, cui à natura hu-
manarum diuinarumque rerum percipiendarum insita est facul-
tas, suo creatori maximo obstrictum est beneficio; igitur homo
suo creatori maximo obstrictus est beneficio: Item, Animal cui
disciplinarum percipiendarum facultatem natura concessit, nul-
lam habet suæ ignorantia excusationem; igitur homo nullam ha-
bet suæ ignorantia excusationem. permutato quoque termino-
rum ordine, eandẽ vim atque firmitudinẽ retinebit argumentatio.

Quid est descriptum?

Descriptum est ea res, cuius proprietates fortuitæ aut naturales
descriptione explicantur: vt est homo respectu huius descriptio-
nis

nis, Animal, cui à natura humanarum diuinarumque rerum perci-
piendarum insita est facultas.

Quomodo ducenda sunt argumenta ex loco descripti?

Eodem planè modo, quo ex loco definiti: vt vitium à quibusdã
laudatur; ergo res detestanda, & Deo omnibusque bonis inui-
sa, à quibusdam laudatur.

Quid est interpretatio?

Interpretatio est non rei definitio, sed nominis etymologica
explanatio.

Quomodo ducuntur argumenta ab interpretatione?

Eodem modo, quo à definitione, si modo par & æqualis sit in-
terpretatio ei nomini, cuius declarationem continet; alioqui enim
infirma esset ex hoc loco ducta argumentatio.

Recita aliquod exemplum argumentationis ex hoc loco desumptæ.

Seruatorem animarum nostrarum decebat peccatores suscipere,
ergo Iesum decebat id facere.

Quid est interpretatio declaratum?

Interpretatione declaratum est, id nomen, cuius etymologica
explanatio profertur: vt philosophia respectu huius etymologica
explanatio, sapientia studium.

Quomodo ducenda sunt ex hoc loco argumenta?

Eodem modo quo ex definito; videlicet affirmando, negando,
subiiciendo, & de altero enuntiando, quod interpretatione decla-
ratur.

Que sunt axiomata, quibus confirmantur ratiocinationes à
descriptione vel interpretatione, & alii duobus, hu re-
spondentibus loci argumentum mutuantes?

Quemadmodum est idem modus argumentandi in his locis,
qui fuit in definitione & definito demonstratus, ita quoque axio-
matum in his & illis locis tanta est inter se similitudo, vt ex illis ea,
quæ ad hos locos pertinent, facile quibus intelligere & conficere
possit.

Cum sepe ducantur argumenta à differentia, à proprio & synonymo,
cur ista in catalogo locorum non ponuntur?

Quia sub tribus iam dictis locis tres isti comprehenduntur:
Sub loco enim à definitione, comprehenditur locus à differentia
à speciem constitutam: vt,

Concha est sensu prædita; ergo Concha est animal.

Sub loco à descriptione, locus à proprio: vt,

Modestia est per se laudabilis; Igitur est virtus.

Sub

Sub loco ab interpretatione, locus à synonymis: vt, Regibus diuina ordinatione, ad coercendos malos gladius datus est; ergo regibus diuina ordinatione, ad coercendos malos ensis datus est.

Recita canones horum locorum.

Quemadmodum modus argumentandi hic & in definitione est idem, ita quoque canonum loci definitionis & horum locorum eadem planè est ratio: itaque supernacaneum eiset eos commemorare.

DE MATERIA ET MATERIATO.

Quid est materia?

Materia est, ex qua aliquid fit: vt lapis, materia est statuae lapideæ.

Quid est materiatum seu materie effectus?

Materiatum est, id quod ex materia constat: vt statua lapideæ, respectu lapidis ex quo constat.

Quotuplex est materia?

Duplex { Permanens, quæ in re effecta permanet suam retinens naturam: sic lapides & ligna sunt materia domus. Transiens, quæ non manet in effecta re, sed mutatur, & formam accipit aliam: sic farina & aqua sunt materia panis.

Quomodo ducenda sunt argumenta ex ista materie generibus eiusque effectibus, & quibus axiomatis nituntur?

Ex vtraque materia consimili modo affirmando videlicet ducimus argumentum; nam vtrouique, posita materia, rectè concludimus effectum existere posse: vt, Ligna & lapides & calx adsunt, potest igitur domus haberi, videlicet ex parte materie: Aqua & farina sunt, potest igitur fieri panis.

Axioma.

Posita materia potest effectus esse, quantum videlicet ad materiam attinet.

Negando autem non similiter ab vtrisque ducitur argumentum; negata enim præsentia causæ permanentis, colligimus etiam effectum non adesse: vt, Ferrum non adest, igitur arma ferrea non adsunt.

Canon.

Remota materia permanente, remouetur effectus.

A negatione verò materie transeuntis, non sequitur, nisi per præteritum tempus argumentemur hoc modo: Farina non fuit, igitur non est panis.

Amare

À materiato ad materiam affirmando solum argumentamur; & in permanente quidem causa, ab esse ad esse; in transeunte, ab esse ad fuisse: vt,

Arma ferrea sunt, igitur ferrum est:

Panis est, igitur farina fuit.

Canon de materiato cuius materia permanet.

Posito materiato, ponitur simul & materia.

Canon de materiato, cuius materia transit.

Posito materiato, necesse est ipsius materiam antecessisse.

Negando autem, non rectè ex isto loco duceretur argumentum; vitiosa siquidem est ista ratiocinatio, Arma ferrea nulla sunt, igitur ferrum non est.

Ducuntur insuper argumenta ex his locis per adiectionem attributorum, bonum & malum: vt, Farina mala fuit, igitur panis non est bonus: Panis bonus est, igitur farina fuit bona.

Canones.

Materiæ bonitas & vitium in effectu reperitur: Materiati bonitas arguit bonitatem materie.

DE FORMA.

Quid est forma?

Forma est, quæ dat esse rei, & à qua formatum suum nomen accipit, definitumque, in rerum creaturarum multitudine locum sortitur.

Sic animus forma est hominis, scientia scientis.

Quid est formatum?

Formatum est, id quod à forma esse, & nomen accipit: & definitum in rerum creaturarum numero locum obtinet.

Vt homo, formatum seu res formata est respectu animi, à quo; & quod hominis nomine vocetur, & quod maximè inter Dei creaturas obtineat dignitatem, habet.

Recita diuisionem forme.

Formarum } Essentialis, quæ est rei cuiusque pars præcipua; & est vel } Mortalis: vt forma equi; } Immortalis: vt, animus hominis. } Aduentitia, quæ merum accidens est.

X

Quomodo

Quomodo est argumentandum ex his formis & earum effectibus?

Ex omnibus his formis argumentatur dupliciter,

Affirmando: } Albedo est, igitur album est:
 } Scientia est, igitur sciens est:
 } Anima bestię est, igitur bestia est.
 vt,
 Aduertendum tamen est in anima rationis particeps, non ex eo quod sit, sed ex eo quod insit, eius effectus sequi existentiam; non enim sequitur:
 Anima rationis particeps est, igitur homo est:
 sed sequitur: Anima rationis particeps inest corpori, igitur homo est. (neque album aderit.
 Negando sic argumentamur: Si non adest albedo,

Ab effectu seu formato ad formam: vt bestia est, ergo anima bestię est: bestia non est, igitur nec anima bestię.

Recita canones, ad quos diriguntur argumentationes ex his locis deductę.

Posita forma, ponitur effectus, & contrā.

Sublata forma, tollitur effectus, & contrā.

Illud tamen sciendum, hos canones in anima rationis particeps propter peculiarem eius conditionem non habere locum; cum enim sola inter formas sit immortalis, sola separataque ab effectu existit; atque ita neque ex eo quod ipsa supersit, recte concluditur effectum superesse: vt paulo antę diximus: neque ab effectu negatione valet ratiocinatio ad probandum eius interitum; falsa enim & impia esset eiusmodi argumentatio: Petrus non est in cęlo, igitur anima Petri non est in cęlo.

Est ne alia argumentandi ratio a forma quam ad effectus existentiam?

Est: nam Aristoteles docet etiā ab inexistencia formę ad subiecti denominationem recte argumentum duci: vt,

Cygro inest albedo, ergo ipse est albus:

Animę inest scientia, ergo est sciens.

Ad similem modum in formis essentialibus sequitur: Huic corpori animato inest anima rationis particeps, ergo est homo.

Cuius argumentandi generis hic est canon:

Vnumquodque subiectum a forma, quam sibi inherentem habet, recte denominatur.

DE GENERE ET EIVS SPECIE.

Quid est genus?

Genus hoc loco nihil aliud est, nisi verbum aliquod latę patens, cum eo, quod minus latę patet, collatum: cuiusmodi est genus in predicabilium tractatu definitum cum formis ei subiectis collatum; item species si cum suis indiuiduis comparetur.

Quot

Quot modis ducuntur argumenta ex genere?

Quatuor modis, videlicet

Affirmando duobus, } Subiiciendo genus: vt, Omnis virtus est expetenda, ergo iustitia est expetenda.
 } Enuntiatio de altero: vt, Hoc animal omni sensu pręditum est; ergo & olfactum habet.

Negando duobus, } Subiiciendo genus: vt, Nullum vitium laudandum est, ergo nec ebrietas.
 } Remouendo ab altero: vt, Lapis non habet sensum; ergo nec visum.

Recita axiomata quibus nituntur argumentationes ex isto loco generis de prompta.

Cum quo conuenit genus vniuersę sumptum, cum eodem conuenit species.

A quo vniuersę remouetur genus, ab eodem quoque & speciem remoueri necesse est.

DE PARTE SVBIECTA SEV SPECIE.

Quid est pars subiecta?

Pars subiecta nihil aliud est, nisi minus commune, seu vocabulum, quod cum altero collatum minus latę quam illud patet.

Quot modis licet argumentari a parte subiecta ad genus?

Quatuor,

Affirmando duobus, } Subiiciendo partem subiectam: vt, Concha vel vnicum vel duos tantum sensus habet, igitur aliquod animal vel vnicum vel duos tantum sensus habet.
 } Enuntiatio de altero: vt, Concha tactum habet, ergo concha sensum habet.

Negando totidem, } Subiiciendo partem subiectam: vt, Lapis non est pręditus sensu, ergo aliquod corpus non est pręditum sensu.
 } Enuntiatio de altero: vt, Talpa non habet visum, ergo non habet omnem sensum.

X 2

Recita

Recita canones ad quos diriguntur argumentationes ex hoc loco desumptæ.

Quicquid parti subiectæ conuenit, conuenit & generi speciatim sumpto.

Cuiusque tribuitur pars subiecta, ei quoque genus speciatim sumptum tribuitur.

Quod remouetur à parte subiecta, remouetur & à genere speciatim sumpto.

A quo remouetur pars subiecta, remouetur & genus speciatim sumptum.

Quæ conditiones sunt obseruande vt firma sit ea argumentatio, quæ à genere aut parte subiecta argumentum mutuatur?

Quando à genere ducitur argumentum, diligenter obseruari debet, vt ipsum genus vniuersè accipiatur, nisi velis ad omnes partes distinctè enumeratas procedere, hoc pacto:

Aliquod animal est rationis expertus,

Ergo vel homo rationis expertus est, vel bestia.

E diuerso à parte ad genus speciatim acceptum semper progrediendum est, nisi partes omnes copulatè vt in inductione perfecta sit, enumerentur.

Tradunt nonnulli, cum à genere ad speciem affirmatè proceditur, ratam non esse argumentationem, nisi positum sit prius partem eam, de qua futura est conclusio, existere, idemque faciendum censent, cum à parte subiecta seu specie ad genus negatè proceditur. Doctiores tamen putant id non magni esse momenti; nam eiusmodi cautio licet expressa non sit, facile tamen intelligitur ex ea enuntiatione, qua accedente, argumentatio enthymematicæ perfecti syllogismi accipit formam. Si quis tamen velit istiusmodi argutias inter argumentandum obseruare, per nos licebit.

ADMONITIO GENERALIS.

Circa singulos penè locos solent plures adduci vitiosæ argumentationes, potissimum enthymematicæ, cui malo vna eaque perfacili ratione occurrì posse arbitramur, hac nimirum, si dicamus eatenus valere argumentationem enthymematicam ex locis desumptam, quatenus ex enuntiatione expressa, cum ea quæ mente tenetur, legitimus confici potest syllogismus, vel categoricus, vel vt minimum hypotheticus: Vbi verò id fieri non poterit, vitiosum esse enthymema; exempli gratia, hæc argumentatio sumpta à speciem non valet: Auis volat, igitur omne animal volat; quoniã adiecta enuntiatione, quæ intelligitur, hic efficitur vitiosus syllogismus,

mus: Auis volat, & Omnis auis est animal, igitur omne animal volat.

Similiter istud enthymema: Animal currit, igitur homo currit, vitiosum est; quia syllogismus, ad quem reducitur, est vitiosus, iste videlicet: Animal currit, & omnis homo est animal, igitur homo currit: Propositione enim particulari in prima figura, nihil sequitur. Ad hanc normam examinare licebit & redarguere, quanuis sophisticam & captiosam argumentationem ex locis contra eorum canones, desumptam.

Qui loci continentur sub genere, & qui sub specie, siue parte generi subiecta?

Sub genere continentur quatuor loci, qui vulgò appellantur	}	Totum in quantitate,
		Totum in modo,
Et sub specie totidem respondentes; videlicet,	}	Totum in loco,
		Totum in tempore.
		Pars in quantitate,
		Pars in modo,
		Pars in loco,
		Pars in tempore.

DE TOTO IN QUANTITATE.

Quid est totum in quantitate?

Totum in quantitate est vocabulum commune vniuersè sumptum, quod à genere in eo tantummodo differt, quod hoc non semper, illud verò semper, vniuersale signum annexum habere debeat; ob idque à genere & à toto in quantitate eadem est argumentandi ratio: ita enim hic argumentamur,

Omnis planta viuít, ergo

Omnis arbor viuít.

Quæ sunt axiomata quibus istius loci argumentationes nituntur?

Quicquid toti in quantitate conuenit, idem & cuiuslibet eius parti conuenire necesse est.

Quicquid à toto in quantitate remouetur, idem & à qualibet eius parte remoueri, consequitur.

DE PARTE TOTIVS IN QUANTITATE.

Quid est pars totius in quantitate?

Pars totius in quantitate nihil aliud est, nisi vocabulum minus commune, quatenus ad aliud magis commune vniuersè sumptum refertur.

Quomodo argumentandum est à parte totius in quantitate?

Ab omnibus partibus copulatè enumeratis ad totum in quantitate,

X 3 tate,

rate, siue affirmando, siue negando, siue ex subiecti, siue ex attributi parte, legitima ratiocinatione proceditur.

Que sunt regule quibus diriguntur argumentationes, suum medium a parte totius in quantitate mutantes?

Cum quo cunque cohererent vniuersae partes totius in quantitate, cum eodem quoque cohereret totum.

A quo cunque separantur vniuersae partes totius in quantitate, ab eodem quoque totum separari est necesse.

DE TOTO IN MODO.

Quid est totum in modo?

Totum in modo est vocabulum commune, aliqua restringente particula, quae eius parti in modo adiuncta sit, non contractum: Vt, animal totum in modo est, si conferas ad animal candidum: rursus, animal candidum totum in modo est, ad animal candidum bipes.

Quam hoc loco appellas restringentem particulam?

Restringentem particulam eam appello, quae voci cuiuspiam communi adiuncta, significationem eius non tollit neque alienat, sed contrahit & angustioram quam erat ante, reddit: vt, albus niger, doctus indoctus; particulae sunt restringentes si cum homine conferantur, non autem pius aut mortuus: istae enim postremae non contrahunt, sed penitus tollunt hominis significationem.

Sed haec omnia latissime explicantur in prodidagmatis nostris, sub titulo de restrictione logica, pagina 55. editionis Plantini hoc anno 1566. factae.

Quot modis argumentari licet à toto in modo?

Quatuor modis:	Ex parte subiecti duobus,	}	Affirmando: vt, Omnes homines sunt capaces disciplinae; ergo, & homines rudes sunt capaces disciplinae.
			Negando: vt, Nulli homines sunt odio habendi; ergo, Nec homines mali.
Quatuor modis:	Ex parte praedicatorum totidem,	}	Affirmando: vt, Deus fecit omnia animalia; ergo etiam animalia reptilia.
			Negando: vt, Deus nullos homines vult perire; ergo nec homines peccatores, sed magis vt conuertantur & viuant.

Que sunt axiomata quibus nituntur argumentationes ex hoc loco desumptae?
Cum quo conuenit totum in modo vniuersè sumptum, cum eodem & pars eius conuenit.

A quo-

A quo cunque in vniuersum remouetur totum in modo, ab eodem eius quoque partem remoueri est necesse.

DE PARTE IN MODO.

Quid est pars in modo?

Pars in modo est vocabulum commune, aliqua restringente particula, quae toti in modo respondenti addita non est, affectum.

Vt homo probus, homo improbus, si conferantur cum hoc nomine, homo.

Quot modis licet argumentari à parte in modo?

Quatuor modis:	Ex parte subiecti duobus,	}	Affirmando: vt, Homines frugi sunt laudandi, ergo homines sunt laudandi.
			Negando: vt, Homines impij non seruantur, ergo aliqui homines non seruantur.
Quatuor modis:	Ex parte praedicatorum totidem modis,	}	Affirmando: vt, Pater amat bonos filios, ergo amat filios.
			Negando: vt, Barbarorum hominum inania scripta legere non debet politioris literaturae candidatus; igitur aliquorum hominum scripta legere non debet politioris literaturae candidatus.

Recita canones loci partis in modo.

Cum quo conuenit pars in modo, & totum.

Cum quo non conuenit pars, nec totum speciatim sumptum.

ADMONITIO.

Quando quidem hic eadem est argumentandi ratio, à toto in modo quae est à genere, & à parte in modo, eadem cum ea quae est à specie, conditiones legitimae argumentationis quae ibi traditae sunt, ad hunc quoque locum pertinere existimandum est.

DE TOTO IN LOCO ET TEMPORE.

Quid est totum in loco?

Totum in loco est vocabulum, quod omnè locum significat.

Vt, vbique, nusquam.

Quid est totum in tempore?

Totum in tempore est vocabulum, vniuersè tempus comprehendens.

Vt, semper, nunquam.

X 4

Quomodo

Quomodo sumuntur argumenta ab istis locis?

Sumuntur argumenta $\left\{ \begin{array}{l} \text{Affirmando: vt, Vbique sunt boni, ergo \& Roma.} \\ \text{Negando: vt, Nusquam defunt mali, ergo nec Roma.} \end{array} \right.$

A TOTO IN TEMPORE SIMILITER.

Semper Christus verum dixit, ergo
Etiam tunc, quando dixit, de omni verbo otioso reddendam esse rationem.

Nunquam mentita est veritas, ergo
Nec tunc, quando esse difficile dixit, diuitem ingredi in regnum celorum.

Recita axiomata à quibus suum robur habent hæc argumentationes.

Quemadmodum isti loci re vera continentur sub generis loco, ita quoque argumentationum, quæ ex ipsis depromptæ sunt, vim & firmitudinem in illius loci axiomatis positam esse manifestum est.

DE PARTE IN LOCO ET PARTE

IN TEMPORE.

Quid est pars in loco?

Pars in loco est vocabulum speciatim locum denotans.

Vt, hic, in foro, alicubi.

Quid est pars in tempore?

Pars in tempore est vox speciatim tempus significans.

Vt, hodie, cras, aliquando.

Quomodo argumentandum est à parte in loco & à parte in tempore?

A parte in loco aut tempore, negando duntaxat argumentari licet: vt,

Romæ non est vsus cereuisiæ, ergo

Non est vbique cereuisiæ vsus:

Mercatus diebus festis non est habendus,

Non semper igitur mercatus est habendus.

Quæ sunt regulæ ad quas dirigi debent istæ argumentationes?

Quemadmodum (vti antè dictum est) totum in tempore & in loco, sub generis loco continentur, ita quoque partem in tempore, & partem in loco sub loco speciei comprehendere planum est; ex quo consequitur, horum locorum argumentationes, ex illius loci axiomatis vim suam habere, & ad illorum normam dirigendas esse.

Affirmando ab vna parte vitiosa est argumentatio; ab omnibus simul sumptis legitima; vt, Si Deus est in celo, & in terra, & in mari, &c. Deus vbique est.

DE

DE TOTO, QVOD VVLGO TOTVM

integrale appellatur.

Quid est totum integrale?

Totum integrale est, quod conflat ex partibus quantitatem habentibus.

Quomodo ducenda sunt argumenta ex loco totius integralis?

Ex loco totius integralis ducuntur argumenta ad singulas partes principales, idque tantum affirmando: vt,

Domus est, ergo

Fundamentum est, & parietes, & tectum.

Nititurque eiusmodi argumentatio hoc axioma:

Posito toto integrali, poni necesse est & quamlibet partem eius principalem.

Ad partes autem minus principales, infirma esset progressio, nisi perfectio totius in antecedente posita stabiliretur: vt,

Domus omnino perfecta est, ergo

Focus est, & fornax, & fenestra, &c.

A toto integrali negato, ad singularum partium negationem non rectè progreditur argumentatio; fallax enim & vitiosum est istud argumentandi genus:

Domus non est, ergo fundamentum non est, aut parietes non sunt.

Ad omnes verò partes simul sumptas, sub disunctione legitima est progressio: si enim domus non est, vel fundamentum, vel parietes, vel tectum deest. Cuius argumentationis robur situm est in hoc axioma:

Si totum non est, aliquam eius partem non esse consequitur.

DE PARTE QVÆ INTEGRALIS

vulgo appellatur.

Quid est pars integralis?

Pars integralis est, quæ cum aliis partibus efficit quantitatem totius.

Quotplex est pars integralis?

Duplex; videlicet $\left\{ \begin{array}{l} \text{Principalis, sine qua totum esse nequit: vt, caput, venter.} \\ \text{Minus principalis, qua sublata totum nihilominus coherere potest: vt, pes, manus, digitus.} \end{array} \right.$

Quomodo est ab huiusmodi parte argumentandum?

Ex negatione partis, totum vel funditus tollendo, aut perfectio-

X 5

ctio-

tionem illi adimendo: vt si ditutum ædificium, tectum nõ habet, non est domus: præterea, si focum non habet aut pœnu, non est domus perfecta. quod argumētandi genus his canonibus dirigitur:

Ablata parte aliqua principali, totum esse non potest.

Si deficit pars minus principalis, totum non est perfectum.

An nulla ratione licet à partibus integralibus argumentari affirmando?

A partibus sigillatim sumptis non ducitur argumentum affirmando, ab omnibus tamen coniunctim rectè ducitur: si enim fundamentum, parietes, & tectum existant, apteque inter se cohæreant, domus est. cuius argumentationis hic est canon:

Positis omnibus partibus aptè inter se cohærentibus, necessariò ponitur totum.

Est ne præterea ratio alia ex loco à toto integrali & eius parte argumentum ducendi, quam per eas enuntiationes, que sunt, vt loquuntur, ex verbo (est) secundo adiacente?

Est alia: sæpe enim scriptores ex eo quod aliquid continet toti, idem eius quoque parti conuenire concludunt, & è contrario. Sic Boëtius concludit res humanas prouidentia regi; quia mundus (cuius res humane partes sunt) prouidentia regitur.

Similiter magica ars ostenditur mala, ex partium consideratione; quia partes, videlicet consultatio & pactum cum dæmone mala sunt.

Item ista argumentatio: Plebs Romana optimè de Milone sentit, & equester ordo, & senatus, totus ergo populus Romanus optimè sentit de Milone, ad locum partis integralis referri debet.

Sic quoque ostenditur passio domini nostri Iesu Christi maximè esse miseranda, singularum partium ipsius passionis indignitate explicatà ad hunc modum:

Ece Deus & homo Christus, qui singula corporis sui membra hominum obsequiis dedicauerat; cuius caput, os, guttur, lingua, docendis ignorantibus plurimum laborarunt: cuius aures quæuis admiserunt: cuius oculi multa semper cum miseratione pauperes respexerunt: cuius manus plurimos sanarunt: cuius pedes terram docendi gratia, multo cum labore perambularunt: cuius genua in oratione pro nobis sæpe, multum & diu terræ affixa, hæserunt: cuius cor multa pro nobis sollicitudine frequenter anxium fuit: cuius intestina omnia pro nobis subinde exhausta fuere laboribus: denique qui totum sese, quantum quantus erat, hominum obsequiis consecrauerat: Ecce hic modò ab ingrâtissimis hominibus à capite ad pedes usque affligitur, & leproso comparatur: caput corona spinea

pungitur,

pungitur, & arundine cæditur: cerebrum & oculi vigiliis deficiunt: aures cum barba vellicantur crudeliter: humeri ligno graui onerantur: manus diris stringuntur vinculis: palmæ & volæ horridis perfodiuntur clauis: lingua felle vexatur & aceto: denique membra vniuersa flagellis atteruntur, & rofeo perfusa sanguine madent. Quis in tanta non exhorrescat miseria? quod est cor tam adamantinum, quod tam funesti & cruenti spectaculi consideratione non molliatur, vel potius frangatur?

Sic hominis possumus vilitatem ostendere, ex singularum eius partium consideratione.

Quæro te, quid homine secundum corpus vilis? quid capitis vertex, nisi resta quædam fictilis? quid cerebrum intus recõditum, nisi lacteus quidam concretus humor? quid oculi, nisi humor glaciæ instar constrictus? quid nares, nisi meatus immundæ putredinis? quid aures, & ipsæ suas profundentes sprdes? quid deniq; venter, intestina omnia, denique totus ipse homo, nisi vas quoddam fictile, & saccus stercoraceus, sordibus & fetore plenissimus? quid igitur superbis terra & cinis atque foetidum sterquilinium, à cuius pudenda spurcitie & oculi & nares, immo aures ipsæ abhorrent?

Eodem modo & singularum virtutum, item & scientiarum atq; artium omnium præstantiam vtilitatemque, partium ex quibus constant commemoratione, ostendere licebit.

DE GENERATIONE.

Quid est generatio?

Generatio nihil aliud est, quam rei cuiuspiam ortus, quo res primum exoritur, & esse incipit.

Vt est hominis ortus, plantæ germinatio, domus ædificatio.

Quomodo argumentandum est à generatione?

Ita argumentamur: Scipionem Africanum natum fuisse, ciuitati Romanæ bonum fuit; igitur Scipio Africanus bonus fuit.

Contra: Catilinam natum esse, ciuitati Romanæ malum fuit; igitur Catilina illi fuit malus & noxius.

Christum nasci fuit optimum, Christus igitur optimus fuit.

Recita canones ad quos diriguntur he argumentandi rationes.

Quarum rerum ortus & origo est in bonis, eæ etiam in bonis sunt.

Quarum origo est in malis, eæ etiam in malis numerabuntur.

DE GENERATO.

Quid est generatum?

Generatum est id, quod per generationem exoritur, & primum in rerum naturam prodit.

Vt homo natus, planta iam exorta, domus ædificata.

Quomodo duci debent argumenta ex generato ad generationem?

Ad hunc modum argumentamur: Catilina perniciosus fuit reipubl. Romanæ, ergo Catilinæ ortus perniciosus fuit reipubl. Romanæ: Cicero multum profuit ciuitati Romanæ, igitur eius generatio utilis fuit Romanis.

Quod est axioma quo nituntur eiusmodi argumentationes?

Quale est id quod generatum est, talem quoque eius generationem esse consequitur.

Quod axioma de bonitate & pernicie tantummodo est intelligendum: quod ex ipsis quoque exemplis satis est manifestum.

DE CORRUPTIONE.

Quid est corruptio?

Corruptio nihil aliud est, quam rei cuiuspiam interitus.

Quomodo argumentandum est à corruptione?

A laude vnius ad vituperationem alterius, & è diuerso: ad hunc modum: Seditiosos homines supplicio afficere reipublice bonum est, igitur ipsi homines seditiosi mali sunt, & noxii reipublice.

Virgilij mors præmatura, rei literariæ mala fuit (alioqui limatiora adhuc & teriora haberentur eius opera,) igitur Virgilius rei literariæ, dum viueret, utilis fuit.

Recita canones ad quos diriguntur argumentationes ex hoc loco deprompte.

Si interitus & euersio rerum fit in malis, res ipsæ ducentur in bonis:

Si interitus rerum fit in bonis, res ipsæ erunt in malis.

DE CORRUPTO.

Quid est corruptum?

Corruptum est id quod interit, & in rerum natura esse desit.

Quomodo argumentandum est à corrupto?

Argumentamur ex eo, quod res quæ interijt, bona fuit, eius interitum & corruptionem perniciosam fuisse, & contra, si id quod interit malum fuerit, eius interitum & corruptionem salutarem fuisse, hoc modo: Cicero Romanis erat utilis, ergo eius interitus

Roma.

Romanis fuit luctuosus: Catilina perniciosus fuit Romanis, igitur eius interitus illis fuit iucundus.

Recita canones.

Rei bonæ molesta est priuatio:

Rei malæ iucunda est ablatio.

Quid obseruandum est in his locis corruptionis & rei corruptæ?

Hic obseruandum est, vt accipiantur ea, quæ per se bona vel mala sunt: nam in ijs quæ per accidens, siue alterius rei comitatis gratia, bona vtiliaque habentur, vim nullam habet argumentatio.

Non enim sequitur: Mors Christi bona fuit, ergo ipse malus fuit cum viueret; nam bona fuit per aliud duntaxat, cõ quod eam nostra salus sit secuta; per se autem adeo bona non fuit, vt etiã inanimata, sol, terra, petra, tam crudelem innocentiissimi agni mortem exhorruerint.

DE VSU.

Quid est vsus?

Vsus est rei cuiusque ad suum finem accommodatio.

Vt vsus cibi & potus, est sanitatem & vires corporis conferuare: vsus vini, est languentem stomachum excitare, & animum motore fractum recreare.

Quomodo oportet argumentari ab vsu?

Hoc modo: Bonus est vini vsus (nempe cor hominis exhilarare, mærentes & deiectos erigere, stomachum debilem confirmare,) ergo vinum est bonum:

Vsus artis magicæ malus est, ergo ars magicæ est mala.

Recita axiomata.

Cuius vsus bonus est, ipsum quoque bonum est:

Cuius vsus malus est, ipsum quoque malum est.

Quot sunt obseruanda in argumentationibus huius loci?

Duo sunt } Prius est, vt de his loquamur, quæ per se bonum aut malum vsu habent, & non per accidens.
obseruanda, } Alterum est, ne pro vero rei vsu sumatur abusus.

Nam si quis argumentari velit ex abusu, non ostendet inde vitium & prauitatem rei, sed potius hominum abutentium peruerfitatem.

Que est utilitas istorum trium locorum?

Locorum à Generatione, Corruptione, & à rerum vsu, maxima est utilitas ad genuinam rerum bonitatem prauitatemque demonstrandam.

DE COMMVNITER ACCIDENTIBVS.

Quæ dicuntur communiter accidentia?

Communiter accidentia sunt res, tali inter se colligata & vinculo, vt altera alteri, vel antecedendo, vel post sequendo, vel simul comitâdo, aut semper aut plurimum cohereat. Vt sunt concipere & parere, florere & fructum proferrè.

Quotuplicia sunt communiter accidentia?

Duplicia sunt,

Quædam communiter accidentium inueniuntur, quorum vnum semper antegreditur, alterû subsequitur, neque in hoc secundum naturam est defectus: vt in pyro & pomo, prius est frondere quàm florere, & florere quàm fructum proferrè,

Quædam communiter accidentium, licet nõ semper, neq; prorsus necessariò inter se deuincta sint, tamen frequenter admodum, & plurimum alteri alteri connexum est: vt, Bacchanalia celebrari aut enecania, & multos inebriari, aliquos vulnerari.

Quomodo ducuntur argumenta ex communiter accidentibus prioris generis?

Ex prioris generis communiter accidentibus ducuntur argumenta necessaria

Affirmando
&
Negando.

Affirmando quidem per posterius, ad hunc modum: Pomus floret, ergo frondit: item, fructum habet, ergo & flores & frondes habuit: Mulier ista peperit, ergo concepit.

Negando verò argumentatur per prius: vt mulier hæc non concepit, non igitur peperit.

Recita axiomata, quibus eiusmodi argumentationes nituntur.

Communiter accidentium si posterius est, prius fuisse necesse est. Cõmuniter accidentium si prius non fuerit, nec posterius erit.

Quomodo ducuntur argumenta ex communiter accidentibus secundi generis?

Ex communiter accidentibus posterioris generis ducuntur argumenta, non quidem necessaria, sed probabilia duntaxat, hoc modo: Bacchanalia hodie celebrantur, igitur multi inebriabuntur, aliqui vulnerabuntur.

Hic homo molitur quippiam magnæ industriæ, igitur subibit hominum inuidiam, iuxta illud Ecclesiastæ: Omnes labores hominum & industrias animaduerti patere inuidiæ proximi.

Huius generis sunt argumenta, quæ à naturalibus signis & physiognomica

significatiõis sumuntur: vt, mane rubet calum, non erit igitur hodie aura serena.

Hic homo crispus habet capillos, ergo acuti est ingenij.

Argumenta quoque à prodigijs, monstris, aut portentis sumpta, licet nihil certitudinis, & probabilitatis non multum habeant, huc tamen referri solent: quale est, cum argumentamur ex cometa aut alio aliquo portento magnum malum aliquod vel patriæ vel principij imminere.

Quibus axiomatis nituntur argumentationes ex communiter accidentibus secundi generis desumptæ?

Istis:

Ex communiter accidentibus, quæ non necessariò inter se sunt deuincta, si id, quod posterius est, sit, verisimile est, id quod prius est, antecessisse.

Ex communiter accidentibus, quæ non habent necessariam inter se colligationem, si prius est, alterum postea consecuturum est probabile.

Quid obseruandum est in ducendis argumentis ex isto loco communiter accidentium?

Hic obseruandum est, ne argumentum ducamus ex eis, quæ nec semper, nec plerunque, sed vel rarius consequuntur, vel ex eorum genere sunt, quæ Græci ἀδιάφορα, nos indifferentia vocamus; hinc enim suspiciones duntaxat fallaces & odiosæ proficiuntur: vt, cõpium est, ergo adulter: hæc formosa est, igitur & impudica. sunt hæc argumentationes sophisticæ, non dialecticæ, suspiciosi hominis, non viri prudentis.

Quis est vsus istius loci?

Loci à communiter accidentibus vsus latissimè patet: confert in primis non parum in genere iudiciali, ad factum probandum.

In genere demonstratiuo ad laudandum & vituperandum: in deliberatiuo ad hortandum, dehortandum, consolandum, & coniecturas omnis generis acutè prudenterque colligendas.

Ad hæc in rebus naturalibus, ex monstris, ex ostentis, ex solis lunæque defectu, ex stellæ crinitæ aut caudatæ conspectu, populorû aut principum futuras clades, diuinandi artis periti augurari solent: & vt paucis complectar, tota astrologica, chiromantica, & physiognomica ars (si modò ars sit vocanda) rationibus & argumentis ex hoc loco petitis, nititur & constat.

DE LOCIS EXTERNIS ET PRIMUM DE
causa efficiente eiusque effectu.

Quid est causa efficiens?

Efficiens causa est, à qua primò fit motus, vt aliquid fiat.

Quid est effectus cause efficiens?

Est id, quod efficientis cause vi & operatione procreatur.

Quomodo diuiditur causa efficiens?

Causarum effi-
cientium alia

Necessaria, sine qua effectus, cum quo indif-
solubilem habet connexionem, existere ne-
quit: vt solis præsentia super horizontem,
est causa necessaria diei.

Sufficiens tantum, quæ cum non sit necessaria,
sufficit tamen ad effectum procreandum: vt
iugulatio causa sufficiens est mortis, nõ ne-
cessaria tamen, cum etiam ex infinitis aliis
causis mors accidere soleat.

Quomodo argumentandum est à causa efficiente necessaria,
& qui ei respondet effectu?

A causis & effectibus necessariis ducuntur argumenta, tam aic-
tia quam negantia, ad hunc modum:

Sol à nobis abscedit, igitur

Aduesperascit:

Sol nondum exortus erat, cum Troia deuastaretur,

Non est igitur interdiu Troia deuastata.

Ab effectibus: vt, dies fit, igitur sol oritur:

Luna hoc anno non patietur eclipsin, igitur

Non erit hoc anno interpositio terre inter solem & lunam.

Quibus axiomaticis nituntur eiusmodi argumentationes?

Posita causa efficiente necessaria, ponitur effectus eius.

Ablata causa efficiente necessaria, eius effectum quoque tolli
necesse est.

Posito effectu, ponitur & illius necessaria causa:

Ablato effectu, auferitur & eius causa necessaria.

Quomodo ducuntur argumenta à causis sufficientibus & earum effectibus?

A sufficientibus causis, tantummodo aientia, ab earum effectibus
verò, negantia tantum argumenta ducuntur; legitimæ siquidem
sunt istiusmodi argumentationes:

Si hic iugulatus est, interiit;

Si non interiit, non est iugulatus.

Sunt

Sunt præterea alia causarum efficientium genera, in quibus
peculiaris reperitur argumentandi modus?

Sunt; videli-
cet causa

Quæ exprimitur voce facultatem vel habitum
denotante: vt pistos, ædificator.

Quæ exprimitur voce denotante actum: vt, pin-
sens, ædificans.

Quomodo argumentandum est ab his generibus causarum & earum effectibus?

Ex causa, quæ exprimitur voce facultatem aut habitum deno-
tante, rectè concludimus eius effectum esse posse, hoc modo: Si ædi-
ficator est, ædes esse possunt, nisi videlicet aliud sit defectus: item,
ædificator est bonus, igitur ædes possunt esse bonæ.

Ex causa, quæ nomine actum denotante effertur, aut fore, aut
fieri effectum probè concluditur: vt, ædificans est, igitur ædes fiunt:
aut sic, igitur ædes erunt, subaudi, si pergat artifex.

Ex eo autem quod effectus existant, fuisse aliquando causam
firma ratiocinatione concludimus: vt, domus est, ergo ædificans
seu ædificator fuit: item, domus est bonæ, igitur bonus fuit ædifi-
cator. Insuper ex hoc quod effectus fiat, rectè infertur causam effi-
cientem existere: si enim domus fit, necesse est ædificantem esse.

Rectè axiomatica quibus nituntur argumentationes, quæ suam
argumentum seu medium ab his generibus causarum ef-
ficientium & effectuum sunt mutuata.

Axiomata quæ ad efficientes causas pertinent, sunt ista:

Præsentè causa, quæ vim aliquid efficiendi habet, effectus eius
(quantum ad effectricem pertinet partem) esse potest, operante ve-
rò causa efficiente, eius effectum fieri necesse est.

Qualis est facultas & vis in efficiente causa, talem quoque esse
eius effectum probabiliter concluditur.

Quod quidem axioma non modò in his, sed etiam in superio-
ribus cause efficientis generibus locum habet.

Axiomata ad earum effectus pertinentia sunt hæc:

Si fit effectus, causam efficientem fuisse necesse est.

Si fit effectus, causam eius existere necessario consequitur.

Qualia sunt quæ ab efficiente causa proficiuntur, talem quoque
esse vim effectricem eorum, probabiliter colligitur.

DE FINE.

Quid est finis?

Finis est, cuius gratia aliquid fit.

Quomodo ducenda sunt argumenta ex fine?

Ex finis laude aut vituperatione, eius, quod ad finem destinatum
est,

Y

est,

est, laudem aut vituperationem rectè concludimus, ad hunc modum: Si beatitudo est bona, igitur virtus est bona; virtus enim refertur ad beatitudinem consequendam, tanquam ad finem.

Sanitas bona est, igitur amare potionis sumptio bona est: deambulatio quoque post cenam, & alia huiusmodi, quæ ad sanitatem tanquam ad optatum finem destinantur.

Quæ sunt axiomata, quibus veluti basi eadem firmæ, imitantur argumentationes ex hoc loco desumptæ?

Cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est, nisi sit ex eorum genere, quæ per se mala sunt.

Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est.

Quid est effectus finis seu destinatum ad finem?

Est id quod ad finem aliquem destinatur.

Vt deambulatio, quæ causa sanitatis suscipitur, effectus est sanitatis.

Quomodo argumentandum est ab effectu finis?

Ab effectu finis ad finem, ita argumentamur:

Omnia ad iurisprudentiam necessaria, ab homine comparari possunt, igitur iurisprudentia ab homine comparari potest. Omnia ad domus adificationem necessaria haberi possunt, igitur domus extrui potest.

Recita ritus loci canonem.

Quando cunque omnia ad finem aliquem necessario destinata, haberi possunt, ipsum quoque finem obtineri posse, iudicandum est.

Quis est vsus locorum cause efficientis & finis, effectorumque illis respondentium?

Horum locorum varius est & multiplex vsus; nam ad deliberationes plurimum valent, cum in deliberatio genere duo præcipue querantur: Alterum quidem, sit ne utile id de quo deliberatur: alterum verò, an fieri possit. Quorum illud ex fine, hoc verò ex efficiente causa potissimum iudicari debet; nam quicquid utile est, ad aliquod bonum consequendum utile sit oportet.

Et si quid fieri posse contendamus, aptissima erunt ad id demonstrandum, ex facultate causæ efficientis, eiusque effectis ducta argumenta.

Item in demonstratio genere, cum laudare aut vituperare volumus, præcipui loci sunt effecta & finis.

Denique in genere iudiciali, cum de facto & voluntate dubitatur, promuntur argumenta ex fine: vt copiosissime tractat Ludovicus Viues de instrumento probabilitatis.

Certe

Certe in omni genere dicendi non modò efficiens causa & finis, verum etiam reliquæ duæ causæ superius tractatæ, plurimum valent; atque ob id Boëtius omni causarum generi tribuit canonem hunc:

Vnaquæque res ex causa spectari debet.

Hoc est, qualis sit cuiusque rei natura, ex eius causis & inquiri, & statui debet.

Omitto non continendam omnium causarum ad definitiones conficiendas utilitatem, de qua abundè superius egimus, cum libro secundo rationem definiendi traderemus.

DE OPPOSITIS.

Quomodo definiuntur opposita?

Opposita (vt in proximo post categorias tractatu diximus) sunt voces ita inter se repugnantes, vt neutra earum cum alia similem habeat repugnantiam: cuiusmodi sunt, pater & filius, videns & cæcus, albus & niger, homo & non homo.

Quot sunt genera oppositorum?

Quatuor:

{	Relata,
	Contraria,
	Priuantia,
	Contradictoria.

 videlicet

DE RELATIS.

Quomodo ducuntur argumenta à relatis?

Ab affirmatione vnius ad alterius negationem, hoc modo: Augustus fuit Octauij filius, ergo non fuit pater eiusdem.

Quid obseruari debet, quando ducimus argumentum à relatis?

Hic obseruandæ sunt particule (ad idem) & (in eadem re) vnde non sequitur: Hic est pater, ergo non est filius; neque sequitur: hic homo est illo homine superior, ergo non est eodem inferior: qui enim in vno superior est, in altero inferior esse potest. qua de re iucunda est cœcercatio patris & filij apud Gelliū in noctibus Atticis.

Est ne alia ratio argumentandi à relatis?

Est; argumentamur enim & hoc modo: Pater est, ergo filius est: item, Augustus fuit Octauij filius, ergo Octavius fuit pater Augusti.

Denique & hoc modo: Pontius Pilatus damnauit Iesum, ergo Iesus est à Pontio Pilato damnatus.

Recita canones ad quos dirigende sunt argumentationes ex hoc loco relatorum sumptæ.

Vnus est communis omnium oppositorum; videlicet iste:

Y 2

Cui-

Cuiuscunque rei tribuitur vnum oppositorum, ab eadem separatur alterum.

Alter huic loco peculiaris est:

Relata cum sint simul natura, posito vno alterum poni necesse est; & vno sublato, alterum quoque sublatum esse rectè concluditur.

DE CONTRARIIS.

Quotuplicia sunt contraria?

Duplicia, $\left\{ \begin{array}{l} \text{Medium habentia,} \\ \text{Nullum medium habentia.} \end{array} \right.$

Quæ autem contraria medium habere dicantur, & quæ nullum habere medium, superius declaratum est in calce libri secundi sub titulo, De oppositis.

Quomodo ducuntur argumenta ab isto duplici genere contrariorum?

In iis, quæ medium habent ab affirmatione, tantum proceditur ad negationem: vt, Liberalis est, non est igitur avarus.

In ijs verò quæ nullum medium habent, sumpto tali subiecto, quod ad ea suscipienda sit idoneum, bifariam argumentari licet:

Affirmando: vt, Hoc animal est sanum, non est videlicet $\left\{ \begin{array}{l} \text{igitur ægrum;} \\ \text{Negando: vt, Hoc animal non est sanum, igitur est ægrum;} \end{array} \right.$

Quæ sunt regule ad quas diriguntur huius loci argumentationes?

Quando ab affirmatione vnus contrarij, ad negationem alterius proceditur, eiusmodi argumentatio vim suam accipit à communi oppositorum canone iam recitato.

Alterum verò argumentandi genus, à negatione videlicet vnus contrarij medium non habentis, ad affirmationem alterius, hoc nititur axiomate.

Ex ijs contrariis, quæ nullum habent medium, si alterum ab aliquo subiecto, quod ad ipsius susceptionem est idoneum, absit, ei subiecto alterum inesse est necessarium.

DE PRIVANTIBVS.

Quot modis argumenta ducere licet ab ijs oppositis, quæ privantia dicuntur?

Duobus. Prior est omnium oppositorum communis; videlicet ab affirmatione vnus istorum oppositorum ad negationem alterius: vt, Homo cæcus est, igitur non videt.

Alter est non omnium oppositorum communis; nimirum à negatione vnus ad alterius affirmationem procedens: hic tamen notandum est, infirmam esse argumentationem, nisi accipiatur subiectum idoneum, & tempus à natura definitum: vt, Puer iste non potest

potest loqui, & tempus transit à natura constitutum, quo solet loquela donari; igitur mutus est.

Recita canones argumentationum istius loci.

Prior argumentandi ratio fit iuxta communem omnium oppositorum canonem, superius in relatorum tractatione positum.

Alter hac regula dirigitur: Priuantium si vnum subiecto idoneo ad ipsius susceptionem non inest tempore à natura definito, necesse est alterum inesse.

DE CONTRADICENTIBVS.

Quomodo argumentandum est à contradicentibus?

A contradicentibus, quæ Cicero aientia & negantia vocat, affirmando argumentamur & negando, ad hunc modum:

Paulus est sincerus, ergo

Paulus non est non sincerus.

Item: Equus non est homo, igitur

Est non homo.

Huius generis consecutiones suprâ latius perfectiusque tractatæ sunt, initio secundæ partis libri nostri tertij.

Quæ est regula istiusmodi argumentationum?

De quolibet est affirmatio vel negatio vera, de nullo verò simul.

Rata quoque effici potest argumentatio per contradicentes enuntiationes, hoc modo, si hæc vera est:

Milo est absolutus, istam necesse est falsam esse:

Milo non est absolutus, sed hæc argumentandi ratio non huius loci, sed legis contradicentium, est propria; quæ sic habet:

Contradicentes enuntiationes nunquam simul aut veræ, aut falsæ esse possunt.

Est ne alia ratio argumenta ex oppositis ducendi quam quæ modo exposita est?

Aristoteles quendam indicat argumentandi modum in quatuor oppositorum generibus, quem vulgò appellamus consequentiam, è contrario, & in ipso.

È contrario consequentia dicitur, quando non idem oppositorum ordo tenetur in consequente qui est in antecedente, sed ita permutatur, vt subiectum consequentis, prædicato antecedentis, & prædicatum consequentis subiecto antecedentis sit oppositum; vt, Omnis homo est animal, ergo omne non animal est non homo: item, Si homo est, animal est, ergo si non animal est, erit & non homo: rursus, Si quid est homo, ipsum est animal, ergo si quid sit non animal, erit & non homo.

Consequentia in ipso appellatur, quando in consequente idem

oppositorum ordo tenetur, qui est in antecedente; vt subiectum videlicet consequentis, subiecto antecedentis, & predicatum predicato opponatur.

Vt: Omnis prudentia est virtus, igitur ois imprudentia est vitium. Si quis est prudens, idem est virtute pradius; ergo si quis est imprudens, idem est vitiosus.

Porro interdum fit permistio oppositorum diuersi generis inter se: vt si lumen visum oblectat, tenebrae contristant: Iusti in perpetuum viuunt, ergo iniusti in perpetuum moriuntur.

Huiusmodi exempla sexcenta quilibet ex libris cum profanis tum sacris colligere poterit, quae contrariorum inter se contentione, & veluti confictione mirum dictu, quantam vim habeant ad affectus commouendos. vnde vsu harum argumentandi formularum, facile quiuis, maximum esse, intelligit.

DE DISPARATIS SEV DIFFERENTIBVS.

Quae dicuntur disparata?

Disparata dicuntur voces inter se ita repugnantes, vt singule cum aliis quoque similem habere repugnantiam inueniantur.

Vt sunt homo & equus, lapis & planta.

Quomodo sunt argumenta ducenda ex disparatis?

Ex his ducimus argumenta, quemadmodum ex omnibus oppositis, ab affirmatione vnius ad negationem alterius procedendo: vt, Haec fera est leo, igitur non est simia.

Referuntur quoque ad hunc locum istiusmodi argumentationes: In foro est, ergo non est ruri: Illo tempore factum est, igitur non hoc tempore: Id Romae contigit, igitur falso asseris Neapoli contigisse.

A negatione vero ad affirmationem nulla est hic argumentatio.

Quae est regula argumentationum istius loci?

Cuiuscunque conuenit vnum disparatorum, eidem recte negatur alterum.

Quae conditiones sunt obseruandae in hoc genere argumentationum?

In omnibus his oppositorum & disparatorum locis, generaliter obseruandum est, vt opposita seu disparata sint vel praedicata, vel certe praedicatorum partes praecipuae: nam si collocentur opposita ex parte subiecti, non erit firma argumentatio; non enim sequitur:

- Album est, igitur nigrum non est:
- Album est coloratum, igitur nigrum non est coloratum:
- Pater est homo, igitur filius eius non est homo.

Item,

Item, si opposita sumantur tantum vt partes minus principales praedicati, vitiosa similiter erit argumentatio: vt non sequitur,

- Video album, igitur non video nigrum:
- Possideo asinum, non igitur possideo bouem.

Veruntamen si opposita sumantur vt partes principales, legitima efficitur argumentatio: recte enim sequitur a contrariis,

- Hic est homo albus, igitur non est homo niger:
- Hoc est animal sanum, igitur non est animal aegrum.

DE MAIORE.

Quid est maius?

Maius est, quod sua conuictionis cum aliquo, maiorem habet probabilitatem, quam alterum cum eodem, aut cum alio comparatum.

Vt, Hector maius est respectu Aeneae, si vtrunque cum defensione Troiae conferamus: Similiter vir maius est comparatione pueri, si vterque cum gestatione magni oneris conferatur; probabilius enim est eam gestationem viro quam puero conuenire: item puer maius est comparatione viri, si vterque cum tenacitate aut stendi proclinitate conferatur.

Quomodo ducitur argumentum a maiore?

- Mutato subiecto tantum: vt, Hector non poterat Troia defendere, neque igitur Aeneas potuisset: Puer non est imbecillis ad ferendos studij labores, neque igitur vir.
- Mutato praedicato tantum: vt, Exercitus hic non sufficit ad expugnandam arcem parum munitam, non igitur expugnabit munitissimam urbem.
- Vtroque simul: vt, Vir fortis nequit ferre saxum centum pondo, ergo puer non gestabit saxum mille pondo.

Quod est axioma, quo continentur argumentationes medium habentes ex loco maioris assumptionem?

Hoc vno axioma omnes confirmantur:

Si id quod magis videtur, non est verum, neque id quod minus videtur, verum erit.

Aristoteles vero singulis modis singula tribuit axiomata, haec videlicet:

- » Vno de duobus dicto, si cui magis videtur inesse, non inest, nec
 » cui minus videtur inesse, inerit.
 » Duobus de vno dictis, si quod magis videtur inesse, non inest;
 » nec quod minus videtur inesse, inerit.
 » Duobus de duobus dictis, si quod alteri magis videtur inesse,
 » non inest, nec reliquum reliquo inerit.

DE MINORI.

Quid est minus?

*Minus est, quod sua coniunctionis cum aliquo, minorem
 habet probabilitatem, quam alterum cum eodem aut
 cum alio collatum.*

Vt, Aeneas minus est respectu Hectoris, si uterque cum fortitu-
 dine aut protectione Troiae comparatur.

Quot modis argumenta ducuntur ex minori?

Totidem modis quot ex maiori, sed affirmando tantum:

- Tribus vide-
 licet modis, { *Subiecto tantum mutato*: vt, Solus Hungariae rex po-
 terit Turcam reprimere, multo igitur magis
 poterit reprimere Turcam omnium Christiano-
 rum coniuncti exercitus.
Predicatio tantum mutato: vt, Lex permittit Sabbathis
 liberare bouem, ergo & hominem.
Vtroque simul: vt, Christus pro nobis grauissima
 pertulit supplicia, nos igitur modica, propter
 eius amorem ferre debemus.

Quod est axioma, in quo situm est robur eius/modi argumentationum?

Omnes isti modi hoc vno confirmari possunt axiomate:

Si minus probabile verum est, quod probabilius est, verum
 quoque erit.

Secundum Aristotelem verò tribus diuersis modis, tres distin-
 ctæ attribuuntur regulæ, hæc videlicet:

- » Vno de duobus dicto: si cui minus videtur inesse, inest; etiam
 » illi, cui magis videtur inesse, inerit.
 » Duobus de vno dictis: si id quod minus videtur inesse, inest,
 » etiam id quod magis videtur inesse, inerit.
 » Duobus de duobus dictis: si quod alteri minus videtur inesse,
 » inest, & reliquum reliquo inerit.

DE SIMILIBVS.

Que dicuntur similia?

*Similia dicuntur, que cum aliquo tertio collata, similiter
 ad ipsum affecta sunt.*

Hoc

Hoc est, Parem cum eo vel cognationis vel alienationis ratio-
 nem habent: vt corpus hominis & iumentum inter se sunt similia,
 si cum laboribus tolerandis conferantur; nam vtrunque facile &
 sine detractione labores perfert si accedat consuetudo; si verò nõ
 accedat consuetudo, vehemèter ab illis ferendis vitunq; abhorret.

Quomodo sunt argumenta à similibus ducenda?

- Ducuntur { *Affirmando*: vt, Iumentum accedente consuetudine
 ab his argu- { sine detractione, tolerat labores; igitur & cor-
 menta { pus humanum, si longa consuetudine condocce-
 fiat, libenter tolerabit labores.
Negando: vt, Niniuita non perierunt, quia peniten-
 tiam egerunt; neque igitur nos peribimus, si il-
 lorum penitentiam imitemur.

*Quod est axioma, quo nituntur argumentationes ex
 loco similibus depromptæ?*

De similibus idem est iudicium.

Firmè est ista argumentandi ratio à simili?

Similia plus ad illustrandam probationem, quam ad stabilien-
 dam profunt: nam infirma ferè argumenta ab illis ducuntur, cum
 nulla sit tanta similitudo, quæ per omnia conueniat. Itaq; quæ ad-
 modum inter omnes locos, nullus est ad cogendum renitentem
 aduersarium similitudine infirmior; ita nullus est ad obsequentem
 auditorem docendum ducendumq; accommodatior: aperit enim
 rem si rectè adhibeatur, eiusque imaginè quandam animo repræ-
 sentat, & licet assentiri non cogat, avertit tamen quendam dissen-
 tiendi pudorem.

DE PARI.

Quid interest inter locum similibus & parium?

Locus à pari non videtur omnino à loco similibus discrepare:
 vt, Lex est, Qui patrem necasse iudicatus erit, deijciatur in profuè-
 tem: ex qua consequitur, Ergo & qui matrem necasse conuictus
 fuerit, ob par & æquale flagitium parem luet penam.

Que est utilitas huius loci similibus seu parium?

Huius loci magna est utilitas, cum per hunc locum, quod in
 vno est expressum, in pari quoque statuisse leges intelligantur: sic
 in Theologicis controuersis, & aliis cuiusvis generis disceptatio-
 nibus, casus scripto vel præcepto non expressi, ex pari ratione pon-
 derari & iudicari debent.

DE DISSIMILI.

Quæ dicuntur hic dissimilia?

Dissimilia (vt hoc loco considerari debent) sunt, quæ cum re aliqua comparata non similiter ad eam affecta sunt.

Vt, anima hominis & anima bestiarum dissimiles sunt, si cum immortalitate conferantur, quia immortalitas cognata est animæ hominis, non autem animæ bestiarum; rursus, Eadem immortalitas aliena est ab anima bestiarum, non autem ab anima hominis.

Quomodo insinuenda est argumentatio ex hoc dissimilium loco argumentum assumens?

Ad hunc modum, dissimiles sunt vox præceptoris & cæna patrisfamilias; non debet igitur mirum videri, præceptoris vocem perinde multis, vt paucis sufficere, licet id de cæna dici nõ possit.

Quod est axioma, quo nituntur argumentationes ex isto loco desumptæ?

Dissimilium ratio est dissimilis.

ADMONITIO.

Aduertendum est, non tam crebrum esse dissimilitudinis vsum, quam similitudinis; profuerit tamen ex bonis auctoribus similia dissimiliaque excerpere: nam & ad probationem, quæ aliis argumentis facta est, illustrandam, & ad orationem exornandam & locupletandam plurimum conducunt.

DE PROPORTIONE.

Quid est proportio?

Proportio est rationum seu comparationum similitudo.

Profer exemplum argumentationis ex hoc loco desumptæ.

Vt, Quemadmodum se habet nauta ad nauim, ita præfectus reipublicæ ad ipsam rempublicam; sed nauta deligitur, qui peritissimus est, non forte; ergo præficietur reipublicæ, non quæ fors dederit, sed qui est ad reipublicæ administrationem aptissimus.

Item in numeris: vt sex se habent ad quatuor, ita duodecim ad octo; sed ibi est proportio sesquialtera, ergo & hic.

Quo axioma nituntur istiusmodi argumentationes?

De ijs quæ eandem habent proportionem, idem est iudicium.

Quam affert vtilitatem huius loci cognitio?

Multus huius loci vsum est, in æstimandis præmiis ac supplicijs ex æquo & bono; seu iuxta *in iis quæ sunt*, hoc est, æquitatem, de qua latè Aristoteles in quinto Ethicorum: Deinde apud rhetores parabola, apologi, faulæ, exempla historica, & complura alia amplificandi instrumenta, tractantur vberius ex loco proportio-

nis: vt Erasmus docet in copia rerum, & alij nonnulli in amplificandi præceptis.

DE PERMUTATA PROPORTIONE.

Quid est permutata proportio?

Permutata proportio est, quando duarum similium rationum fundamenta inter se, & termini inter se, permiscetur.

Da exemplum argumentationis ex isto loco depromptæ.

Sicut se habent octo ad quatuor, ita se habent duodecim ad sex, scilicet proportione dupla; ergo, vt se habent duodecim ad octo, ita se habent sex ad quatuor, nimirum proportione sesquialtera.

Cuius exempli intelligentiam istud schema sub aspectum subiicit:

Fundamenta	Termini.
8	4
12	6

Rursus, Quemadmodum sese habent nouem ad tria, ita sese habent duodecim ad quatuor, nimirum proportione tripla; ergo quemadmodum sese habent nouem ad duodecim, ita sese habent tria ad quatuor, nimirum secundum proportionem subsesquialteram.

Cuius exempli hoc est schema:

Fundamenta	Termini.
9	3
12	4

Quæ sunt regulæ istiusmodi argumentationum?

Si primi ad secundum, & tertij ad quartum, eadem est ratio, erit & tertij ad primum, & quarti ad secundum ratio eadem.

Rursus: Si primi ad secundum, & tertij ad quartum est ratio eadem, certè primi ad tertium, & secundi ad quartum, erit eadem ratio. quæ regulæ etiam extra numeros locum habent, veluti in hoc exemplo:

Quam rationem habet ignis ad aërem, ita se habet aqua ad terram; ergo sicut se habet ignis ad aquam, ita se habet aër ad terram:

vel, ergo sicut se habet aqua ad ignem, ita se habet terra ad aërem.

Cuius exempli ocularis demonstratio sequitur:

	Fundamenta	Termini.	
1 ^m	Ignis,	Aër,	2 ^m
3 ^m	Aqua,	Terra.	4 ^m

DE AVCTORITATE.

Quid est auctoritas?

Auctoritas nihil aliud est nisi testimonium fide dignum.

Quomodo ducitur argumentum ab auctoritate?

Tantum affirmando: ut natura duce tradunt philosophi morales: Nisi animus fuerit sanatus, nullum unquam fore miseriarum finem; igitur hoc verum est. rursus dicit propheta, Non est pax impijs: item, Impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest; ergo ita se res habet.

Quod est axioma, quo nituntur huius loci argumentationes?

Unicuique erudito in sua scientia credendum est.

Item: Quod omnibus vel pluribus vel maxime sapientibus videtur, ita se habere probabile est, nec sine graui causa ab eorum iudicio est recedendum.

Quotuplex est auctoritas?

Duplex est, $\left\{ \begin{array}{l} \text{Vna diuina, quæ semper manet firma:} \\ \text{Altera humana, quæ plerunque vacillat.} \end{array} \right.$

Cur vno consensu affirmant veteres, vt Aristoteles, Cicero et Quinctilianus, auctoritatis locum ab arte remotum esse, cum non minoris artis sit aptum ex isto loco argumentum, quam ex alijs deponere?

Aristoteles, Cicero, & qui eos secutus est, Quinctilianus, consuetudinem respexerunt iudiciorum, in quibus ea probatio, quæ testibus sit, ad patroni vel oratoris artem non pertinet, quippe quæ ipso tacente peragitur: Nihilominus tamen rectè ad artem iste locus non minus quam ceteri, referri potest, quatenus orator ad suæ sententiæ confirmationem, idoneum aliquod siue humanum siue diuinum producit testimonium, & illustrium scriptorum dictis aut scriptis, suæ orationi pondus, grauitatem atque fidem comparare nititur.

Quis

Quis est vsus huius loci ab auctoritate?

Multiplex & varius est huius loci vsus: Primum in humanis disciplinis, cum aliquis instituendus est, is (vt Aurelii Augustini & verbis & sententia vtar) duplici via ducitur, auctoritate & iudicio seu ratione: & tempore quidem auctoritas, natura verò ratio prior est. Itaque quanuis imperitis adhuc auctoritas videatur esse accommodatior (credere enim, vt Aristoteles in reprehensionibus ait, & indubitam fidem habere eum oportet, qui discere aliquid velit) ratio tamen aptior est eruditis. Auctoritas igitur imperitis adhuc iantum quodammodo aperit doctrinarum, & discentem ducit: ratio autem eodem iam eruditum pressis vestigijs herere facit, & sua luce reconditos scientiarum recessus collustrans, omnia apertius distinctiusque demonstrat.

Præterea, cum in artibus omnibus, tum maxime in grammaticis & theologicis disputationibus, in quibus ferè sola auctoritate pro ratione vitimur, plurimus est huius loci vsus.

Ijs quoque omnibus, qui in iudicijs & causis ciuilibus versantur, vtilissimus est iste locus; nam iudiciales loci à testibus, legibus, institutis maiorum, & consuetudine, omnes ad auctoritatis pertinent locum.

DE TRANSLATIONE.

Quid est translatio?

Translatio est verbi à propria significatione, ad impropriam, propter rerum significatarum similitudinem accommodatio.

Que argumentatio dicitur esse sumpta ex translatione?

Ex translatione propriè argumentamur, cum nomen aliquod per metaphoram transfertur, & deinde ex re, non quam eo in loco, sed quam propriè significat, ducitur argumentum: vt ignis non potest celari, nam suo lumine semper se prodit, ergo neque amor celari potest: sic Paris ad Helenam,

Quis enim celauerit ignem,

Lumine qui semper proditur ipse suo?

Ibi ignis pro amore ponitur, sed non ab amore, verum à natura ignis, ducitur argumentum, cum dicit, Lumine qui semper proditur ipse suo, tanquam de vero igne loquatur.

Item: Leo rugiens est timendus, ergo & diabolus: Paterfamilias habendus est in pretio, ergo & Deus: Cani fidendum non est, ergo nec assentatori.

Quid

Quid est translatio generatim accepta?

Est cum verbum aliquod a propria & genuina significatione ad alienam, vel ornatus, vel necessitatis, vel alia de causa transfertur.

Quomodo argumentari oportet a loco translationis generatim acceptae?

Firma & legitima ex hoc loco est argumentatio, quae a translationo nomine ad proprium, vel contra, progreditur.

Vt si quis talem conficiat argumentationem: Caecus est amor, igitur qui amant, iudicandi vim impeditam & obscuratam habet.

Quibus regulis huius loci argumentationes diriguntur?

Quod cuiquam conuenit sub nomine translationis, idem conuenit sub nomine proprio, & contra.

Quis est vsus translationis?

Translationis generatim acceptae vsus, tam late patet, quam tropi rhetorici extenduntur, praecipue metaphora & allegoria; quas figuras in literis sacris esse constat creberrimas: In exornanda vero rhetorionis scolis, elocutionisque schematibus oratione, quodcunque genus causae tractetur: primas translationem tenere, nemo est doctorum hominum, qui neget; quapropter magnopere expedit, iuuentutem in hac excolenda diligenter exerceri.

DE LOCIS MEDIIS ET PRIMVM DE coniugatis & casibus.

Quae sunt coniugata?

Coniugata sunt abstractum & alia vox eiusdem significationis ab eo deriuata & deducta.

Cur haec dicuntur coniugata?

Quia eidem quasi iugo astricta tenentur, quod eandem habeant principalem significationem: vt, sapientia, sapiens, & sapienter.

Quomodo definiuntur casus?

Casus sunt plures voces eiusdem principalis significationis ab eodem abstracto deriuatae.

Cur istae voces appellantur casus?

Quia per quandam deflexionem cadunt ab eodem abstracto: vt, iustus & iuste, a iustitia.

Quae differentia sapennumero tamen confunditur: vt apud Ciceronem, qui locum a casibus non distinguit a coniugatorum loco, sed illum sub hoc comprehendit.

Quomodo

Quomodo argumenta ducuntur ex coniugatis & casibus?

A casibus & coniugatis bifariam ducuntur argumenta, tum aientia tum negantia, per praedicata laudem aut vituperium significantia, interdum per alia:

Subiecti ratione tantum: vt

Iustitia est laudanda, ergo Iustus est laudandus:

Iustitia non est vituperanda, ergo Iustus non est vituperandus:

Obedientia sancta est, igitur Sanctum est obedire.

Videlicet,

Subiecti & praedicati ratione simul, idque a duobus concretis ad duo abstracta; vel a duobus abstractis ad duo concreta, affirmando & negando:

Vt, Currrens mouetur, ergo cursus est motus: Item, Album est coloratum, ergo albedo est color: Et contra, Cursus est motus, ergo currrens mouetur: Albedo est color, ergo album est coloratum.

Quae conditiones sunt in hoc genere argumentandi obseruandae? Hic obseruandum est, vt euentur praedicatioes per accidens: non enim sequitur,

Album est dulce, ergo albedo est dulcedo: Nec contra, Albedo non est dulcedo, ergo album non est dulce. A casibus similiter ducimus argumenta: vt, Currere est moueri, ergo currrens mouetur.

Reita axiomata, quibus nituntur argumentationes ex his locis coniugatorum & casuum desumptae.

Quod vni conuenit coniugatorum, & alteri conuenit. Item: Coniugatorum in eo quod coniugata sunt, vna est eademque natura.

Si coniugatorum vnum vni conuenit, & alterum alteri conuenit.

Casuum in eo quod casus sunt, eadem est natura.

DE DIVISIONE.

Quid est diuisio?

De diuisione quid sit, & quid in ea sit obseruandum, quas partes & quem vsum habeat, abunde dictum est, cum ageretur de ratione diuidendi.

Quomodo

Quomodo à diuisione ducuntur argumenta?

A diuisione ducuntur argumenta:

Primo, à negatione vnius membri aut plurium, sed non omnium, ad affirmationem membri non negati: nam cum de aliquo dicitur diuisum, & negantur omnia membra diuidentia vno excepto, tum id quod reliquum est, affirmabitur de eodem in consequente: vt, Omne animal aut est sanum aut ægrum: Paulus est animal, & non est æger, ergo est sanus.

Secundo, ab affirmatione vnius membrorum diuidentium ad negationem alterius vel aliorum: vt, Animalium aliud sanum, aliud ægrum; sed Paulus est sanus, ergo non est æger.

Que sunt axiomata eiusmodi argumentationum?

Cum quo conuenit diuisum, cum illo necesse est aliquod membrorum diuidentium conuenire.

Cui conuenit vnum membrorum diuidentium, ab eodem reliqua omnia remoueri necesse est, quorum omnium ratio manifesta est ex conditionibus perfectæ diuisionis.

APPENDIX QUORVNDAM LOCORUM ex Aristotele.

Solent ijs locis, quos hactenus explicuimus, alios quosdam ex Aristotelis doctrina adiungere, quorum primus est à comparatiuo ad positiuum, qui vulgò dicitur locus à magis ad simpliciter, & contra: Alius, à binis posituiis ad binos comparatiuos & superlatiuos, & contra: Tertius denique, ab appositione; de quibus omnibus, vt eorum postulat facilitas, breuissimè agemus.

Quomodo argumentari oportet à comparatiuo ad positiuum?

A comparatiuo ad positiuum solum affirmando argumentamur.

Vt: Virgilius doctior poëta est Horatio,

Ergo Virgilius est doctus poëta.

Mel dulcius est lacte, igitur mel dulce est.

Que est regula huius generis argumentationum?

De quo comparatiuus propriè acceptus verè dicitur, de eo & positiuum dici necesse est.

Diximus autem [propriè acceptus] quòd ex comparatiuo impropiè sumpto positiuum inferre non liceat: vt ex ista vitiosa ratiocinatione liquet, Mare Caspium (teste Q. Curtio) dulcius est cæteris

cæteris maribus, igitur mare Caspium est dulce; in qua, dulcius, non propriè, sed pro minus amaro accipitur.

Quomodo argumentandum est à positiuo ad comparatiuum?

A positiuo ad comparatiuum arguètur amur solum negãdo.

Vt: Zoilus non fuit doctus poëta,

Ergo non fuit doctior poëta Homero.

Que est norma huiusmodi argumentationum?

De quo positiuus non dicitur, nec comparatiuus.

Habent ne isti loci cum aliquibus superioribus affinitatem?

Habent, eamq; maximã: Prior cum loco à parte in modo ad totum, siue à specie ad genus: alter eòrã, cum loco à toto ad partem. Nam re vera comparatiuus cum positiuo collatus, species quædam est, seu vox minus communis; idq; magis apparet, si comparatiuus per aduerbium magis efferatur.

A BINIS POSITUIS AD BINOS comparatiuos & superlatiuos.

Quomodo duci debent argumenta à binis posituis ad binos comparatiuos & superlatiuos?

Hoc modo: Quod bonum est, iusta ratione diligitur, ergo quod melius est, ratione iustiori diligitur; & quod optimum est, iustissima diligitur ratione.

Obedire sanctum est, ergo magis obedire sanctius est, & maximè obedire sanctissimum est.

Recta exemplum aliquod argumentationis, in qua proceditur à duplici comparatiuo ad duplicem positiuum respondentem.

Vt: Quod est honestius, laudabilius est; igitur quod est honestum, laudabile est.

Profer exemplum argumentationis à duplici superlatiuo ad duplicem positiuum progredientis.

Vt: Quod est turpissimum, maxima vituperatione dignum est; ergo quod est turpe, magna vituperatione dignum erit.

Que sunt conditiones hic obseruande?

In locis iam expositis vtendum est eiusmodi enuntiationibus, quarum subiecta & prædicata naturalem & necessariam inter se habeant connexionem: nec enim sequitur, Qui doctus est, probus est; ergo qui doctior, magis est probus; & doctissimus, maximè probus erit.

Quo axioma nituntur eiusmodi argumentationes?

Quæ inter se coherent in posituis, eandem quoque coherentiam in comparatiuis & superlatiuis retinent, & contra.

Est ne alia ex positivis ad comparatiuis superlativisq; probandos, & contra, ex comparatiuis superlativisq; ad positivis inferendos, argumenta ducendi ratio?

Est: nam positivus ad comparatiuum & superlativum relatus, totius in modo; & vicissim comparativus & superlativus ad positivum relatus, partis in modo, vim naturamque obtinet: proinde quomodo ex toto in modo ad eius partem probandam, ita ex positivo ad comparativum superlativumque statuendum, argumenta ducuntur: Et rursus, quemadmodum ex parte in modo ad eius totum, ita ex comparativo & superlativo, ad eorum positivum, ratiocinatio est instituenda; firma enim est ista argumentatio: Omnes docti censent voluptati honestatem esse preferendam, igitur etiam doctissimi quique idem iudicant.

Item ista: Sapientissimi quique afferunt solem multis partibus terra esse majorem, igitur aliqui sapientes idem existimant.

DE APPOSITIONE SEU ADIECTIONE.

Profer huius loci exemplum.

Ignis ad motus aquae, ipsam calfacit,

Ergo ipse calidus est.

Item in moralibus:

Theophrastus ex coniectu & consuetudine Aristotelis, factus est probus & eruditus philosophus, ergo Aristoteles probus & eruditus philosophus erat.

Ad quem vanorem diriguntur huius generis argumentationes?

Quam sibi qualitatem contrahit res una ex alterius commercio & coniunctione, eandem quoque in altera re fuisse, consequitur.

Alij ex Aristotele sic dicunt: Si una res ad alteram adiecta eam facit bonam aut albam. &c. quae adiecta bona erit & alba, quale etiam totum reddidit.

Quis est communis omnium locorum usus?

Maximus est usus maximaque utilitas istorum locorum, idque vel hinc facile conici potest, quod pari cura atque diligentia à dialecticis & rhetoribus de locis praecepta tradita esse videamus; necessitate utrosque ad id faciendum compellente: orationis enim & argumentationis; quae duo propria sunt eorum opera (in quibus perficiendis atque limandis uniuersa eorum ars & industria versatur) tota vis & praecipua laus ex rationum momentis, quae ex locis commodissime sumuntur, pendet.

Quocirca non immerito Antonius in secundo libro de oratore, censet dandam esse operam, ut quemadmodum scribentibus vitro

vitro se figurae ingerunt literarum, ita oculis se offerant loci, nec procul nec diu quaesiti, statimque ostendant, quid in medium proferri maxime conueniat.

Nulla enim de re dici, de nullo scripto recte iudicari potest, nisi referat se animus ad hos locos, eosque tanquam certos quaesire rationis indices sequatur: nam sicut piscator, venator, & auceps, certos quosdam definitosque locos habent, in quibus, & si non semper, saepe tamen quaesitam feram inveniunt; ita dialecticus superius declaratos locos cognitos habeat oportet, è quibus, tanquam è latibulis quibusdam, argumenta in rem omnem & ipse eruere & ab alijs eruta agnoscere possit.

Porò de vero usu & eximia locorum utilitate eruditissime describit Rodolphus Agricola libro primo De inuentione dialectica, sub finem capitis primi, ubi sic scribit:

» Cum nulli dubiae rei queat ex se constare fides, sed ex alijs quibusdam notioribus atque magis exploratis, de vnoquoque certitudinem colligamus necesse est: iamque alij mentis acumine freti, vberius expeditiusque argumentum ad faciendam fidem excogitant; alij contra hebetiore mentis vi, ad rerum obtutum caligent, & vel nihil, vel serò, quid quaque de re dici possit, inuenire queant, vtilissimum videntur fecisse, qui sedes quasdam argumentorum (quos locos dixerunt) excogitauerunt, quorum ad monitu velut signis quibusdam circumferemus per ipsas res animum, & quid esset in vnaquaque re probabile aptumque instituto orationis nostrae perspiceremus; vtilem autem esse hanc locorum rationem apparet, tum magna parti humanorum studiorum: quandoquidem pluraque in ambiguo haerent, & dissentium certaminibus sunt exposita: Tum, verò eis praecipue confert, qui tractant illa, quorum nullae traditae sunt artes: dico, qui consilio rempublicam gubernant, quos de pace, bello, ceterisque civitatis negotiis in rem praesentem, saepe Senatus, saepe populo, fidem facere oportet; qui que in iudicijs item accusare, defendere, petere, abnuere: qui que populum docere iustitiam, religionem, pietatem in professo habent: & mox addit, Nec instruere solum os facultas ista, & tantum dicendi copiam subministrare, sed providentiam animi, & recte consulendi quoque aperire viam videtur. Quando non alia re prudentiam constare apparet, quam perspicere, quid in quaque re sit positum, & consentanea repugnantiaque, & quo quidque ducat, quidque evenire possit, colligere. Hoc autem ipsum confirmat, statim subiecto

„ exemplo de Cicerone & Demosthene, quibus prudentiæ confi-
 „ lijque laus, vel ab æmulis est concessa, quod quæ dicebant in
 „ senatu, in foro antea prudenter (adminiculo scilicet locorum)
 „ cogitassent: nam dicere (inquit) prudenter, nisi qui prudenter co-
 „ gitarit, non potest.

Constat igitur hanc locorum dialecticorum facultatem phi-
 losopho, oratori, dialectico, & omnibus insuper, qui vel aperta ora-
 tione disserunt, vel tacita meditatione in quaestione aliqua tractân-
 da versantur, non vtili modò, sed planè necessariam esse. Dili-
 genter ob id in hanc dialecticæ partem omnibus, qui ad præstan-
 tissimos iucundissimosque dialecticæ fructus percipiendos aspi-
 rant, incumbendum est, & assiduo vsu atque exercitatione huius
 partis confirmanda cognitio, ad quam consequendam plurimum
 etiam profuerit diligenter nauasse operam in argumentationibus
 probatorum scriptorum ad suos locos reuocandis. Quod quo-
 modo sit faciendum, tradit Rodolphus secundi libri capite deci-
 monono.

Nec minus vtile fuerit iuxta eiusdem consilium & doctrinam
 locis probè cognitis, plurimas res, de quibus fortè aliquando di-
 cturi sumus, per suos deducere locos, & quid ex singulis locis de
 iis dici queat, studiosè diligenterque expendere: vt autem rem ali-
 quam ita describere rectè quis possit, prius omnem eius naturam
 proprietatemque ex penitioribus artium penetralibus, perspectam
 habeat oportet: Reliquæ enim artes materiam inuentioni præbent.
 Dialectica verò inueniendi docet rationem. De quibus omnibus
 copiosè agit idem Rodolphus, libri iam citati capite vicefimo.

Potro, vt non modò verbis, sed etiam re ipsa locorum com-
 mendemus vtilitatem, quantum proficiat loci tum ad rationum fir-
 mitatem inueniendam, tum ad orationis copiam efficiendâ, vnus
 thematis fusiori explicatione, variis ex locis collecta ostendere ni-
 temur. In qua themâ ipsum, non quidem iisdem verbis, quibus
 propositum fuerit, ieiunè & superstitiosè repetemus; sed probato-
 rum scriptorum more, sententia eius fideliter conseruata, varia &
 multiplici concludendi ratione, rædio lectoris occurrere studebi-
 mus: Nec etiam vsitatoribus & frequentioribus (qui à nobis antè
 expositi sunt) argumentorum ex locis ducendorum modis, ita eri-
 mus alligati, quin alios quoque non spernendos, si nostro seruiât
 proposito, amplectamur: quod vbi sit factum, haud difficulter at-
 tentus senserit lector: Sit igitur exempli causa istud thema:

Homo diligenter virtutem colere debet.

In

In aliqua oratione, concione aut epistola latius explicandum.
 1 Primum ea argumenta, quæ subiecti consideratione à locis
 suppeditantur, erunt colligenda.
 2 Deinde ad eas probationes, quæ attributi respectu ab iisdem
 locis subministrantur, progredi debet oratio.
 3 Et postremo ad eas rationes, quæ ex locis, vtriusque & subiecti
 & attributi respectu eliciuntur, veniendum erit, ad eum qui sequi-
 tur modum.

PRIMO:

*Argumenta, ex locis ad propositum thema probandum idoneis, subiecti con-
 sideratione deprompta.*

EX DEFINITIONE.

Homo animal est nobilissimum, rationis atque consilij parti-
 ceps, & ad diuini numinis similitudinem creatum; maximè igitur
 decet, vt eius vita in omnibus suis partibus virtute atque probita-
 te, quæ ad amulsum cum recta ratione conueniunt, sit exornata.

Eadem argumentatio simpliciter & scholarum more sic effertur:

Animal rationis particeps decet studium virtutis, igitur homi-
 nem decet studium virtutis.

EX INTERPRETATIONE SEV ETYMOLOGIA.

Creaturam ex humo, id est, ex limo terræ creatam, maximè de-
 cet supercilio demisso, atque omni fastu, inaniq; arrogantia; tu-
 more deposito, præceptis Dei creatoris sui obtemperare, & eius le-
 gem studiosè atq; religiosè seruando, virtutem colere; Hominem
 igitur hoc vili humilique principio ortum, maximè decet omni
 fastu, & inani arrogantia; tumore abdicato, ad diuinam legem
 seruandam virtutemque colendam, omnem suam operam atque
 studium conferre.

Simpliciter verò & scholarum more sic eadem argumentatio effertur:

Animal ex humo, seu limo terræ creatum, debet præceptis crea-
 toris sui parère, igitur homo debet præceptis sui creatoris parère.

EX MATERIA.

Homo instar mutorum & stupidorum omniq; sensu vacan-
 tium corporum, ex quatuor constat elementis; vt omnes medicinæ
 & naturalis philosophiæ asserunt magistri: quapropter non super-
 be, non arroganter, sed modestè, submissè, humaniterque in om-
 nibus suæ vitæ partibus, sese homo suæ conditionis memor gere-
 re debet.

Simpliciter & scholarum more sic effertur:

Homo conflatus est ex vili & communi cum inanibus corpori-
 bus

bus materia; ergo, animi summissio & obedientiæ virtus maximè illum decet.

EX FORMA.

Quandoquidem inter omnes constat, & omnium inde ab initio mundi seculorum, fide atque consensu firmata sententia est, hominem immortali & æternæ felicitatis capaci animo, diuina bonitate atque ordinatione præditum esse: Cæcus sit oportet, qui non videat omnes labores atque conatus hominis, ad virtutes comparandas, quibus ad cælestem vitam æternamque beatitudinem peruenitur, esse referendos.

Simpliciter verò & scholarum more sic efferreretur:

Homo constat ex animo æternæ felicitatis capaci; igitur virtuti, qua ad illam felicitatem peruenitur, diligenter studere debet.

EX GENERE.

Generi animalium omni est à natura tributum, vt se saluum & quam optimè affectum, esse velit; homini ergo studium virtutis, qua vna & optimè affectus in præsentis vita esse, & in sequenti æternæ salutis præmium consequi potest, non modò decens atq; cõueniens est, verum etiam naturale.

Simpliciter verò & scholarum more sic efferreretur:

Omne animal quærere debet quod suæ naturæ cõueniens est; igitur homo quærere debet virtutem, quæ ipsius naturæ maximè cõuenit.

EX SPECIE.

Et diuites & pauperes, & iuuenes atque senes, viri item atque mulieres, cuiuscunque sint ordinis aut conditionis, ad rectè laudabiliterque vitam instituendam virtutis adminiculo opus habent; vniuersis igitur hominibus, ad rectè pieque viuendum, virtus est necessaria, eiusque studium solitè diligenterque amplectendum.

Simpliciter verò & scholarum more sic efferreretur eadem ratiocinatio:

Diuites & pauperes debent studere virtuti, ergo homines debent studere virtuti.

EX COMMVNITER ACCIDENTIBVS.

Absoluto vitæ præsentis breui curriculo, omnium dictorum, factorum, atque cogitatorum ante tribunal summi iudicis, Dei, rationem quilibet homo reddere debet, accepturus pro rectefactis quidem amplissimam mercedem, pro peccatis verò digna supplicia; igitur homini dum viuunt, declinatis vitis, omni studio virtutes, vnde rectefacta promanant, amplectendæ sunt atque colendæ.

Simpliciter

Simpliciter verò & scholarum more sic efferreretur:

Reddenda est aliquando acerrima ratio totius antea actæ vitæ, & pro ea siue rectè siue perperam acta, merces digna recipienda; ergo, vitatio peccatorum & virtutis studium, meritò illud tempus antecedere debent.

EX CAUSA EFFICIENTE.

Quandoquidem à summo Deo, omnis bonitatis, excellentiæ, atque virtutis auctore, & exemplari perfectissimo, creatus est homo, ita vt etiam ad eius imaginem sit formatus, summo opere decet hominem sui creatoris excellentiam quatenus potest imitari, & eius speciem aliquam atque similitudinem, in sua vita piè, sanctè, laudabiliterq; instituenda, virtutibusque exornanda, repræsentare.

Simpliciter verò & scholarum more sic efferreretur:

Deus est optimus, igitur homini, qui est eius effectus, maximè cõuenit bonitas.

EX FINE.

Eius beatitudinis, ad quam humanum genus conditum esse & prophetica & apostolica passim restatur scriptura, tanta est magnitudo & excellentia, vt eam nemo in ista mortali vita, non modò verbis explicare, sed ne cogitatione quidem comprehendere possit; homini ergo eiusmodi ineffabilem beatitudinem creato, nihil atque cõuenit atque virtutis (vnde omnis bonitatis & excellentiæ splendor eluceat) studium assiduaque meditatio.

Simpliciter verò & scholarum more sic efferreretur:

Æterna beatitudo res est longè optima, ergo homo, cuius talis est finis, bonus esse debet.

SECUNDO:

Argumenta attributi respectu, ex locis ad propositum thema probandum idonea, desumpta.

EX DEFINITIONE.

Magnam diligentemque operam meritò homines ponere debent in eo habitu sibi comparando, qui honestas, laudabiles, deoq; gratas actiones reddit iucundas, faciles, atque stabiles; magnam igitur diligentemque operam in virtute (vnde tam præstantes nascuntur fructus) comparanda atque colenda, meritò homines ponere debent.

Simpliciter verò & scholarum more ita eadem ratiocinatio efferreretur:

Homo debet studere tali habitui, vnde honestæ, iucundæ, & stabiles profuunt actiones; ergo virtuti homo studere debet.

EX DESCRIPTIONE.

Eam rem summa diligentia omniq[ue] conatu sectari decet homines, quæ sibi non vanam neque breuem, sed veram sempiternamq[ue] & apud homines & apud Deum parit gloriam; ad virtutem igitur, quæ istud præstat, comparandam, omni studio atque vigilantia homines contendere debent.

Simpliciter & scholarum more sic efferretur eadem argumentatio:

Ea res, quæ homini gloriam sempiternam parit, apud Deum & apud homines, est studio digna; igitur virtus est studio digna.

EX INTERPRETATIONE SEV ETYMOLOGIA.

Cum nihil aliud sit virtus, si nominis origo atque ratio diligentius inspiciatur, quam eximia quædam animi affectio, atque excellentia viro digna, dubitandum non est, quin grauissimè peccent, totoq[ue] cælo aberrant, qui re tam illustri, & homini vsq[ue] adeo decora prætermissa, in diuitijs aut voluptatibus corporis vndequaue conquirendis, omne suum studium & operam ponunt.

Simpliciter verò & scholarum more idem ad hunc modum diceretur:

Hominem decet excellentia viro digna, ergo hominem decet virtus.

EX GENERE.

Perspicuum est, homini ad eas res omnes, quibus humana natura excolitur atque perficitur, consequendas studiosè incumbendum esse: Constat quoque in eiusmodi rebus principatum tenere virtutem, quippe qua & mens ad veritatem cernendam illustratur, & voluntas ad honestatem amplectendâ inducitur; planum igitur est, omni ope, omni conatu atque diligentia ad virtutem comparandam, homini enitendum esse.

Simpliciter verò & scholarum more idem sic efferretur:

Homo eniti debet, vt eas res omnes sibi comparet, quibus sua natura perficitur; igitur homo eniti debet, vt sibi virtutem cõparet.

EX SPECIE.

Fortitudinis atque temperantiæ studium omnibus ex æquo conuenit, imò necessarium est, quòd hæc à cupiditatum impetu, illa verò à mortis terrore hominem vindicet, quòdque sine hac vita honesta, sine illa verò mors laudabilis esse non possit: vnde perspicuè liquet, quanta necessitas virtutis parandæ atque colendæ, hominibus incumbat, quippe quæ & vitam ipsorum decoram atq[ue] laudabilem, & mortem præclaram gloriosamq[ue] reddit.

Simpliciter

Simpliciter verò & scholarum more idem argumentum sic explicaretur:

Homo diligenter colere debet fortitudinem & temperantiam, igitur homo diligenter virtutem colere debet.

EX CORRPTIONE SEV INTERITV.

Virtutis extinctio plurimorum maximorumq[ue] est causa malorum, etenim virtutis luce extincta, maximis continuo tenebris animus circumfunditur, ita vt neque quid honestum, neque quid vile aut noxium sit cernere queat: qua ratione fit vt erret, allucinetur, & in fœdissima prolabatur vitia, quæ sua lue ita totam infelicis hominis vitam inquinant, vt eam Deo hominibusq[ue] abominabilem reddant: Ex quo facile quiuis intelligat, quàm præclara res sit virtus, quantoq[ue] studio sit omnibus colenda.

Simpliciter verò & scholarum more idem sic efferretur:

Virtutis extinctio est mala, igitur virtus est bona studioq[ue] digna.

EX V S V.

Virtutis munus est, vt per eam homines vitam degant laudabilem, sanctam, gloriosam & Deo cælitibusq[ue] omnibus acceptam, qua nihil in præsentis seculo mortali creaturæ maius optabiliusq[ue] accidere possit: vnde palam est, virtutem rem esse longè præstantissimam, & talem in quam omnes suas curas, cogitationes atque conatus homines conferre debeant.

Simpliciter verò & scholarum more idem sic efferretur:

Virtutis vsus (videlicet laudabilis moderatio vitæ humanæ) bonus est, ergo virtus est bona.

EX COMMVNITER ACCIDENTIBVS.

Serenitatem atque tranquillitatem suæ conscientia, amcenuq[ue] & placidum animi statum, omnes vehementer optant, nec immerito: qui enim intra setumultuantium cupiditatum, & in contrarias partes rapientium cogitationum fluctibus iactatur, nã ille luctuosissimam infelicissimamq[ue] vitam degit: quapropter nullum laborem, nullam molestiam recusare deberent mortales: quò virtutem morumq[ue] integritatem, cuius serenus ille, amcenus & placidus animi status comes est indiuiduus, adipisci possent.

Simpliciter verò & scholarum more sic idem argumentum explicandum foret:

Tranquillitas conscientia optanda est homini; igitur virtus, quam illa tranquillitas comitatur, est optanda homini.

EX CAUSA EFFICIENTE.

Cum ea sit natura atque ratio virtutis, vt ad eam vel assequendam

dam vel exercendam humanæ vires sint infirmæ, nec angelicum sufficiat auxilium, sed Deo ipso vel auctore vel adiutore sit opus; admiranda sit oportet virtutis dignitas & excellentia, dignissimaq; ad quam adipiscendam toto pectore, toraque mente homines incumbant.

Simpliciter verò & scholarum more sic eadem ratiocinatio effertur:

Deus omnis excellentiæ & perfectionis fons vberimus, est causa virtutis, ergo virtus à tali causa profecta res est eximia studioq; digna.

EX EFFECTV.

Honorem & gloriam semper mortales summopere sunt admirati, nec immerito; sunt enim res amplissima maximeque momenta, præsertim si non modò humano, sed etiam diuino tribuantur iudicio: virtus igitur, vnde tam præclari fructus percipiuntur, maxime ab omnibus studiosissimeque coli debet.

Simpliciter verò & scholarum more sic idem explicaretur argumentum:

Virtutis effectus (scilicet honor verus & solida gloria) bonus est & expetendus, igitur virtus bona est & expetenda.

EX FINE.

Cùm neque præstabilius neque optabilius aut dici aut cogitari quicquam possit summa sempiternaq; felicitate, omnibus desideratis cumulata bonis, & nullis odiosis permixta malis: quis dubitet quin virtus, cui talis felicitas, finis & præmij loco propoſita est, inter præsentis vitæ bona principatum obtineat, dignissimaq; sit, in qua cæteris rebus postpositis, omnes hominis curæ, vigiliæ, atque conatus elaborent.

Simpliciter & scholarum more sic eadem ratiocinatio effertur:

Finis virtutis (videlicet æterna felicitas) est bonus & optabilis, ergo virtus bona est & optabilis.

T E R T I O.

Argumenta subiecti & attributi simul respectu, ex locis ad propositum thema probandum idoneis, ducta.

EX MINORI.

Videmus pæssim homines, vt suum corpus tueantur, & omnia ab eo nocumenta, inprimisque morbos, & mortem repellant, maximam adhibere diligentiam, nullos detrectare labores, nullisque parcere sumptibus; quanto igitur magis in comparandis virtutibus, in quibus animi sanitas & hominis vera valetudo atque vita propoſita est, mortalium curæ atque cogitationes euigilare debent.

Simpliciter

Simpliciter verò & scholarum more ita eiusdem argumenti vis explicaretur:

Homines sanitatem sui corporis diligenter curare debent; ergo homines sanitatem animi sui, quæ in virtute posita est, diligenter curare debent.

EX SIMILI.

Quemadmodum corporis pulchritudo, hominum oculis corpus commendat, ita morum probitas atque virtutum decus, oculis diuinæ Maiestatis animum hominis reddit acceptum: sic igitur illi, qui hominibus placere student, in corpore ornando maxime diligentiâ, ita illos qui Deo grati esse desiderant, (omnes autem desiderare debent) in animo excolendo, virtutibusque decorando, quàm diligentissimè elaborare oportet.

Simpliciter verò & scholarum more sic idem effertur:

Homines, si hominibus placere velint, corporis ornandi curam habere debent igitur, homines, si Deo placere velint, animi virtutibus ornandi curam habere debent.

EX AVCTORITATE.

Diuerſe à malo (inquit regius propheta David psalm. 34) & fac bonum; Michæas quoq; propheta in eandem scribens sententiam, ait cap. 6. Indicabo tibi o homo quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te; vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo. Quibus verbis nihil aliud volunt diuini prophætæ, nisi omne virtutum genus, cæteris omnibus rebus postpositis, & vitijs sollicitè declinatis, omni diligentia atque vigilantia hominibus esse colendum: si ergo homines ad sanctæ & diuinitis per prophetas traditæ doctrinæ normam, suos mores dirigere atque cõformare velint (nolle autem sine grandi scelere non possunt) ad virtutes comparandas exercendasque, toto pectore, omnique studio incumbere debent.

Simpliciter verò & scholarum more sic eiusdem argumenti vis effertur:

Deus per Dauidem & Michæam prophetam dicit, virtutes hominibus esse colendas; ergo virtutes hominibus sunt colendæ.

Cæterum qui hanc præclaram orationis, locorum adminiculo, dilatandæ facultatem adipisci volent (omnes autem qui ad alicuius disciplinæ excellentiam aspirant, velle debent) multum acriterque sese in variis thematis, ad nostri exempli, vel alterius, si quod melius fuerint nacti, similitudinem tractandis, exercere debebunt.

Generalis

Generalis eorum omnium comprehensio, quæ
in quinto libro sunt explicata.

Demonstrativus, ex primis & veris constans.

SYLLOGISMVS

Dialecticus, ex probabilibus, cuius materia est duplex,

Litigiosus,

Pseudographus.

Remota,

Vno modo,

Terminus,
Proprium,
Genus,
Accidens.

Altero modo, Argumentum, quod suppeditant, maxima ex parte loci dialectici; quorum schema initio secundæ partis huius libri positum est.

Propinqua,

Propositio dialectica,

Problema dialecticum, sub quo continetur positio.

LOGICES

LOGICES

LIBER VI.

DE ELENCHIS SOPHISTICIS ET RATIONE DIS-
SOLVENDI VITIOSA ARGUMENTATIONVM
GENERA.

ET VS ET vulgare dictum est, Contrario-
rum eandem esse disciplinam: sunt enim ferè
de contrariis contraria præcepta. Quare post-
quam supra ratio tradita est & inveniendi ve-
ra argumenta & inuenta rectè connectendi,
novis minimè opus videtur præceptis ad iudi-
canda dissoluendaque vitiosa: Tantùm hoc
monendi sunt iuniores, vt in iudicandis vitiosis argumentationum
generibus, totam superiorem dialecticæ partem intueantur, & om-
nia ad regulas ibi positas exigant: nam cum viderint, à quibus re-
gulis eiusmodi captiosæ argumentationes recedant, facile earum
vitia deprehendent, deprehensaque confutabunt.

Cuius rei promptissimam facultatem diligenti & assidua exer-
citatione consequi possunt: neque est quòd quemquam deterreat
labor, tanta præsertim utilitatis magnitudine proposita.

Hac enim exercitatione augetur prudentia, & acuntur discen-
tium ingenia, vt rectius & celerius videant, in qua parte argumen-
tationis sint vitia: deinde in tota vita, in omni sermone & collo-
cutione adfert hæc consuetudo amorem veritatis, odium cauilla-
tionis, & maximam in explicandis controuersijs dexteritatem.

Existimandum igitur est, hanc doctrinam dissoluendi vitiosa
argumenta à doctis & amantibus veritatem, magno consilio tradi-
tam esse, ad detegendas præstigijs sophistarum, lycophantarum aut
hereticorum, qui communè vitam in ecclesia, in curia, in foro, fal-
sis opinionibus, mendacijs & calumniis specie aliqua fucatis tur-
bant; ex quibus maximæ nonnunquam discordiæ, bella & generis
humani dissipationes oriuntur.

Quamquã autem & in rhetoricis (vt in libro ad Herennium scri-
pto) traduntur præcepta, de vitiosis argumentationibus iudicandis;
tamen illa & mutila sunt, & aded obscura, vt à nullis nisi in diale-
ctica probè versatis, intelligi queant. absolutior est & longè pla-
nior

nior hęc Aristotelis doctrina, quàm hoc postremo tractatu, quantum fieri poterit breuitate & perspicuitate explicare conabimur.

Quotuplex est solutio vitiosarum argumentationum?

Duplex, { Personę accommodata,
          { Rei accommodata.

Vt subiecta tabula latius explicat:

Solutio vitiosarum argumentationum duplex est.

Personę accommodata, & fit	}	Eleuando	{ $\epsilon\lambda\upsilon\theta\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$ $\epsilon\pi\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$ $\epsilon\pi\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$
		Regerendo	{ $\epsilon\pi\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$ $\epsilon\pi\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$ $\epsilon\pi\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$
		Digrediendo	{ $\epsilon\pi\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$ $\epsilon\pi\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$ $\epsilon\pi\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$
Rei accommodata, & est etiam duplex.	}	Generalis, & fit ostendendo vitium	{ In materia. In forma, In vtraque.
		Specialis, quę ex generali tanquã fonte deriuatur; & præcipue locum habet in de-regendis nominatim fallacijs,	{ Verborũ, seu pro-ter dictionem: vt sunt homonymia, amphibolia, &c. Rerum, seu extra dictione: vt sunt fallacia accidentis & alię, quę fufius postea explicantur.

DE SOLVTIONE FALLACIVM ARGV-
mentationum personę accommodata.

Solutio personę accommodata quid est?

Solutio personę accommodata est, in qua responsio non ad rem de qua contentio est, sed ad hominem qui contendit, est accommodata: & propterea vocari consuevit solutio ad hominem.

Quot modis fit solutio personę accommodata?

Fit tribus modis, vt nunc dictum est, { Eleuando,
  { Regerendo,
  { Digrediendo.

Expone latius singulos istos modos.

Eleuamus bifariam, { $\epsilon\lambda\upsilon\theta\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$, id est, vt rei nullius mōten-
  { ti contemptione.

$\epsilon\pi\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$, seu actione, hoc est, vultu, gestu, atque vocis sono.

Eleuamus $\epsilon\lambda\upsilon\theta\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$, quando contemnimus seu nihili facimus & iridemus aduersariorum dicta.

Sic ferē totam Cælij accusationem Cicero voluit videri magis iras & iurgia dissidentium in amore, querelasq; amantium, quam vera crimina.

Eleuamus autem $\epsilon\pi\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$, quando gestu & pronuntiatione aduersarios abiicimus & spernimus: vt Menalcas Virgilianus,

Cantando tu illum: aut vnquam tibi fistula cera
lunula fuit?

Regerimus quoque bifariam, { $\epsilon\pi\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$, seu increpatione per-
  { sonę:
  { $\alpha\upsilon\tau\epsilon\upsilon\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$, seu compensatione
  { alterius rei.

$\epsilon\pi\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$, seu increpatione regerimus, cum omiſſa re, qualiscunque ea sit, contendimus non decere aduersarium hoc nobis obicere: vt Dametas apud Virgilium,

Pacius ista viris tamen obicienda memento.

Fit quoque, quando conuitium pro conuitio rependitur: sicut Menalcas Virgilianus Dametę obicit furtum lactis, absente hero; regerit hic & obicit obscenitatem fœdam.

$\alpha\upsilon\tau\epsilon\upsilon\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$, seu compensatione, cum afferimus rem vel parem vel grauiorem ea, quę ad dissoluendum erat proposita: vt Dametę ita querenti,

Dic quibus in terris, & eris nihil magnus Apollo,
Tres pateat celi spatium non amplius vlnas?

Menalca's responsionis loco aliam æque difficilem aut difficilio-
rem mouet quæstionem, hanc nimirum;

Dic quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores, & Phyllida solus habeto.

Duobus itidem modis
digredimur,

Παρεκβάσει, seu excursu.
Αποπλήανήσει, seu deductione.

Παρεκβάσει, seu excursu, disputantem à scopo abducimus, quan-
do argumentantem vnum agentem, ad aliud cogitandum auoca-
mus, vt prætermissa ratio, auditoribus dissoluta videatur; sic Cice-
ro pro Cælio, cum nihil respondisset de veneno domi parato, cuius
culpa in seruo reperiebatur, mox digreditur ad Q. Metelli mor-
tem, & seruum veneno sublatum fuisse per scelus Clodiae subiicit.
Quam sanè digrediendi astutiam & in ipso Demosthene quoque
Aeschines notauit.

Αποπλήανήσει, seu deductione, disputantem vel iudicem à re no-
bis contraria deducimus, quando promittimus de eo quod obie-
ctum est, nos alio loco esse dicturos; & ita sensim elabimur, audi-
torumq; animos ab eo quod nos premebat, ad aliarum rerum no-
stræ causæ vtilium, considerationem auocamus.

Quis est abusus eius solutionis que persone est accommodata?

Magnus sanè abusus est, quando rebus neglectis, personæ tan-
tùm ratio habetur. Eluditur nonnunquam grauiissimum & firmissi-
mum argumentum, tanquam non suo loco ab oppugnante pro-
positum; vel tanquam prius dissolutum, vel alio loco dissoluendum,
vel indignum de quo verba fiant; non sine magna veritatis iactura.

Quapropter omnes, quibus veritas sinceritasque cordi est, ab
eiusmodi dissoluendi ratione, quatenus res patierur, abstinebunt,
& huius loci doctrina ad se aduersus sophistarum imposturas mu-
nandos vtentur.

Quis est laudabilis vsus solutionis que persone accommodatur?

Habent huiusmodi solutiones aliquando oportunum vsum; vt
declarat solutio sophismatis illius, quod ab Aulo Gellio narratur,
propositum Diogeni in hanc sententiam: Quod ego sum, tu non
es; homo sum ego, igitur tu non es homo.

In quo paralogismo manifestum est vitium, quoniam procedi-
tur à voce (homo) in antecedente non vniuersè accepta, ad eandem
in conclusione sumptam vniuersè.

Admodum

Admodum autem faceté Diogenes, Sophistæ illi qui istud so-
phisma contexebat, scribitur illulisse verius quâ respondisse: Quod
infern (inquit) me non esse hominem, falsum est.

Quod si verum velis fieri, incipe à me, & tu eris bestia; videlicet
indicare volens, tam facile, se huiusmodi paralogismo aduersus il-
lum posse concludere, quàm ille aduersus se concluserat.

Et sunt huiusmodi responsione dignissimi sophistæ, vt qui non
ad rem argumentantur, etiam non ad rem accipiant solutionem,
ait Aristoteles.

DE SOLUTIONE REI ACCOMMODATA.

Quid est solutio rei accommodata?

Est talis solutio, qua ad rem ipsam propositam respondetur.

Et hic est laudatissimus soluendi modus, siquidem non tam per-
sona, quàm res ipsa in quæstionibus discutiendis & disputati-
onibus, est consideranda: atque ea est vera solutio, inquit Aristoteles.

Quotuplex est solutio rei accommodata?

Duplex, { Generalis
&
Specialis.

DE GENERALI SOLUTIONE.

Que est generalis solutio?

Generalis solutio est, cum asserimus vitium esse in forma,
materia, aut vtraque simul.

Quot modis igitur fit generalis ad rem accommodata solutio?

Tribus modis; vt iam dictum est: nimirum,

Ostendendo vitio { Formæ, seu consecutionis,
Materiæ, seu antecedentis,
Vtriusque. i. formæ & materiæ simul.

Quomodo dissoluntur argumentationum genera, quorum vitiosus est forma?

In omni argumentatione prima cura esse debet inspicienda &
examinanda consecutionis, an ad formas & regulas argumentandi
suprà descriptas quadret: Qua quidem exercitatione nescio an
quicquam sit vtilis, ad argumentandi artem confirmandam, cuiusq;
promptitudinem atque facilitatem comparandam: si verò per hanc
examinationem argumentatio ab aliqua ex superioribus ratio-
nand: formulis recedere fuerit deprehensa, ipsa erit confutanda,
cuiusque vitium patefaciendum, demonstrata legitima & probata
ratiocinandi formula, cuius speciem quidem aliquam præ se fert,
at vim & perfectionem non habet.

Aa

Exempli

Exempli gratia:

Omnis auarus liberalitatis leges violat,
Et omnis prodigus liberalitatis leges violat; ergo
Omnis prodigus est auarus.

Hæc vitiosa ratiocinatio syllogismi secunda figuræ speciem quidem aliquam præ se fert, at vim & perfectionem propterea non habet, quòd à legitimis formulis seu modis in secunda figura præscriptis defectat; nulla enim ibi est talis argumentandi formula, cuius omnes partes affirmatè enuntientur.

Similiter, lupus apud Aesopum accusat ouem, quòd turbet flumen: Bibis (inquiens) me bibente,

Turbas igitur mihi aquam.

Refutat ouis, quia bibebat inferiore loco.

Dialecticus diceret, Nego consecutionem; quia enthymema non est legitimum, eò quòd syllogismus, ad quem reducitur, videlicet iste:

Quicumque bibit me bibente, turbat mihi aquam,

Tu bibis me bibente; igitur

Tu turbas mihi aquam.

propositionem habeat manifestò falsam.

ADMONITIO.

Tametsi huiusmodi breues responsiones videntur esse ludi pueriles, re vera tamen vtilissimæ sunt, summamque laudem suo loco adhibita merentur: nam in grauibus intricatisque disputationibus sæpenumero plurimum lucis asserunt, certissimumque acuminis ingenij præbent indicium; nec enim potest, nisi à perspicaci animo, insidiosa & abdita vitiosè connexionis prauitas (qualis in sophistarum & hæreticorū captionibus cernitur) statim animaduerti: vnde Irenæus hæreticos dicit necere funiculos ex arena, id est, connectere membra non coherentia; vt in multis eorum erroribus videre licet; & quotidiana lectio vitæque communis plurima huius rei suppeditat exempla.

Quomodo dissoluantur argumentationum genera, quorum materia est vitiosa?

Antecedens { Negando,
                  { vel
                  { Distinguendo.

Exempli gratia, ista captiosa argumentatio, qua vititur Picus, aduersus Hermolaum Barbarum:

No 11

Non decet fucus philosophos,
Eloquentia est fucus & accersitus ornatus inuutilis;
Igitur eloquentia non decet philosophos.

Soluenda est per inficiationem antecedentis, hoc modo: Nego assumptionem; nam definitio, quæ in assumptione continetur, falsa est; eloquentia enim est idoneorum verborum atque sententiarum ad rem inuentam accommodatio; itaque eloquentia non est fucus, sed natiua germanaque orationis forma.

Similiter ad istam captiosam argumentationem in Phædro Platonis:

Omne quod sese mouet, semper mouetur,

Anima sese mouet, ergo

Semper mouetur.

breuissima responsio est; propositio enim negari debet, quippe quæ vniuersè asserit, quod in paucis tantum veritatem obtinet: nam cuius anima se quidem mouet, nec tamen ob id semper mouetur; cum eius motus eodem quo corporis vita, interitu finiatur.

DE DISTINCTIONE.

Vulgò aiunt, Omne multiplex parit confusionem, id est, ambigua tenebras offundunt: item, ambigua sunt distinguenda: item, recta distinctio est loco magni commentarij, & qui bene distinguit, bene docet, item Socrates apud Platonem, inquit, Si nactus fuerit duccem, qui rectè partiri sciat, se ipsius, tanquam Dei vestigia secuturum esse. Hæc dicta monent, vt & ipsi tum loquendo familiariter, tum disputando grauiore questiones, ambigua diligenter fugiamus, & ab alijs ambiguè posita, vel repudiemus, vel conuenienti adhibita interpretatione, ad certam significationem reuocemus.

Quomodo fallax argumentatio per distinctionem soluitur?

Primum considerandum est, an ambiguitas ex forma sermonis, an verò ex rebus oriatur.

Deinde, si ambiguitas ex forma sermonis oritur, diiudicatur ex grammatica & phrasi linguæ: qua in re adit interpreti non solum eruditio, sed etiam amor veritatis, odium cauillationis, & candor: Quidam enim hoc pernicioso laborant vitio, vt omnia cauillari pro ludo habeant, & in rectè dictis ad falsam sententiam derorquedis, ingenij laudem aucupentur. cuius vitij Thraces & Lacedæmonios imitantur historici: nam Thraces (vt hi scribunt) cum essent dierum triginta pactæ induciæ, noctu populati sunt agros; quòd non noctu, sed dierum pactæ essent induciæ. Lacedæmonij verò, Persicos legatos, terrâ & aquâ perentes, in puteum demersos terra obruerunt.

Aa 2

Simile

Simile quoque est, quod de quodam legato Romano referunt historia, qui cum pactus fuisset, vt dimidium nauium Antiocho daretur, dissecari naues iussit, & dissecatas trabes Antiocho misit.

Tales interpretationes pugnantcs cum sententia, quam phrasis vltatē significat, repudientur in serijs negotiis, & consuetudinē huius ludi scuris relinquamus, qualem apud nos *Uicpieghel* fuisse quidam fabulantur.

Si autē ambiguitas ex rebus oritur, vt cum genus ponitur omnia distinctione specierum, sumenda est distinctio ex ea arte, ad quā controuersia pertinet; & quæ species nomine generis designari soleat, ex ea arte statuendum est.

Exempli gratia:

Nullus peccator exauditur à Deo, iuxta illud:
Peccatores non exaudit Deus;
Omnis homo est peccator; ergo
Nullus homo exauditur à Deo.

Respondendum est: Distinguo propositionem, alij enim sunt peccatores agentes penitentiam, alij non agentes penitentiam. propositio vera est, si intelligatur de non agentibus penitentiam: sed est falsa, si intelligatur de agentibus penitentiam, seu conuersis ad Deum; & ita mirum non est, falsam inferri conclusionem, cum & ipsam antecedens sit falsum.

Potest & assumptio similiter distinguī.

Simile iudicium est de hac ratiocinatione:

Omne malum est fugiendum,
Pomum est malum; ergo
Pomum est fugiendum.

Quomodo soluantur ea fallaciarum argumentationum genera, quorum simul & materia & forma est vitiosa?

Illis quæ nunc sunt dicta de ratione dissoluendi fallaces argumentationes, quarum forma tantum est vitiosa, & quarum materia tantum est vitiosa, probè cognitæ, per facile intelligitur quæ sit ratio huius generis argumenta dissoluendi: Cum enim in vtroque, tam antecedente videlicet quàm consecutione, sit vitium, vtrumque est negandum; vt si in medium adducatur ista vitiosa argumentatio:

Nulla opposita sunt simul vera,
Quædam subcontraria sunt opposita; ergo
Nulla subcontraria sunt simul vera.

dissoluenda erit per inficiationem antecedentis, simul & consecutionis: antecedentis enim prima pars seu propositio, indubitate est falsitatis

falsitatis: consecutio verò vitiosa est, quòd conclusio syllogismi sit vniuersalis, antecedentis altera parte existente speciali; quod est contra leges & regulas legitimum syllogismorum.

DE SPECIALI SOLVTIONE.

Sicut in generali solutione omnia fallacia argumentationum vitia ad tria capita reuocantur, videlicet ad vitium formæ, materiæ, vel vtriusque; ita in speciali solutione certi sunt loci, fallaciæ vulgò appellari, ad quos propria singularum cauillationum vitia referuntur: sunt enim fallaciæ apud dialecticos nihil aliud, nisi certi quidam loci, quorum nomina mouent, quod sit peculiare in fallaci argumentatione vitium; itaque cum agnosces, ad quam fallaciam referenda sit captio, dissolutionis viam patefactam habebis.

Quid est solutio specialis?

Solutio specialis est, quæ argumentationis captiose vitium, proprio nomine prodit atque demonstrat.

Veluti cum homonymiam, amphiboliam, accentus mutationem, aut aliud simile vitium in argumentatione committi nominatim dicimus.

Explicat rationem ordinis, quo vitium Aristoteles in

ista speciali solutione tractanda.

Primum differit Aristoteles in genere de ijs, quæ communiter ad omnem doctorum hominum cõcertationem pertinent, videlicet de redargutione, de syllogismo, de disputatione, de metis seu finibus sophistarum: deinde quæ huius loci de solutione speciali propria sunt, persequitur.

Quomodo definit Aristoteles elenchum?

Ελεγχος δ' ἐστὶν συλλογισμὸς κατ' ἀντιθέσιν ἢ συμπερίστωτος.
PER. Reprehensio autem ratiocinatio est cum oratione cõtraria conclusionis.
COL. *Elenchus seu reprehensio, est ratiocinatio, per quam non modo conclusio, sed eius etiam disparatum cõficitur.*

BOE. Redargutio est syllogismus, cum contradictione conclusionis.

Hoc est, redargutio est ratiocinatio vim probandi habens, quæ colligit conclusionem contradicentem, aut contrariam assertioni respondentis: vt si defendat quis Medæam non amare prolem, & oppugnans hoc vtatur syllogismo:

Omnis mater prolem amat,
Medæa mater est; ergo
Medæa prolem amat.

Quomodo definit Aristoteles hoc loco syllogismum?

Ο μὲν γὰρ συλλογισμὸς ἐστὶ πᾶν ἐστὶ τεθέντων, ὡς τε σωμάτων ἕτερον ἐστὶ ἀνάγκης τὶ τῶν κείμενων, διὰ τῶν κείμενων.

PER. Ratiocinatio enim est ex nonnullis, quibus positis, aliquid aliud præter ea quæ posita sunt, ex his ipsis necessario efficitur.

COL. Ratiocinatio est oratio, in qua ex quibusdam positis, quippiam ab iis quæ posita sunt, diuersum, ob id necessario sequitur, quia illa sunt antè posita.

BOE. Syllogismus ex quibusdam est positus, vt colligamus aliquid aliud ex necessitate ab ijs quæ posita sunt, per ea quæ posita sunt.

Quod est discrimen inter syllogismum qui hic definitur, & eum qui definitus est in primo priorum?

Nullum est discrimen, sed eiusdem & iisdem ferme verbis definitio hoc loco repetitur, propter occasionem elenchi, qui species est quædam syllogismi; nam omnis elenchus syllogismus est, non autem è diuerso.

DE DISPUTATIONE.

Quid est disputatio?

Disputatio est veritatis indaganda causa, vel etiam mutue exercitationis gratia, aliquorum de proposito themate inter se disceptatio.

Si quis plenius cognoscere cupiat quid sit disputatio, quid thema, quæ disputandi leges, &c. legat libellum nostrum de disputatione dialecticè rectèque instituenda; qui adiunctus est prodidagmaris logices, per Christophorum Plantinum Antuerpiæ nupè editis.

Quotplex est disputatio?

Quadruplex: nã speciat vel	Sientiam,	Opinionem probabilem,	Et vulgo appellatur	Doctrinalis		
				Διδασκαλική,		
	Experimentum doctrinæ alterius, Dolum & deceptionem.	Dialectica	Διλεκτική,	Tentatiua	πειραστική,	Contentiosa

Recita definitionem doctrinalium disputationum.

Καὶ διδασκαλική μὲν ὁ λόγος ἔστι ἐν τῶν ἀκρίτων ἀρχῶν ἐκάστῃ μεθ' ἑαυτῶν, καὶ ἐν τῶν δοκιμαζομένων ἀδελφῶν συλλογισμῶν.

PER.

PER. Sermones ad docendum comparantur ij, qui ex proprijs vetisq̃e initijs artium omnium, non ex respondentis arbitrio sententiæque concluduntur.

COL. Disputationes quæ ad docendum accommodantur, sunt quæ constant ex proprijs cuiusque disciplinæ principijs, nec vim habent ab eo quod respondententi probatur.

BOE. Doctrinales disputationes sunt, quæ ex proprijs principijs cuiusque disciplinæ, & non ex iis, quæ videntur respondententi, colligunt.

Vt, disputatio in qua quis vtitur hac demonstratione:

Quicquid constat ex materia & forma, est mobile,

Omne autem corpus constat ex materia & forma;

Ergo omne corpus est mobile.

Disputationum dialecticarum definitionem recita.

Διλεκτική ἔστι λόγος ὅτι ἐν τῶν ἐνδεχῶν συλλογισμῶν ἀντιφάσεως.

PER. Ad differendum autem valentij, qui ex probabilibus aliquid contra quam dictum est efficiunt.

COL. Dialecticæ disputationes sunt, quibus utraque pars contradictionis ex probabilibus concluditur.

BOE. Dialecticæ disputationes sunt, quæ ex probabilibus collectiue sunt contradictionum.

Vt disputatio in qua vtitur hoc syllogismo dialectico:

Omnis mater diligit filium,

Medæa est mater, ergo

Medæa diligit filium.

Cuius conclusionis contradictio potest ex probabilibus similiter inferri: vt,

Nulla mater quæ interficit filium, diligit filium,

Medæa est mater, quæ interficit filium; ergo

Medæa non diligit filium.

Disputationum tentatiuarum definitionem recita.

Πειραστική ἔστι λόγος ὅτι ἐν τῶν δοκιμῶν τῶν δοκιμαζομένων, καὶ ἀναγκαζομένων εἰδέναι τῶν ἀπορωτοκείμενων ἔχον τὴν ἐπισημν.

PER. Tentandi autem, experiendique gratia suscipiuntur ij sermones, qui ex iis concludunt, quæ probat is qui responder, quæque tenere debet necessario is, qui sibi artem arrogat.

COL. Quæ ad tentandum valent disputationes, sunt quæ ex iis modo vim habent, quæ ei probantur, quocum disputamus,

AA 4

tamus,

tamus, quæq; talia sunt, qualia ignorare non possit, quæ sibi alicuius rei scientiam tribuit & arrogat.

BOE. Tentatiua, quæ ex ijs colligunt, quæ videntur respondenti, & quæ necessarium est eum scire, qui simulat se habere scientiam.

Vt disputatio, in qua ad tentandam alicuius scientiam quispiam vitur huiusmodi syllogismo:

Omnis pars est minor suo toto,

Caput est pars; igitur

Est minus suo toto.

Quo syllogismo vitur tentans disputatio?

Nullus est syllogismus ex ijs, de quibus dictum est, quo non aliquando tentator vti possit, ad faciendum periculum scientiæ aut ignorantie respondentis: potissimum tamen vitur eo, qui constat ex communibus principiis; si enim communia non norit respondens, conuincitur inde manifesto eius ignorantia.

Quomodo definiuntur contentiose disputationes?

Επινομί; ὅτι ἐκ τῶν κοινῶν ἐν δόξῳ αὐτοῦ κινεῖται.

PER. Certandi autem studio a libentur, qui ex ijs quæ probabilia videntur, nec sunt, aliquid concludunt.

COL. Contentiose disputationes sunt quæ ex ijs, quæ probabilia videntur, nec sunt, aut concludunt necessario, aut non concludunt, sed modo videntur.

BOE. Contentiose, quæ sunt ex ijs, quæ apparent probabilia.

Vt disputatio, in qua sophista ad imponendum vitur hoc captioso & ridiculo syllogismo:

Quicquid non amisisti habes,

Cornua non amisisti; igitur

Cornua habes.

Qui syllogismus ab Aristotele Επινομίς, vulgò litigiosus seu contentiosus appellatur.

MONITIO.

In hac disputationum declaratione ideo sumus breuiores, quòd maxima eorum, quæ ad hunc locum pertinent, pars explicata sit superius, in posteriori videlicet parte libri quarti, & initio libri quinti, vbi de demonstratione, de syllogismo dialectico & litigioso fusè dictum est.

Quis

Quis est usus istius disputationum tractatus?

Eò spectat iste disputationum tractatus, vt magis eluceat, quid inter contentiosam seu sophisticam disputationem, quæ presentis est loci, & cæteras intersit.

Præterea, vt intelligamus ad quem quæque disputatio finem vergat: habent enim istæ disputationes (vt ex ipsarum definitionibus liquet, & nos suprâ indicauimus) suum quæque finem; doctrinalis ad docendum scientiamque efficiendam; dialectica ad probabiliter persuadendum; tentatiua ad experimentum de alterius scientia sumendum; & contentiosa ad fallendum respondentem, & facitque argumentis eius oculos perstringendos, refertur.

DE METIS SEV FINIBVS DISPUTANTIVM.

Quot sunt disputationum metæ, ad quas vbi peruenit, omnis contentio & disceptatio ad finem perducta esse censetur?

Ελεξις

Redargutio seu reprehensio,

Ψυδός

Falsum.

Παράδοξον

Paradoxon, seu communi

doctorum virorum sententiæ

contrarium, quod inopinabile vulgus dialecticorum appellat.

Σοφιστικὸς

Sollicitissimus,

Αδολογία

Nugatio.

Duæ minus præcipue,

& sophisticis magis quam seriis res tractantibus conuenientes,

Quid est redargutio seu reprehensio?

Quid est paradoxon seu communi doctorum virorum sententiæ contrarium, quod inopinabile vulgus dialecticorum appellat.

Quid est sollicitissimus?

Quid est adolugia?

Quid est nugatio?

Est prius concessi negatio, vel prius negati concessio in eadè disputatione, vi argumentationis extorta.

Vt si respondens negauerit, se carnes crudas comedisse, contra instabit sophista hoc modo:

Quicquid emisisti, comedisti;

Carnes crudas emisisti; igitur

Carnes crudas comedisti.

Quod si huius argumentationis illa quam præ se fert efficacia concesserit, quod prius negauerat, ad metam reprehensionis pertrahatur.

A a 3

ctus

ctus dicitur: at si non in eadem disputatione, aut nulla vi argumentationis, sed sponte propriaque voluntate quis prius negatum concesserit, aut negauerit prius concessum, non ob id redarguitur.

Quid est meta falsi?

Falsi meta nihil aliud est, quam concessio alicuius manifeste falsi, ad quod concedendum vi argumentationis respondens compulsus est.

Ut si quis cogatur concedere, caeleste sidus latrare posse, hoc syllogismo:

Omnis canis latrare potest,

Sidus caeleste est canis; ergo

Sidus caeleste latrare potest.

Quid est meta paradoxi, seu ut vulgò loquuntur, inopinabilis?

Est concessio eius, quod contra omnium, vel plurimum, vel sapientum, aut eorum, quorum sententiam tutamur, opinionem est, vi argumentationis extorta.

Quomodo distinguitur paradoxon à falso?

Paradoxon à falso in eo distinguitur, quòd paradoxon communè hominùm doctorum opinioni, falsum verò ipsi veritati repugnet: itaque fieri potest, ut idem sit paradoxon & verum, ut mundum incøpisse, Aristoteli paradoxon est; quod tamen certissimum reddit sacrarum literarum auctoritas: at falsitatè veritati in eodem coniungi pronuntiato, nec ratio nec rerum patitur natura.

Profer exemplum huius metae paradoxi.

Ad hanc metam deducitur, qui aliquem regem diuitem & felicem constitetur esse miserum & infelicem, hac argumentatione:

Quicumque dura vitiorum seruitute premitur, miser est & infelix,

Aliquis rex diues & felix, premitur dura vitiorum seruitute;

Igitur, aliquis rex diues & felix, miser est & infelix.

Quid est meta solæcismi?

Meta solæcismi, est approbatio vitiosæ orationis vi argumentationis extorta.

Quid est solæcismus?

Solæcismus à Donato definitur esse vitium in cõtextu partium orationis, contra regulam artis grammaticæ commissum.

Videtur autem hoc loco & Barbarisimum complecti.

At barbarisimus à Donato describitur esse vna orationis pars vitiosa in communi sermone.

A Diomede verò, contra Romani sermonis legem, aut scriptum aut pronuntiatum verbum.

Da exemplum metae solæcismi.

Ut si quis hanc orationem, Mulier est candidus, cogatur approbare, vi istius syllogismi compulsus:

Omnis homo est candidus,

Et mulier est homo; ergo

Mulier est candidus.

Quid est meta negationis?

Meta negationis est approbatio orationis ineptæ, continentis eiusdem verbi inutilem repetitionem, vi argumentationis extorta.

Quid est negatio?

Negatio propriè est, eiusdem verbi, in eadem orationis parte inutilis repetitio.

Profer exemplum metae negationis.

Ut si quis hanc ineptam orationem approbarit, Plato est doctus homo doctus, hac sophistica argumentatione coactus:

Plato est doctus, &

Plato est homo doctus; ergo

Plato est doctus homo doctus.

Quorsum fines sophistarum hæc explicantur?

Eos ob id explicatos oportuit, quòd vel in primis operæ precium sit cognoscere, quòd respondentem pertrahere omni studio, dolo, & astutia conentur sophistæ; quosque fines aut verè aut saltem audientium opinione captionibus suis assequi nitantur; & in his quid primum, maximeque studeant, illud autem est (teste Aristotele) vt redarguere videantur respondentem.

Quot sunt redarguendi generales modi?

Duo, de quibus sic disserit Aristoteles:

Τρόποι δὲ εἰσι τὸ μὲν ἐλέγχον δύο: αἱ μὲν γὰρ εἰσι παρὰ τὴν λέξιν: διδὸν ἕξω τῆς λέξεως.

Col. Sunt autem reprehensionum generales duo modi; vnus in verbis, alter in rebus.

Boe. Modi autem redarguendi sunt duo: nam alij quidem

dem sunt propter dictionem, alij verò extra dictionem.

DE FALLACIIS VERBORVM.

Quid est fallacia verborum seu propter dictionem?

Est que fucata sua probabilitatis causam positam habet in verbo vel oratione, hoc est, signo pro arbitrio hominum significante.

Ac proinde facile intelligitur ab ijs, qui grammaticen rectè didicerunt, & eas linguas intelligunt, ex quibus voces ambigua sumuntur: vt filios incredulitatis, Hebraica phrasis incredulos appellat, seu deditos incredulitati: ad similem modum & filios contumaciae, contumaces: filios ebrietatis, ebriosos seu deditos ebrietati, & contumaciae: ad eum nimirum modum, quo Latine dicemus, mancipium incredulitatis, mancipium contumaciae, mancipium ebrietatis.

Quot sunt genera fallacie verborum?

Sex; de quibus ita Aristoteles:

Ἐστὶ δὲ τὰ μὲν παρὰ τὴν λέξιν ἐμποιοῦντα τὴν φαντασίαν, ἕξ τῶν ἀριθμῶν πῦυτε δὲ εἰν ὁμωνυμία, ἀμφιβολία, σύνθεσις, διαίρεσις, ἀσυνωρία, καὶ ἄλλα λέξεως.

COL. Atque ille quidem modus, in quo vis captiois ex verbis oritur, in sex partes distribuitur, quae sunt, vocabuli multiplicitas, orationis ambiguitas, coniunctio, diuisio, accentus, & forma dictionis.

BOI. Sunt autem quidem, quae propter dictionem faciunt phantasia, sex numero; haec quidem sunt æquiuocatio, amphibolia, compositio, diuisio, accentus, & figura dictionis.

Est ne aliquod genus, quo comprehendi queant omnes species fallaciarum & captiois, quae in verbis versantur?

Est, videlicet ambiguum; sex enim commemoratae species, vna generali voce ambigui, significari possunt: sed Aristoteles hos sex modos recitat, vt indicet varietatem ambiguum; alia enim in singulis verbis sunt, alia in coniunctis: vt ex eorum definitione planum erit.

Sed priusquam haec persequamur, notandum in primis est, quòd quemadmodum argumentatio dialectica ex legitima forma, & materia

materia firmitatem accipit: sic sophistica ratiocinatio fucosam firmitatis speciem sumit ex earum fallaci imitatione: quapropter ad fallaciam siue fallacem argumentationem, necessum est duo concurrere:

Quorum { Vnum est, Probabilitatis aliqua species, qua causam apparentia vocant; haec efficit vt argumentatio videatur esse firma, ei que audiens assentiat. Alterum est, Causa defectus, seu argumentationis vitium; quod ipsam argumentationem deprauat & infirmam reddit.

Ex his igitur duobus euenit, vt quis fallatur, & iudicet tale aliquid esse, quale prima facie videtur, & re vera non est.

Insuper aduertendum est, nomen fallaciae variè accipi; vulgò quidem pro argumentatione fallaci, vt fallacia sit nihil aliud quam instrumentum idoneum ad decipiendum incautos, & illos eo decudendum, vt credant vel id quod est verum, esse falsum; vel quod falsum est, esse verum; vel quod probandi vim non habet, efficax esse ad probandum: idque propter aliquam probabilitatis speciem.

Proprie verò fallacia est ipsa deceptio seu error, praesertim quo specie aliqua veri circunuetus auditor ducitur; Causam autem fallacitatis seu defectus indicant nomina, quibus ab Aristotele fallaciarum genera appellantur atque distinguuntur: vt postea ex declaratione eorum & exemplis facile intelligi poterit.

Porro siue hoc, siue priori modo sumatur fallacia, rectè dixeris fallaciam verborum, fallaciam rerum: item, fallaciam homonymia, fallaciam amphiboliae, &c. de quibus deinceps agemus.

DE HOMONYMIA, QVAM

æquiuocationem vocant.

Quid est homonymie fallacia?

Homonymie fallacia est captiosa argumentatio, in qua deceptio fit, ambiguitate vnius vocis.

Cur homonymia & alia quævis ambiguitas vitiosam efficit argumentationem?

Quia cum vox ambigua significet res diuersas, fit vt euadant quatuor termini in syllogismo: sunt igitur scopae dissolutae, nec vinculum est vllum antecedentis cum conclusione; quò fit vt falsam conclusionem ex vero antecedente inferri non sit mirum, cum antecedens & conclusio nullo vinculo inter se sint colligata: quapropter in eiusmodi sophismatibus neganda est consecutio, & rationis loco dicendum, quia committitur homonymiae fallacia,

aut

aut quia syllogismus, ad quem reuocatur eiusmodi argumentatio, quatuor habet terminos.

Exempli gratia:

Quicquid habet brachium, habet corpus ex carne, ossibus, sanguine, venis, arteriis & nervis compositum,

Deus habet brachium; ergo

Deus habet corpus, &c.

Respondendum: Nego consecutionem, & ratio est, quia committitur fallacia homonymicæ: nam in propositione, brachiū, propriè accipitur, significans brachium quale est humanum; in assumptione verò metaphoricè significat potentiam, seu imperandi auctoritatem.

ADMONITIO.

Quoniam quotidiana vita plurima huius generis exempla supeditat, satis est locum monstrasse & monuisse, vt in argumentationibus consideretur, num aliqua vox sit ambigua: cuiusmodi vox si deprehensa fuerit, vel ex grammatica, vel ex alia disciplina, ad quam talis vocis explicatio propriè pertinere credetur, interpretatio erit sumenda. Monet vetus versiculus, ex ambiguis oriri disensiones & falsas opiniones, qui sic vulgò recitatur:

Erroris mater fuit æquiuocatio semper.

Ideo & propriè loqui ipsi & aliorum ambigüe dicta, dextrè interpretari debemus.

DE AMPHIBOLIA.

In quo differt amphibolia ab homonymia?

Amphibolia in eo ab homonymia differt, quòd in homonymia, ex simplici vocabulo; in amphibolia verò, ex tota oratione oriatur ambiguitas, vnde postea promanat error: vt, amphibolia est in ista oratione vulgò Apollini tributa,

Aio te Acacida Romanos vincere posse.

Cuius ambiguitas inde nascitur, quòd accusatiuus (te) vt etiam (Romanos) nunc à tergo, nunc à fronte verbi (vincere) construi queat, atque ita incertum relinquitur, an Acacides, hoc est, Pyrrhus Romanos vincere possit, an contrà, Romani Acaciden.

Huiusmodi exempla multa sunt in prouerbis & commentitiis deorum responsis.

Quid est amphibolia?

Amphibolia est captiosa argumentatio propter ambiguitatem, qua non ex vna voce, sed ex tota oratione nascitur.

Profer

Profer aliquod exemplum amphibolice.

Quisquis arat littus, littus profcindit aratro,

Alit operam perdens arat littus;

Ergo operam perdens littus profcindit aratro.

Huius enim orationis, arat littus, ambiguitas, paralogismo locum dedit.

Quot modis sit homonymia & amphibolia, iuxta doctrinam Aristotelis?

Tribus:

Quorum primus est,

Quando nomen vel oratio amphibologica ex æquo multa significat: vt, Canis vel aquila: item hæc oratio, Liber Aristotelis.

Secundus,

Quando ex vsu loquendi multiplicitas nascitur, hoc est, quando nomen vel oratio ita plura significat, vt vnum sit proprium, aliud verò improprium significatum: vt sanum: item, arare littus, latrem lauare.

Tertius,

Quando verba coniuncta multis modis accipi possunt separata, simplicem habent significationem: quale est, Bouem comedere; vt runque enim & bos, & comedere, vnum aliquid per se significant, coniuncta autem plura: aut enim quòd ipse bos comedat, aut quòd ab aliquo bos comedatur, significat eiusmodi oratio.

DE COMPOSITIONE ET DIVISIONE, SEV
de coniunctione & distinctione.

Quid est fallacia compositionis?

Fallacia compositionis, est captiosa argumentatio, in qua ex propositione vera, si spectes eius sensum diuisum, & falsa, si spectes compositum, infertur conclusio falsa, ex sensu composito desumpta.

Profer exemplum fallacie compositionis.

Vt: Sedentem possibile est stare, ergo fieri potest vt sedens steterit: antecedens enim est verum, si diuisum spectes sensum, cum non aliud significetur, quam quòd is qui modò stat, habeat facultatem aliquando sedendi: ex qua propositione sic sumpta non potest inferri consequens iam illatum; sed rectè id concluderetur, si propositio compositum haberet sensum, qui falsus est.

Quid est fallacia diuisionis?

Fallacia diuisionis est captiosa argumentatio, qua ex propositione vera, si spectes eius sensum compositum, & falsa

falsa, si spectes diuisum, infertur conclusio falsa, ex sensu diuiso sumpta.

Producas exemplum fallacie diuisionis.

Ut, Impossibile est sedentem stare, ergo

Impossibile est eum, qui nunc sedet, aliquando stare.

Nam antecedentis compositus sensus verus est, diuisus vero falsus; ex quo infertur conclusio falsa, quæ non sequitur ex illo antecedente, nisi quatenus sensum habet diuisum.

Habent ne ista fallacie compositi sensus & diuisionis in alijs quoque locum extra enuntiationes modificatas?

Habent, videlicet quando aliqua vox secundum quod diuersis in oratione coniungitur partibus, varios sensus efficit, alterum verum; alterum falsum: vt adiunctionis captio tum incidat, cum sit distinctio in eo, in quo non est facienda, & distinctionis fallacia fiat, cum non sit distinctio in eo, in quo facienda est, sed id coniungitur cum altero, à quo distingui debet.

Que est compositio, & que diuisio in eiusmodi ambiguis enuntiationibus?

Generatim in his compositio & diuisio considerantur, iuxta connexionem partium magis debitam vel minus debitam; vt sensus qui ex debita partium connexionem sumitur, dicitur sensus compositus; qui autem iuxta minus debitam, dicitur diuisus.

Porro quæ sit connexio partium magis aut minus debita, pendet partim ex naturali iudicio, partim ex auctoritate illorum, qui faciendæ & construendæ orationis artem profitentur: ad cuius rei plenioris perfectioris que notitiam, quidam hac arte non vulgariter eruditum, hoc loco plures colligerunt regulas, è quibus hæc præcipua est.

Quando vox aliqua inter duas alias, cum quarum utraq; aptè connecti potest, equali propinquitate collocata est, si ad priorem, compositum: si vero ad sequentem referatur, diuisum plerunque efficit sensum.

Cuius regulæ hanc afferunt rationem, quod magis in priori quam in altera constructione, debita partium orationis connexio cõseruari videatur; vt in his orationibus sine distinctione prolatis:

Quicquid viuit semper erit: Si quid viuit semper est:

Vidi imaginem auream vestem habentem:

Feci te seruum existentem liberum.

Si (semper) (auream) (existentem) referantur ad id quod antecedit, sensum esse volunt compositum; sin ad posterius, diuisum.

C. 17

Cur in regula ponunt dialectici istam particulam, equali propinquitate?

Quoniam si vox referenda non ex equo vtrique propinqua fuerit, tunc si propinquiori iungatur, sensum esse dicunt compositum, & magis debitam partium connexionem: vt in hac oratione sine distinctione prolata, Quicumque scit literas nunc didicit eas, sic distinguendo: Quicumque scit literas, nunc didicit eas; collocatio partium est magis conueniens, & sensus compositus, sed falsus.

Aliter distinguendo: Quicumque scit literas nunc, didicit eas, sensus efficitur diuisus & verus.

Profer exempla captionum compositionis & diuisionis, quæ ex varia eiusdem vocis connexionem oriuntur.

Quicumque scit literas nunc didicit eas,

Atqui grammaticæ peritus scit literas; igitur

Nunc didicit eas.

Item ex hac oratione: Εγώ σε έφηκε δ' έλον έντα έλεύθερον, id est, Ego te feci seruum existentem liberum; vult Aristoteles huius loci captiones fieri, dum participium έντα, nunc ad accusandi casum έλεύθερον, nunc ad δ' έλον refertur.

Fient autem ex ea sententia Latine reddita paralogismi hoc modo:

Quemcunque ego feci seruum existentem liberum, cum in seruitutem tradidi,

Te à me libertate donatum, feci seruū existentem liberum;

Ergo te à me libertate donatum, in seruitutem tradidi.

Rursus:

Quemcunque ego feci seruum existentem liberum, eum libertate donauī,

Te à me in seruitutem traditum, feci seruum existentem liberum; ergo

Te in seruitutem traditum, libertate donauī.

DE ACCENTV.

Quid est fallacia accentus?

Est argumentatio, quæ fallendi vim habet ex voce, quæ eadem secundum literas & syllabas permanens, plura significat, propter diuersum efferendi modum.

Cur dicit Aristoteles hanc fallaciam accentus, magis habere locum in scriptura quam in oratione viva voce pronuntiatâ, præsertim cum apud Græcos accentus diuersitas, in scriptura diligentissime notetur, & facillime cognoscatur?

Aristoteles istud dicit, quia antiquissimos Græcos sine vllis, aut

Bb

Spirituum

spirituum aut accentuum notis scripsisse certum est: docent enim id aperte vetusti quidam, qui etiamnum extant codices Græci: præterea etiam marmorea monumenta vetustissima, quæ Romæ adhuc videntur, nudis solum characteribus incisa, absque vllis literarum apicibus; vt liquidò constet, huiusmodi virgularum apicumque superscriptiones non esse simul cum lingua Græca natas, sed multo post tempore, ad claritatem & maiorem orationis distinctionem, fuisse excogitatas.

Quis modis fit accentus fallacia?

Sex modi huius fallaciæ à dialecticis commemorari solent.

Recita eos modos, additis, ad maiorem declarationem, singulorum exemplis.

PRIMVS EST,

Quando significatio variatur propter accentum mutatum, qui est triplex, acutus, grauis & circumflexus: vt pendere à pendeo profertur, accentu acuto in penultima: à pendo verò profertur accentu graui; vnde sophisma fit huius loci, ad hunc modum:

Quemcunque æquum est pendere, iuste suspenditur,
Sed æquum est tortorem pendere; ergo
Tortor iuste suspenditur.

SECUNDVS,

Quando voces similes (quantitate tamen differentes) pro iisdem accipiuntur: vt,

Omnis populus est arbor,
Multitudo hominum est populus; ergo
Hominum multitudo est arbor.

Nam populus arbor, primam habet longam, sed pro hominum multitudine, breuem, iuxta vulgarum versiculum:

Populus est arbor, populus collectio gentis.

TERTIVS,

Quando voces similes, spiritu tamen & ob id significatione distidentes, pro iisdem sumuntur.

Est autem spiritus duplex, { Asper & Lenis.

Asper apud Latinos notatur per h, Lenis verò non signatur: vt, hara & ara: item, abeo & habeo; vnde tale contexti potest sophisma:

Si domum abeo, recedo, Domum habeo, ergo recedo.

QUARTVS,

Quartus modus est, quando vox aliqua nunc diuiditur, nunc integra manet, vt:

Quicquid

Quicquid inuicè fit, coactè fit,
Vinum fit in vite; ergo fit coactè.

QVINTVS,

Huereferunt captiones ex mutatione diphthongi factas: vt:
Qui fouet æquum, iustam tuetur causam,
Hic auriga fouet equum; ergo iustam tuetur causam.
Sed hoc exemplum etiam ad secundum modum pertinet.

SEXTVS,

Quando pronuntiatio mutatur: vt in ironia, in qua tantum valet pronuntiandi ratio; vt ex affirmatione negatio; & contrà, ex negatione affirmatio intelligatur: vnde accentus fallacia ad hunc modum fieri poterit,

Quicumque alteri dicit, Egregiè functus es officio tuo, collaudat illum propter rem bene gestam;

Is autem qui alterum irridet, ita subinde loquitur, cum nihil etià minus quam laudare velit (quæadmodum est illud apud Virg.

Egregiam verò laudem & spolia ampla refertis.)

Igitur, qui alterum irridet, eundem collaudat.

DE FIGVRA DITIONIS.

Quid est fallacia forme dicendi, quam figure dictiones appellant?
Est argumentatio quæ fallendi vim habet, ex eo, quod quis alicuius verbi simplicis specie deceptus, putet aliqua inter se eandem habere rationem, in quibus non est eadem ratio.

Quibus verbis describit Aristoteles istam figure dictionis fallaciam?

- » Quæ propter figuram dictionis sunt (inquit) accidunt quando
- » non idem vt idem interpretamur, vt masculinum femininum,
- » vel femininum masculinum, vel quod inter hæc est, alterum horum: vel rursus quale quantum, vel quantum quale, vel faciens
- » patiens, vel dispositum facere: & alia, ceu prius diuisum est.

Expone partes descriptionis Aristotelice.

Masculinum interpretatur, seu concludit aliquis femininū duobus modis: & primò quidem, quando nomen masculini generis concludit esse feminini generis, propter similitudinem quam habet masculinum cum feminino: vt, musa est feminini generis, ergo & poeta.

Secundò, quando nomini masculini generis in conclusione tribuit proprietatem feminini generis, ex eo quòd nomen feminini generis, habet similitudinem cum nomine masculino: vt, omnis aqua est humida, Mosa est aqua; ergo Mosa est humida.

Ad eundem modum intelligi debet, quod dicit Aristoteles, femininum interpretari masculinum: item neutrum genus, masculinum vel femininum. Quale esse quantum interpretatur, seu concludimus hoc modo: ut, numeratum est categoriæ quantitatis; ergo etiam coloratum est categoriæ quantitatis.

Si verò ad hunc modum inferatur seu concludatur esse quale: ut coloratum est categoriæ qualitatis: numeratum est categoriæ qualitatis. Faciens autem patiens concluditur hoc modo: Audire est pati, ergo & ferire. E contrario patiens concluditur esse faciens, si sic instituat argumentatio, Ferire est agere, ergo & audire: item, Doceo significat actionem, ergo etiam valeo.

AD MONITIO.

Dicunt quidam neoterici, hunc sophisticum locum generale esse receptaculum, & quasi publicum diversorium omnium sophisticarum captionum, qualesquales extiterint, quod omnis sophistica argumentatio speciem suæ fucosæ probabilitatis ex similitudine alicuius solide argumentationis, quam falso imitatur, habeat.

Quam opinionem, non quidem ut omnino absurdâ, sed ut Aristotelis sententiæ parum congruentem reiciendâ censeo, nec enim est verisimile, Aristotelem inter partes fallaciarum recessisse, quod ceterarum omnium genus esse putaret.

DE FALLACIIS RERVM.

Quid est fallacia rerum seu extra dictionem?

*Est quæ fucata suæ probabilitatis causam in rebus non re-
cte perceptis, positam habet.*

Ut animal est expertus rationis, homo est animal; igitur homo est expertus rationis.

Nam falsa propositionis intelligentia nititur eiusmodi sophistica argumentatio; nimirum quasi in ea sit necessaria & naturalis terminorum inter se connexio, cum re vera sit tantummodo fortuita & nequaquam necessaria.

Quot sunt genera fallaciarum extra dictionem?

Septem, de quibus sic scribit Aristoteles:

Τῶν ἢ ἕξ τῆς λέξεως παραλογισμῶν εἰδη εἰσὶν ἐπὶ τρεῖς μὲν περὶ τὸ συμβόσηπος· δυνάμει δὲ τὸ ἀνωτῶς, ἢ μὴ ἐνωτῶς, ἀλλὰ πᾶσι ἢ πᾶσι, ἢ ποτε, ἢ πρὸς τὴν λέξιν· τρεῖς δὲ, τὸ περὶ τὴν τῆς ἐλέγχε ἀνομιαν· τὴν λέξιν ἢ, τὸ περὶ τὸ ἐπιόμιον· πῶς μὲν δὲ, τὸ περὶ τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνειν· ἐκὼν ἢ, τὸ περὶ τὸ, τὸ μὴ αἰτιον ὡς αἰτιον ἕβδωκον ἢ, τὸ περὶ τὸ τὰ πλεῖστα ἐρωτῆσαι ἐν ποσίν.

PER. Rerum autem captiola sunt genera septem: vnum ex accidente: alterum cum omnino aut non omnino, sed quodammodo, aut alicubi, aut aliquando, aut

do, aut collatum cum aliquo dicitur: tertium ex reprehensionis ignorantia: quantum à consequentibus: quorum ex eius, quod ab initio dictum est, petitione: sextum, cum pro causâ id, quod non est causâ, ponitur: septimum, cum rogata plura pro vno proponuntur.

Boe. Earum verò, quæ extra dictionem sunt captionum species, sunt septem: vna quidem propter accidens: secunda autem propter id, quod simpliciter, vel non simpliciter, sed aliquo modo, aut vbi, aut quâdo, aut ad aliquid dicitur: tertia autem propter redargutionis ignorantiam: quarta verò propter consequens: quinta autem propter id, quod est in principio sumere: sexta propter id quod non est causâ, ut causam ponere: septima verò propter plures interrogationes ut vnam.

DE FALLACIA ACCIDENTIS.

Quid est fallacia accidentis secundum Aristotelem?

Fallacia accidentis est, quando idem similiter existimatur rei & accidenti inesse.

Id est, quando idem attributum predicatumve simili modo existimatur conuenire accidenti seu medio in propositione, & rei subiectæ in conclusionem, cum tamen res aliter se habeat, hoc est paucis: Quando non sequitur conclusio ob id quod medium non habeat eam quam oporteret, cum extremis conjunctionem:

Ut animal est rationis expertus, homo est animal; ergo homo est rationis expertus; attributum est rationis expertus, quia hoc accidenti & rei subiectæ tribuitur; accidens est animal, homo est res subiecta.

Attributum enim hoc loco est maior extremitas, & res subiecta, minor extremitas: accidens verò accipitur hic pro eo, quod est extraneum alteri, quatenus ad tertium refertur; iuxta quam sententiam (quæ est beati Thomæ) non solum inferioris, superioris colatione est accidens, sed & superius, respectu inferioris: ut in exemplo iam commemorato est manifestum.

Si in genere loquamur de fallacia accidentis attributi nomine, intelligimus vocem communem: per rem subiectam, vocem illatam: per accidentis, vocem inferentem. Sic expositis vocibus, ista fallacia erit omnium fallaciarum commune receptaculum: sed videant studiosi, num istud sit Aristotelis sententiæ consentaneum.

Sicut & illud quod hic adiciunt, non esse absurdum, si conceda-

αρθμεύματα ἢ ἐν ἀρχῇ, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ, καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ ἀκαύτως,
καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἄλλοι.

PER. Est enim reprehensio, oratio contraria vnius eiusdemque non verbi sed rei. & verbi non synonymi, sed eiusdem; quæ quidem ex iis quæ data sunt & concessa, efficitur concluditurque necessario, non adiuncto eo, quod initio dictum est, quod eadem ex parte, & in eadem re, eodemque modo, & in eodem tempore dicatur.

COL. Elenchus seu reprehensio, est contradictio vnius & eiusdem, non nominis sed rei & nominis, atque adeo eiusdem nominis, ut non synonymum sit, sed idem ipsum: quæ contradictio ex iis quæ sunt posita, in a sequitur necessario, ut in sumptionibus non sit acceptum illud de quo est instituta disputatio: quæ denique ita facta est, ut pars utraque in eodem, ad idem, eodem modo, & eodem tempore sumatur.

BOE. Redargutio est contradictio vnius & eiusdem, non nominis, sed rei & nominis, non synonymi, sed eiusdem, ex iis quæ data sunt ex necessitate, non connumerato eo quod erat in principio, secundum idem & ad idem, & similiter, & in eodem tempore.

Hoc est paucis: Verus elenchus est syllogismus qui vim probandi habens, infert conclusionem verè contradicentem vel aduersantem themati respondentis.

Quod est discrimen inter hanc redargutionis definitionem & eam quæ paulo superius est declarata:

Si sensus spectetur, nullum est discrimen: si quid sit discriminis, in eo situm est, quod quæ ibi rectè & breviter indicata sunt, hic apertè & diffusè explicentur.

Recita modos quibus fallaciam ignorantie elenchi fieri contingit.

Primus est quando omittitur particula, secundum idem: vt, Hoc lignum est æquale illi secundum longitudinem, & non est ei æquale secundum latitudinem; ergo est illi æquale & non æquale.

Secundus est, cum omittitur particula, ad idem: vt, Decem sunt duplum ad quinque, & non sunt duplum ad sex; ergo sunt duplum & non sunt duplum.

Tertius, cum omittitur particula similiter: vt, Plato est sapiens, & non necessario est sapiens; ergo est sapiens & non est sapiens.

Quartus

Quartus, quando omittitur particula, in eodem tempore: vt, Democritus hoc tempore ridet, & illo non ridet; ergo ridet & non ridet.

Fit autem fallacia elenchi in oppositis contradicentibus aut contrariis aut priuantibus, non autem in relatis: hæc enim comparatione diuersorum aut diuersa ratione de eodem possunt verè dici. vnde hic nulla est fallacia, sed firma est & dialectica argumentatio:

David est filius Isai, & est pater Solomonis; ergo est filius & pater.

Item: Paulus est magnus, si eum ad Petrum conferas, & est paruus si ad Goliath; ergo est magnus & paruus. Firma est argumentatio, vt docet Aristoteles apertè in categoriis, vbi de proprietatibus quantitatis agit.

Quam rationem habet fallacia ignorantie elenchi seu redargutionis ad fallaciam dicti ex parte?

Fallacia ignorantie elenchi ad fallaciam dicti ex parte rationem habet minus communis: nam licet non omnis fallacia dicti ex parte (vt ex exemplis primi modi eius palam est) sit fallacia ignorantie redargutionis: attamen è contratio, Omnis ignorantie redargutionis fallacia (vt speciatim supra describitur) videtur esse à dicto ex parte, secundi aut tertij modi, prius à nobis expositi.

Quæ in responsione tua addidisti, vt speciatim supra describitur?

Quia postea Aristoteles latius accipit fallaciam ignorantie elenchi, vt sit captiosa argumentatio propter omissionem cuiusuis particulae in definitione elenchi collocata: quæ generali significatione cæteras omnes fallacias suo ambitu complectitur, quod hac ratione facile quiuis intelligere potest: oportet enim (vt inquit Aristoteles) in vero elencho ex iis quæ posita sunt, sequi conclusionem, & ita sequi, vt re vera, non specie tantum solida sit & rata conclusio.

A qua argumentationis perfectione omnes fallacias, & sophismata recedere, ob idque ad fallaces elenchos posse referri, perspicuum est.

DE FALLACIA PETITIONIS PRINCIPII, SEV
quæ propter id, quod in principio erat, accidit.

Quid est fallacia petitionis principii?

Fallacia petitionis principii est vitiosa argumentatio, cuius

Bb 5

antece-

antecedens non est notius consequente, sed est vel ignotius, vel aequè ignotum.

Vt si quis ad istius thematis probationem, Homo à natura ridendi facultatem habet, hac vtatur argumentatione: Omnis homo habet à natura ridendi facultatem; igitur aliquis homo habet à natura ridendi facultatem.

Est & hinc petitionis principij fallacia: Clodius insidiatus est Miloni; ergo Clodius insidias Miloni struxit: verberauit, igitur percussit. quanquam enim in sermone concessum sit, eandem sententiam mutatis verbis efferre, tamen in probando omnino sunt inutiles *verba Clodij*, quòd ignota per aequè ignota nec probari nec villo modo illustrari queant.

DE FALLACIA CONSEQUENTIS,
seu propter consequens.

Quid est fallacia consequentis secundum Aristotelem?

Fallacia consequentis est captiosa argumentatio, qua inde fit, quòd falso putetur reciprocari consecutio, hoc est, quòd putetur sicut ad antecedens sequitur consequens, ita ex consequente antecedens sequi, aut ad oppositum antecedentis sequi consequentis oppositum.

Vt si quis credat hanc consecutionem esse legitimam: Hoc est flauum, ergo est mel; eò quòd è contrario sequatur: Est mel, ergo est flauum.

Item si quis credat hanc esse firmam consecutionem: Nullus homo est, ergo nullum animal est: eò quòd hæc sit firma argumentatio: Homo est, ergo animal est.

DE FALLACIA PROPTER NON
causam vt causam.

Quomodo definitur fallacia propter non causam vt causam iuxta Aristotelem?

Fallacia propter non causam vt causam est, cum id quòd non est causa, assumitur tanquam propter illud fiat redargutio.

Hoc est, Est captiosa argumentatio, quæ inde fit, quòd ascita enuntiatio falsò credatur causa esse falsitatis, quæ in conclusione cernitur, propter aliquam affinitatem quam habet ea ascita enuntiatio, vel cum altera antecedentis parte, vel cum ipsa conclusione.

Vt

Vt si quis asserat hanc, Omne animal sentit, & alius ita argumentetur:

Omne animal sentit,
Omne animal videt,
Atqui homo cæcus est animal; ergo
Homo cæcus videt.

Consequens est falsum, ergo aliqua antecedentis pars: sed non illa, homo cæcus est animal; ergo ista, Omne animal sentit,

Quomodo dissolui debet eiusmodi fallacia?

Negando eam antecedentis partem, ex cuius vitiò manat consequentis falsitas: cuiusmodi in proposito exemplo est ipsa propositio, videlicet, Omne animal videt: ex ea enim consequentis falsitas suam ducit originem.

Quomodo distinguitur hæc fallacia à vitiò syllogismorum quòd vocant non propter hoc accidere falsum?

Hæc fallacia postulat, vt sit aliqua conuenientia enuntiationis ascitæ cū conclusione falsa, aut altera antecedentis parte: quæ conuenientia in eo consistit, quòd vel idem prædicatum habeant, vel subiectum idem: talis verò conuenientia non est necessaria in eo syllogismorum vitiò, quòd vulgò appellatur non propter hoc accidere falsum, quia ibi nulla opus est probabilitatis specic, quæ hoc loco prorsus est necessaria.

DE FALLACIA PROPTER ID QVOD EST
plures interrogationes vnã facere.

Describe fallaciam quæ accidit propter id, quòd est plures interrogationes vnã facere, ex Aristotelis doctrina.

Fallacia quæ accidit propter id quòd est plures interrogationes vnã facere, iuxta Aristotelem fit, quando ad interrogationes plures perinde ac si vna esset, datur responsio vna.

Vt proposita hac quæstione, vtum hi sint cæci necne? demonstratis duobus, quorum alter videat alter non: si quis respondeat citra distinctionem, aut verè, aut in speciem redarguetur.

Verè quidem redarguetur, si affirmatè respondeat, eos cæcos esse: nam inde consequetur videntem quoque cæcum esse.

In speciem verò redarguetur, si eos cæcos esse negauerit: nam inferet sophista, ergo cæcus non est cæcus.

Si autem responderit distinctè, hic videt, ille non videt, omnem euaserit calumniam.

Qua

Qua cautione utendum est aduersus hoc fallendi genus?

Ea quam indicat Aristoteles in libro *de interpretatione*, ubi docet responsionem interrogationi conformem esse debere, ut videlicet ad interrogationem vnam, vna quoque detur responsio: ad multiplicem vero seu multas, distincte respondeatur per multas enuntiationes.

Quis est verus & laudabilis fallaciarum usus?

In fallaciis multae recitantur imposturae, quarum doctrinam tradi putandum est, non ut teneta aetas assuescat sophismatis, sed ut ea cognoscere, & cognita vitare atque refutare possit.

Sicut enim doctrina de venenis traditur ut vitentur, non ut hominum vitae insidiamur; ita Aristoteles nobis fallacias sophistarum detexit, non ut vitentur, sed ne a sophistis qui iis uti solent, decipiamur.

Haec igitur est iam explicati tractatus utilitas: ut sciamus quomodo sophista fucosae probabilitatis reprehensiones conscribant, quibus fallant imperitos, sapientesque videantur, quod vehementer desiderant: & ut technis variisque artibus sophistarum, quibus illi ad falsitatis patrocinium utuntur, detectis, falsitas ex hominum verbis & scriptis procul exterminetur: veritatis autem dignitas illibata & inuiolata apud omnes conferuetur.

Omnium

Omnium eorum que sexto libro de elenchis inscripto continentur, in vnam seriem collectio.

Vitiolarum argumentationum confutatio sine dissoluitio est duplex.

P E R O R A T I O

AD DISCIPVLOS.

HABETIS nunc, studiosi adolescentes, communes logicae praeceptiones, ad quas in lucē edendas, maximē vestra me commouit utilitas; nimirum ut summam dialecticæ artis breuiter comprehensam, & per eam ad Aristotelicæ disciplinæ recessus perlustrandos aditum patefactum haberetis, molestissimōq; scribendi labore, quo olim dialecticæ tyrones, non sine grauissimo temporis dispendio miserē fatigari solebant, liberaremini, & simul videretis doctrinæ Aristotelicæ maximum, summopereq; omnibus literarum studiis necessarium V S V M: Cuius tenuissima (non ausim dicere nullā) apud nostros hæctenus inter docendum extitit vel mentio vel cura, in tanto definitionum complendarum præceptionumq; & subtilitatum accumulandarum studio.

Quæ res multis modis nocet discipulis: efficit enim in artibus Labyrinthos, qui ingenia remorantur & implicant inextricabilibus laqueis, torquent inani cura, & à vero artium V S V abducunt: deinde iudicium hebetant, calumniandiq; prauam gignunt consuetudinem, qua postea in omni vita odiosissimos molestissimōsque efficit calumniatores.

Quod si quæ volumus, etiam præstitimus, Deo Opt. Max. sit gratia, illiq; soli gloria: sin minus, merebitur tamen conatus noster veniam apud omnes humaniorum artium cultores, quos pro sua humanitate in iudicando de hoc immaturo fœtu (qui velut abortiuus inter quotidianæ professionis molestias nobis excidit) candorem doctis viris dignū adhibituos confido, probè memores ut facillimum est aliena otiosè carpere, ita difficillimum esse, quod omni ex parte sit absolutum præstare: probè quoque intelligentes quæ
nos

nos rudibus adhuc adolescentibus, crassa & pingui (& aiunt) Minerva tradidimus, ea non ad sophistarum argutias, aut spinosam subtilitatem, sed ad communem potius & popularem scribendi & loquendi consuetudinem fuisse accommodanda.

Quæ verò à nobis consultò sunt omissa, viua præceptoris voce suppleri poterunt: denique, si quid excedere ingenia prorsus rudia aut tarda nonnulli forsan iudicabunt, illud ut omittant, per nos licet.

Meminerint præterea eruditiores & elegantioris literaturæ studiosi, nos hæc scholis nostris scripsisse, quæ Argyropili & Boëtij versionibus non magnopere politis videntur: quas non modò in definitionibus & diuisionibus adducendis, verum etiam explicandis, sequi compulsi sumus.

Nolim idcirco nimium pertinaciter in verba nostra quæquam iurare, ne discipulum quidem: verum ubi alia quædam magis probabuntur, liberè qui volet, modò probabiliter ratione & iudicio, nō ex animi morbo, dissentiat: nam neque nos ipsi his (licet iam semel atque iterum emendatis) ita astricte tenemur, quin meliora exquisitoraq; sequendi, complurium nostræ ætatis doctissimorū prudentissimorūq; virorum exemplo, liberam retinere velimus potestatem.

Interea pergite adolescentes optimi, quæ cœpistis modestè atque diligentia, & æqui bonique facite consecratam: hanc vestris comoditatibus operam præceptoris, qui ut vos laboribus leuaret, grauissimos ipse vestra causa subire labores in mediis grauiorum studiorum curis non detrectauit.

T E Λ Ο Σ.

H ΔΟΞΑ ΤΩ ΘΕΩ ΜΟΝΩ:

ΕΙΣ ΤΗ ΑΕ ΧΡΕΙΑ ΤΟΙΣ ΜΑΘΗΤΑΙΣ.

Soli Deo sit gloria,
Vsq; sit discipulis.

PRIVILEGII CAESARII SUMMA.

MAXIMILIANI II. Romanorum imperatoris semp. Augusti, publico edito cautum & sancitum est, ne quis cuiuscunque status, gradus, ordinis, aut conditionis fuerit, quacunq; sacri Romani imperij, & ditionis eius fines patent, quacunq; probatorum auctorum opera, quoquoq; vel haec fines nondum impressa, vel ab aliis quidem impressa, nouis autem deinceps scholis, annotationibus, aut commentariis aucta & illustrata Christophorus Plantinus ciuis & typographus Antuerpiensis primus typis procederit, intra proximum sexennium a prima cuiusque operis aut voluminis editione vltio pacto eiuſdem vel diuersi characteris forma excudat, aut excusa ab aliis intra eiuſdem Maximiliani & Imperij fines vendenda importet, seu quouis modo distrahatur manifeste vel occulte, sub poena decem Marcharum auri puri, quarum dimidia fisco Imperiali fraudis vindici, residua verò pars praenominato Plantino cedat, praeter librorum ad imitationem impressorum amissionem, quos idem Plantinus vbicunq; locorum nactus fuerit per se, vel suos, adiumento Magistratus loci, vel citra, propria auctoritate sibi vindicare, inque suam potestatem redigere poterit. In cuius rei fidem ipsi Edicto manu subscripsit, & sigillum apponi iussit Caesarea Maestas. Datum in ciuitate Viennae Austriae, die vigesima prima mensis Februarij. Anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo quinto.

Subſig.

Maximilianus.

Ad mandatum sacrae
Caes. M. proprium.

Haller

EXCVDDEBAT CHRISTOPHORVS PLANTINVS,
ANTVERPIAE, XII. CALENDAS
MARTIAS, ANN. M. D. LXVI.

